Namn och samhälle 23

”Att blotta vem jag är”

Släktnamnsskick och släktnamnsbyten hos samer i Sverige 1920–2009

MÄRIT FRÄNDÉN

UPPSALA
UNIVERSITET

Uppsala 2010

Dissertation presented at Uppsala University to be publicly examined in Ihresalen, Engelska parken, Uppsala, Saturday, November 20, 2010 at 10:15 for the degree of Doctor of Philosophy. The examination will be conducted in Swedish.

Abstract
Frändén, M. 2010. ”Att blotta vem jag är”. Släktnamnsskick och släktnamnsbyten hos samer i Sverige 1920–2009. (‘Laying bare who I am’. Surnames and changes of surname among the Sami of Sweden, 1920–2009). Institutionen för nordiska språk. *Namn och Samhälle* 23.
312 pp. Uppsala. ISBN 978-91-506-2152-5.

The aim of this thesis is to describe surname patterns and changes of surname among the Sami of Sweden. It presents the results of three studies. The first is a survey of the present-day stock of surnames (family names) among the Sami community, based on the 2005 electoral register for the Swedish Sami Parliament. It investigates the proportions of names deriving from different languages, and the commonest names in each group. The same study was carried out for different areas, showing that the northernmost parts of Sweden have a Sami name stock significantly different from that of the majority population. Further south, the stock of names is less marked, but no area is without Sami elements. The second study, based on archival material, concerns changes of name by Swedish Sami to newly formed surnames, over the period 1920–2004. It examines not only the names adopted, but also the ones replaced; how the name stock has been affected by different patterns of name change; and, as far as possible, who the name changers were. The study shows that, for a long time, names derived from Sami and Finnish were replaced with names formed from Swedish. This may be largely because of the stigma once attached to Sami ethnicity. More recently, Sami-language names seem to have been retained to a greater extent, possibly owing to the improved status of the culture. The third study looks at name changes in favour of names marked as Sami in character. The data consist in part of archive materials, but above all of interviews with three Sami informants who have themselves adopted Sami-language surnames. This study presents the informants’ thoughts on ethnicity and changes of name. In addition to the author’s own studies, the thesis includes a review of earlier research on Sami surnames, hereditary and non-hereditary, and a list of individual surnames with literature references regarding their origins and meanings. In the thesis, name changes are studied as a single, overall process, with an emphasis on the role of names in society, in particular as ethnic markers.

Keywords: onomastics, personal names, surnames, family names, bynames, changes of name, newly created names, socio-onomastics, Sami, Sápmi, ethnicity, ethnic marker, identity, revitalisation, stigma

Märit Frändén, Department of Scandinavian Languages, Scandinavian Onomastics, Box 135,Uppsala University, SE-75104 Uppsala, Sweden

© Märit Frändén 2010

ISSN 1404-1790
ISBN 978-91-506-2152-5

urn:nbn:se:uu:diva-131611 (http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-131611)

Printed in Sweden by Edita Västra Aros, a climate neutral company, Västerås 2010.

Det är något särskilt med namn,
om du förstår vad jag menar.

Tove Jansson: Sent i november (1970)

Innehåll

Tabeller och figurer 12
Tabeller 12
Figurer 14

Förkortningar 15

Förord 17

1 Inledning 21
1.1 Bakgrund, syfte, frågeställningar och avgränsningar 22
1.2 Avhandlingens disposition 24
1.3 Något om släktnamnsutvecklingen i Sverige 25
1.3.1 Framväxten av ett släktnamnssystem 25
1.3.2 Namnlagar, namnförslagsböcker och släktnamnsbyten 26
1.4 Termer och begrepp 28
1.4.1 Namnterminologi 28
1.5 Forskningsetik 32
1.6 Den egna forskarrollen 32

2 Samiska samhällsförhållanden och möjlig betydelse för namnskicket 34
2.1 Bakgrund 34
2.2 De samiska språken 35
2.3 Majoritetssamhällets syn på samisk etnicitet 37
2.3.1 Kulturhierarkisering och skallmätningar 37
2.3.2 ”Lapp skall vara lapp” 38
2.3.3 Rasism och rashygien 39
2.4 Rennäringen 40
2.4.1 Tvångsförflyttningar 42
2.5 Från skam till stolthet 43
2.6 Diskriminering av samer i dagens Sverige 45
2.7 Vem är same? 47
2.7.1 Inomsamisk etnicitetsproblematik 48
2.7.2 Hur många samer finns det i Sverige? 52
2.8 Samiska giftermålsmönster 52
2.9 Sammanfattande diskussion 54

3 Tidigare forskning om samiskt tillnamnsskick 56
3.1 Behovet av källkritik 57
3.1.1 Författarnas perspektiv 57
3.1.2 Uppgifter från skilda områden och tider 58
3.1.3 Namnförekomst och namnformer i skriftliga källor 60
3.2 Parentonymika 61
3.3 Binamn 63
3.4 Förekomst av ärftliga namn 66
3.4.1 Litteraturens uppgifter om ärftliga namn 66
3.4.2 Uppgifter om släktnamnsbruk 69
3.5 Uppgifter om tillnamnens typologi och språktillhörighet 72
3.6 Gifta kvinnors tillnamn 76
3.7 Uppkomsten av ett system med ärftliga släktnamn 78
3.8 Sammanfattande diskussion 82
3.8.1 Parentonymika och sekundärpatronymika 82
3.8.2 Binamn och släktnamnsframväxt 83
3.8.3 Släktnamnstypologi 84
3.8.4 Ett inhemskt släktnamnssystem? 85

4 Teoretiska utgångspunkter och exempel på tillämpningar 89
4.1 Namn 89
4.1.1 Namn och appellativ 89
4.1.2 Namns olika funktioner 90
4.1.3 Markerade/omarkerade namn 93
4.1.4 Namnbyten 94
4.2 Identitet och etnicitet 95
4.2.1 Identitet 95
4.2.2 Etnicitet 96
4.2.3 Etniska markörer 96
4.2.4 Stigma 98
4.2.5 Assimilering 101
4.2.6 Revitalisering 102
4.3 Hur namn och etnicitet kan samverka 104
4.3.1 Namn och etnicitet i förhållande till namnbäraren själv 104
4.3.2 Namn och etnicitet i förhållande till den egna gruppen 106
4.3.3 Namn och etnicitet i förhållande till det omgivande samhället 107
4.3.4 Personnamn som nationella symboler 110
4.4 Sammanfattande diskussion 112

5 Material och metod 116
5.1 Släktnamn hos dagens svenska samer 116
5.1.1 Den samiska röstlängden 116
5.1.2 Kategorisering av släktnamn 124

5.1.3 Behandlingen av mellannamn och dubbelnamn 131
5.1.4 Behandlingen av stavningsvarianter 132
5.2 Byten till nybildade släktnamn 1920–2004 133
5.2.1 Metodproblematik 133
5.2.2 Vald metod och valt material 135
5.2.3 För- och nackdelar med den använda metoden 141
5.2.4 Namnklassificering 141
5.2.5 Referensundersökning: Släktnamnsbyten hos befolkningen som helhet 1940 142
5.3 Antagande av samiskt markerade släktnamn 144
5.3.1 PRV-material för perioden 1999–2008 144
5.3.2 Folkbokföringsmaterial från december 2009 147
5.3.3 Intervjuundersökning 148

6 Släktnamn hos dagens svenska samer 152
6.1 Släktnamn i hela materialet 152
6.1.1 Namn av olika kategorier 152
6.1.2 Kombinationer av namn 155
6.1.3 De mest frekventa namnen i materialet 156
6.2 Släktnamn områdesvis 166
6.2.1 Torne lappmark 168
6.2.2 Lule lappmark 170
6.2.3 Norrbottenskusten 171
6.2.4 Pite lappmark 172
6.2.5 Lycksele lappmark 173
6.2.6 Åsele lappmark och Västerbottenskusten 174
6.2.7 Ångermanland-Medelpad 175
6.2.8 Jämtland-Härjedalen 176
6.2.9 Övriga Sverige och övriga världen 177
6.3 Sammanfattande diskussion 179
6.3.1 Namnskicket i hela materialet 179
6.3.2 Namnskicket områdesvis 181

7 Svenska samers byten till nybildade släktnamn 1920–2004 183
7.1 Släktnamnsbyten hos befolkningen som helhet 1940 184
7.2 Svenska samers byten till nybildade släktnamn 1920–1969 185
7.2.1 Bortbytta namn 185
7.2.2 Antagna namn 187
7.2.3 Namnbytesmönster 191
7.2.4 Namnbytenas geografiska fördelning 193
7.2.5 Motiveringar till namnbyten 194
7.2.6 Namnbytarnas yrkesangivelser 196
7.2.7 Fallstudie: Antagandet av ett samiskt släktnamn år 1969 198
7.3 Svenska samers byten till nybildade släktnamn 1970–2004 198

7.3.1 Bortbytta namn 199
7.3.2 Antagna namn 199
7.3.3 Namnbytesmönster 201
7.3.4 Namnbytenas geografiska fördelning 202
7.3.5 Motiveringar till namnbyten 202
7.4 Sammanfattande diskussion 204
7.4.1 Felkälla vid urvalet 204
7.4.2 Namnbytesmönster under hela perioden 205
7.4.3 Namnbytenas geografiska fördelning 208
7.4.4 Namnbytarnas yrkesangivelser 209
7.4.5 Motiveringar under hela perioden 210
7.4.6 Namnbildning 212

8 Antagande av samiskt markerade släktnamn 214
8.1 PRV-material för perioden 1999–2008 214
8.1.1 Stavningsändringar 214
8.1.2 Förenklingar av dubbelnamn 215
8.1.3 Egentliga namnbyten 215
8.2 Folkbokföringsmaterial från december 2009 217
8.3 Intervjuundersökning 218
8.3.1 Informanternas bakgrund och namnhistoria 219
8.3.2 Informanternas syn på etnicitet 221
8.3.3 Reaktioner på namnbytet 225
8.3.4 Reaktioner på namnet 227
8.3.5 Släktnamnets tradition 229
8.3.6 Släktnamnet som etnisk markör 230
8.4 Sammanfattande diskussion 233
8.4.1 ”Nä men du kan ju inte vara same.” Fördomar, okunskap och autenticitetsproblematik 233
8.4.2 ”Kommer mina barn att räknas som samer?” Att föra etniciteten vidare 234
8.4.3 ”Vad roligt att ni vågar.” Att ta steget till ett nytt namn 235
8.4.4 ”En av oss.” Namnet som etnisk markör inom den egna gruppen 236
8.4.5 ”Det är ju alltid till att stava.” Ett samiskt namn i majoritetssamhället 237
8.4.6 ”En lite sådär politisk del också.” Namnbytet som manifestation 238
8.4.7 ”Att så många som möjligt ska heta det i framtiden också.” Namnet som kulturarv 239

9 Sammanfattning och övergripande diskussioner 241
9.1 Sammanfattning 241
9.2 Tillvägagångssätt för undersökningarna 243

9.2.1 Val av inriktning 243
9.2.2 Val av material och metoder 244
9.2.3 Val av teoretiska utgångspunkter 245
9.3 Resultat, teori och bakgrund: försök till syntes 246
9.3.1 Hur avhandlingens delar samverkar 246
9.3.2 Namnskickets förändring över tiden 247
9.3.3 Drivkrafter för namnbyten 250
9.3.4 Släktnamn som etniska markörer 254
9.3.5 De ”utländska” inhemska namnen 257
9.4 Avhandlingens vetenskapliga bidrag 257
9.5 Framtida forskningsuppgifter 259
9.6 Slutord 260

Summary 262

Tjoahkkájgäsos 265

Čoahkkáigeassu 268

Appendix: Litteraturuppgifter om enskilda släktnamn 271

Käll- och litteraturförteckning 300
Otryckta källor 300
Tryckta källor 302

Tabeller och figurer

Tabeller

Tabell 1. Översikt över använd litteratur. 60
Tabell 2. Den samiska röstlängdens fördelning mellan län. 120
Tabell 3. Områden för geografisk indelning av namnbärarna i röstlängden..... 122
Tabell 4. Mina områdesindelningar i förhållande till länsindelning. 123
Tabell 5. Stavningsvarianter som sammanförts då röstlängdsnamn kontrollerats mot Sverges familjenamn 1920 eller andra officiella källor. 138
Tabell 6. Antal enskilda namn i röstlängden, fördelade på namnkategorier. ... 153
Tabell 7. Fördelningen mellan namnkategorier i materialet som helhet. 154
Tabell 8. Antalet kombinationer av namn ur olika kategorier. 156
Tabell 9. De 10 mest frekventa namnen i materialet som helhet. 158
Tabell 10. De 10 mest frekventa efternamnen i Sverige den 31 december 2007..... 158
Tabell 11. De 10 mest frekventa efternamnen i Norrbottens och Västerbottens län den 31 december 2000. 159
Tabell 12. De 14 mest frekventa svenskspråkiga namnen i materialet. 160
Tabell 13. De 10 mest frekventa svenskspråkiga efternamnen i Norrbottens och Västerbottens län den 31 december 2000. 161
Tabell 14. De 13 mest frekventa samiskspråkiga namnen i materialet. 162
Tabell 15. De 10 mest frekventa samiskspråkiga efternamnen i Norrbottens och Västerbottens län. 163
Tabell 16. De 11 mest frekventa finskspråkiga namnen i materialet. 163
Tabell 17. De 10 mest frekventa finskspråkiga efternamnen i Norrbottens och Västerbottens län. 164
Tabell 18. De 10 mest frekventa -*son*-namnen i materialet. 165
Tabell 19. De 10 mest frekventa -*son*-namnen i Norrbottens och Västerbottens län. 166
Tabell 20. De områden som används i resultatredovisningen, ingående postnummerområden och antal individer. 166
Tabell 21. Fördelningen mellan namnkategorier i området Torne lappmark. .. 168
Tabell 22. De mest frekventa namnen i området Torne lappmark. 169
Tabell 23. Fördelningen mellan namnkategorier i området Lule lappmark. 170
Tabell 24. De mest frekventa namnen i området Lule lappmark. 170

Tabell 25. Fördelningen mellan namnkategorier i området Norrbottenskusten. 171
Tabell 26. De mest frekventa namnen i området Norrbottenskusten. 172
Tabell 27. Fördelningen mellan namnkategorier i området Pite lappmark. 173
Tabell 28. De mest frekventa namnen i området Pite lappmark. 173
Tabell 29. Fördelningen mellan namnkategorier i området Lycksele lappmark. 174
Tabell 30. De mest frekventa namnen i området Lycksele lappmark. 174
Tabell 31. Fördelningen mellan namnkategorier i området Åsele lappmark och Västerbottenskusten. 175
Tabell 32. De mest frekventa namnen i området Åsele lappmark och Västerbottenskusten. 175
Tabell 33. Fördelningen mellan namnkategorier i området Ångermanland-Medelpad. 176
Tabell 34. De mest frekventa namnen i området Ångermanland-Medelpad. 176
Tabell 35. Fördelningen mellan namnkategorier i området Jämtland-Härjedalen. 176
Tabell 36. De mest frekventa namnen i området Jämtland-Härjedalen. 177
Tabell 37. Fördelningen mellan namnkategorier i området Övriga Sverige och övriga världen. 178
Tabell 38. De mest frekventa namnen i området Övriga Sverige och övriga världen. 178
Tabell 39. Exempel på antagna namn i referensundersökningen av byten till nybildade släktnamn hos befolkningen som helhet 1940. 184
Tabell 40. Namnbytesmönster i referensundersökningen av byten till nybildade släktnamn hos befolkningen som helhet 1940. 185
Tabell 41. Namnbytesmönster i materialet 1920–1969: antal namnbyten och antal individer som omfattas. 192
Tabell 42. De vanligaste yrkesangivelserna i undersökningen. 197
Tabell 43. De vanligaste yrkesangivelserna bland dem som byter bort samisk- eller finskspråkiga släktnamn 1920–1969. 197
Tabell 44. Namnbytesmönster i materialet 1970–2004. 201
Tabell 45. Namnbytesmönster vid antagandet av nybildade släktnamn 1920–2004. 205

Figurer

Figur 1. Samiska språkområden i Sverige. Källa: Swedell 2007 s. 99, Svenskt ortnamnslexikon s. 13. 36
Figur 2. Karta över relevanta tvåställiga postnummerområden. Efter förlaga från Postnummerservice Norden AB. 121
Figur 3. Modell för materialurval i undersökningen av samers byten till nybildade släktnamn 1920–2004. 140
Figur 4. Områden för resultatredovisningen. 167

Förkortningar

a.a.	anfört arbete
a.st.	anfört ställe
da.	danska
eng.	engelska
f.	följande sida
ff.	följande sidor
fi.	finska
lat.	latin
saL	lulesamiska
saN	nordsamiska
saS	sydsamiska
saU	umesamiska

Förord

Det är väldigt roligt att fundera på förnamn till barn innan man själv väntar ett; då blir det i stället svårt och ansvarstyngt. Lite på samma sätt är det med att skriva avhandlingsförord. Men precis som man till slut får lov att bestämma sig för vad barnet ska heta, blir man till slut också tvungen att bestämma sig för hur det där förordet ska skrivas. Och så här blev det.

Även om doktorandutbildningen i stor utsträckning innebär ensamjobb, vet alla som har sett ett avhandlingsförord att det ändå är många fler än doktoranden själv som på olika sätt har bidragit till slutresultatet. Under min första tid som doktorand hade jag Svante Strandberg som huvudhandledare. Trots att mina forskningsintressen ligger långt från Svantes egna (se Strandberg 1991) har han alltid varit mycket välkomnande och välvilligt inställd till mitt, med traditionella nordistögon sett, något aparta ämnesval. Svante har visat mig förtroendet att låta mig arbeta mycket efter eget huvud, vilket jag har satt stort värde på, men han har ändå alltid funnits till hands för diskussioner eller textkommentarer. Flera år efter tiden som handledare har Svante under de senaste veckorna, nu i egenskap av utgivare av serien Namn och samhälle, läst hela mitt manuskript med sin sedvanliga noggrannhet och sin makalösa förmåga att detektera subtila språkliga obalanser. Jag är mycket tacksam för hans påpekanden.

Efter Svantes pensionering efterträddes han av Staffan Nyström, som därmed kom att fungera som min huvudhandledare under den senare och mer textläsningstyngda delen av forskarutbildningen. Trots att även Staffan har en dragning åt sörmländska sjöar (i det fallet med öar; se Nyström 1985) har hans onomastiska bredd och allmänna klarsyn varit en stor tillgång under arbetet. Staffan besitter två egenskaper som man uppskattar som slutfasdoktorand, nämligen ett orubbligt lugn och ett befriande sinne för humor. Han har dessutom ett imponerande skarpt korrekturöga (”det ser ut som det kan finnas ett spatium framför notsiffran 32, kolla det!”) och har rätat upp både kursiva kommatecken och dito parenteser (som i t.ex. *-bran*(*d*)*t*). Den feta punkt, som hade snikit sig in i ett av de tidiga utkasten, blev inte heller långlivad. Staffan har läst manus i många versioner (och förtjänar ett särskilt tack för sin hängmatteläsning under den varma sommaren 2010), givit goda råd i stort och smått och som bonus också skickat så roliga mejl att min rumskamrat ibland har frågat vad jag skrattar åt (se t.ex. Frändén under utarb.). Tack för ett gott samarbete!

Lars-Gunnar Larsson har fungerat som min biträdande handledare under hela min avhandlingstid, och bidragit med knäckande av blandade nötter, lärda konversationer via mejl och helhjärtad uppmuntran (hans ”Alltså, mycket, mycket bra! Fortsätt på samma sätt bara!” har haft en central placering på min anslagstavla). Förutom sina ämnesmässiga kunskaper har Lars-Gunnar också goda insikter i avhandlingsskrivandets psykologi, vilket hade stor betydelse under några dystra aprildagar av tappad tilltro.

Ibland får man vykort från Lars-Gunnar. I december 2005 fick jag ett föreställande Ungerns heliga krona, med nedanstående text:

> Kära Märit! ”... en anden svensk lap, der kaldes Doien.” G. Nielsen: Lappernes fremrykning ... I: Det norske geografiske selskabs årbog II. 1890–1891. Kristiania 1891. s. 38. Kram! L-G

Ja, ibland vet man ju vad det är man vill ha sagt.

Det var Lars-Gunnar som, en hösttermin för elva år sedan, lotsade mig in i de samiska språkens fascinerande värld, och också tröstade mig när djungeln ibland tedde sig alltför svårforcerad. Nu har han alltså följt mig i ytterligare sex år. Det säger en hel del om honom att han antagligen skulle ha hjälpt mig lika mycket även om han inte hade haft formell status som handledare. Så, stort tack för kloka råd, stöd och osviklig uppmuntran genom åren!

Tre personer som jag inte nämner vid namn, men ändå vill tacka å det varmaste, är förstås mina informanter. Tack för er tid och era tankar! Utan dem skulle den här avhandlingen ha varit väsentligt tråkigare.

Min forskning har tagit mig till så många spännande platser. Jag sänder ett tack till Marianne Larsson, Jan Ekengren och den övriga, fantastiskt vänliga och hjälpsamma personalen på Patent- och registreringsverkets namnavdelning i Söderhamn. Jag tackar också Anna-Karin Andersson med kollegor på Skatteverket i Eskilstuna för vänligt mottagande under mitt besök där.

Delar av min avhandling har tidigare lagts fram vid Seminariet för nordisk namnforskning och vid Högre Finsk-ugriska seminariet, båda vid Uppsala universitet. Jag tackar för de kommentarer jag har fått vid dessa tillfällen – i synnerhet, förstås, Katharina Leibring för hennes skuggopposition och många konstruktiva kommentarer. Namnforskarskråret i Sverige och utomlands har kommenterat konferenspresentationer, och på hemmaplan har Thorsten Anderssons omsorg om både namnforskningen som ämne och de människor som ägnar sig åt den varit en trygghet. Under hela min avhandlingstid har Thorsten funnits till hands för frågor och terminologidiskussioner. På institutionen har Ulrika Dennerstedt med änglalikt tålamod hanterat mina många deltidsledigheter och prolongationer. Stöd av mer finansiell art har jag fått från Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk

folkkultur och Ortnamnssällskapet i Uppsala, som bidragit till konferensresor under utbildningstiden.

Det har redan tidigare framhållits (Wistrand 2006 s. 9) att doktoranderna vid Institutionen för nordiska språk är ett ”fantastiskt gäng”. Författaren instämmer helhjärtat i detta. Bottenskrapet, omfattande inte bara nuvarande forskarstuderande utan också en och annan doktorand emeritus samt en doktorand honoris causa, har varit en ypperlig arbetsmiljö. Oavsett om lunch- och fikadiskussionerna har behandlat nyttan av humanistisk forskning eller falukorvstorn och ostchip, har de utgjort både trevliga och givande avbrott i arbetet. Att äta med sina doktorandkollegor medger också ett ömsesidigt utbyte av såväl sympati som praktiska tips (”Får jag ställa en fråga om avhandlingsmallen? Eller är det att förstöra stämningen?” (Falk 2010)). Med Theres Bellander, min rumskamrat under den sista delen av forskarutbildningen, har jag utbytt avhandlingsvåndor, vardagshistorier och vetenskapliga floskler. Under mitt sista år som doktorand har det varit både trösterikt och inspirerande att ligga i samma arbetsfas som Theres (som disputerar 20 dagar efter mig) och Hedda Söderlundh (som disputerar 6 dagar efter mig).

IENFK:s flagga har, alltsedan mitt första seminarium, vajat över avhandlingsarbetet och påmint om meningsfullheten med att göra sådant som är meningsfullt, även om det inte alltid överensstämmer med andras åsikter. Mina närmaste kollegor inom personnamnsforskningen, Emilia Aldrin, Eva Brylla och Sonja Entzenberg, har under hela min doktorandtid välvilligt delat med sig av material- och litteraturtips. Jag tackar speciellt Emilia för noggrann läsning och insiktsfulla kommentarer till mitt skuggmanus, för återkommande diskussioner om namnklassificeringar och för uppmuntrande tillrop längs vägen. Med Ulla Swedell har jag fört många, långa och givande samtal om enskilda samiska, finska och samisk-finska namn. Mikaela Bexar, tidigare Englund, har låtit sig provintervjuas, Carina Green har läst mitt teorikapitel med antropologögon och Per Arne Helland har läst mitt metodkapitel och i övrigt besvarat en lång rad frågor om norska ord och uttryck. Magnus Andersson har läst manus och renbeteslagar med samma noggrannhet (och därtill tjänstgjort som jourhavande typograf), Ánn Risstin Skoglund har besvarat lulesamiska ortografifrågor och lillebror Gustav har hjälpt mig med figur 3. Med Andreas Nord har jag fört inspirerande samtal om forskning i stort, och fått både användbara kryddningsförslag och hugsvalande påminnelser om att det kommer en tid då avhandlingen blir något man skrivit förut. Under de år som avhandlingsarbetet har pågått är det förstås också många andra som i olika skeden kommit med tips, kommentarer och uppmuntran. Tack, allihop!

Den egna familjen har förvisso inget formellt samband med avhandlingsarbetet, men är i allmänhet ändå i hög grad drabbad av det. Jorid, som var 2 år när jag påbörjade min forskarutbildning, och Alvar, som är 2 år när jag nu avslutar den, har bidragit med både hjärtevärmande uppmuntran (”Jag tycker att du har gjort jättemycket! Det är bara pyttepyttelite kvar!” (Jorid i

mars 2010)) och välgörande distans, som att förklara ett kvällsseminarium med att ”Mamma är på seminarium. Det blir så ibland” (Jorid i telefonen till Mormor våren 2005), eller att omtala avhandlingsmanuset som ”papperet där du har ritat bokstäver” (Alvar i september 2010). Jonathan Morén har haft dubbla roller genom att vara både drabbad anhörig och en mycket god rådgivare och manusläsare. Han har agerat såväl bollplank som uppmuntrings- och mindlessnesskonsult, varit en vardagens räddare, riddare och råddare och samtidigt, på ett för mig obegripligt sätt, hunnit läsa mitt slutmanus i sin helhet. Jag tackar honom varmt för tusen och en kloka synpunkter, för nästan lika många dagishämtningar och middagar, för fotfäste i tillvaron och för tålamod under perioder av avhandlingsrelaterad vresighet. Och tack för Hasselbrink, Börjel och Darwish!

Uppsala i oktober 2010

Märit Frändén

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Falk, Erik, 2010: muntlig uppg.

Frändén, Märit, under utarb.: Utvecklingen av ordet *backe* i ett individuellt onomastikon 2010–2072. En riktigt inträngande och longitudinell studie. (Namn och samhälle 418.)

Larsson, Lars-Gunnar, 2005: Vykort till förf. 2005-12-14.

Tryckta källor

Nyström, Staffan, 1985: Önamn i Båven. En studie över önamnsskicket i en sörmländsk insjö. Uppsala. (Folklivsskildringar och bygdestudier utg. av Kungl. Gustav Adolfs Akademien 11.)

Strandberg, Svante, 1991: Studier över sörmländska sjönamn. Etymologi, namnbildning och formutveckling. Uppsala. (Skrifter utg. genom Ortnamnsarkivet i Uppsala. Ser. B. Meddelanden 8.)

Wistrand, Helena, 2006: Bebrevat i Närke. Medellågtyska importord i fornsvenska brev ur regionalt perspektiv. Uppsala. (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet. Ser. 1. Svenska skrifter 88.)

1 Inledning

Egennamn, som utgör en underavdelning av substantiv, intar grammatiskt och semantiskt en särställning. Man kan då säga att det är volang på det.

Ida Börjel: Namnet (2010)

Ett namn talar om vem man är. Men medan förnamnet är individuellt och personligt är släktnamnet något som bara ärvs, som traderas oförändrat genom generationerna. Är det så enkelt? I vissa fall, kanske. Men även släktnamn påverkas av samhället runt omkring.

I den här avhandlingen har jag undersökt samiskt släktnamnsskick i Sverige under framför allt 1900-talet. I början av undersökningsperioden fanns ett världsledande rasbiologiskt institut i Uppsala och samer betraktades som en lägre stående ras. ”Fjällets barn” måste skyddas från civilisationen, och skulle därför segregeras från det övriga samhället. Vid lämpliga tillfällen kunde ”levande samer” förevisas som exotiska inslag, t.ex. på Stockholms stadion så sent som 1938 (Catomeris 2004 s. 202). Men för att vara exotisk måste man vara same på det rätta sättet: de som inte passade in i romantiseringens mallar skulle i stället assimileras och ”bli svenskar”.

1947 publicerade Svenska Turistföreningen en bok i vilken man får veta att lapparna är ett av Europas mest kortskalliga folk, men att den allmänna föreställningen om deras krokiga ben beror på ett missförstånd: när byxorna, knäiga efter allt hukande, dras av, visar sig faktiskt benen vara ”ganska raka och välbildade” (Manker 1947 s. 43 ff.). Samma år var samerna i Stockholm tillräckligt många för att bilda en sameförening. Förmodligen hukade de inte mer än stadens övriga invånare.

Förhållandena för samer i Sverige har successivt förbättrats, men det har gått långsamt: det var t.ex. först 1962 som de nomadiserande samernas barn fick tillträde till den vanliga skolan. Under 1970-talet växte den etniska mobiliseringen världen över och det samiska folket plockade fram de gömda etniska attributen. I vissa fall var det dock för sent: försvenskningen hade redan utplånat det samiska arvet.

Kontrasterna fortsätter in i 2000-talet: år 2008 kan DN publicera en artikel med rubriken ”Stolta samer i Stockholm – arvet från vildmarken som blivit höstens trend” (Kellberg 2008), samtidigt som Diskrimineringsombudsmannen rapporterar att ”lappjävel” fortfarande är ett frekvent uttryck.

Under min undersökningsperiod har många olika vindar blåst. Som same har man varit än underlägsen, än exotisk, än smutsig, än trendig. Men vilken roll har då släktnamnen spelat i allt det här? Hur har namnskicket påverkats? Har de samiska släktnamnen ”traderats oförändrade” genom denna tid?

1.1 Bakgrund, syfte, frågeställningar och avgränsningar

När man hör eller läser ett namn på en person man inte känner, bildar man sig omedvetet en uppfattning om människan bakom namnet. Kvinna eller man, gammal eller ung? Med etniskt svensk bakgrund, eller kanske finsk, arabisk eller kinesisk? Om namnet härrör från en kultur man själv är obekant med vet man kanske inte så mycket om namnets konnotationer. Känner man däremot till namnet och namnets kulturella sammanhang bättre, får man fler ledtrådar till vem namnbäraren kan vara. Man associerar till olika åldrar beroende på om förnamnet är *Elton*, *Henrik*, *Sven-Erik* eller *Gottfrid*. Släktnamnet skapar ofta en föreställning om namnbärarens härkomst: *af Geijerstam* är fint, *Andersson* hederligt, men *Muhammad* anställer man helst inte i sitt företag (se Carlsson & Rooth 2007, Arai & al. 2006). Namn kan på så sätt bli ett slags värdemätare. Vissa typer av namn får hög status, eftersom namnens bärare uppfattas ha hög status. Andra namn anses vara lågstatusnamn, eftersom de bärs av de människor som förknippas med låg status.

Men alla människor gör förstås inte samma bedömningar. Det namn som vissa uppfattar som förnämt kan andra se som ett uppkomlingsnamn. Om Muhammad väljs bort i vissa sammanhang är han kanske desto mer välkommen i andra. Ett namn som i det svenska samhället signalerar att man avviker, kan i det samiska i stället tala om att bäraren tillhör en känd renskötarsläkt. Vilka namn som är ”bra” att bära beror alltså både på vem man frågar och på i vilket sammanhang namnet ska bedömas.

Att vara same var länge förbundet med stigmatisering och låg samhällsstatus. Att avslöja sitt samiska ursprung kunde innebära diskriminering och exkludering. Namnet har en viktig roll i detta: att bära ett samiskt namn är att tala om att man är same – att blotta vem man är. På senare tid har det samiska folkets ställning dock förbättrats väsentligt. I dagens Sverige gör kanske inte ett samiskt namn att man stängs ute från vissa jobb, utan i stället att man skiljer sig från mängden och lättare blir ihågkommen. Men trots ett bättre samhällsklimat finns många av de gamla strukturerna kvar. Och de gamla såren tar tid på sig att läka.

Ett namn talar om vem man är, men inte bara för samhället i stort, utan också för den egna gruppen och, inte minst, för namnbäraren själv. I idealfallet fungerar namnet bra i alla dessa sammanhang. Men det är inte alltid så. Ett visst namn fungerar kanske bra gentemot storsamhället, men inte i för-

hållande till den egna gruppen. Ett annat kan överensstämma med den egna identiteten, men orsaka problem i kontakterna med samhället. Det namn man bär ska fylla flera funktioner samtidigt.

Om man upplever problem relaterade till sitt namn, är det möjligt att byta namn och anta ett annat. Men det är inte alltid så lätt att hitta ett nytt namn som fyller alla de önskvärda funktionerna. Kanske måste man välja vilka av dem som ska tillgodoses. Ett namnbyte kan ofta innebära en omprioritering av vilka funktioner som ska tillmätas störst betydelse. Vilka drivkrafter är starkast? Att undkomma stigmatisering eller att visa tillhörighet till sitt folk? Att ha ett namn som alla kan uttala eller att föra släktens namn vidare?

Mina undersökningar behandlar det samiska släktnamnsskicket i Sverige mellan 1920 och 2009. Synen på samer och samisk etnicitet har förändrats under denna tidsperiod, och det är därför intressant att se om detta speglas i det samiska namnskicket. Jag har valt att undersöka bruket av släktnamn, eftersom släktnamnen genom sin ärftlighet visar tillhörigheten till en släkt och en grupp. Till stora delar handlar mina undersökningar om släktnamnsbyten, eftersom namnbyten är ett sätt för namnbärarna själva att påverka vilket namn de bär. Eftersom släktnamn är ärftliga och förväntas bli traderade, innebär ett släktnamnsbyte också ett brott mot det förväntade.

Avhandlingens syfte är att ge en bild av det samiska släktnamnsskicket i Sverige, vilket tidigare har varit i stort sett outforskat. Mer specifikt har jag nedanstående frågeställningar:

- Hur ser det nutida samiska släktnamnsskicket ut?
- Hur har namnskicket påverkats av namnbärarnas släktnamnsbyten?
- Vilka faktorer kan ligga bakom dessa namnbyten?

Möjligheterna att hitta uppgifter om namn hos just samer påverkar vilken typ av bild som är möjlig att teckna. Undersökningsperiodens startpunkt, 1920, har satts av materialtekniska skäl. Huvuddelen av undersökningarna behandlar byten till nybildade namn, medan antagandet av redan registrerade släktnamn berörs i mindre mån. Även detta har en materialteknisk förklaring, vilket diskuteras närmare i avsnitt 5.2. Geografiskt har jag begränsat undersökningarna till Sverige. Denna gränsdragning är i vissa avseenden onaturlig: nationernas gränser går rakt igenom Sápmi och i många fall tvärs över de samiska kulturgränserna.[1] Under min undersökningsperiod har dock statsapparaten haft stor betydelse: namnlagarna är nationella, och av detta skäl har jag valt att undersöka endast förhållandena på svensk sida. Den viktigaste materialmässiga avgränsningen består i att jag har undersökt byten till nybildade eller återtagna släktnamn, men inte antagande av makes eller makas släktnamn i samband med giftermål.

[1] Se t.ex. Marainen 1989 s. 84 om likheterna i livsmönster mellan svenska och norska fjällsamer.

Mina infallsvinklar innebär att jag inte bara undersöker släktnamn som språkliga enheter, utan också hur de används i och påverkas av det omgivande samhället. Eftersom mina undersökningar gäller en etnisk minoritetsgrupp, har personnamnens roll som etniska markörer stor betydelse för arbetet.

1.2 Avhandlingens disposition

I detta inledningskapitel redogör jag kort för hur bruket av släktnamn har växt fram i Sverige, för de termer och begrepp jag använder och för min egen forskarroll. Därefter följer två bakgrundskapitel. I det första av dem, kapitel 2, presenteras bakgrundsfakta om samiska samhällsförhållanden som har betydelse för avhandlingens resonemang. Möjlig påverkan på namnskicket diskuteras dels kontinuerligt, dels grundligare i det avslutande avsnittet 2.9. I det andra bakgrundskapitlet, kapitel 3, tar jag upp den tidigare forskningen om samiskt tillnamnsskick. Även kapitel 3 avslutas med en diskussion, där uppgifterna dels sammanfattas, dels jämförs med annan relevant namnutveckling, bl.a. den släktnamnsframväxt som presenterats i avsnitt 1.3.

I kapitel 4 redogör jag först för mina teoretiska utgångspunkter vad gäller personnamn och personnamns funktioner (avsnitt 4.1). I avsnitt 4.2 presenteras och diskuteras centrala begrepp som bl.a. identitet, etnicitet, stigma och assimilering. Därpå följer, i avsnitt 4.3, en mer tillämpad del med exempel på personnamns etniska markering. Relevant tidigare forskning presenteras alltså i olika avsnitt beroende på ämne: forskning om släktnamnsframväxt i avsnitt 1.3, studier av samiskt tillnamnsskick i kapitel 3 och studier av namn och etnicitet i kapitel 4. Kapitel 4 avslutas med en sammanfattning av de teoretiska utgångspunkterna och en diskussion av vilken betydelse de kan ha för mina egna undersökningar (4.4).

I kapitel 5 redogör jag för de material och de metoder jag har använt för undersökningarna. Eftersom jag har gjort tre delundersökningar är kapitlet också tredelat: avsnitt 5.1 behandlar den första delundersökningen och avsnitten 5.2 och 5.3 den andra respektive tredje. Kapitel 6–8 är resultatkapitel, där de tre undersökningarnas resultat presenteras. Kapitel 6, som beskriver fördelningen mellan namn med olika språktillhörighet i 2005 års samiska röstlängd, är mestadels en kvantitativ redovisning. Kapitel 7 och avsnitten 8.1 och 8.2 behandlar namnbyten så som de framträder i arkivmaterial, och avsnitt 8.3 redovisar en intervjuundersökning. Dessa delar har en i huvudsak kvalitativ inriktning. Varje resultatkapitel avslutas med en sammanfattande diskussion. I dessa avsnitt, 6.3, 7.4 respektive 8.4, diskuterar jag möjliga tolkningar av resultaten utifrån de teoretiska utgångspunkterna, och gör i vissa fall också jämförelser med andra undersökningar. Det avslutande kapitlet, 9, inleds med en kortare sammanfattning av innehållet i de tidigare kapitlen (avsnitt 9.1) och en reflektion kring valet av inriktning, material och

metoder samt teoretiska infallsvinklar (9.2). Därpå följer diskussioner av undersökningarnas resultat i ljuset av bakgrund och teori (avsnitt 9.3), avhandlingens vetenskapliga bidrag och samhälleliga relevans (9.4) samt framtida forskningsuppgifter (9.5).

Avhandlingen innehåller dessutom ett appendix med uppgifter om enskilda släktnamns betydelse, uppkomst eller utbredning.

1.3 Något om släktnamnsutvecklingen i Sverige

För att kunna sätta in det samiska släktnamnsbruket i ett sammanhang behöver man känna till grunddragen av släktnamnsutvecklingen i Sverige i stort. I Lennart Rymans avhandling *Salanus*, *Tunström* och *Sporrong* från 2002 finns en mycket grundlig genomgång av framväxten av ärftliga tillnamn i Sverige (s. 38 ff.). Eftersom detta redan finns beskrivet, kommer jag endast att teckna en översiktlig bild av den allmänna utvecklingen. Därefter redogör jag för de relevanta delarna av den svenska namnlagstiftningen och namnbyteshistoriken.

Den släktnamnsutveckling som skildras här gäller i allmänhet majoritetssamhällets namn. Det samiska namnskicket tas upp separat i kapitel 3. Hur de båda förloppen kan ha samspelat diskuteras i avsnitt 3.8.

1.3.1 Framväxten av ett släktnamnssystem

Släktnamnsframväxten i Sverige brukar beskrivas schematiskt utifrån de fyra stånden. Modellen innebär förstås en förenkling, men ger ändå en god utgångspunkt.

Det svenska släktnamnssystemet är relativt sentida. Enstaka adelsätter och borgare av tysk härkomst använde ärftliga namn under medeltiden, men det var först på 1500-talet som fler adelsfamiljer började använda släktnamn. Under 1600-talet blev bruket mer allmänt i adliga kretsar. Många av de äldre adelsnamnen hade varit enledade, men det blev nu allt vanligare med tvåledade namn som t.ex. *Gyllenstierna*. (Brylla 2009 s. 36 f.)

Prästerskapet började använda släktnamn under 1600-talet. De bar i allmänhet vad som brukar kallas ”lärda namn”, dvs. namn som bildats med latinska eller grekiska element. Dessa namn var ofta bildade till ett ortnamn, som t.ex. *Fallander* till *Falun* och *Wallerius* till *Dalby* (lat. *vallis* ’dal’). Den latinska ändelsen -(*i*)*us* och efterleden -*ander*, med grekiskt ursprung, användes flitigt i namnbildningen. I många fall strök man så småningom ändelsen -*us* och fick då namn som t.ex. *Gardell*, *Nordin* och *Norén* med betonad slutstavelse. Namn kunde också nybildas efter detta mönster. (Brylla 2009 s. 40 ff., Modeer 1989 s. 122 ff.)

De namn som brukar kallas *tvåledade borgerliga namn*, t.ex. *Lindberg*, *Lundkvist* och *Sjöholm*, användes redan på 1600-talet och har kommit att ut-

göra en central namntyp i Sverige. Namnens förled bildades ofta till namnet på en ort, t.ex. *Hed-* till *Hede*. Som efterled användes t.ex. *-ström*, *-berg* eller *-lund*. Efterledernas betydelse var underordnad, de togs ur ett begränsat förråd och fungerade som ett slags namnbildningssuffix. (Brylla 2009 s. 42 f.)

Bondebefolkningen använde länge primärpatronymika (se 1.4.1 nedan). Under en lång övergångsperiod med start i det sena 1800-talet började dessa patronymika stelna, och bildade då ärftliga släktnamn på *-son*. (Brylla 2009 s. 46.)

Soldatnamnen intar en särställning. Indelta soldater bar särskilda tillnamn, knutna till tjänsten. De mest välkända soldatnamnen är adjektiviska, som *Modig* och *Rask*, eller utgörs av militära begrepp, som *Svärd* och *Sköld*. Många soldatnamn, t.ex. *Broberg* och *Selander*, liknar dock de borgerliga släktnamnen. Soldatnamnen kom i viss mån att bäras även av soldaternas familjer och barn. (Brylla 2002 s. 70 ff.)

1.3.2 Namnlagar, namnförslagsböcker och släktnamnsbyten

Den första svenska släktnamnsförordningen kom 1901. Innan dess fanns det, med undantag för adelns namn, ingen reglering av namnskicket. I 1901 års släktnamnsförordning skilde man på *-son*-namn och egenartade släktnamn, dvs. de som inte var *-son*-namn. För att få ändra eller byta ut ett egenartat släktnamn krävdes en skälig orsak, t.ex. att det namn man ville byta ut var anstötligt eller löjeväckande. Soldatnamn kunde få bytas ut, eftersom de var påtvingade, men det gällde då enbart den person som tilldelats namnet, inte dennes efterkommande. (Brylla 2002 s. 73 ff.) Även vissa utländska namn fick bytas mot svenska. Brylla (a.a. s. 81) skriver att det ”då oftast [var] fråga om samiska eller finska namn”. Finska och samiska namn betraktades alltså som utländska, trots att både finska och samiska är inhemska språk i Sverige.

1920 gjordes en släktnamnsinventering i Sverige, som resulterade i boken Sverges familjenamn 1920. I samband med detta arbete upptäckte man att många av de släktnamn som var i bruk i landet hade utländsk prägel. En mycket stor del av befolkningen bar dessutom *-son*-namn. Eftersom man ännu inte hade personnummer eller ordentliga postadresser var det ett reellt problem att personer med samma namn inte kunde särskiljas. Det fanns därför flera skäl att uppmuntra befolkningen att anta särskiljande, svenskspråkiga släktnamn. (Brylla 2002 s. 75 ff.)

För att främja antagandet av svenskspråkiga släktnamn utgavs ett antal böcker med förslag till nybildade släktnamn, som kunde vara lämpliga att använda. Den första av dessa namnförslagsböcker, Svensk namnbok till vägledning vid val av nya släktnamn, gavs ut 1921 av Adolf Noreen och Anders Grape. I den listas 15 000 förslag till nybildade släktnamn. Knappt 20 år senare gav den dåvarande namnprofessorn Jöran Sahlgren ut Svensk namnbok 1939 till vägledning vid val av nya släktnamn, innehållande 13 000

namnförslag, och Svensk namnbok 1940, som innehöll 26 000 förslag till nya namn. Eva Brylla (2002 s. 77 ff.) menar att de två sistnämnda förslagsböckerna har haft stor inverkan på det svenska släktnamnsskicket. Efter dessa följde Svensk namnbok 1954, Svensk namnbok 1964, Svenska släktnamnsförslag 1979, Svenska efternamnsförslag 1984 1–2 samt Svenska efternamnsförslag 1992 (reviderad upplaga av förslagsböckerna 1964–1984).[2]

Den svenska namnbytespolitiken får sägas ha varit lyckad, eftersom Sverige är ett av de länder i världen som uppvisar flest namnbyten. Bara mellan åren 1920 och 1952 godkändes ungefär 64 000 nybildade släktnamn i landet. (Brylla 2002 s. 67.)

Gifta kvinnor hade under 1800-talet successivt börjat bära sin makes släktnamn (Brylla 1998 s. 237). Detta bruk lagstadgades i giftermålsbalken 1920 (Entzenberg 2006a s. 49). I och med 1963 års namnlag gavs gifta kvinnor möjlighet att genom en anmälan behålla sitt eget släktnamn även under äktenskapet. Som Brylla (1998 s. 237 f.) har påpekat krävdes det dock ett aktivt agerande från kvinnans sida. Det var heller inte möjligt för män att anta sin hustrus släktnamn. Under den nya lagen utökades också rätten till namnbyte. Det blev nu tillåtet att byta ut andra namn än *-son*-namn, t.ex. *Lindström* eller *Berggren*, om de inte var tillräckligt särskiljande. De nybildade släktnamn som därvid antogs skulle till bildning, uttal och stavning överensstämma med svenskt språkbruk. (Brylla 2002 s. 84.)

En ny namnlag antogs 1982, giltig från den 1 januari 1983. Den tidigare termen *släktnamn* ersattes nu med *efternamn*. Enligt 1982 års lag får man byta efternamn oavsett vilket namn man bär. Om man däremot redan har bytt efternamn måste man ha särskilda skäl för att ytterligare ett byte ska godkännas. Vid byten till nybildade efternamn gäller att namnet ska ha en sådan språklig form att dess bildning, uttal och stavning gör det ”lämpligt som efternamn här i landet” (namnlagen § 12 p. 1). I och med den nya namnlagen får de som ingår äktenskap också möjlighet att välja om de vill bära mannens eller kvinnans namn som gemensamt efternamn, eller om var och en ska behålla sitt eget efternamn även inom äktenskapet. (A.a. s. 85 f.) 1982 års namnlag gäller än idag, men 2010 tillsattes en parlamentarisk utredning om en ny namnlag.

Svenska släktnamnsbyten har tidigare undersökts av bl.a. Ulf Björkstrand 1972 (fokus på nytagna släktnamn 1930, 1950 och 1970), Andersson & Brylla 1998 (de båda nybildade namnen *Beachman* och *Mortaigne*), Brylla & Entzenberg 2008 (nybildade efternamn godkända av PRV 2006-11-20) och Staffan Nyström 2008 (nybildade släktnamn i början av 1930-talet). I huvudsak är dessa studier inriktade på de nybildade namnen som språkliga

[2] Inga fler namnförslagsböcker har publicerats, men nu kan man i stället få hjälp att skapa efternamnsförslag via PRV:s e-tjänst http://wwwm.prv.se/NAMTWeb/default.jsp (2010-02-25).

enheter. Vilka namn som byttes bort, vilka namnbytarna var och vilka omständigheter som rådde kring bytet har, med undantag för Nyström 2008, berörts endast i mindre mån.

Utifrån andra typer av material har svenska släktnamnsbyten studerats av bl.a. Raija Sandström 1991 (enkätundersökning av namnbyten i Tornedalen) och Vera Lif 2004 (enkäter och kyrkboksmaterial i undersökningen av ingermanländares namnskick i Sverige).

1.4 Termer och begrepp

Begreppet same är svårdefinierat, vilket kommer att diskuteras närmare i avsnitt 2.7. Utgångspunkten för min egen användning av begreppet är individens självidentifikation. Detta kriterium använder också FN-organet ILO i sin konvention 169, Indigenous and Tribal Peoples Convention.[3] Jag använder genomgående ordet *same*, eftersom det är gruppens egenbeteckning (saN *sápmi*, saL *sábme*, saS *saemie*). Samma ord (saS dock *Saepmie*) används också som beteckning för samernas land, även i icke-samiskspråkiga texter. Jag har valt att använda den nordsamiska formen, *Sápmi*, eftersom det är den mest spridda.

1.4.1 Namnterminologi

Nedanstående namnterminologi används i avhandlingen:

Andronymikon

Ett andronymikon (pl. andronymika) är ett tillnamn som definierar en kvinnlig namnbärare utifrån vilken make hon har, exempelvis *Lasses* i *Lasses Anna*.

Binamn

Som binamn räknar jag namn som avser att karakterisera sin bärare, t.ex. *Lillen*. Jag har valt att inte inkludera vare sig hypokorismer eller patro-/metronymika (jfr Andersson 2003 s. 601 ff.). Negativt laddade binamn kallas ofta *öknamn*.

Dubbelnamn

Ett dubbelnamn består av två släktnamn, i allmänhet sammanbundna med ett bindestreck, som t.ex. *Hyltén-Cavallius* eller *Vasara-Hammare*. Det var tidigare möjligt att bilda nya dubbelnamn i samband med giftermål, men i och med 1982 års namnlag är detta inte längre tillåtet.

[3] http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C169 (2009-10-21).

Efternamn

I 1982 års namnlag ersattes den tidigare termen *släktnamn* med *efternamn*. *Efternamn* är alltså den term som används i den nuvarande lagtexten. Jag använder denna term ibland när jag talar om sentida namnskick, bl.a. när jag diskuterar efternamn i motsats till mellannamn.

Förnamn

Termen *förnamn* betecknar egentligen bara ett namns position: ett förnamn är ett namn som står före ett annat namn. Jag använder dock *förnamn* i samma betydelse som i dagligt tal, dvs. som term för det eller de individuella namn som ges till ett barn som individualnamn/huvudnamn/dopnamn. Det är vanligt att en person har fler än ett förnamn, varav ett fungerar som tilltalsnamn och de andra inte. I termen *förnamn* inkluderar jag alla dessa namn.

Giftasnamn

Termen *giftasnamn* betecknar ett släktnamn/efternamn som har förvärvats vid giftermål.

Hypokorism

Smekform eller kortform av ett namn, t.ex. *Tobbe* till *Torbjörn* eller *Linkan* till *Lindkvist*.

Kombinationsnamn

Se *namnkombination*.

Mellannamn

Termen *mellannamn* infördes i 1982 års namnlag. Mellannamn kan bestå av ett tidigare efternamn, som man vill behålla trots att man tar sin makes/makas namn vid äktenskap, eller av makens/makans efternamn, om man behåller sitt eget även inom äktenskapet. Mellannamn kan också bäras av barn vars föräldrar bär två olika efternamn; det ena namnet kan då bli barnets efternamn och det andra dess mellannamn. Mellannamn placeras mellan förnamnen och efternamnet, men ska inte sammanbindas med efternamnet med bindestreck, som man gjorde vid bildandet av de tidigare dubbelnamnen. Mellannamn är inte ärftliga. Det är alltså inte möjligt att föra ett mellannamn vidare till sina barn.

Metronymikon

Metronymikon (pl. metronymika) är ett namn som innehåller information om namnbärarens mor, t.ex. *Gunillasson* eller *Evasdotter*.

Namnkombination/kombinationsnamn

Jag använder termen *namnkombination* eller *kombinationsnamn* för de fall då mer än ett namn med initial versal, med eller utan bindestreck, står i ett efternamnsfält.[4] Vissa av kombinationsnamnen är dubbelnamn bildade under tidigare namnlagar, andra kan vara felbokförda mellannamn (se avsnitt 5.1.3).[5]

Patronymikon

Ett patronymikon (pl. patronymika) är ett fadersnamn, dvs. ett tillnamn som talar om vem namnbärarens far är. Äkta eller primära patronymika (se *primärpatronymikon* nedan) växlar därför mellan generationerna: Eriks son Per kallas *Per Eriksson*, Pers son Olof blir *Olof Persson*, Olofs son Jonas kallas *Jonas Olofsson* och hans dotter Anna kallas *Anna Olofsdotter*. Det finns olika former av patronymika. *Eriksson*, *Persson*, *Olofsson* och *Olofsdotter* är exempel på kompositionspatronymika, där faderns namn har kombinerats med efterlederna *-son* eller *-dotter*. Genitivpatronymika består av faderns namn i genitivform, t.ex. *Roberts* och *Williams*, och nominativpatronymika av faderns namn i nominativform, t.ex. *Siwert* och *Konrad*.

Patronymika har inte sällan övergått till fasta släktnamn, se *sekundärpatronymikon* nedan.

Parentonymikon

Termen *parentonymikon* (se Andersson 2006) används som samlingsbeteckning för patronymikon och metronymikon, alltså ’namn efter förälder’, oavsett förälderns kön.

Primärpatronymikon

Primärpatronymikon är ett äkta, levande patronymikon, i motsats till stelnade sekundärpatronymika. Ett primärpatronymikon har inte stelnat, utan innehåller fortfarande information om namnbärarens far.

Sekundärpatronymikon/stelnat patronymikon

Tidigare patronymika kan övergå till att bli ärftliga, och därmed fungera som släktnamn. Det är fallet med nästan alla *-son*-namn i Sverige idag. Sådana namn kallas *stelnade patronymika* eller *sekundärpatronymika* (i motsats till primärpatronymika, se ovan).

---

[4] Med *efternamnsfält* menar jag platsen framför det komma som skiljer efternamnet från förnamnet/förnamnen i en spetsställning av typen *Frändén, Märit*.

[5] Min användning av begreppet *kombinationsnamn* är inte tänkt att fungera som allmängiltig definition, utan är anpassad till de namn som förekommer i mitt material. Jag är medveten om att det finns namn, t.ex. *De Geer* och *Natt och Dag*, som passar in på den givna beskrivningen men som inte bör inkluderas i begreppet.

Släktnamn

Termen *släktnamn* har definierats på en rad skilda sätt. Kännetecknande för släktnamnen är att de är ärftliga, och många forskare har därför velat se ett krav på att namnets ärftlighet ska kunna påvisas i ett visst antal generationer. Sådana definitioner innebär dock att ett nybildat efternamn som antas idag, men som inte förs vidare till efterkommande generationer (kanske för att den som antog namnet inte har några barn eller för att barnen bär ett annat efternamn), inte skulle räknas som släktnamn. Sirkka Paikkala (1995 s. 121) har formulerat en definition som inkluderar även namn vars bärare varken har ärvt namnet eller för det vidare, nämligen ”ett släktnamn är sådant tillnamn som varit avsett att gå i arv eller ett namn med vars hjälp förhållandet till en släkt velat påvisas”. Jag använder termen *släktnamn* i denna betydelse, dvs. jag ställer inga krav på enskilda namns faktiska ärftlighet, så länge de inom namnsystemet tillhör en grupp av i princip ärftliga namn.[6]

I 1982 års namnlag ersattes termen *släktnamn* av *efternamn*. Jag har dock valt att använda *släktnamn* som huvudsaklig term, med vissa undantag för modernt namnskick (se ovan under *efternamn*).

-*son*-namn

Namn som slutar på -*son* kan vara såväl primär-/sekundärpatronymika, t.ex. *Åkesson*, som primär-/sekundärmetronymika, t.ex. *Gunillasson*. De -*son*-namn som förekommer i Sverige idag är till allra största delen sekundärpatronymika. Utifrån formen kan man dock inte avgöra om de är primära (dvs. innehåller information om namnbärarens far) eller sekundära (dvs. har stelnat till ett fast släktnamn).

Stelnat patronymikon

Se *sekundärpatronymikon*.

Tillnamn

Tillnamn är en samlingsbeteckning för alla typer av namn som läggs till förnamnen, alltså t.ex. släktnamn, patronymika och andronymika. Vissa binamn, t.ex. *Smed* i *Johan Smed*, är en typ av tillnamn eftersom de läggs till förnamnet. De binamn som används i stället för förnamnet, t.ex. *Lillen*, är dock tekniskt sett inte tillnamn.

[6] I dagligt tal används *släktnamn* ibland för att beteckna ’(för- eller efter-)namn som har tradition inom en viss släkt’ (så t.ex. i Hagström 2006). Jag lägger dock inte in någon sådan betydelse i termen.

1.5 Forskningsetik

Vetenskapsrådet har sammanställt forskningsetiska principer för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning, som ska skydda uppgiftslämnare som t.ex. informanter i en intervjuundersökning. De fyra huvudkraven är informationskravet (de deltagande ska ha informerats om villkoren för deltagandet och om hur de insamlade uppgifterna kommer att användas), samtyckeskravet (de deltagande ska ha samtyckt till att medverka), konfidentialitetskravet (insamlade uppgifter ska behandlas konfidentiellt) och nyttjandekravet (uppgifterna får endast användas för forskningsändamål) (Forskningsetiska principer för humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning 2001 s. 6 ff.). Dessa principer har jag naturligtvis följt. Utöver detta har mina informanter också givits möjlighet att godkänna graden av anonymisering i presentationen av intervjuundersökningen.

I mina andra undersökningar har jag valt att vara mer försiktig än vad jag rent formellt skulle behöva vara. Materialet till undersökningarna består av offentliga handlingar, som alltså är tillgängliga för vem som helst. Genom att sätta samman uppgifterna i dessa handlingar har jag emellertid fått fram mer information om enskilda individer än vad dessa kanske tycker är önskvärt. De personer vilkas namn jag undersöker i dessa delar har heller inte tillfrågats om sin medverkan.

Det samiska folket är av liten numerär och har en på många sätt utsatt position. Personnamn är tätt knutna till sin bärare, och med hjälp av de uppgifter som finns i materialet är det ofta lätt att identifiera enskilda individer. Det gäller framför allt alla de nybildade släktnamn som har ett litet antal bärare. Jag har därför återgivit nybildade namn huvudsakligen när jag har behandlat namnbildning, men annars begränsat mig till att ange t.ex. efterleden i stället för namnet i dess helhet. Det är naturligtvis en nackdel att jag i en avhandling om namnskick undanhåller information just om de faktiska namnen. Min bedömning är dock att fördelarna ur etisk synvinkel väger tyngre än nackdelarna i informationshänseende.

1.6 Den egna forskarrollen

Samisk forskning kan definieras på olika sätt. Med en subjektsorienterad definition åsyftar man den forskning som utförs av samer, oavsett forskningens ämne. Med en objektsorienterad definition innefattas i stället all forskning om samiska förhållanden, oavsett vem som utför den. (Lasko 1992 s. 93 ff.)

Inom urfolksforskningen har diskussionerna kring forskarens roll varit livliga. Vissa menar att all forskning som berör urfolk bör utföras av representanter för urfolket självt. Linda Tuhiwai Smith (2004 s. 1) påpekar att *forskning* förmodligen är ”one of the dirtiest words in the indigenous world’s vocabulary”, och fortsätter:

> Just knowing that someone measured our 'faculties' by filling the skulls of our ancestors with millet seeds and compared the amount of millet seed to the capacity for mental thought offends our sense of who and what we are. It galls us that Western researchers and intellectuals can assume to know all that it is possible to know of us, on the basis of their brief encounters with some of us. It appals us that the West can desire, extract and claim ownership of our ways of knowing, our imagery, the things we create and produce, and then simultaneously reject the people who created and developed those ideas and seek to deny them further opportunities to be creators of their own culture and own nations. (A.st.)

Mycket av den urfolksforskning som bedrivits av utifrån kommande forskare har haft stora brister inte bara vetenskapligt, utan också etiskt. Ur den aspekten är det en naturlig önskan att forskningen ska utföras av infödda forskare, som följer det undersökta samhällets normer och som delar dess epistemologi. Infödda forskare är också en garant för att makten att definiera och tolka hålls inom gruppen. Samtidigt är det knappast möjligt för en liten folkgrupp att själv svara för alla nödvändiga samhällsfunktioner: forskare, lärare, kulturarbetare, politiker, mediaproducenter osv. Att hävda att all forskning om samiska förhållanden borde utföras av samer vore också att ge signaler om att den samiskrelaterade forskningen inte riktigt angår majoritetssamhället, utan kan avgränsas och placeras på sidan om. Man skulle snarare önska att ett minoritetsperspektiv på humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning vore vanligare även bland majoritetssamhällets forskare.

Frågan om utifrån- eller inifrånperspektiv är inte bara en fråga om att vara infödd eller inte, utan har också att göra med vilka kunskaper och erfarenheter man har. Den samiska forskaren Lina Gaski (2000 s. 7) har framhållit att den som antar att en samisk forskare automatiskt har ett inifrånperspektiv bortser från att det samiska samhället är heterogent och rymmer många skilda levnadssätt. För- och nackdelar med att forska i den egna kulturen diskuteras av både Gaski (a.a. s. 7–23) och Åsa Nordin (2002 s. 34–36). Den samiska socialantropologen Marit Myrvoll (konferensföredrag 2009) har framhållit att forskaren, oavsett etnicitet, alltid har en outsiderposition, och att detta är själva förutsättningen för att forskningen ska kunna genomföras.

Jag är själv inte same, vilket med en enkel beskrivning innebär att min forskning om samiskt namnskick görs ur ett utifrånperspektiv. Samtidigt har jag genom åren tillägnat mig kunskaper och erfarenheter som har bidragit till en bättre förståelse och en mer nyanserad bild av samiska förhållanden. Det innebär också fördelar att inte själv vara en del av undersökningsobjektet, bl.a. att en forskare som inte är personligen berörd av forskningsämnet kan ha bättre förutsättningar för objektivitet. Min position kan kanske också göra att avhandlingen läses med andra ögon av den icke-samiska världen. Avhandlingsämnet är ju varken en angelägenhet enbart för det samiska samhället eller enbart för namnforskningen. Många av de mönster och drivkrafter som kommer fram i mina undersökningar är universella.

2 Samiska samhällsförhållanden och möjlig betydelse för namnskicket

– Hon heter Ristin, men vill kallas Kristina.
Hela deras liv fanns i den bekännelsen.

Annica Wennström: Lappskatteland. En familjesaga (2006)

Namn används i och påverkas av samhället. Hur ett omgivande samhälle ser ut har alltså betydelse för namnskickets utveckling. I många fall kan också tidigare samhällsförutsättningar påverka de val som enskilda namnbärare gör idag.

I detta kapitel tar jag upp några av de samiska samhällsförhållanden som kan spela in. Den möjliga betydelsen för namnskicket diskuteras, och kommer att problematiseras ytterligare i avsnitt 4.4 i samband med diskussionen av de teoretiska utgångspunkterna.

2.1 Bakgrund

Samernas traditionella bosättningsområde, Sápmi, delas mellan de fyra nationerna Sverige, Norge, Finland och Ryssland. I samtliga dessa fyra länder är det samiska folket såväl en numerär minoritet som en maktmässigt underordnad grupp.

Sedan år 2000 har samer, tillsammans med sverigefinnar, tornedalingar, judar och romer, en lagstadgad ställning som nationell minoritet i Sverige. Det innebär ett erkännande av att dessa grupper har funnits inom rikets gränser under lång tid, och ger dem en särställning gentemot andra minoriteter. Den samiska gruppen har dessutom en särställning bland de nationella minoriteterna: år 1977 erkände Sveriges regering samer som urfolk. FN:s kommitté för mänskliga rättigheter har dock upprepade gånger kritiserat Sverige för statens behandling av samer.[7] Sverige har inte heller, till skillnad från t.ex. Norge, ratificerat FN-organet ILO:s konvention 169 om urfolks rättigheter.

[7] http://www.sr.se/ekot/artikel.asp?artikel=2770971 (2009-10-02).

2.2 De samiska språken

De samiska språken hör till den finsk-ugriska språkfamiljen och brukar anses vara närmast besläktade med de östersjöfinska språken. Samiska skiljer sig från skandinaviska språk både vad gäller struktur och ordförråd.

Det samiska språkområdet sträcker sig från norra Dalarna norrut till Ishavskusten och österut till Kolahalvöns östkust. Området rymmer flera språkliga varieteter. Dessa har liknande struktur och i huvudsak gemensamt ordförråd, men skiljer sig ändå åt i så stor utsträckning att man bör tala om olika språk. Pekka Sammallahti (1998 s. 1) räknar med tio samiska språk, och menar att skillnaderna dem emellan är jämförbara med skillnaderna mellan olika germanska eller olika romanska språk. Sydsamiska, lulesamiska, nordsamiska, enaresamiska och skoltsamiska har fastställda ortografier med latinskt alfabet; kildinsamiska använder kyrilliskt alfabet. Umesamiska, arjeplogssamiska,[8] akkalasamiska och tersamiska har i dagsläget inga officiellt fastställda ortografier. Det samiska språkområdet är i hög grad ett kontinuum, och dialektrikedomen är stor även inom de samiska språken. Det finns skilda uppfattningar om såväl antalet samiska språk som gränserna dem emellan.

Nationalstaternas indelning går i många fall tvärs genom de samiska kulturområdena, och därför klyvs många samiska språkområden av nationsgränser. I den svenska delen av Sápmi talas sydsamiska (saS), umesamiska (saU), arjeplogssamiska (saArj), lulesamiska (saL) och nordsamiska (saN). Figur 1 visar hur språkgränserna inom Sverige kan dras (kartan har utarbetats med avseende på förekomsten av samiska ortnamn).

De samiska språken var länge enbart talade språk. Samiska började skrivas först i samband med missionsverksamhet; de äldsta samiska böckerna är en ABC-bok och en mässbok, utgivna 1619. Dessa böcker uppvisar, menar Lars-Gunnar Larsson (1997 s. 103), en ”påfallande språklig virrighet”. Samma sak gäller nästa samiskspråkiga bok, Johannes Tornæus Manuale Lapponicum från 1648: språket är inte enhetligt, utan en blandning av former från olika områden. Det första mer konsekventa språket i tryckta skrifter, det s.k. sydlapska bokspråket, användes i Petrus Fiellströms grammatik och ordbok från 1738 och i en översättning av Nya testamentet från 1755. År 1811 utkom hela Bibeln i denna språkform. Det sydlapska bokspråket fungerade som samiskt kulturspråk under ungefär 150 år. (A.a. s. 104 f.) I slutet av 1800-talet utkom, i en annan språkform, en lulesamisk ordbok och en ljud- och formlära, båda skrivna av K. B. Wiklund (sedermera den förste professorn i finsk-ugriska språk i Uppsala) (a.a. s. 108).

[8] Även beteckningen *pitesamiska* förekommer, framför allt i äldre litteratur.

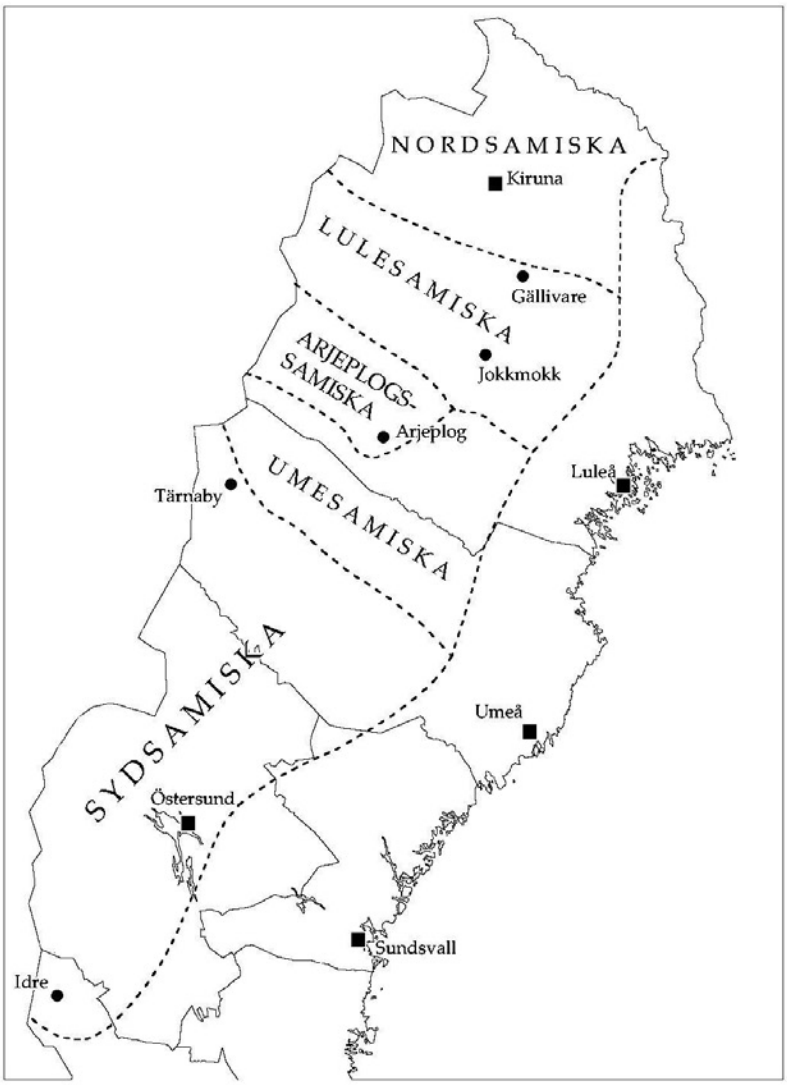

Figur 1. Samiska språkområden i Sverige. Källa: Swedell 2007 s. 99, Svenskt ortnamnslexikon s. 13.

Under 1900-talet har en rad olika ortografier använts för de samiska språken. Nya ortografier har ibland byggt på andra ljudåtergivningsprinciper än de föregående, ibland dessutom på andra språkliga varieteter. De nuvarande

ortografierna för de språk som talas i Sverige fastställdes 1978 (saS), 1979 (saN) respektive 1983 (saL).

Många samer har förlorat sitt samiska språk, mycket till följd av tidigare assimilationspolitik. Beräkningar tyder på att omkring 40–45 % av den samiska befolkningen i hela Sápmi är samisktalande (Svonni 2008 s. 100). En undersökning av språkkunskaper med utgångspunkt i den svenska sameröstlängden visar att ungefär 55 % av samerna i denna saknar kunskaper i samiska. Runt 28 % har kunskaper i nordsamiska, 8 % har kunskaper i lulesamiska och 10 % i sydsamiska (a.a. s. 102).

Namn är en del av språket, och språkförhållanden spelar på flera sätt roll för namnens användning. Att nuvarande samiska ortografier är såpass unga, och att de har föregåtts av så många tidigare skrivsätt, har betydelse för stavningen av de samiskspråkiga namnen. Vad gäller bildandet av namn har framför allt ordförrådet och ordbildningssystemet betydelse. Ljudsystemet och skriftbilden är viktiga för de praktiska aspekterna på namnen, bl.a. hur samiskspråkiga namn fungerar i majoritetssamhället. Förutom de tecken som finns i de norska och svenska alfabetena används i nordsamiskan tecknen *á*, *č*, *đ*, *ŋ*, *š*, *ŧ* och *ž*. Av dessa finns *ŋ* även i lulesamiskan. I sydsamiskan kan *ï* användas, men är inte obligatoriskt.

2.3 Majoritetssamhällets syn på samisk etnicitet

Hur en överordnad grupp behandlar en underordnad kan ha betydelse på många sätt. Det är i allmänhet den överordnade gruppen som har makt över samhällsapparaten och t.ex. stiftar lagar som påverkar den underordnade gruppen. Det samiska folket har haft låg status i det svenska samhället, och hur samer har bemötts av majoritetsbefolkningen kan ha stor betydelse för namnskicket, framför vad gäller sådana namn som signalerar att bäraren är av samisk härkomst (se vidare avsnitten 4.3.3 och 4.4).

I detta avsnitt presenteras några av de bakgrundsförhållanden som kan ha haft betydelse.

2.3.1 Kulturhierarkisering och skallmätningar

I mitten av 1700-talet utvecklades teorier om att mänskliga samhällen genomgick olika utvecklingsstadier. Jägarsamhällen ansågs ligga på lägst nivå, nomadsamhällen på en något högre och jordbrukssamhällen slutligen på den högsta nivån. Denna kulturhierarkisering etablerades och var under 1800-talet allmängods i den svenska samhällsdebatten. Människor på lägre kulturnivåer ansågs vara svagare och mer primitiva än de på högre nivåer. (L. Lundmark 2002 s. 12.) Lundmark (a.a. s. 31) menar att Sveriges samepolitik under hela 1800-talet präglades av en kulturhierarkisk paternalism. Den gick i stora drag ut på att samernas kultur befann sig på en lägre nivå än

svenskarnas, och därför skulle komma att gå under. Man uppfattade det som en kristlig och medborgerlig plikt att skjuta denna undergång så långt fram i tiden som möjligt.

Under 1800-talets första hälft utvecklades också frenologin, uppfattningen att formen på huvudskallen bestämmer människans karaktär. Den viktigaste parametern inom rasbiologin ansågs vara förhållandet mellan huvudskålens längd och bredd, och med utgångspunkt i detta delade man in människor i långskalliga och kortskalliga. Denna indelning fick stort genomslag och användes under lång tid. (L. Lundmark 2002 s. 21 f.) Den retorik som användes, där samer beskrevs som kortskalliga till skillnad från de långskalliga ”arierna”, har fortfarande stort symbolvärde, exempelvis i artikelrubriken *Lars Tuolja – en typisk kortskalle …* (Persson & Persson 1993).

2.3.2 ”Lapp skall vara lapp”

Under det tidiga 1900-talet utvecklades en samepolitisk linje i Sverige som gick ut på att man skulle ”skydda” samerna från civilisationen, eftersom de annars kunde bli bekväma och frestas att lämna sitt traditionella liv. Denna politik har kallats ”lapp skall vara lapp”, efter en formulering av folkskoleinspektören Vitalis Karnell i Karesuando. Det var dock inte alla samer som omfattades av dessa idéer. Renskötande fjällsamer som var nomadiserande och bodde i kåtor uppfattades som de ”egentliga lapparna”, och det var dem man ville bevara så oförändrade som möjligt. Skogssamer däremot, som visserligen kunde vara renskötande men som var relativt bofasta, ofta i husliknande byggnader, uppfattades som ett mellanting mellan ”riktiga” samer och övrig befolkning. De samer som både var bofasta och saknade renar ansågs ha förslösat sin samiska härkomst och skulle därför så snabbt som möjligt assimileras och uppgå i den icke-samiska befolkningen. K. B. Wiklund föreslog 1906 t.o.m. att skogsrenskötseln skulle förbjudas i lag. (L. Lundmark 2002 s. 63, 69 f.)[9]

”Lapp skall vara lapp”-politiken hade betydande inflytande ända fram emot andra världskriget, framför allt vad gällde skola, bostäder och näringsliv (L. Lundmark 2002 s. 64). Ett konkret uttryck var att Hjalmar Lundbohm, disponent för LKAB 1900–1920, vägrade att anställa samer vid gruvan i Kiruna (Catomeris 2004 s. 212). Lundmark (2002 s. 76) menar dock att ”lapp skall vara lapp”-politiken fick sitt starkaste uttryck i skolsystemet. De helnomadiserande samernas barn hade en särskild, segregerad skolform, s.k. nomadskola, där skolgången var kortare och undervisningen sämre. Med hänvisning till att modern bekvämlighet kunde göra de samiska barnen bort-

[9] Den samepolitik som fördes i Sverige var alltså segregerande gentemot de nomadiserande renskötande samerna och assimilerande mot övriga samer. Lars Elenius (2006 s. 102) påpekar att man i Norge vid denna tid i stället förde en assimilerande politik mot samtliga samer.

skämda användes kåtor som skolhus, i vilka barnen både sov, åt och undervisades. Skolkåtorna var dragiga och eftersom många barn var samlade på liten yta blev miljön osund. De samer som inte var helnomadiserande renskötare ansågs däremot vara så pass anpassade till det moderna livet att det var bäst att de assimilerades med den svenska befolkningen. (Elenius 2006 s. 159 ff.) Efter andra världskriget blev nomadskolornas undervisning mer lik de svenska skolornas. Skolgången förlängdes, även om undervisningen fortfarande var några veckor kortare än i den svenska skolan. (A.a. s. 291 ff.) År 1962 upphörde plikten att gå i nomadskola (Sjögren 2010 s. 25). Först då fick alltså de nomadiserande samernas barn möjlighet att gå i den vanliga skolan.

Konsekvenserna av ”lapp skall vara lapp”-politiken är dels att samer med olika näringsfång har splittrats och separerats från varandra, dels att de helnomadiserande samerna på flera sätt har utestängts från det övriga samhället. Detta har i många fall satt spår i form av känslor av mindervärde och utanförskap.

2.3.3 Rasism och rashygien

”Lapp skall vara lapp”-politiken innebar ett framhållande av rasbegreppet, dvs. en uppfattning om att människors inre egenskaper bestäms av deras härkomst och yttre drag. När detta kom in i den svenska politiken medförde det att stereotypiseringar som att samer till sin natur är t.ex. ”svaga”, ”barnsliga”, ”slöa” eller ”klenmodiga” började användas som underlag för politisk argumentation. (L. Lundmark 2002 s. 63.) Dylika resonemang fördes långt in på 1900-talet. Så sent som 1944 trycktes Georg Brandells bok Svensk folkkaraktär, där man kan läsa sådant som att samerna är opålitliga, misstänksamma och hämndlystna men har en svagt utvecklad kampinstinkt. Vidare uppges maklighet och lättja vara utmärkande drag. (Brandell 1944 s. 119.) Samer har barnets lättrördhet, och ”säges även i andra avseenden stå på barnets ståndpunkt” (a.a. s. 120). Efter att ha konstaterat att det samiska folket ”saknar […] inre förutsättningar att höja sig till ett kulturfolks ståndpunkt”, fortsätter Brandell (a.st.):

> Lapparna har ingen litteratur, och en renrasig lapp – dvs. en lapp utan nordiskt eller östbaltiskt inslag – har aldrig – lika litet som renrasiga negrer – utfört någon prestation av värde i vetenskap eller konst. *Anders Fjellner*, som skrev några dikter, var tydligen, ehuru född av lapska föräldrar, övervägande av östbaltisk ras, och *Johan Turi*, som skrev ”Muittalus samid birra” (Berättelse om lapparna), hade ett tydligt inslag av nordisk ras. Vi finner således, att inslag av nordisk och östbaltisk ras kan höja lapparnas begåvning och prestationsförmåga. För de högre stående raserna är blandningen inte lika fördelaktig, i varje fall inte för den nordiska.

Tanken med rashygien var att de som var bäst utrustade fysiskt, intellektuellt och moraliskt skulle fortplanta sig, medan människor med sämre anlag bör förhindras att föra sina gener vidare. För att definiera vilka som var bäst respektive sämst lämpade för fortplantning behövdes forskning. Herman Lundborg anställdes som ärftlighetsforskare och rasbiolog vid Uppsala universitet 1915. År 1922 inrättades, med Lundborg som chef, ett rasbiologiskt institut i Uppsala. Man ägnade sig bl.a. åt en s.k. lappundersökning, där man gjorde resor till samiska områden och mätte och fotograferade människor i skolor, på ålderdomshem och vid marknader och kyrkhelger. (L. Lundmark 2002 s. 132 ff.) Detta resulterade i tvåbandsverket The race biology of the Swedish Lapps, vars andra del innehåller måttuppgifter om 1 331 namngivna individer. I ”List of measured Lapps” kan man avläsa en viss individs ansiktsbredd, huvudets längd och bredd samt hår- och ögonfärg. Många av personerna finns också avbildade, rakt framifrån, snett framifrån samt i profil. (Dahlberg & Wahlund 1941 s. 48 ff.)

2.4 Rennäringen

I det svenska samhällets ögon har samer i stor utsträckning varit liktydigt med renskötare. Hur rennäringen har behandlats speglar därför mycket av majoritetssamhällets syn på samer. Det är emellertid viktigt att komma ihåg att rennäringen bara är en av flera samiska näringar: det har aldrig varit så att alla samer har varit renskötare. Det är med andra ord inte ”mindre samiskt” att ägna sig åt jakt och fiske än åt renskötsel. Däremot har, som vi har sett, det svenska samhället periodvis betraktat renskötarna som de enda ”riktiga” samerna.

Det finns två huvudtyper av renskötsel: den relativt stationära skogsrenskötseln, som bedrivits i huvudsak i skogsområden, och den helnomadiserande fjällrenskötseln. I den senare formen har man följt renens vandringar från skogslandet vintertid och upp på högfjället sommartid.

Lappmarken var tidigare indelad i lappskatteland, dvs. områden för jakt och fiske som disponerades av en familj. I Jämtland och Härjedalen kallades samma typ av områden för *skattefjäll*. Varje familj betalade skatt för rätten att använda sina marker. Nyttjanderätten till dessa ärvdes och kunde också skänkas bort eller arrenderas ut, på samma sätt som annan enskild egendom. (L. Lundmark 1998 s. 59 f.) I och med den första svenska renbeteslagen år 1886 kollektiviserades dock den personliga rätten till lappskattelanden. Det som tidigare varit enskilda familjers marker slogs nu ihop till stora områden, som man kallade *lappbyar*. Inom dessa områden fick familjerna gemensamt jaga, fiska och ta bränsle och virke. Detta kallades ”lapprivilegier”[10] och var en typ av samiska minoritetsrättigheter, men fick endast nyttjas av de samer

[10] Se Mörkenstam 1999 s. 79.

som var medlemmar i lappbyn. Medlemskap byggde i sin tur på att man hade rennäringen som huvudnäring. De som huvudsakligen livnärde sig på jakt och fiske, eller som parallellt med småskalig renskötsel drev jordbruk, ställdes därför utanför de samiska särrättigheterna. Enligt renbeteslagen hade samer ensamrätt till renskötsel, vilket innebar att de icke renskötande samerna, till skillnad från icke-samer, ändå hade en principiell rätt att ta upp rennäring. (Amft 2000 s. 67 f.)

Denna principiella rätt försvann i renbeteslagen av år 1928. De nya villkoren för renskötselrätt var dels att man skulle vara av lapsk härkomst, dels att någon av ens föräldrar eller far-/morföräldrar hade bedrivit eller hjälpt till i renskötsel. Den lapska härkomsten reglerades med meningen ”[m]ed lapp avses i denna lag var och en, som enligt vad nu är sagt äger rätten till renskötseln”. De som hade renskötselrätt räknades alltså som samer, samtidigt som samisk härkomst var ett krav för renskötselrätten. De som däremot inte hade den efterfrågade renskötselanknytningen skulle i lagens ögon inte ens räknas som samer. (A.a. s. 76 f.)

1971 antogs en ny lag, kallad *rennäringslag*. De tidigare lappbyarna omvandlades nu till ekonomiska samfälligheter som benämndes *samebyar*. I stället för termen *lapp* använde man termen *renskötselberättigad*, men reglerna för vem som hade renskötselrätt var i stort sett oförändrade. De samiska jakt- och fiskerättigheterna var fortfarande knutna till ett samebymedlemskap. (Amft 2000 s. 82 ff.)

I en lagrevision 1993 slog man fast att samernas rättigheter ytterst vilade på urminnes hävd, och att alla samer därför skulle ha renskötselrätt. I stället för ordet *renskötselberättigad* använde man nu ordet *same*. Det innebar att lagens uppdelning i renskötande och icke-renskötande samer upphörde. Däremot kvarstod kravet att man måste vara medlem i en sameby för att få ägna sig åt renskötsel. De samer som inte är samebymedlemmar har alltså i praktiken ingen renskötselrätt. (Amft 2000 s. 91 ff.) För den som kommer från en icke-renskötande familj är möjligheterna att få medlemskap mycket begränsade. Som Christina Åhrén (2008 s. 90) har påpekat räcker det alltså inte med att vara same för att kunna bedriva renskötsel, man måste också ”födas in i rätt släkt”.

Dagens samebyar är både geografiska områden och ett slags ekonomiska föreningar. Samebyn fungerar som ett ekonomiskt kollektiv som gemensamt äger och förvaltar renskötselanläggningarna. Varje renägare har sina egna renar, driver ett eget renskötselföretag och är ansvarig för dess ekonomi. Samtidigt är man beroende av de övriga samebymedlemmarna, eftersom mycket arbete görs inom kollektivet och de gemensamma besluten påverkar de enskilda renägarna. (Åhrén 2008 s. 54.)

För samer som står utanför samebyn kan den upplevas som en viktig etnisk gemenskap. Men en sameby är mer än bara en sameförening: för renskötarna utgör den basen i den egna ekonomin. Därför är man heller inte alltid positiv till att släppa in nya medlemmar. (Åhrén 2008 a.st.) Inom

samepolitiken diskuteras ”öppna samebyar”, där även de som inte kommer från renskötande släkter skulle kunna vara medlemmar. Det är dock inte klart hur ett sådant system i praktiken skulle se ut.[11]

2.4.1 Tvångsförflyttningar

Renskötare har sedan länge utnyttjat renbete på olika sidor om de nuvarande nationsgränserna. Den politiska utvecklingen har dock ibland försvårat eller omöjliggjort detta, med följden att betesmarkerna på ”rätt sida” om gränsen har blivit otillräckliga. För att lösa dessa problem har tvångsförflyttningar av renskötare genomförts. Dessa förflyttningar har betydelse för hur det samiska namnskicket ser ut olika områden, vilket kommer att diskuteras närmare i avsnitt 6.2.

Beslut om de första tvångsförflyttningarna fattades 1890, som en följd av att den norsk-finska gränsen hade stängts år 1852 och den svensk-finska 1889. Dessa gränsstängningar gjorde att antalet renar i Karesuando blev för stort för området. Länsstyrelsen i Norrbotten ansåg att några renskötare måste flytta till andra delar av länet, vilket också skedde. (Lantto 2008 s. 141 ff.)

1919 undertecknades en renbeteskonvention som reglerade det antal renar som svenska renskötare fick föra över gränsen mot Norge. Nästa period av förflyttningar inföll efter denna konvention, och berörde de fyra nordligaste samebyarna. Vid denna tidpunkt fanns inte tillräckligt utrymme inom de övriga samebyarna i Norrbottens län, varför förflyttningar skulle ske till samebyar i Västerbottens och Jämtlands län. (Lantto 2008 s. 147 ff.) Tvångsförflyttningarna var problematiska både för de familjer som flyttades och för dem som var hemmahörande i de nya områdena. Fler renägare skulle nu samsas om samma betesmarker, och de inflyttade samerna hade ofta en annan kultur än de som redan fanns i området. I många fall talade de olika samiska språk och blev tvungna att tala svenska sinsemellan. (Moritz 1990 s. 242.)

Tvångsförflyttningar genomfördes också under andra världskriget. På grund av förflyttningarna finns nordsamer bosatta över stora delar av svenska Sápmi. Johannes Marainen (1984 s. 28) uppger att de sydligaste nordsamerna bor i Härjedalen och nu tillhör Handölsdalens sameby.[12]

[11] http://sverigesradio.se/cgi-bin/sameradion/nyheter/amnessida.asp?programID=2327&Nyheter=1&grupp=4625&artikel=1859674 (2010-06-11).

[12] Fler och fördjupade uppgifter om tvångsförflyttningar finns bl.a. hos Åhrén 1979, Marainen 1984, Beach 1981 (om förhållandena i Tuorpons sameby) och Bäärnhielm 2004 (om gränsstängningarnas och tvångsförflyttningarnas rättsliga efterverkningar i senare tid).

2.5 Från skam till stolthet

Som tidigare avsnitt har visat har majoritetssamhällets syn på samer under många tidsperioder varit negativ. Samer har uppfattats som en ”lägre stående ras” och samisk härkomst som något skamfyllt. Reidar Hirsti menar att den kulturella diskrimineringen av samer har gjort dem till styvbarn i de nordiska samhällena. ”[P]å dette område har de andre nordiske folk nærmest gjort alt for å knekke samenes selvrespekt og selvfølelse.” (Hirsti 1967 s. 11.) Enda sättet att komma framåt i denna majoritetsdominerade miljö var att överge sitt eget språk och sin egen kultur, att ”utslette sin samiske identitet” (a.st.) och bli ”norsk” eller ”svensk”.

> For da ville dørene åpne seg for framgang i yrke og samfunnsliv. Da ville en flyte pent og stille inn i det store og homogéne fellesskapet og få del i alle de kollektive mulighetene og rettighetene ved å fjerne en hemmende skavank. (A.a. s. 12.)

Vigdis Stordahl, som har undersökt synen på samisk etnicitet i Karasjok i Nordnorge, skriver att många samiska föräldrar på 1950- och 60-talen såg tillägnandet av norsk kulturell kompetens som en förutsättning för att barnen skulle kunna lyckas i livet. Utan dessa kunskaper skulle barnen bli samhällets förlorare, precis som föräldrarna själva upplevde sig vara. (Stordahl 1998 s. 153.)

Det finns många vittnesmål om hur man tidigare har velat dölja sin samiska etnicitet. Johannes Marainen, född 1940, berättar om sin realskoletid i Kiruna:

> Vi samer i stan fick snart lära oss att det bästa och framförallt enklaste för oss var att anpassa oss och så långt möjligt bli ”svenskar”. Dessvärre drev detta några av oss till självförnekelse i vissa situationer. Då jag en gång på stan såg några unga samer medvetet undvika sina föräldrar för att undgå att röja sin samiska härkomst, gjorde det otroligt ont i mig och jag fylldes av skamkänsla. Om jag skall vara riktigt ärlig, så kände jag nämligen att det lika väl kunde ha varit jag själv. (Marainen 1997a s. 16.)

Louise Bäckman, professor emerita i religionshistoria med rötter i Vilhelmina norra sameby, berättar i en intervju att hon, när hon under sina universitetsstudier fick läsa om samisk religionshistoria, inte talade om för vare sig kurskamrater eller lärare att hon själv var same. ”Det berodde nog på den allmänna skammen. Jag var rädd att bli utfrusen.” (Lindstrand 2008 s. 8 ff.)

Under 1970-talet började dock en etnisk revitalisering växa fram i det samiska samhället. Det samiska folket ville få tillbaka det de hade förlorat och vända tidigare skam över sitt ursprung till stolthet. De kulturella symboler som kanske tidigare dolts ville man nu bära öppet, för att tydligt visa sin etniska tillhörighet. Det kunde vara fråga om t.ex. samiska dräktdetaljer.

(Stordahl 1998 s. 86 f.). Även forskaren Krister Stoor, från den svenska delen av Sápmi, påpekar att många unga samer på 1970-talet ville visa sin etnicitet på olika sätt: genom att bära kolt så ofta som möjligt eller genom att tala samiska och jojka i offentliga miljöer där många människor hörde det (Stoor 2007 s. 14).

Mot slutet av 1970-talet och in på 1980-talet blev det allt viktigare för den etnopolitiska rörelsen att hitta markörer som kunde symbolisera Sápmi (a.a. s. 89). Stordahl (a.a. s. 97) talar om ”det språk av tegn, symboler og kategoriseringer som den etnopolitiske bevegelsen tok i bruk for å skape et nytt innhold i en samisk identitet”. Genom att använda de kulturella symbolerna ville man angripa känslorna av mindervärde. För många samer var de gångna tiderna dessutom förknippade med någonting de hade förlorat.

> Gjennom deltagelse i den samepolitiske bevegelsen fikk mange anledning [’tillfälle, möjlighet’] til å akseptere og bearbeide tapsopplevelsen de satt inne med i forhold til sin fortid. Her fikk de anledning til å gjenoppdage historia og kulturen og slik få en ny selvforståelse samt bekreftelse på sin identitet som same. (Stordahl 1998 s. 153.)

Successivt började en ny samisk kollektiv självbild växa fram (a.a. s. 86 f.). Stordahl (a.a. s. 152) konstaterar att de norska samerna under 1900-talets tre sista decennier återerövrade sin kultur och sin historia.

På relativt kort tid har alltså synen på det samiska förbättrats väsentligt: tidigare skam har, i många fall, bytts mot stolthet. Detta tas upp i en artikel publicerad i DN hösten 2008. En av de intervjuade var den då 36-åriga författaren Ann-Helén Laestadius. När hennes mamma gick i skolan skulle hon försvenskas. Att vara same och tala samiska var något skamligt. Modern ville inte att hennes barn skulle behöva uppleva samma sak, så trots att hon talade samiska med sina släktingar gjorde hon aldrig det med sina barn. ”[I]nom mig växte en känsla att det samiska var dåligt”, säger Laestadius. Dagens unga samer beskriver hon som mer självklara i sin identitet: ”När jag var i tonåren kunde en same bli nerslagen uppe i Kiruna. Men dagens tonåringar bär kolten med stolthet.” (Kellberg 2008 s. 18.)

Den samiska kulturarbetaren Åsa Simma, 44 år vid intervjutillfället, har även hon sett stor förändring under sitt liv. Hennes farmor nekades hotellrum i Kiruna då hon var klädd i kolt, men hennes barn vill prata samiska högt på gatan. ”Jag har ibland velat dölja min samiska identitet, men det har aldrig mina barn gjort.” (A.a. s. 19.)

Men att blåsa nytt liv i en kultur är inte alltid så enkelt. Filmaren och konstnären Liselotte Wajstedt intervjuades i tidningen Samefolket i samband ett filmarbete. ”Min mor kom till Kiruna som ung same, hon blev kallad lappjävel på stan”, står det som förklaring till en filmsekvens. ”Inte konstigt att hon inte lärde mig språket eller att bära kolt, hon ville inte ens att jag skulle tala om för någon att jag var same … det skulle man hålla tyst om.”

(Labba 2006a s. 9.) Själv har Wajstedt aldrig skämts över att vara same, men den samiska identiteten har ändå inte varit självklar. När tidigare generationer har tystat ner sin etnicitet får den generation som kommer efter ofta söka aktivt efter en identitet som same. Wajstedts första film, Sámi nieida jojk, handlar om just detta sökande.

Krister Stoor menar att det inte alltid är så lätt för 2000-talets ungdomar att leva upp till förväntningarna på vad som betraktas som samiskt. De som har begränsade kunskaper om den samiska kulturen och enbart förknippar samer med fjäll och renar, frågar ofta om man är en ”äkta same” som har renar. Det kan innebära att personens autenticitet som same ifrågasätts. (Stoor 2007 s. 14, se avsnitt 8.4.1 för vidare diskussion om autenticitetsproblematik.) Inte bara den yngsta generationen kan känna sig osäker på sin samiska identitet. Vigdis Stordahl (1998 s. 154) påpekar att många människor under den etniska revitaliseringsprocessen upplevde att de inte själva behärskade det att vara same. De hade inte haft en chans att bli förtrogna med det som så starkt framfördes som samisk kulturell kompetens: den samiska berättar- och jojktraditionen, språket, kolten och dess färger och mönster. I den etnopolitiska rörelsens mest intensiva fas fanns starka krav på att man skulle ta ställning till sin samiska identitet, och vara antingen same eller norrman. Skillnaden mellan samer och norrmän framställdes som entydig. (Stordahl 1998 s. 95.) Den som i detta antingen–eller-val inte tyckte sig kunna fylla ut rollen som same hamnade på så sätt i situationen att uppleva sig som förlorare ännu en gång (a.a. s. 154).

2.6 Diskriminering av samer i dagens Sverige

Trots att samisk etnicitet idag är mer accepterad har samer fortfarande en utsatt position i samhället. Ombudsmannen mot etnisk diskriminering, DO, publicerade 2008 en rapport om diskriminering av samer i Sverige. Rapporten visar att diskriminering av samer fortfarande förekommer inom samtliga samhällsområden (utbildning, arbetsliv, rättsväsende osv.) (Pikkarainen & Brodin 2008 s. 24). Denna diskriminering kan i många fall ha betydelse för det samiska personnamnsskicket: att bära ett samiskt namn är ju att visa att man är same, och därigenom blotta sig för eventuell diskriminering.

Trakasserier på arbetsplatser är vanligt och kan ske genom nedlåtande tillmälen som t.ex. ”lappjävel”.[13] Många upplever att deras kompetens inte tas på allvar vid t.ex. anställningsintervjuer. En kvinna rekommenderades av Arbetsförmedlingen att söka jobb på ishotellet i Jukkasjärvi med motiveringen att ”där anställer de samer”. Flera personer berättar vidare att de vid

[13] En tidigare studie av diskriminering av samer, genomförd 1997, visade att en tredjedel av de tillfrågade hade kallats ”lappjävel” eller liknande under det senaste året (Lange 1998 s. 68).

anställningsintervjuer på kommuner och länsstyrelser uttryckligen frågats om de är samer och om de i så fall klarar att vara opartiska i frågor som gäller t.ex. renskötseln. (A.a. s. 31.) Många tycker att relationerna mellan samer och myndigheter präglas av tidigare föreställningar om att samer befinner sig på en lägre kulturnivå och därför inte kan fatta beslut som rör dem själva (a.a. s. 27 f.).

En kvinna som ville hyra rum till sig och sina vänner hos ett turistföretag nekades detta när hon uppgav sitt samiska namn; företaget sade öppet att hon inte fick hyra rummet eftersom hon var same. Det finns också exempel på att medlemmar i en sameby rutinmässigt nekats att hyra eller köpa hus av privatpersoner, som ibland hellre låter husen stå tomma under stora delar av året än hyr ut dem till samebyns medlemmar. En kvinna som hyrt en lägenhet av ett kommunalt bostadsbolag fick vid flytten därifrån en räkning på flyttstädning. Hon kontaktade bostadsbolaget och sade att det måste ha blivit ett missförstånd, eftersom hon själv hade flyttstädat mycket noga, men fick svaret att ”lägenheten måste städas, en skitig lapp har ju bott där”. (Pikkarainen & Brodin 2008 s. 32.) Trots att många kommuner motarbetar den samiska kulturen använder de ändå denna som exotisk krydda i sin marknadsföring, utan att samer på något vis involveras i detta (a.a. s. 28).

DO konstaterar att den statliga samepolitiken har medfört både att många samer har förvägrats rättigheter och att ”den samiska identiteten [har] definierats utifrån stigmatiserande och rasistiska föreställningar om samer och samisk kultur” (a.a. s. 21). Såväl barn och ungdomar som föräldrar uppger att trakasserier kopplade till den samiska etniciteten är en del av deras vardag (a.a. s. 24). Många upplever att det är legitimt att skämta om eller beskriva samer på rasistiska och nedlåtande sätt, utan att detta ifrågasätts. DO konstaterar att samer i sin vardag måste förhålla sig till majoritetssamhällets föreställningar om samer, och att en del samer därför väljer att medvetet dölja sin etnicitet när de t.ex. går in i affärer (a.a. s. 32 f.).

Diskriminering och rasism är alltså i hög grad en realitet för många samer i Sverige idag. I fallet med kvinnan som av ett turistföretag nekades att hyra rum var det dessutom kvinnans samiska namn som signalerade den samiska etniciteten, och på så sätt var indirekt upphov till diskrimineringen. Ofta utgår man kanske från att diskrimineringen av samer sker i de områden där motsättningarna mellan folkgrupperna har varit stora, men att samer utanför de samiska områdena förskonas. Så är tyvärr inte fallet: Sameföreningen i Stockholm rapporterar att åtminstone tre medlemmar under 2009 blivit illa bemötta när de avslöjat sin samiska etnicitet, och bemötts med fraser som ”Så du är en sån där lappdjävel!”.[14]

Barnombudsmännen i Sverige, Norge och Finland inledde 2007 ett projekt om samiska barns och ungdomars villkor i de tre länderna. Rap-

[14] http://www.sameforeningen-stockholm.se/2010/02/sa-du-ar-en-san-dar-lappdjavel/ (2010-02-15).

porten från arbetet (Rätten till delaktighet och inflytande för samiska barn och ungdomar, 2008) visar att de intervjuade ungdomarna i Sverige är mycket stolta över sin identitet och sitt ursprung, och att familjen, släkten och den samiska gruppen har stor betydelse och ger dem trygghet och gemenskap (a.a. s. 28 f.). Däremot uppfattar de det som ett problem att okunskapen om samer är så stor i det svenska samhället att de själva ständigt måste axla rollen som kulturbärare och förklara allting. Fördomar och diskriminering är också ett stort problem. De upplever att samer smutskastas och kränks, och att samiska barn och ungdomar alltid måste vara på sin vakt. Det skämtas om samer, och många barn kan mobbas på grund av sin samiska bakgrund. Flera barn påpekade också att ”man blir kallad lappjävel”. (A.a. s. 29 f.)

Det finns också exempel på hur samiska ortnamn har väckt negativa reaktioner. I kulturminneslagen finns en hänsynsparagraf om att i statlig och kommunal verksamhet följa ”god ortnamnssed”, vilket innebär bl.a. att svenska, finska och samiska namn så långt möjligt ska användas vid skyltning i flerspråkiga områden (Nyström 2001 s. 4). I enlighet med detta har många orter fått vägskyltar med de samiska namnformerna parallellt med de svenska. Den första samiska skylten, med Kirunas samiska namn *Giron*, sattes upp 1993. Skylten utsattes emellertid för upprepade sabotage. År 2000 fick Vittangi en skylt med det samiskspråkiga namnet *Vazás*. Denna skylt sprejades dock omedelbart över med svart färg. De samiska skyltarna vid infarterna till framför allt dessa båda orter har gång på gång förstörts, klottrats över eller stulits. (Swedell 2007 s. 95.)

2.7 Vem är same?

Vigdis Stordahl har framhållit att frågan om vem som är same var lättare att besvara förr: i stort sett var det så att de som talade samiska var samer och de som talade norska var norrmän. Norrmännen kunde förvisso lära sig samiska eller använda samiska vinterplagg, men de hade yrken och roller i lokalsamhället som klart skilde ut dem och som representerade ”det norska”. Idag är bilden mycket mer komplicerad. Samer har roller som tidigare var definierade som norska, och många samer är heller inte samisktalande. Detta gör att frågan om vem som är same och inte är betydligt svårare att svara på idag. (Stordahl 1998 s. 139.)

Från majoritetssamhällets håll har flera försök gjorts att definiera vem som ska räknas som same, och vem som inte ska det. I en artikel med den talande titeln Den svårfångade etniciteten (1995) redogör Lennart Lundmark för statliga försök att skilja svenskar, samer och finnar i norra Sverige från varandra. Prästerna hade från 1800-talets slut uppmanats att anteckna i kyrkböckerna om någon tillhörde en ”främmande stam”. För att placera människor i rätt grupp har man tagit hänsyn till ”det inom hushållet använda tal-

språket". De som hade bytt språk kunde därför flyttas t.ex. från den finska till den svenska folkstammen. Men ingen språklig hänsyn togs i de fall då "rasegendomligheter eller det nomadiserande levnadssättet i allmänhet entydigt angiver [någons] verkliga härstamning", dvs. i fråga om nomadiserande samisk befolkning (a.a. s. 126).

Vid folkräkningen 1930 gjorde man ett försök att göra skillnad mellan "hellappar" och "halvlappar". Som hellappar räknades de som traditionellt hade kyrkbokförts i särskilda lappbyar, de som var födda i lappbyar eller vars båda föräldrar var det. Om bara fadern var född i en lappby klassades barnen som *halvlappar av lapsk stam*; om däremot bara modern var det kallades de *halvlappar av svensk eller finsk stam* (a.a. s. 127). Man kompletterade också detta med en särskild språkundersökning. Så småningom kopplade man också in Sten Wahlund vid rasbiologiska institutet i Uppsala. Wahlund förkastade den grova metoden att utgå från enbart faderns folkstam när man bestämde barnets. Han föreslog i stället att ett barn med svensk far och samisk mor skulle klassas som *svensk-lapp*, medan den som hade en samisk far och en svensk mor skulle kallas *lapp-svensk*. Den som sedan hade en svensk-lapsk far och en lapp-svensk mor skulle räknas som svensk-lapp. Men hade man i stället en lapp-svensk far och en svensk-lapsk mor klassades man som lapp-svensk. Finskheten togs inte alls med i denna modell. (A.a. s. 128 f.)

I ett PM av statistikern Edvard Arosenius från 1935 framlades ytterligare ett förslag, som tog fasta även på individernas namn. Finskspråkiga personer med svenska *-son*-namn skulle räknas som finnar, men däremot skulle personer med andra svenskspråkiga släktnamn räknas som svenskar, även om de var finskspråkiga. Var man född i Tornedalen och hade ett finskt släktnamn räknades man som finne även om man hade svenska som huvudspråk. Personer födda i Tornedalen skulle emellertid räknas till finsk stam även om de bar svenska soldatnamn. (a.a. s. 129.)

Den samiska befolkningen är lika heterogen som andra grupper, men som framgått har majoritetssamhället ofta försökt skapa enkla modeller för vilka som ska räknas som samer och inte. Lundmarks artikel belyser just hur svårfångad etniciteten är när olika faktorer som näringsfång, härstamning, språk och namn pekar åt olika håll.

2.7.1 Inomsamisk etnicitetsproblematik

Även inom den samiska gruppen är samisk etnicitet en komplex fråga. Etnologen Christina Åhrén har i sitt avhandlingsarbete intervjuat och följt unga samiska informanter och studerat deras identitetsarbete. Samtliga informanter är sydsamer, men har annars olika bakgrund. Vissa är uppväxta inom Sápmi, andra i storstadsområden längre söderut, vissa är samisktalande och andra inte, vissa är renägande och andra inte, vissa har gått i sameskola och andra inte osv. (Åhrén 2008 s. 26 ff.) Åhréns undersökning visar att många

av de etnicitetsnormeringar som har använts av majoritetssamhället också förekommer inom det samiska samhället.

Några av Åhréns informanter har växt upp utanför samebyar och har därför inga samiska särrättigheter på de marker de känner sig historiskt knutna till. Dessa informanter önskar att de hade kunnat vara medlemmar i samebyn, men har valt skilda sätt att närma sig detta. Två av informanterna arbetar politiskt för ett öppet samebymedlemskap, en tredje har i stället valt att hjälpa till i renskötseln och knyta nära band till renskötarna. På så sätt tonar han ner skillnaden mellan samebymedlemmarna och sig själv så mycket som möjligt, medan de politiskt engagerade informanterna i stället vill kasta ljus på skillnaderna mellan ett medlemskap och ett utanförskap. (A.a. s. 58 ff.)

De informanter som har växt upp i en sameby har en helt annan utgångspunkt. De har tillgång till alla samiska rättigheter och har socialiserats in i den etniska gruppens kärna. De har sedan barnsben lärt sig att använda de samiska färdigheter och symboler som för andra utgör gränssymboler. (Åhrén 2008 s. 67.) Att tillhöra samebyn innebär dock inte bara fördelar. Några av de informanter Åhrén har följt har på olika sätt haft svårt att finna sin plats. I några fall är det unga kvinnor som gärna vill ta över familjens renskötselföretag, men som upplever att ingen räknar med dem just eftersom de är kvinnor. ”När samebymedlemmarna diskuterar renskötselns framtid nämns inte de familjer vars barn enbart består av döttrar. Dessa familjers framtid ses som osäker”, säger en informant (a.a. s. 96). En annan informant är ende sonen i sin familj, och därför den som förväntades axla ansvaret och ta över företaget. Informanten hade dock inget intresse av att ägna sig åt renskötsel, vilket väckte ilska hos familjen, som talade om ”arv, ansvar och tradition” (a.a. s. 95 f.). När informanten dessutom berättade att han var homosexuell tvingades han omedelbart flytta från familjen. Han fick heller inget stöd från andra samebymedlemmar. Informanten säger sig älska familjens marker och det sammanhang släkten ger honom, och säger att ”för en flicka hade detta räckt” (a.a. s. 101). Informanten bröt med den etniska gemenskapen, flyttade bort från området och tonade ner sin samiska härkomst. När Åhrén träffar honom några år senare finner hon dock att han har flyttat hem igen, skaffat en flickvän och nu ska satsa på renskötseln. ”Det gör ont att tänka på […] de uppoffringar han måste göra som ung samisk individ idag”, skriver Åhrén (a.a. s. 102).

En annan informant uppväxt inom en sameby blev som tonåring förälskad i en samisk pojke, men fann att hennes familj inte accepterade honom – han var nämligen inte renskötande same. Informanten uppfattade den egna familjens reaktioner som direkt rasistiska, och efter flera liknande händelser, där hon märkte att alla samer inte var lika mycket värda i familjemedlemmarnas ögon, valde hon att flytta till annan ort. Kontakten med både den egna familjen och andra samer avtog. När Åhrén möter informanten är hon

28 år och har inte träffat sina samiska släktingar på nästan 10 år. (A.a. s. 115 ff.)

Ytterligare en annan situation har de ungdomar vars äldre samiska släktingar valt att nedtona eller helt dölja sin samiska etnicitet. De har ofta inte känt till sin samiska härkomst, men många vill, när de får vetskap om den, ta upp kontakter med det samiska samhället och försöka hitta en samisk identitet.

Vid ett tillfälle kom Åhrén i kontakt med en sådan person på en samisk sammankomst. Eftersom det är svårt att vara anonym i samiska sammanhang noterade hon hans utanförskap. Han stötte på problem redan när det kom till att presentera sig för andra. I stället för att presentera sig på vad Åhrén kallar ”det traditionella samiska sättet”, med namn, hemort, släktband och sameby, talade han bara om vad han hette. Han betraktades genast med tveksamhet, vissa var direkt avoga och frågade igen vem han var och vad han ville dem. (Åhrén 2008 s. 129 f.) Det kan alltså vara ett stort hinder att inte kunna de rätta uppförandekoderna.

Den unge mannen blev en av Åhréns informanter, och hon kunde konstatera att även om många samer välkomnade honom, så var många också mer avståndstagande. Det är en vanlig åsikt att ”same är född same”, dvs. att samisk identitet är någonting nedärvt: den som inte har växt upp i de samiska sammanhangen kan heller inte utveckla en samisk identitet senare i livet. Åhrén (a.a. s. 132) skriver:

> Att giftermål mellan samer och andra grupper alltid existerat, att kontakt mellan olika individer alltid påverkat och modellerat om identitetsuppfattningarna är inget som samer brukar tala om, utan de premierar i stället dem som gifter sig inom gruppen, dem som försöker att enbart umgås med andra samer och dem som följer uppsatta traditioner.

De samer som har drabbats av de orättvisor och det förtryck som har förekommit kan vara kritiska mot dem som övergivit den samiska gruppen under de svåra perioderna, men som sedan söker sig tillbaka när samisk etnicitet blivit mer accepterad (Åhrén 2008 s. 148). En av Åhréns informanter berättar om hur en skolbekant ”plötsligt var same” och kom klädd i kolt, trots att just han varit en av dem som trakasserat informanten när de var barn. ”De var ju han som va värst på skolan. Han och XX. De skrek till mig. Lappungen ska hålla käft när jag sa nått.” (Åhrén 2006 s. 73). Att samma personer sedan kan göra anspråk på en plats i det samiska samhället är förstås frustrerande; de blir en typ av ”medgångssamer”. Det negativt laddade epitetet *nysame* kan användas t.ex. som i en berättelse av en av Åhréns (2006 s. 72) informanter:

> Jag hade kolten på och kände mig fin och hemma och sen kom den där och berättade att jag inte var nån riktig same, jag var bara en nysame, allt det samiska bara försvann. Jag har aldrig känt mig så liten.

En av dem som tigit om sin samiskhet är författaren Ann-Helen Laestadius. När hon växte upp i Kiruna på 1980-talet valde hon att inte berätta att hon var same. Tillmälet ”lappjävel” förekom på skolgården, men drabbade aldrig henne, eftersom hon inte visade sin samiska tillhörighet. Men när vägskyltarna med samiska ortnamn förstördes (se avsnitt 2.6) tyckte hon att det var jobbigt. ”Det var en rasism som inte gick att komma åt och det var ett angrepp på min tillvaro.” Sedan Laestadius flyttat från Kiruna har hon ”kommit ut” som same, men därmed har hon fått möta ett annat problem: att ifrågasättas av vissa av dem som hon uppfattar som sina egna. ”Jag tycker nog att det är värre att inte bli accepterad av sitt folk, än att bli kallad lappdjävel”, säger hon i en intervju. (P. Boström 2010.)

Sport är ett annat område där frågan om vem som ska räknas som same har aktualiserats. Den samiska idrottsföreningen SSIF arrangerar varje år samiska mästerskap i olika idrotter, men vem har egentligen rätt att deltaga? Efter samemästerskapen i innebandy 2005 fick ett av de deltagande lagen kommentarer om att de hade haft icke-samiska spelare i truppen. Frågan väcktes vad som skulle krävas för att räknas som same i sammanhanget. Räcker det med att vara medlem i en sameförening, eller ska man kunna påvisa samisk härstamning? I så fall hur många generationer bakåt? I det aktuella fallet var det möjligt att gå in i Umeå universitets forskningsarkiv och kontrollera de ifrågasatta spelarnas släktband – men är det rimligt att göra det för att vara med i en innebandymatch? Det ifrågasatta lagets samordnare säger själv:

> Tycker man att same-SM ska vara en manifestation för de mest renrasiga sameungdomarna, så visst … Men det blir ju ett problem om man pratar om att andra behandlar samerna rasistiskt och sen delar man upp samer i b-lag och a-lag. Lite blir det ju som ett klassamhälle, ju mer same man är desto mer värd är man att delta i en samisk gemenskap. Det är ett väldigt gammalt tänkande. (Labba 2006b s. 37.)

Den som känner sig hotad går ofta i försvarsställning, och en hotad grupp kan reagera med att bevaka gruppens gränser på ett hårdare sätt än vad en icke-hotad grupp skulle göra. Mycket av den etnicitetsproblematik som finns i dagens samiska samhälle kan spåras till statens tidigare samepolitik. Sara Omma framhåller i en artikel i Sáminuorat att en av de viktigaste samiska kunskaperna är den som gäller far- och morföräldrarnas historia. ”Vi ska veta varför vi är ett splittrat folk och uppdelade i renskötande och icke renskötande samer. Vi ska veta hur svenska staten behandlat oss under det senaste århundradet. På så vis får vi mer förståelse för varandra.” (Omma 2005 s. 49.)

2.7.2 Hur många samer finns det i Sverige?

Eftersom det inte finns någon definition av vem som är same, är det svårt att fastställa den samiska befolkningens storlek. Olika typer av beräkningar och uppskattningar har emellertid gjorts. Här tar jag kortfattat upp ett par av dem.

I en offentlig utredning från 1975 gjorde man uppskattningen att det vid den tidpunkten fanns ungefär 17 000 samer i Sverige. Man föreställde sig att gruppens antal skulle kunna komma att öka till omkring 20 000 personer år 2000 (Samerna i Sverige 1975 s. 89). Den ofta förekommande uppgiften att det idag finns 20 000 samer i Sverige baserar sig på denna prognos.

År 1998 inledde Södra Lapplands Forskningsenhet i Vilhelmina studier av den samiska befolkningens hälso- och levnadsvillkor, och sammanställde i samband med detta en epidemiologisk kohort över svenska samer. Denna omfattar omkring 44 000 individer, beräknat på befolkningen år 1998 (Hassler, Sjölander & Ericsson 2004 s. 116). Syftet med detta arbete var inte att beräkna den samiska populationens storlek, och det ska påpekas att den som är same i genealogisk mening inte nödvändigtvis behöver ha en samisk identitet. Den etnicitetsproblematik som diskuterats i föregående avsnitt påverkar i hög grad vilka som har en offentlig samisk identitet och vilka som inte har det. Men oavsett detaljerna i definitionen av vem som är same är det troligt att antalet svenska samer är väsentligt större än vad som tidigare har hävdats.

2.8 Samiska giftermålsmönster

Som beskrivits i avsnitt 1.3.2 har giftermål ofta inneburit att kvinnan antagit mannens släktnamn. Giftermålsmönster har på så sätt betydelse för namnskicket. För en undersökning av samers släktnamnsskick är det särskilt intressant att studera i hur stor utsträckning samiska kvinnor har gift sig med icke-samiska män, eftersom de då kan ha övergått till att bära mannens släktnamn.

Flera mindre undersökningar av samiska giftermålsmönster i olika områden har gjorts. Våren 2009 publicerade Gabriella Nordin avhandlingen Giftermål i Sápmi, där hon har undersökt giftermålsmönster mellan 1722 och 1895. Detta var en tid av nybyggande, då samer, nybyggarsamer och inflyttade nybyggare levde sida vid sida i större eller mindre omfattning (G. Nordin 2009 s. 25).

Under perioden 1746–1895 gifte sig drygt 400 par i någon av lappförsamlingarna i Jämtlands län. I 97 % av fallen var båda parterna samer. I de fall där endast den ena parten var same var det samiska kvinnor som gifte sig med icke-samiska män. (A.a. s. 79.) En undersökning av nordsamiska giftermålsmönster 1758–1895 visar att rent samiska parbildningar var i klar

majoritet även där, om än inte lika dominerande som på sydsamiskt håll. Särskilt de nordsamiska kvinnorna gifte sig i stor utsträckning med samiska män. Under 1800-talets gång tog allt fler samer upp nybyggen och samer och icke-samer integrerades, vilket också ledde till ett ökat antal exogama giftermål. (A.a. s. 81 ff.) I Jokkmokks församling har Nordin funnit att fjällsamerna gifte sig inom den egna gruppen i större utsträckning än skogssamerna, som förde ett mer stationärt liv och hade närmare kontakt med nybyggarna (a.a. s. 86 f.).

Historikern Peter Sköld har studerat giftermål i Arjeplog och konstaterar att äktenskap mellan samer och svenskar var synnerligen ovanliga under 1700-talet. På den tiden var nybyggarna fortfarande få, och samer och svenskar betraktade varandra som främlingar. Också under 1800-talet kvarstod obenägenheten att ingå exogama äktenskap. Samerna i lappmarksförsamlingen gifte sig nästan uteslutande med varandra. (Sköld 1998 s. 41.) När man valde en giftermålspartner utanför den egna samebyn var geografisk närhet av stor betydelse. Sköld påpekar att detta inte är något unikt för lappmarken, utan att liknande förhållanden påvisats även för andra delar av Sverige. (Sköld 2001 s. 85 f.) Först under 1800-talets sista decennier började samer i Arjeplog ingå äktenskap med svenskar. En undersökning av äktenskapsmönster i Sorsele visar att endast 3 % av äktenskapen under perioden 1860–1920 var exogama (Sköld 1998 s. 45).

Filip Hultblad har i sina studier av Jokkmokks socken undersökt bl.a. ingångna äktenskap t.o.m. år 1880. Han konstaterar att exogama äktenskap var ovanliga, men påpekar att detta inte beror på ”rastänkande” utan på språkskillnaden och olikheterna i levnadssätt och näringar. Äktenskap mellan nomader och bofasta var mycket ovanliga, men om en tidigare nomadiserande familj blivit bofast kunde äktenskap över den etniska gränsen förekomma. Hans undersökningar visar att det var vanligare att en samisk kvinna gifte sig med en icke-samisk man än tvärtom. (Hultblad 1968 s. 194.)

Petrus Læstadius, som var missionär i Pite lappmark runt år 1830, skriver att även om samer och svenskar i Arjeplog umgicks någorlunda jämlikt var äktenskap dem emellan mycket ovanliga. När det förekom var det fråga om samer som inte bara blivit bofasta, utan också försvenskats i fråga om klädsel, språk och levnadssätt, t.ex. en samisk kvinna som från yngre år tjänat hos svenskar. (Læstadius 1928 s. 187 f.)

Andrea Amft (2000 s. 148 ff.) uppger att endogama äktenskap tidigare var en nödvändighet inom det rennomadiska samhället, eftersom en svensk kvinna inte besatt de kunskaper som krävdes. Under 1940-talet blev det i Norrbottens län vanligare att såväl samiska män som kvinnor gifte sig exogamt och därvid lämnade den egna etniska gruppen. En av Amfts informanter uppger att detta ibland var en medveten strategi för att kunna lämna det mödosamma samiska livet. Det vanligaste var dock fortfarande att man hittade en samisk partner inom en omkrets av tio mil. Under 1900-talets senare hälft har äktenskap över de etniska gränserna blivit allt vanligare, och

de är idag mycket vanliga. En informant uppger att helt samiska parbildningar numera är ovanliga i Jämtland och Härjedalen, framför allt eftersom den samiska befolkningen där är relativt liten till antalet.

Äktenskap mellan samer och svenskar tycks således ha varit ovanliga i hela det samiska området under 1700- och 1800-talen, men blivit successivt vanligare under 1900-talet. Man kan dock notera att de exogama äktenskap som trots allt förekommit i äldre tid oftast tycks ha ingåtts mellan samiska kvinnor och icke-samiska män. Det är alltså den typ av äktenskap som ofta leder till att den samiska kvinnan antar den icke-samiske mannens namn.

2.9 Sammanfattande diskussion

Samer är ett urfolk vars traditionella marker sträcker sig från mellersta Skandinavien norrut och österut till Kolahalvöns östkust. Det samiska området genomkorsas av nationsgränser och delas mellan de fyra staterna Sverige, Norge, Finland och Ryssland. De samiska kulturgränserna följer emellertid inte dessa nationsgränser. På så sätt kan t.ex. sydsamer i Sverige respektive Norge ha mer gemensamt med varandra än med nordsamer i det egna landet. Samer i samma land omfattas däremot av samma lagar och regelverk för t.ex. skolgång eller renskötsel, vilket gör att det ändå kan vara stora skillnader mellan samhällsförhållandena för samer i olika länder.

Som avsnitten 2.3 och 2.4 har visat har statliga åtgärder i många fall dragit gränser mellan olika typer av samer, där vissa har segregerats och andra assimilerats. Den statliga samepolitiken syftade ofta till omsorg, men eftersom den genomfördes med stor okunskap kom den i stället att ta formen av en söndringspolitik. Lennart Lundmark (2008 s. 229) påpekar att de avgörande skiljelinjerna i dagens svenska samepolitik är just de som har skapats av den svenska statens lagstiftning, när de renskötande samerna har fått rättigheter som de icke-renskötande saknar.

Synen på samer och samisk kultur har länge varit nedvärderande. För att undkomma stigmatiseringen har många förnekat sitt samiska ursprung. Under senare tid har den samiska kulturen upplevt en revitalisering, men samer kan fortfarande utsättas för diskriminering i dagens Sverige.

De omständigheter som har rått har för många resulterat i själsliga sår. Eftersom olika samiska grupper har behandlats på olika sätt kan såren vara av flera skilda slag. Det finns människor som har en väletablerad plats i det samiska samhället, men som har behandlats illa av det svenska. Det finns andra som har valt att bryta med det samiska, som levt ett ”svenskt” liv och hemlighållit den egna etniciteten för familj och barn, men som till slut ändå hunnits upp av sina minnen. Barn och barnbarn till dem som har valt att dölja sin etnicitet har ytterligare en annan position: de står inför valet att låta det samiska arvet glömmas bort eller att söka sig tillbaka. Att välja det senare kan innebära att bli ifrågasatt och stämplad som ”nysame”. Många

kan uppleva att de är för annorlunda för att smälta in bland svenskar, men ändå inte tillräckligt samiska för att accepteras av de ”riktiga” samerna.

I alla dessa processer och etniska positioneringar kan personnamn spela en viktig roll. Ett släktnamn kan vara såväl en markör av samisk etnicitet som en markör av att inte ha samiskt ursprung. I båda fallen kan markören vara antingen önskad eller oönskad: Ett välkänt samiskt släktnamn kan markera tillhörigheten till den egna gruppen, men samtidigt avslöja den etniska tillhörigheten för majoritetssamhället och på så sätt blottställa bäraren för diskriminering. Ett neutralt namn gör att man kan passera som ”vanlig svensk” utan att ständigt behöva gå i försvarsställning, men kan också innebära att man inte välkomnas i den samiska kärnan. Den etnicitets-problematik som diskuterats i avsnitt 2.7 är viktig i detta sammanhang. Det tidigare definierandet av vem som skulle räknas som same och inte har i vissa fall skapat ett behov av att kunna ”bevisa” sin egen samiskhet, både gentemot andra samer och gentemot svenskar. Om man inte uppvisar rätt markörer kan den samiska autenticiteten ifrågasättas: någon annan tycker sig veta vem du är bättre än du själv.

3 Tidigare forskning om samiskt tillnamnsskick

Of charity, what kin are you to me?
What countryman? what name? what parentage?

William Shakespeare: Twelfth Night (ca 1601)

I det här kapitlet redogör jag för tidigare forskning om samiskt tillnamnsskick. I avhandlingen i övrigt har jag begränsat mig till att undersöka släktnamn, alltså de tillnamn som ingår i ett system av ärftliga namn. För att förstå hur både enskilda släktnamn och ett släktnamnssystem uppstår, behöver man dock ofta undersöka även andra typer av tillnamn. Patronymika, yrkesbeteckningar och binamn, som *Johans son*, *smith* (eng. *smith* 'smed') och *Brown* (eng. *brown* 'brun'), kan som bekant utvecklas till släktnamn som *Johansson*, *Smith* och *Brown*. Av den anledningen tar jag i det här kapitlet upp forskning om alla slags tillnamn, dvs. alla typer av namn som läggs till förnamnet. Binamn kan, som påpekats i avsnitt 1.4.1, användas både tillsammans med och i stället för ett förnamn. Jag har valt att i detta sammanhang ta upp alla typer av karakteriserande binamn, bl.a. eftersom det är svårt att veta hur de har använts. Jag har i stället gjort en avgränsning mot förnamn, som inte behandlas. Läsaren behöver dock känna till att ett officiellt förnamn, t.ex. *Nils*, ofta har samiska variantformer som t.ex. (sydligt) *Nejla* eller (nordligt) *Niila*. Exempel på samiska förnamnsformer finns hos bl.a. Vangberg & Brandsfjell 2003 s. 61 (sydsamiska namnformer), Grundström 1954 s. 1583 ff. (lulesamiska namnformer) och Kåven & al. 1995 s. 630 ff. (nordsamiska namnformer). Den som vill läsa om samiskt förnamnsskick hänvisas till t.ex. Rydving 1998 och där anförd litteratur.

Som tidigare påpekats sammanfaller de samiska språk- och kulturgränserna inte med nationsgränserna (se avsnitt 1.1, 2.2). Därför har jag i denna litteraturgenomgång tagit med uppgifter från hela det samiska området. Stora delar av kapitlets innehåll har alltså ingen direkt beröring med mina egna undersökningar, utan kan betraktas som en exkurs.

3.1 Behovet av källkritik

Det framhålls ofta att det finns mycket skrivet om samiska förhållanden, men kvaliteten på den bakomliggande forskningen kan tyvärr ibland ifrågasättas. I detta avsnitt diskuterar jag några av de problem som kan förekomma och hur jag har förhållit mig till dem.

3.1.1 Författarnas perspektiv

Alla som beskriver något sätter, i större eller mindre utsträckning, sin egen prägel på beskrivningen. Beskrivarens förförståelse och syn på det beskrivna har därför betydelse för hur informationen ska tolkas. Merparten av de äldre skildringarna av samiska förhållanden är skrivna av människor med ett tydligt utifrånperspektiv. Författarnas beskrivning av den samiska kulturen kan ofta präglas av en nedlåtande attityd, vara kraftigt förenklad eller romantiserad. Erik-Oscar Oscarsson (2003 s. 305) skriver:

> Äldre litteratur om samer speglar för det mesta den tidsanda av socialdarwinism och evolutionistisk kulturterorier [sic] den är skriven i, vilket gör att skildringen av samernas liv blir ett objekt för egna syften. Denna litteratur har ofta traderats om och om igen. Fördomar, myter och rena felaktigheter har en förmåga att följa med in i vår tid när vissa författare allt för okritiskt och med för dåligt underbygd [sic] grundkunskap använder sig av äldre beskrivande litteratur om samerna som källa.

En författares utifrånperspektiv kan alltså både återge fördomar och resultera i rena felaktigheter, vilka icke desto mindre traderas vidare.[15] Valdemar Lindholm skrev 1920, på uppdrag av skogssamer i Arjeplog, en skrift med titeln Dat läh mijen situd! Det är vår vilja! I texten påpekar Lindholm (1920 s. 7) att många beskrivningar av samiskt liv enbart skildrar det ur svenskars synpunkt:

> Det har ej varit *samefolket*, som skildrats, utan *svenskars liv som turister i ett exotiskt land* med en, gubevars, nog så intressant befolkning, som dock vunnit i intresse, ju mera olikartad andra människovarelser och ju närmare djurets ståndpunkt man kunde framställa den. Svenskar, som resa genom lappmarkerna med hästlass av konserver och huvudet fullproppat med sina egna storhetstankar, utan att kunna vårt språk, utan att kunna följa oss på våra vandringar, i vårt arbete, utan låtande sig fraktas som kollin genom bygderna, de skriva, understödda av staten och enskilda, böcker om oss och vårt liv, som hallstämplas såsom ”sanningen om lappen”. [– – –] [D]en svenska allmänheten, som läser dessa böcker, får samma förvrängda och oförstående blick på sameh som författarne haft, betraktande oss som etnografiska före-

[15] Att beskriva saker alltför mycket inifrån kan visserligen också vara ett problem, men det gäller då i allmänhet perspektivet på det beskrivna och resulterar sällan i rena faktafel.

> mål, tillhörande en tid, som redan är förfluten, varför vi ej böra ens göra en antydan om, att vi vilja någon utveckling.

Många av dessa problem kvarstår även i senare tiders litteratur. Anders Løøv (2000 s. 26) skriver:

> I mellomkrigstiden ble det, særlig i Sverige, gjennomført store, systematiske studier for å dokumentere samekulturen. Men helt fram til 1960-tallet kom forskningen om det samiske til å domineres av etnografer, etnologer, folklorister, kulturgeografer og lingvister. I dag må en nok si at en del av det som ble skrevet er preget av at man var på jakt etter det eksotiske.

Løøv (a.a. s. 26 f.) menar att detta förändrades radikalt under 70-talet, då i stället samhällsvetenskaperna fick ökad betydelse och samer själva i högre grad började ta aktiv del i forskningen.

När man möter litteraturuppgifter om samiska förhållanden kan man alltså behöva fråga sig bl.a.: Vem ger oss denna uppgift? Vad kan den personen ha haft för förförståelse, och hur kan han eller hon ha filtrerat uppgiften innan vi möter den i en text?

De uppgifter som finns om samiskt namnskick är sällan skrivna av personer som är orienterade inom namnforskning. Ofta är det i stället t.ex. antropologer eller etnologer som har studerat någon del av det samiska samhället och i förbigående också skriver något om namnskicket. Det gör att framför allt terminologibruket i sådan litteratur måste granskas kritiskt. Av detta skäl kommenterar jag ibland den refererade litteraturens terminologi i anslutning till de enskilda uppgifterna.

3.1.2 Uppgifter från skilda områden och tider

Det samiska kulturområdet är stort och heterogent. Förhållandena i det relativt välbeskrivna inre Finnmark skiljer sig ofta från förhållandena t.ex. på Kolahalvön eller i norra Dalarna. Därför är det viktigt att fakta regionaliseras, så att det står klart vilket område en viss uppgift gäller. Tyvärr är det ändå vanligt att uppgifter om ett visst område återges som om de vore giltiga för det samiska kulturområdet i stort.

Ett annat problem kan vara att en utifrån kommande betraktare uppfattar den undersökta kulturen som statisk, och därför beskriver den utan att tidsfästa uppgifterna. Men utveckling och förändring är en naturlig del i alla kulturer, och det är därför viktigt att skilja på det som förekommer idag och det som förekommit tidigare, men inte längre gör det. Vissa forskare anser sig också kunna bedöma vad som är mest ”ursprungligt” i den studerade kulturen, och utelämnar sådana fakta som inte passar in i den exotiska bild de inte sällan vill teckna.

Sammantaget förekommer det alltför ofta att forskare, med Andrea Amfts ord, har ”blandat källmaterial av mycket olikartat ursprung och från mycket

skilda tider och sammanfört förhållanden i olika samiska bosättningsområden". Med detta tillvägagångssätt har man sedan försökt "ge en generell och allmängiltig bild av 'samerna' och 'det samiska samhället'". (Amft 2000 s. 13.)

Vid läsning av framför allt äldre, men även en del modern, litteratur bör man alltså tillämpa noggrann källkritik och kan behöva ställa sig frågor som t.ex.: Vilket område gäller uppgiften? Är den allmängiltig för samiska förhållanden eller har den enbart lokal utbredning? Vilken tidsperiod gäller den aktuella uppgiften? Handlar den om nutiden eller om historisk tid?

I den tidiga samiska forskningen förekommer en hel del ren avskrivningsforskning (se Oscarsson 2003, citerad ovan: "Denna litteratur har ofta traderats om och om igen"), där forskare 1 lämnar en uppgift som sedan, ofta okritiskt och utan angivande av källa, förs vidare av forskare 2, 3, 4 osv. På så sätt kan uppgifter gällande ett visst geografiskt område och en viss tidsperiod spridas och upprepas även i verk som beskriver helt andra områden eller tidsperioder. Men ett flitigt återgivande av en viss uppgift gör den naturligtvis inte mer sann. Håkan Rydving påpekar (1995 s. 29):

> Det förhållandet att materialet förekommer i många olika författares arbeten och att det citeras i andra och tredje hand innebär inte i sig att det har ett högt källvärde: källuppgifter blir inte riktigare om de upprepas i av varandra beroende källor.

För att uppgifternas ursprung så långt möjligt ska kunna klargöras har jag inom varje delområde strävat efter en kronologisk uppställning.

Nedanstående tabell ger en schematisk bild av var olika forskares undersökningar har gjorts eller vad som uppges vara uppgifternas huvudsakliga proveniens (utöver detta kan författarna naturligtvis ta upp även uppgifter från andra områden). Avsikten med tabellen är dels att ge överblick över de uppgifter som presenteras i kapitlet, dels att visa vilka områden som är välundersökta och vilka som har behandlats i mindre mån. Tabellen är kronologiskt uppställd efter verkens ursprungliga publikationsår. Jag har valt att inte ta upp vilken tidsperiod de respektive författarna behandlar. Anledningen till detta är just det som diskuterats ovan: författarna är i många fall inte explicita med om de anger samtida eller äldre uppgifter, alternativt båda delarna.

Tabell 1. Översikt över använd litteratur.

Verk, urspr. publikationsår	Huvudsakligen behandlat område	Land
Petrus Læstadius 1831 [1928]	Pite lappmark	Sverige
J. A. Friis 1872	Finnmark	Norge
Jacob Fellman 1906	Finska lappmarkerna	Finland
Ilmari Itkonen 1914	Enaresamiskt område	Finland
Sigrid Drake 1918	Västerbottens lappmarker	Sverige
K. B. Wiklund 1920	Svenska lappmarkerna	Sverige
Georg Bergfors 1921–22	Norrbotten och övriga svenska Sápmi	Sverige
Just Qvigstad 1929	Nordland	Norge
Erik Solem 1933	Norska Sápmi generellt	Norge
P. L. Smith 1938	Kautokeino, Finnmark	Norge
T. I. Itkonen 1942, 1948	Finska lappmarkerna	Finland
Pehrson & Whitaker 1952	Karesuando	Sverige
Robert Paine 1957	Revsbotn, Finnmark	Norge
Asbjørn Nesheim 1973	Ullsfjord, Troms	Norge
Adolf Steen 1975	Allmänt	No, Sv och Fi
Christian Mériot 1980	Kautokeino, Finnmark	Norge
Myrdene Anderson 1984	Kautokeino, Finnmark	Norge
Delaporte & Roué 1986	Kautokeino, Finnmark	Norge
Samuli Aikio 1992	Finska Lappland	Finland
Tiina Pirttimäki 1994	Enontekis, finska Lappland	Finland
Håkan Rydving 1998	Kautokeino, Finnmark	Norge
Nystø & Johnsen 2000	Lulesamiskt område	Sverige/Norge
Håkan Rydving 2001	Nordsamiskt område	Norge
Anders Løøv 2002	Sydsamiskt område	Sverige/Norge
Odd Mathis Hætta 2003	Kautokeino, Finnmark	Norge
Johannes Marainen 2004	Saarivuoma, Lappland	Sverige
Henrik Barruk 2006	Umesamiskt område	Sverige
Gulbrand Alhaug (opubl.)	Finnmark	Norge

3.1.3 Namnförekomst och namnformer i skriftliga källor

Den samiska kulturen har under lång tid varit icke-skriftspråklig, vilket begränsar det primära källmaterialet. När skriftligt källmaterial från äldre tider finns är det i allmänhet skrivet av någon som betraktar den samiska kulturen utifrån.

Uppgifter om namnbruk i äldre tid hämtas ofta ur skriftliga dokument av officiell karaktär, t.ex. kyrkböcker och mantalslängder. Sådana dokument har i allmänhet skrivits av människor utanför det samiska samhället, inte sällan med dåliga eller obefintliga kunskaper i samiska språk. Vi vet därför inte hur väl dessa uppgifter speglar det faktiska namnskicket. Många samiskspråkiga släktnamn har sannolikt förvrängts vid nedtecknandet. De samiska fonem som saknar motsvarigheter i de skandinaviska språken har fått ungefärliga återgivningar enligt svenska eller norska stavningsprinciper, men ofta kan ett och samma släktnamn förekomma i flera olika stavningsvarianter. ”De lapska släktnamnens ortografi är vanligen mycket dålig, beroende på

svårigheten att beteckna de lapska ljuden med blott det vanliga latinska alfabetet och på prästernas okunnighet i språket", skriver K. B. Wiklund (1920 s. 239).

Det finns också en osäkerhet vad gäller återgivandet av själva namnskicket. Det inhemska parentonymiska namnsystemet (se avsnitt 3.2 nedan) har varit det talade språkets namnsystem, och saknas därför i de flesta skriftliga dokument. Vidare kan binamn vid nedtecknandet ha behandlats som släktnamn, särskilt om prästen eller skrivaren inte förstod namnens lexikala betydelse. En samiskkunnig skrivare kan däremot ha utelämnat släktnamn sprungna ur binamn, i tron att de fortfarande bara hade binamnsfunktion. Befintliga släktnamn kan också saknas i källorna, om skrivaren inte väntade sig att möta sådana. En exempel på att så kunde ske finns i Gustav Hasselbrinks sydsamiska ordbok, som tar upp även vissa släktnamn som uppslagsord. Om namnet *Budderke* skriver Hasselbrink (1981 s. 375): "dieser Name scheint niemals in den Kirchenbüche[r]n, sondern nur v. den Lappen verwendet worden zu sein" ['detta namn tycks aldrig ha blivit använt i kyrkböckerna, utan endast av samerna']. Samiska släktnamn kan alltså ha traderats muntligt, utan att förekomma i de skriftliga källorna. Man kan också tänka sig att en kyrkbokförande präst kan ha bytt ut samiskspråkiga namn mot svenskspråkiga, eller, om släktnamn saknades, lagt till ett svenskspråkigt sådant. Man kan däremot räkna med att en skrivare som inte behärskade samiska inte heller har lagt till samiskspråkiga namn på eget initiativ. Förekomst av samiskspråkiga namn i äldre källor kan alltså tolkas som att namnet verkligen var i bruk – om än kanske inte i exakt den språkliga form det fick i den skrivna källan.

När jag i det följande återger namnexempel använder jag samma former som de respektive författarna gör. Det gäller även återgivna ord och dessas betydelser. I många fall har jag dessutom angivit de ingående orden med moderna ortografier.

3.2 Parentonymika

Att en individ får namn efter sina föräldrar är vanligt i många kulturer (se t.ex. Vroonen 1967 s. 443 ff.). Sådana parentonymiska namn kan se ut på flera sätt (se exempel under *patronymikon* i avsnitt 1.4.1).

I äldre dokument har samer ofta förts in med kompositionspatronymika, dvs. faderns namn med tillägg som *-son*/*-søn*, *-dotter*/*-datter*, *-poica* eller *-ov*/*-ev* (Solem 1933 s. 46, T. I. Itkonen 1948 s. 492).[16] Ilmari Itkonen (1914

[16] T. I. Itkonen (a.st.) uppger att "vänäläiset taas liittivät isän nimeen *-ov*, *-ev*-johtimen" ['ryssarna i sin tur lade ändelsen *-ov*, *-ev* till faderns namn']. Detta är en överraskande uppgift, eftersom ändelsen *-ov*/*-ev* annars används i släktnamn, men inte i de primärpatronymika som ingår i det ryska namnsystemet. Richard Ekblom (1969 s. 115) uppger dock att "de lägre folk-

s. 298) skriver dock att ”sitävastoin ei ole mitään syytä luulla, että lappalaiset itse olisivat käyttäneet samaa nimijärjestyä” [’däremot finns det ingen anledning att tro, att samerna själva skulle ha använt samma namnsystem’]. I det inhemska samiska parentonymikonsystemet används i stället ett framförställt parentonymikon, ofta i genitiv, placerat framför individens eget namn. Så kan t.ex. *Lemeha Máhtte* vara det parentonymiska namnet på Máhtte/Mathis, vars far heter *Lemet*/*Klemet* (Hætta 2003 s. 9, nordsamiskt exempel). Detta namnskick tycks ha lång tradition och vara relativt spritt inom Sápmi. Uppgifter om nordsamiska parentonymika finns från såväl svensk och norsk som finsk sida (se t.ex. Pehrson & Whitaker 1952 s. 2 och Marainen 2004 för Sverige; Solem 1933 s. 46, Paine 1957 s. 209 f. och Rydving 1998 s. 343 för Norge; T. I. Itkonen 1948 s. 518 för Finland). Även på enaresamiskt, lulesamiskt och umesamiskt område kan denna namntyp användas (I. Itkonen 1914 s. 298, Nystø & Johnsen 2000 s. 60, Barruk 2006a s. 34, 2006b). Från sydligare eller östligare områden har jag inte hittat några uppgifter om parentonymiska namn, men eftersom det över huvud taget finns väldigt få uppgifter om både syd- och östsamiskt tillnamnsskick behöver det inte utesluta att namntypen kan användas, eller ha använts, även i dessa områden.

Om ett parentonymikon med förälderns namn inte räcker för att identifiera en individ i ett visst sammanhang finns möjligheten att lägga till ytterligare släktled, genom att använda även förälderns parentonymikon. Så kan t.ex. Biettar-Niilas också benämnas *Lass-Biettar-Niilas* (Pehrson & Whitaker 1952 s. 4, exempel från Karesuando). Delaporte & Roué (1986 s. 51) citerar en kautokeinoinformant som berättar att om en äldre person vill veta vem hon är räcker det kanske inte med att hon säger *Mik'kal Márit*, utan hon får säga *Niilas Mik'kala Márit* eller t.o.m. *Bieraš Niilas Mik'kala Márit*. Den amerikanska forskaren Myrdene Anderson uppger från Kautokeino att parentonymika i två generationer är vanligt, men att även tre eller fyra generationer kan användas när äldre personer talar om dem som är väsentligt yngre (Anderson 1984 s. 192 f.). Delaporte & Roué (a.st.) påpekar dock att namn med flera generationer också kan användas som standardformer av namn.

Parentonymiska namn är mycket vanliga ännu idag och används parallellt med de officiella namnen. I Sameradions nyhetssändningar kan man t.ex. ibland höra samma reporter presenteras med samiskt parentonymikon i den samiskspråkiga nyhetssändningen, men med det officiella för- och efternamnet i de svenskspråkiga nyheterna. Johannes Marainen, uppvuxen i Saarivuoma på 1940-talet, vittnar om parentonymikas starka ställning när han berättar att skolstarten var det första tillfälle då han hörde sitt officiella namn. Han fann det då obegripligt att han skulle kallas *Johannes Marainen*

klasserna” i äldre tid, särskilt i offentliga handlingar o. dyl., hade possessiva adjektiv på *-ov*/*-ev* som fadersnamn.

och inte *Lásbietheaihkajohánas*, som han tidigare hade varit van vid. (Marainen 2004 s. 16.)

Ett parentonymiskt namn kan bildas med bas i antingen faderns eller moderns namn. Frågan i vilka fall faderns eller moderns namn används tas upp av flera författare. ”Det viser sig også at det ofte er morens og ikke farens navn som blir satt foran barnets navn”, skriver Erik Solem (1933 s. 56). Detta uppges vara fallet när ett barn är fött utom äktenskapet, även om fadern är känd, samt när modern tidigt har blivit änka (a.st., om samer på norska sidan, Pehrson & Whitaker 1952 s. 2, om Karesuando, Paine 1957 s. 211, om Revsbotnfjorden, T. I. Itkonen 1948 s. 518, om samer på finska sidan). Man finner även skäl som att modern är den av föräldrarna som har gjort sig mest gällande eller att det är moderns släkt som har fått genomslag när det gäller att etablera ett parentonymikon (Solem 1933 s. 56 f.). Moderns namn kan också användas på grund av att kombinationen av individens namn och faderns namn redan bärs av någon annan och därför inte blir tillräckligt särskiljande (Solem 1933 s. 56, Pehrson & Whitaker 1952 s. 2). Namnkombinationens välljud kan också påverka, uppger Solem (a.st.). När Ilmari Itkonen beskriver parentonymika hos enaresamer uppger han att moderns namn används ”poikkeustapauksessa” [’i undantagsfall’]. Sannolikt kan användningen av metronymika variera starkt mellan olika områden.

Den brittiske socialantropologen Robert Paine (1957 s. 211) påpekar att det aldrig är individen själv som avgör under vilket namn han eller hon blir känd, utan gruppen. ”The group devise the style[17] that might most simply and appropriately distinguish the individual from his fellows.”

3.3 Binamn

Med termen *binamn* menar jag, som presenterat i avsnitt 1.4.1, namn som avser att karakterisera sina bärare. Min användning av termen inkluderar alltså namn som t.ex. *Lillis* eller *Klockar-Mats*, men inte namnvarianter som *Risten* till *Kristina* eller hypokorismer som *Maggan* till *Margareta*.

Prästen Petrus Læstadius, missionär i Pite lappmark, tar upp öknamn i sin Journal. Med termen *öknamn* menar han dels namn som givits med utgångspunkt i någon utmärkande egenskap eller gärning, dels förkortningar eller modifikationer av det egentliga namnet. Den sistnämnda typen skulle med min terminologi inte räknas till binamn. I många fall är det sannolikt helt enkelt fråga om samiska namnformer av förnamnen. Bland Læstadius exempel finns bl.a. *Anta*, *Anzi*, *Adzi* och *Antur* för *Anders* samt *Pjettar*,

[17] I termen *the style* inbegriper Paine såväl parentonymiska namn som olika slags binamn eller ortnamnstillägg som används för att identifiera en individ (Paine 1957 s. 210).

Pjetur, *Perso* och *Pedso* för *Pehr*.[18] (Læstadius 1928 s. 176 f.) När Læstadius uppger att öknamn innehas av ”de flesta Lappar i de nordligare trakterna af Arieplog samt alla i Jockmock och Qvickjock, förmodligen äfven längre norrut” (a.a. s. 176) behöver det alltså inte betyda att alla dessa har karakteriserande binamn; det kan lika gärna vara fråga om samiska förnamnsformer. Læstadius nämner dock flera fall av egentliga binamn, exempelvis personer med yvigt eller krusigt hår som kunnat kallas *Pärok* (Peruk), *Parrak* (Ekorrbo, Skatbo) eller *Parri* (”lik ett sådant bo”), eller en person med stora och utstående tänder som kallats *Vadnem* (saL *vaddnem*, saN *vadnin vadnima* ’bäver’). Ett exempel där en specifik händelse givit upphov till namnet finns i *Glasok* (Glasmästaren), där namnbäraren ”en gång antingen i sömn eller fylla, eller båda delarna, vräkte sig ut genom ett fenster, som således blef sönderslaget”. Læstadius uppger att den som en gång fått ett öknamn inte under sin livstid kan skaka av sig det, ”så framt han ej råkar få ett än mer charakteristiskt och utmärkande” (a.a. s. 177). Dessa namn används även i offentliga handlingar, vilket Læstadius förklarar med att ”något tillnamn måste personen hafva, för att kunna skiljas från andra af samma dopnamn, ty här äro ej byar eller bostäder, som kunna tjena till distinction, såsom för allmoge eljest” (a.st.).

Georg Bergfors, under lång tid verksam som präst i Norrbotten, har skrivit en mängd artiklar i vitt skilda ämnen. I en av dessa, publicerad i två delar 1921 och 1922, förtecknar han namn från dels den norrbottensfinska befolkningen, dels samer i olika områden i Sverige. Artikeln heter *”Huutonimiä” och öknamn bland finnar och lappar i Norrbotten*. Den finska termen *huutonimi* betyder ’vardagsnamn’, och under den sorterar Bergfors olika typer av namn som inte hör till det officiella namnskicket. Han uppger att dessa namn är mycket vanliga, och gör också ett försök att förklara varför så är fallet. Han konstaterar att både samer och norrbottensfinnar har skarp blick för sådant som avviker från det vanliga, att de skämtar med satir och udd samt att de sätter stort värde på slagfärdiga ord och uttryck. De som kommer med fyndiga svar eller hittar på träffande liknelser eller öknamn får genast ett stadgat anseende, menar Bergfors (1921 s. 53 f.). Han fortsätter:

> Lägger man så härtill de finska och lapska språkens ovanligt rika möjligheter till avledningar och ordklassförändringar ur samma stam samt en hel del andra resurser i språket, när det gäller vissa fina begreppsdistinktioner, ordmålningar och onomatopoetiska benämningar, har man enligt min mening *någon* psykologisk förklaring att utgå ifrån för att förstå dessa folks påfallande benägenhet att kalla sina medmänniskor med andra namn än dem de egentligen officiellt bära. (Bergfors 1921 s. 54.)

[18] Man kan tillägga att *Anders* och *Pehr* i sin tur är nordiska namnformer av namnen *Andreas* respektive *Petrus*.

Flera av Bergfors samiska namnexempel är av binamnstyp. Bland dessa finns namn som åsyftar kroppsliga egenskaper, t.ex. *Njalla* (saN *njálla* 'fjällräv') om en illaluktande man (Karesuando), och *Njunjeteme* 'näslös' (saS *njuenie* 'näsa') om en man som förlorat näsan under ett slagsmål med en björn (Vilhelmina) (a.a. s. 64). Andra anspelar på karaktärsegenskaper, som *Koahte-kieres* (saN *goahtegieres* 'kåtapulka', dvs. den pulka innehållande kåtaduk och kåtastänger som gick sist i rajden), använt om en man som alltid brukade komma sist (Karesuando). Även här finns exempel på binamn som tillkommit efter speciella händelser, t.ex. *Vintse-Neila* (saS *vïnhtse* 'båt', *Neila* form av *Nils*), som under en period av fattigdom var tvungen att bo under en båt (Frostviken). Namnbärarens vanor speglas i namn som *Missas* (jfr saN *missu* 'vassla') om en man som var förtjust i messmör och alltid bad om det när han kom till norska bondgårdar (Karesuando), och *Silpa-Lassi* (saN *silba*, saL *silbba* 'silver') om en man som bar mycket silver på sin klädedräkt och dessutom hade en silverbeslagen pipa (Gällivare) (Bergfors 1922 s. 38, 43 f.).

Exempel på binamn tas upp också i Sigrid Drakes Västerbottenslapparna under förra hälften av 1800-talet (1918). Där finns binamn bildade till bärarens utseende, vanor eller andra egenskaper, som t.ex. *Njavek* (bäraren har "långt hår under halsen som renarna", *njave*), *Laula*[19] (om någon som sjunger mycket, *laulot*, saS *laavlodh* 'sjunga') och *Juks* ("snäll att skjuta med båge", *juoks*, saS *jokse* 'båge') (a.a. s. 236 f.).

T. I. Itkonen (1948 s. 519), som skriver om samer på den finska sidan, uppger att dessa använder "köllejä eli liikanimiä" ['öknamn eller binamn'] ganska allmänt sinsemellan. Detta uppges dock vara mindre vanligt hos skoltsamerna. Även bland Itkonens exempel finns dock namn som inte är av karakteriserande slag och som alltså inte skulle kallas binamn enligt min definition.

Pehrson & Whitaker (1952 s. 3) skriver att bruket av "nicknames" är vanligt bland Karesuandosamerna. Namnen bildas till fysiska eller karaktärsmässiga drag, från vissa händelser, från karakteristiska drag hos bärarens ren eller från det geografiska område bäraren använder för sin renskötsel. Som namnexempel ges bl.a. *Stuorâ-Jounas* (saN *stuora* 'stor') om den längste mannen i området, *Gil'kâ-Marja* (saN *gilka* 'liten skälla') om en kvinna som pratar så snabbt och mycket att det låter som en liten renskälla och *Rašša-Biettar* om en man som har sitt sommarbetesland vid Raššavare i Troms fylke (a.st.).

Robert Paine anger att binamnen i Revsbotnfjorden ofta är bildade till bärarens fysionomi. Om binamn etableras sent i bärarens liv åsyftar de i stället ofta särskilda händelser, t.ex. *Bap'pâ* (saN *báhppa* 'präst') om en man som under en period var medlem i Frälsningsarmén (Paine 1957 s. 210 ff.).

[19] *Laula* har utvecklats till ett släktnamn, buret av bl.a. den samepolitiska pionjären Elsa Laula (1877–1931) från Vilhelmina.

Asbjørn Nesheim upptecknade tillnamn i Ullsfjord i Nordtroms 1950 och uppger att både ”nicknames” och ”petnames” då var mycket vanliga. Detta, skriver han, tycks vara fallet i de flesta samiska områden. Några av Nesheims exempel är hypokorismer eller samiska namnformer, som alltså inte ingår i vad jag definierar som binamn. De allra flesta är dock individkarakteriserande, t.ex. *Snál'dán* (*snál'do* ’spindel’, jfr saN *snáldu* ’(spinnredskapet) slända’) om en man som bar så åtsittande byxor att hans ben såg mycket smala ut, och *Šæl'gá* (*šel'gad* ’shining, shiny’, jfr saN *šealgut* ’glittra, stråla, skina’) om en man vars ögon var stora och ljusa. Nesheim uppger att endast ett fåtal av namnen är sammansättningar, medan de allra flesta är avledningar. (Nesheim 1973 s. 224 ff.)

Delaporte & Roué (1986 s. 52) skriver, om förhållandena i Kautokeino, att ”les surnoms” [’öknamn, tillnamn, vedernamn; smeknamn’] är vanliga och spelar stor roll för benämnandet. Namnen är alltid framförställda, och de oftast förekommande är *Stuora* (saN *stuora* ’stor’) och *Biggu* (fi. *Pikku* ’liten’). *Stuora* och *Biggu* kan också användas för att åtskilja far och son med samma namn, som i exemplet *Stuora Biera* och *Biggu Biera*. I samma avsnitt tar författarna också upp vad de kallar förvrängningar av förnamnet (”les déformations du prénom”), som *Læm'mun* för *Lemet* och *Migul* för *Mik'kal*. Även om de uppger att dylika namnvarianter kan härma ett felaktigt uttal som namnbäraren använt som barn eller i berusat tillstånd, är antagligen de flesta av dessa namnformer icke-karakteriserande.

3.4 Förekomst av ärftliga namn

3.4.1 Litteraturens uppgifter om ärftliga namn

Ibland möter man uppgifter om ärftliga binamn som övergår från att beteckna en viss individ till att beteckna vederbörandes barn. Många av dagens samiska släktnamn, som t.ex. *Utsi* (saN *uhcci* ’liten’), kan antas ha uppstått ur binamn på detta sätt.

En uppgift om att ett binamn är ärftligt behöver dock inte betyda att det har övergått till att fungera som släktnamn. Ett binamn som bara överförs mellan två generationer bör snarare jämställas med ett parentonymikon, dock med skillnaden att man inte använder förälderns förnamn, utan i stället hans eller hennes binamn. Binamn som ärvs till fler generationer kan däremot ligga till grund för ett släktnamnssystem. Asbjørn Nesheim (1973 s. 225 ff.) återger en uppgift från Israel Ruong om att många binamn i Lule lappmark har övergått till att fungera som släktnamn, och tillägger att detta är vanligt även i t.ex. Varanger.

Erik Solem (1933 s. 55 f.) beskriver hur överförandet av binamn kan gå till:

> Når en får et økenavn, blir han benevnt enten med økenavnet alene eller med økenavnet i nominativform satt foran eller bak personnavnet [förnamnet]. Sønnen kan så få farens økenavn, men da i genitivform foran døpenavnet. I næste generasjon blir økenavnet beholdt i genitivform, men nu efterfulgt av farsnavnet. Når bæreren av dette blir mere kjent enn faren, blir ofta farsnavnet sløifet.

Solem ger ett konkret exempel på detta: En man heter heter *Pierâ-lavve*, där *lavve* är ett binamn i nominativ. Hans son Joawnâ benämns *Lāvĕ-Joawnâ*, där *Lāvĕ* är genitiv. Sonsonen Piera (variantnamn av *Per*) kallas *Lāvĕ-Pierâ* (med farfaderns binamn i genitiv framför det egna namnet). Lāvĕ-Pierâs båda söner Joawnâ och Niilâs kallas *Lāvĕ-Per-Joawnâ* respektive *Lāvĕ-Per-Niilâs* (med farfarsfars binamn och faderns förnamn före det egna namnet). Men om Lāvĕ-Per-Niilâs sedan blir mer känd än sin far kan namnet förkortas till endast *Lāvĕ-Niilâs* (där alltså den mindre kände faderns förnamn utelämnas). Hans bror kan emellertid ändå fortfarande kallas *Lāvĕ-Per-Joawnâ*. (Solem 1933 s. 56 not.)

Även hos Pehrson & Whitaker (1952 s. 3) finns ett exempel på ett binamn som fått större räckvidd än bara en individ. Uppgiften är hämtad från Karesuando, där en man kallades *Buoi'jâhâ* 'man som står ensam som flötet (*buoi'jâ*) längst ut på ett fiskenät i vattnet'. Denne mans son kallades även han *Buoi'jâhâ*. Sonens hustru kallades *Buoijâhâ-An'ni* och hans son *Buoijâhâ-Biettar*.) Det i föregående avsnitt nämnda binamnet *Njunjeteme*, använt om en man som förlorat näsan i slagsmål med en björn, har också överförts till andra än den ursprunglige bäraren: Bergfors (1921 s. 64) skriver att "[h]ans efterkommande, som inte ledo någon brist på luktorgan, få oskyldigtvis ännu heta Njunjeteme-Nila och Njunjeteme-Lisa" (exempel från Vilhelmina).

Ett av de nordsamiska binamn som har övergått till att bli släktnamn är *Logje*/*Laagje*/*Loggje*. Adolf Steen (1975 s. 31) redogör för hur detta gått till: *Loigi* (saN *lodji* 'lugn; tam') användes 1765 om en man i Kautokeino vid namn *Spein*/*Sven*. Året därpå står det om Anne Rasmusdatter att hon var Loije-Spends hustru, och år 1767 kallas han själv *Svend Loigie*. Steen uppger att namnet sedan dess har varit släktnamn, och namnet är fortfarande i bruk som sådant.[20]

K. B. Wiklund (1920 s. 238) uppger att svenska samer i äldre tid har haft personliga till- eller öknamn, som ibland kunnat gå i arv. I regel, uppger Wiklund, försvinner dock dessa tillnamn ganska snart, eftersom yngre medlemmar av släkten får nya tillnamn. Även Robert Paine diskuterar ärftliga binamn. Han har själv inga uppgifter om dylika, men säger att detta sannolikt är "atypical data, certainly in the past the inheritance of nicknames has been of important consequence" (Paine 1957 s. 212).

[20] Formen *Logje* hade 48 bärare i Norge den 1 januari 2010. (http://www.ssb.no/navn/, 2010-08-25).

När tillnamn förekommer i skriftliga källor är det ofta svårt att avgöra vad som fungerar som släktnamn och inte. Vissa namn i äldre källor används som släktnamn idag, men det behöver inte betyda att de hade släktnamnsfunktion redan vid tiden för nedtecknandet. Tiina Pirttimäki, som har undersökt kyrkboksmaterial från Enontekis kring sekelskiftet 1800, skriver:

> Jonkinlainen lisänimi oli siis enemmän sääntö kuin poikkeus. On kuitenkin syytä miettiä, kuinka hyvin todellisuus ja säilyneet lähteet vastaavat toisiaan. Ensimmäinen kysymys olisi, kuinka ”oikeita” mainitut sukunimet ovat. Milloin liikanimet ja talonnimet muuttuvat periytyviksi sukunimiksi, jotka eivät ole sidoksissa tiettyyn yksilöön tai asuinpaikkaan?
>
> Varsin monille henkilöille voi lähteistä löytää kaksi tai kolmekin lisänimeä. Tällaisista nimisikermistä on mahdoton saada selville, minkä niistä aikalaiset olisivat määritelleet sukunimeksi. (Pirttimäki 1994 s. 266.)

> [’Något slags tillnamn var alltså mer regel än undantag. Det finns ändå anledning att överväga hur väl verkligheten och de bevarade källorna svarar mot varandra. Den första frågan skulle vara hur ”korrekta” de omnämnda släktnamnen är. När har binamn och gårdnamn förändrats till ärftliga släktnamn, som inte är bundna till en bestämd individ eller ett bestämt boställe?
>
> Hos ganska många människor kan man i källorna hitta två eller t.o.m. tre tillnamn. I sådana namngrupper är det omöjligt att klargöra vilka av dessa som de samtida skulle ha definierat som släktnamn.’]

Jens Andreas Friis (1872 s. 59) uppger att somliga av de släktnamn som ännu används finns upptecknade i skattemantalet för 1567. Erik Solem (1933 s. 57) menar att skoltsamerna har haft släktnamn åtminstone sedan 1500-talet, och Jacob Fellman (1906b s. 337) uppger att enaresamernas släktnamn, t.ex. *Morottaja*, *Sarrio*/*Sarre*, *Aikio*, *Saijets* och *Palto*, är från den hedniska tiden och finns redan i uppbördsböckerna från Gustaf Vasas tid.

T. I. Itkonen (1948) återger en lång rad namn med belägg från 1600- och 1700-talet (s. 506 ff.), men påpekar också att många namn på den tiden är mycket kortlivade, och att namnskicket därför ännu inte tycks vara stabiliserat (s. 516). Att flera av dagens släktnamn är av så gammalt datum är anmärkningsvärt, men det behöver inte betyda att släktnamnssystemet är lika gammalt som de enskilda namnen.

Samuli Aikio (1992), som har undersökt förekomsten av släktnamn i finska Lappland, skriver:

> Den gamla uppfattningen att samiska släktnamn är av relativt ungt datum kunde vid ett ytligt betraktande förefalla att hålla streck, åtminstone i ljuset av Lapplands korta skriftliga historia. Då de svenska kronofogdarna vid mitten av 1500-talet började föra bok över de skatteskyldiga i Lappland, förtecknade de vanligtvis bara för- och fadersnamnen på personerna. Detta kan ha bottnat i deras egen sedvana men också i samernas sätt att identifiera individer med fadersnamnsattribut. Ändå finns det redan i de äldsta längderna exempel på binamn vilka använts som släktnamn. Längre fram, liksom i 1695

års jordebok, kom detta bruk att ställvis anta en nästan systematisk karaktär. (Aikio 1992 s. 55.)

Osäkerhetsfaktorerna är alltså många: det faktum att ett visst namn återfinns i en äldre källa ger inga garantier för att det fungerade som släktnamn, men skrivningar med bara förnamn och patronymika kan inte heller ligga till grund för slutsatsen att ärftliga namn inte användes. I nedanstående avsnitt bör termen *släktnamn* därför i många fall tolkas med försiktighet.

3.4.2 Uppgifter om släktnamnsbruk

Samuli Aikio (1992 s. 55) uppger att tidiga släktnamn har använts ganska regelbundet speciellt i Enontekis, medan släktnamn först efter hand framträder i källorna från Kemi lappmark, Tana och Utsjoki. År 1699 fanns 25 släktnamn i tre samebyar i Enontekis, bl.a. fortfarande använda namn som *Hotti*, *Päiviö* och *Vasara* (a.a. s. 59). I de tvåhundra äldsta kyrkboksanteckningarna i Enontekis finns släktnamn i mer än hälften av fallen, medan patronymika bara har antecknats i ett sextiotal fall (a.a. s. 60).

Under Tiina Pirttimäkis undersökningsperiod runt sekelskiftet 1800 förekommer 261 gifta par i kyrkböckerna, varav bara tio (fyra samer och sex bönder) saknar släktnamn. Pirttimäki påpekar att det i synnerhet i Enontekis kan vara svårt att avgöra vilka namn som verkligen var i bruk, eftersom man använde tre olika språk och befolkningen dessutom var indelad i två, delvis överlappande, näringsgrupper. (Pirttimäki 1994 s. 265 f.) Det finns dock en klar skillnad mellan böndernas och samernas namnbildning: böndernas släktnamn är knutna till den tidigare eller nuvarande boplatsen, medan samernas i stället är avledda från förnamn eller personliga binamn (a.a. s. 270). Många av de namn Pirttimäki tar upp är sådana som används ännu idag och som uppges ha varit i bruk redan på 1600-talet, t.ex. *Piltto*, *Nutti*, *Vasara* och *Marakatt* (a.a. s. 266 f.).

Ilmari Itkonen (1914 s. 298), som har studerat ”Mantal öffuer Kimi lappemarck” 1556–57, uppger att verkliga släktnamn under denna tid inte var kända hos enaresamerna. Enares kyrkbok från 1731 innehåller däremot 15 släktnamn, varav 11, t.ex. *Aikio*, *Paltto* och *Sarre*, ännu är i bruk (a.a. s. 304). T. I. Itkonen uppger att de finska samernas verkliga släktnamn kom i bruk först mellan år 1680 och 1730. Det var också vid den tiden äldre förnamn började användas som släktnamn. (T. I. Itkonen 1942 s. 28 f.)

Erik Solem menar att man inte kan få upplysningar om de samiska släktnamnens ålder med hjälp av de norska skattelistorna, eftersom samerna där har förts in med enbart förnamn och patronymika. I domböckerna för Kautokeino finns däremot en del släktnamn. Mellan åren 1698 och 1736, då Kautokeino föll under svensk jurisdiktion, har Solem noterat tio släktnamn, t.ex. *Balto*, *Eira*, *Päive* och *Sara*. (Solem 1933 s. 57.)

P. L. Smith använder även han skattelängderna som källa till släktnamnens ålder. Han uppger att det första släktnamnet i Kautokeinos skattelängder (skrivet *Sirko* och *Sijrka*, möjligen felskrivningar för *Sicko*) förekommer 1674. Samma namn finns i Avjovarre från 1680 till 1693. Från år 1695 förekommer fler släktnamn både i Kautokeino och i Avjovarre, och efter år 1700 ännu fler. I husförhörsprotokollen från 1752 (som förts av prästen och inte av fogden) ser man att det finns släktnamn i 22 av 58 hushåll i Kautokeino, och i 7 av 13 i Avjovarre. Allt fler släktnamn förekommer fram mot år 1800, och i folkräkningen år 1801 är det få familjer som inte har släktnamn (P. L. Smith 1938 s. 345 f.). Även Adolf Steen (1975 s. 29 f.) uppger att det är först efter år 1700 som de samiska släktnamnen blir vanliga.

Olika samiska grupper har inte sällan olika kultur och traditioner. Jens Andreas Friis, som beskriver norska Finnmark, uppger att fjällsamer, ”som icke äger någon varaktig bostad och således icke heller kan benämnas efter någon sådan”, har behållit gamla släktnamn. I detta skiljer sig fjällsamerna från sjösamerna. (Friis 1872 s. 58.) Släktnamnsbruket tycks alltså ha varit mindre utbrett hos sjösamer än hos fjällsamer. Robert Paine uppger år 1957 att de kustsamiska släktnamnen med några få undantag inte är äldre än 350 år, och att många av dem är yngre än så (a.a. s. 247). Men det innebär ändå, om man ska tro Paines åldersbestämning, att de äldsta kustsamiska släktnamnen kan ha kommit i bruk runt år 1600. Adolf Steen (1975 s. 29 f.) uppger att enstaka släktnamn förekommer hos sjösamer i skattelistan från 1601, men att bruket av släktnamn inte blivit ordentligt infört hos sjösamerna. Steen anför vidare att det finns sjösamiska familjer som har haft samiska släktnamn, men slutat använda eller övergivit dem (a.st.). Enligt Odd Mathis Hætta (2003 s. 12) har det, från mitten av 1850-talet och fram till andra världskriget, speciellt i sjösamiska områden varit vanligt att uppge endast patronymikon, som ett sätt att dölja sin samiska etnicitet.

Erik Solem (1933 s. 47) skriver att renskötande samer i allmänhet har samiska släktnamn, men att detta är ovanligare hos de fastboende samerna i Finnmark. Som undantag nämner han Kautokeino och Nesseby härader, där ”en rekke gode slektsnavn” finns i bruk, även bland fastboende. Även P. L. Smith skriver, i sin studie Kautokeino og Kautokeino-lappene från 1938 (s. 345):

> Ved siden av dagliglivets alment brukte navn lever dog slektsnavnet uantastet, selv om det kun brukes i skrift og ved mere høitidelige anledninger [’tillfällen’]. Alle holder på slektsnavnet, også de fastboende, som i generasjoner har bodd på samme gård.

Vid folkräkningen 1801 bars släktnamn av 73 av 84 nomadiserande familjer i Kautokeino, och av 26 av 28 i Avjovarre. Hos de fastboende familjerna var förhållandet omvänt: endast en av nio familjer i Karasjok hade släktnamn,

och i Kautokeino fanns släktnamn i sex av tio fastboende familjer. (P. L. Smith 1938 s. 346.)

Just Qvigstad (1929 s. 28) uppger att fjällsamerna i Finnmark och i Torne lappmark, liksom samerna i Lule lappmark (Jokkmokk och Gällivare), har använt släktnamn. K. B. Wiklund skriver år 1920 att förmodligen alla nomadiserande samer i Norrbottens län har släktnamn, men att de flesta samer i Västerbottens och Jämtlands län torde sakna det (Wiklund 1920 s. 239).

Anders Løøv har undersökt namnskicket i sydsamiska kyrkböcker från både svensk och norsk sida, och har då begränsat sig till området söder om svenska Lappland och norska Nordland. När man träffar på de första sydsamerna i skriftiga källor, de äldsta från 1500-talet, har de förnamn och patronymikon på samma sätt som majoritetsbefolkningen (Løøv 2002 s. 60). I de äldsta kyrkböckerna från 1600-talet står samerna ofta bara omnämnda med ett förnamn följt av epitetet *finn*. Så småningom blir förnamn följt av patronymikon det vanligaste. På 1700-talet är namnen ibland kompletterade med ytterligare tillnamn, t.ex. *Kant* (1737), *Jælker* (1741), *Råik* (1753) och *Joux* (1753).[21] Nästan alla dessa namn försvinner dock ur källorna under samma århundrade, men det faktum att flera av dem är i bruk idag talar för att de har använts kontinuerligt, men traderats muntligt (se Hasselbrink, citerad i avsnitt 3.1.3). Från 1700-talets mitt börjar tvåledade släktnamn efter nordisk modell, t.ex. *Fjellström* (1747), *Qwickberg* (1752) och *Rensberg* (1786), förekomma. Namn av denna typ ökar i antal fram mot slutet av 1800-talet. (Løøv 2002 s. 65.)

Adolf Steen (1975 s. 30) uppger att enskilda renskötande familjer i Trøndelag och Nordland har haft samiska släktnamn, men övergett dessa. Steen exemplifierar med en släkt Danielsen-Mortensen, som tidigare använt släktnamnet *Goite*.

Från ett par håll finns uppgifter om att släktnamn kommit ur bruk när namnbäraren har blivit bofast. Den ena uppgiften gäller Norrbottens län, där Wiklund (1920) uppger att nomadiserande samer som slår sig ner som nybyggare i svensktalande områden ”i regeln åtminstone i nästa generation [synas] uppge sina släktnamn och övergå till de svenska nybyggarnas namnlöshet”. I finsktalande delar kan släktnamnen bibehållas bättre, såvitt de inte byts ut mot gårdsnamn. (A.a. s. 239.)

Den andra uppgiften om detta kommer från Just Qvigstad (1929 s. 28 f.). Han har skrivit om sjösamer i norska Nordland, där flera av familjerna har släktnamn som vittnar om att de var invandrade från Sverige. När de har bosatt sig i Norge har de ofta tagit namn efter den gård de bodde på, och de samiska släktnamnen har så småningom kommit ur bruk. Qvigstad förtecknar släktnamn från Jokkmokk och Gällivare som fortfarande används av

[21] Både *Kant*, *Jillker* och *Kråik*/*Kroik* är i bruk hos dagens sydsamer.

samer i Tysfjord, bl.a. namnen *Gurak*, *Gæluk*, *Tsjikkum* och *Viertudak*.[22] En stor samisk utflyttning från Jokkmokk uppges ha ägt rum åren 1815–1835.

Sammanfattningsvis är många av de namn som idag fungerar som släktnamn belagda i påfallande gamla källor från finska och nordsamiska områden. Ofta är det emellertid svårt att utifrån det skriftliga källmaterialet avgöra om namnen hade släktnamnsfunktion redan vid tiden för de första beläggen.

3.5 Uppgifter om tillnamnens typologi och språktillhörighet

De tillnamn som förekommer kan också kommenteras utifrån sin typologi och språktillhörighet. Jag har därvid begränsat mig till att endast återge explicita uppgifter om namnens typ. Jag har alltså inte gjort egna analyser av t.ex. återgivna listor över förekommande namn.

Vi har tidigare sett att skatteskrivarna har antecknat förnamn följda av primärpatronymika. Faderns förnamn har därvid, enligt T. I. Itkonens (1948 s. 492) uppgifter, oftast följts av det svenskspråkiga tillägget *-son*. Det finska *-poika* eller *-poica* (fi. *poika* 'pojke; son') har också kunnat användas. Itkonen uppger att man på den ryska sidan kunde lägga *-ov* eller *-ev* till faderns förnamn.[23] Tillnamnen hos ryska samer, åtminstone de som återfinns i det skriftliga källmaterialet, är enligt Jacob Fellman (1906a s. 600 f.) ryskspråkiga, och många av dem uppges vara namn på *-off*. Fellman hävdar att vissa av dessa har uppkommit ur andra namn, t.ex. *Kareloff* < *Karjalainen* och *Letoff* < *Lesonen*. Även skoltsamernas namn uppges vara undantagslöst ryska och till största delen bildade på kristna förnamn (T. I. Itkonen 1948 s. 516). Itkonen ger namnexempel som *Afanasev* och *Kalinin* i Paatsjoki, *Feodorov* och *Gavrilov* i Suonikylä samt *Jegorov* och *Kuzmin* i Petsamo. Namn på *-ov* och *-ev* dominerar bland Itkonens exempel.

Ilmari Itkonen (1914) och T. I. Itkonen (1942, 1948) ger många etymologiska uppgifter för namn framför allt på finska sidan och i angränsande norska och svenska områden. Ilmari Itkonen (a.a. s. 299) skriver att enaresamernas namn till ungefär hälften är finsk- eller snarare karelskspråkiga. Som exempel ges *Aikio*, *Joutsi*, *Mielitty*, *Ikipäivä* och *Mielikirja*.

T. I. Itkonen uppger att många släktnamn har uppstått ur förnamn, på så sätt att man som släktnamn har tagit faderns förnamn, eller ett annat förnamn som har varit vanligt i släkten. Som exempel på släktnamn bildade ur förnamn anges bl.a. *Morottaja*, *Päiviö*, *Saijets* och *Sarre*. Andra släktnamn uppges komma ur ortnamn, t.ex. *Idivuoma*, *Maasi*, *Nuorgam* och *Puljo*. Även

[22] Namnen *Kurak* och *Gälok* används fortfarande i både Sverige och Norge, *Viertutak* har ett fåtal bärare i Sverige.
[23] Se not 16 s. 61.

finska släktnamn har använts av samer sedan länge, t.ex. *Kiviniemi* (fi. *kivi* 'sten', *niemi* 'udde'), *Korvatus*, *Lantto* (fi. *lantto* 'liten tjärn, damm') och *Vanha* (fi. *vanha* 'gammal'). Många namn, påpekar Itkonen, har tidigare varit endast binamn ("köllejä eli liikanimiä"), men med tiden övergått till släktnamn. Exempel på sådana är *Logje* (saN *lodji* 'lugn; tam'), *Nirppi* (saN *nirpi* 'småvessla; en som lätt blir förnärmad'), *Paltto* (jfr saN *báltut* 'bli rädd'), *Reusak* (saN *rievssat* 'dalripa'), *Musta* (fi. *musta* 'svart'), *Partapuoli* (fi. *parta* 'skägg', *puoli* 'halv; hälft'), *Pitkä* (fi. *pitkä* 'lång') och *Valkeapää* (fi. *valkea* 'vit', *pää* 'huvud'). Itkonen gör separata uppräkningar av släktnamn av skandinaviskt ursprung. Bland dessa återfinns t.ex. *Halt*, *Lensman*, *Lille*, *Porsanger* och *Vest*, alltså namn som tycks ha uppstått ur binamn och ortnamn. De tre släktnamnen *Helander*, *Högman* och *Tornensis* uppges ha burits av ämbetsmän vars ättlingar samifierats. Separata förteckningar görs även över släktnamn med förnamnsursprung som kan härledas till skandinaviska eller kristna förnamn. Bland dessa återfinns bl.a. *Bigga* < *Birgitta*, *Eira* < *Erik*, *Kitti* < *Kristina* och *Spein* < *Svein*. (T. I. Itkonen 1942 s. 29 ff.)

Samuli Aikio (1992 s. 59) uppger att namn åtminstone i finska Lappland kunde översättas ganska fritt. Så har t.ex. namnet *Rousak* (saN *rievssat* 'dalripa') översatts till svenskt *Ierpe* eller finskt *Riecko* (fi. *riekko* 'ripa') och *Nirpi* (saN *nirpi* 'småvessla; en som lätt blir förnärmad') har översatts till *Hermelin*. Släktnamnen *Blind*, *Sokea* (fi. *sokea* 'blind') och *Sokki* har gemensamt upphov i ett samiskt släktnamn som inte längre är i bruk, men som sannolikt är bildat till det nordsamiska *sohken* 'en som är blind; blind'. (Rydving 2001 s. 20). Tiina Pirttimäki ger två exempel på översatta namn från Enontekis. Det ena är just Könkämä-släkten Blind, vars förfinskade namn *Sokea* var i bruk i Lainiovuoma by. Det andra är namnet *Suoro*, använt i Rommavuossa, som i kyrkböcker översatts till det samiska *Pjentsa* (saN *bieža* 'svansstump') (Pirttimäki 1994 s. 266 f.). Adolf Steen (1975 s. 31) ger ytterligare exempel på att samma namn förekommer i olika språkformer. Till namnkomplexet *Sokea-Sokki-Blind* lägger han även formerna *Blindi* och *Lindi*, där den svenska formen har anpassats till samisk och finsk fonotax. Namnet *Halt* finns också i den finska formen *Rampa* (fi. *rampa* 'lytt; vanför'). Steen återger också en rad variantformer för namnet *Lang*: *Lange*, *Lango*, *Langa*, det finska *Pitkiä* (fi. *pitkä* 'lång') och de samiska *Kukkuk*, *Kukkak*, *Gokko* och *Kock* (saN *guhkki* 'lång'). *Kokim* som används av ryska samer uppges ha samma upphov. Rydving (2001 s. 20) menar att flera släktnamn av binamnstyp, som idag bara förekommer i norskspråkig form, troligen är översatta från samiska. Aikio (1992 s. 60) påpekar att namnöversättningar är kända också i våra dagar, och att detta "svarar helt mot förväntningarna när det gäller tillvägagångssättet vid samiska namn, eftersom det samiska språkets ställning är och har varit svag".

Samuli Aikios granskning av de 200 äldsta kyrkboksanteckningarna i Enontekis visar att det bland dem finns runt 25 släktnamn av ortnamns- och binamnstyp, samt ett tiotal släktnamn som sammanfaller med förnamn. En

närmare undersökning av namnen visar dock att en dryg fjärdedel av alla släktnamn är förnamnsbaserade på ett eller annat sätt. (Aikio 1992 s. 60.) Aikio uppger vidare att samma namn kunde få olika varianter, och ger exemplet *Marainen ~ Markat ~ Marakatti*. Detta kan, skriver han, kanske ha varit ett sätt att skilja ut grenar av stora släkter. (A.a. s. 65.)

Att samers marker ofta har varit oberoende av nationsgränserna kan ha påverkat namnskicket. Aikio (a.st.) skriver:

> [E]ftersom samerna i hög grad är ett folk på rörlig fot, gick det ofta så, att många fina, tidigare namn kom att bli kvar i det tidigare hemlandet i och med att namnbäraren blev kyrkskriven i något annat land som blott och bart en *Johansen* eller *Rasmusson*.

Vad gäller namnen i Nordnorge konstaterar Rydving (1998 s. 348) att flera av de släktnamn som dyker upp i Kautokeino under slutet av 1600-talet otvetydigt är samiska. Han ger exempel som *Orpis* (saN *oarbbis* 'föräldralös'), *Hottij*, *Nicki* och *Sombio*. Aage Solbakk (2001 s. 141) påpekar att många namn ursprungligen var förnamn, men efter hand övergick till att användas som släktnamn. Det gäller både inhemskt samiska förnamn, som *Bæive* och *Joks*, och samiska former av kristna och nordiska förnamn, som t.ex. *Anti* < *Anders*, *Ravna* < *Ragnhild* och *Soffa* < *Sofie*. Hos Solbakk (a.a. s. 984) finns ett konkret exempel på hur det sistnämnda namnet fick släktnamnsfunktion: om ättlingarna till Polmaksparet Erik Eriksen och Sophie (Sohia, Soffa) Helena Andersdotter Hellander, f. 1796, sägs att "[m]aŋisboahttit geavahišgohte eatni ovdanama sámegiel dadjanvuogi Soffa goargun" ['de efterkommande började använda moderns förnamn i den samiska talspråksformen *Soffa* som släktnamn'].

Uppgifter om släktnamn av binamnstyp återfinns på många håll. Hos Friis (1872 s. 60) finns exempel som de samiskspråkiga *Logje* 'den saktmodige' (saN *lodji* 'lugn; tam'), *Ugjo* 'den blyge' (saN *udju* 'blyg'), *Utse* 'den lille' (saN *uhcci* 'liten'), de finskspråkiga *Korva* (fi. *korva* 'öra'), *Partapuoli* (fi. *parta* 'skägg', *puoli* 'halv; hälft'), *Varsa* (fi. *varsa* 'föl') och det ryska *Spir* 'djur'. Namn av denna typ kan både ha uppstått inom det samiska samhället och förts in utifrån. Odd Mathis Hætta (2003 s. 12) skriver att samer i Nesseby under en period gavs norskspråkiga tillnamn, som t.ex. *Halt*, *Tolk*, *Smuk*, *Oksehode* och *Trost*, och menar att de norsktalande kunde "more seg over etternavnene, mens de ikke hadde noen betydning for samene".

En näraliggande namntyp är de släktnamn som uppstått ur yrkesbeteckningar. Erik Solem (1933 s. 54) menar att det är rimligt att denna namngrupp inte är särskilt stor, eftersom "lappenes næringsdrift har vært temmelig ensartet". Han bidrar ändå med exemplen *Lukkar* (saN *luhkkár* 'klockare'), *Hjelper*, *Tolk* och *Soldat*. Adolf Steen (1975 s. 32) exemplifierar ytterligare med namn som *Kateketa* (jfr *kateket* 'kristendomslärare'), *Länsmann* (av länsmansdräng) och *Trane* (av trankokare).

Släktnamn kan också uppstå ur ort- eller gårdnamn. Erik Solem (1933 s. 53 f.) påpekar dock att det ”naturligvis […] blandt de nomadiserende lapper ikke [vil] bli så almindelig som hos bufaste folk å hente navn fra bostedet”. Solem skriver vidare att det ofta kan vara svårt att avgöra om ett släktnamn ursprungligen varit ett ortnamn, eller om platsen har fått namn efter den person som först slagit sig ned där. Som exempel på namn som säkert är ursprungliga ortnamn ger han *Eikjok*, *Hætta*, *Jompa*, *Kemi*, *Laiti*, *Måsø*, *Porsanger* och *Somby*. Dessa har antagligen börjat användas som släktnamn när en familj har flyttat till ett nytt område, och då fått namn efter den plats de kommit flyttande från. Under vad Solem 1933 kallar ”senere tid” kan också enskilda samer ha tagit de norska namn de givit sina gårdar, t.ex. *Norvang* och *Fokstad*, även som släktnamn (a.a. s. 47). Hætta (2003 s. 12) uppger att en tidigare skogsförvaltare i Karasjok bytte ut namn som *Anti*, *Guttorm*, *Utsi* och *Bæhr* mot *Nystad*, *Smedseng*, *Grønmo*, *Østmo* och *Østby*, alltså norskspråkiga namn med ortnamnsklang.

Prästerna i Kautokeino har från tidigt 1800-tal och fram till våra dagar antecknat församlingsmedlemmarnas förnamn, primärpatronymikon med *-sen* samt det samiska släktnamnet. Detta är konsekvent genomfört och avtar först på 1990-talet. Fortfarande ger många föräldrar i Kautokeino sina barn primärpatronymiska mellannamn. (Hætta 2003 s. 12 f.) En opublicerad studie av Gulbrand Alhaug visar att patronymiska mellannamn den 1 januari 1998 bars av runt en tredjedel av kvinnorna i (samiskdominerade) Kautokeino kommun, jämfört med mindre än en procent i Nordnorge som helhet.

Som tidigare nämnts uppger Odd Mathis Hætta (2003 s. 12) att man speciellt i sjösamiska områden kunde använda patronymika i norsk form för att dölja sitt etniska ursprung. Därför, menar han, möter man hos sjösamerna ofta namn som *Persen*, *Olsen*, *Pedersen*, *Mikkelsen* och *Mathisen*.

Om släktnamnen hos svenska samer skriver K. B. Wiklund (1920 s. 238):

> De flesta nuvarande lapska släktnamn ha tydligen uppkommit ur tillnamn, vilka merendels skola i ljud skildra den ifrågavarande personens lustiga gång, hållning eller tal o. s. v. En följd härav blir, att det i regeln är omöjligt att översätta ett dylikt namn, ett *Doj, Klöjs, Kroik, Mangi, Pingi, Tjedda* o. s. v., enär dessa ord icke äro några vanliga substantiv eller adjektiv.

Några namn kan dock vara möjliga att översätta, och Wiklund ger exempel som *Kallok* (saN *gállot* ’härnsko’, sko gjord av renens härna, dvs. skinnet på huvudet), *Njammi* (’diare’; saN *njammat* ’suga; dia’), *Nägga* (saL *nägga* ’snål’), *Pejok* (vit; saN *bejot* ’vit; vit ren’), *Tjuoiki* (’skidlöpare’; saN *čuoigi* ’skidåkare’, till *čuoigat* ’åka skidor’), *Unna* (’liten’; saN *unna* attr. ’liten’) (a.st.). Även på svensk sida återgår många släktnamn på ursprungliga förnamn. Wiklund (a.st.) ger exempel som *Pirkit* < *Birgitta*, *Tomma* < *Tomas* och *Tuorda* < *Tord*.

”Gård- eller bynamn begagnas av naturliga skäl icke som släktnamn bland våra nomader”, skriver Wiklund (a.a. s. 238 f.), och uppger att även andra ortnamn är ovanliga som släktnamn. Det tycks endast förekomma i de sydligaste lappmarkerna, och då särskilt hos samer som är inflyttade från norska sidan. *Middagsfjeld* ges som exempel på ett namn med norskt ursprung, medan *Rutfjäll* är svenskt.

I Torne lappmark kan samer ibland ha finskspråkiga namn, som *Maaherra* (fi. *maaherra* ’landshövding’), *Marakatt* (fi. *marakatti* ’markatta’), *Valkeapää* (’vithuvud’; fi. *valkea* ’vit’, *pää* ’huvud’) och *Kuhmunen* (fi. *kuhmu* ’bula, knöl’). Flera av dessa namn är av binamnstyp, och det finns också svenskspråkiga namn av samma slag, som t.ex. *Menlös*, *Prost* och *Påfve*. (Wiklund 1920 s. 238.)

Wiklund uppger vidare att man i sydligare lappmarker kan möta ”hybrider av lapska och svenska namn”, som *Uttjeman, Duoldén, Levander* (efter sjönamnet *Levattnet*) och *Orrén* (efter *Orrnäsfjäll*). Särskilt i Västerbottens och Jämtlands län har många samer svenskspråkiga släktnamn som *Högström, Stenberg, Granvall, Strömberg*, *Renander* och *Fjellberg*. (A.a. s. 239.)

Namnskicket i de södra delarna av Sápmi har, som tidigare nämnts, undersökts av Anders Løøv. Han uppger att man från 1700-talets mitt möter tvåledade namn av nordisk och särskilt svensk typ, såsom *Fjellström* (1747), *Fjellberg* (1748), *Qwickberg* (1752), *Blanchaas* (1770), *Rensberg* (1786), *Fjellner* (1795) och *Renander* (1821). Under 1800-talets första hälft blir det också vanligt att prästerna till personnamnen lägger beteckningen på det fjällområde där vederbörande har sitt centrala bruksområde, t.ex. *Flaatedalsfjeld*, *Nurtsfjeld*, *Jaamafjeld* och *Børrefjeld*. (Løøv 2002 s. 65.) Dessa noteringar är i sig inga namn, men kan ha påverkat bruket av ortnamn som släktnamn. Exempelvis har det sydsamiska släktnamnet *Jåma* uppkommit ur *Jåavma*/*Jomafjellet* (Veka 2001 s. 217).

Vid 1800-talets slut finns exempel på namn med mer nobiliserad klang, t.ex. *Renhufvud*, *Renskylt* och *Nordsköld*, vilket Løøv tillskriver ”tendenser i tiden”. Samtidigt ökar också antalet tvåledade namn, ofta med namnleder som *fjell*, *berg*, *ren*/*rein* och *gren*. Løøv konstaterar avslutningsvis att det under de senaste decennierna har funnits en svag tendens till att genuina sydsamiska namn återtagits som släktnamn, och att man på så sätt bryter ”århundrer av sterk påvirkning fra majoritetsbefolkningen m.h.t. bruken av familienavn”. (Løøv 2002 s. 65.)

3.6 Gifta kvinnors tillnamn

Under 1800-talet växte bruket att gifta kvinnor i Sverige bar sin makes släktnamn fram (se avsnitt 1.3.2). Detta var obligatoriskt från och med år 1920 och fram till 1963 års namnlag, men även efter att denna lag trätt i kraft har det vanligaste varit att hustrun vid giftermålet tagit mannens släktnamn

(Brylla 1998 s. 237 f., Entzenberg 2006a s. 49). Fortfarande är det mycket vanligt att den ena av makarna antar den andra partens släktnamn, även om det numera inte behöver vara kvinnan som gör det.

I Norge behöll gifta kvinnor sina egna släktnamn fram till en bit in på 1800-talet. Mot slutet av 1800-talet blev det successivt vanligare, framför allt i städer och i högre sociala skikt, att gifta kvinnor bar sin makes namn. Detta lagstadgades 1923 i och med Norges första personnamnslag. Vid denna tid var systemet med giftasnamn i stort sett etablerat, dock minst på landsbygden. (Lov om personnavn s. 67.) I Östfinland fanns sedan gammalt ett inhemskt släktnamnssystem, i vilket även gifta kvinnor behöll sina egna namn. Denna tradition började brytas i slutet av 1800-talet. I och med den äktenskapslag som trädde i kraft 1930 blev det obligatoriskt för gifta kvinnor att anta mannens släktnamn, vilket ändrades först under 1980-talet. (Paikkala 1995 s. 110 f.)

Även från samiskt håll finns uppgifter om att gifta kvinnor har behållit sitt eget släktnamn i stället för att ta makens. Den tidigaste uppgiften om detta kommer från Erik Solem (1933 s. 60), som uppger att det gäller renskötande familjer i Finnmark. Utan begränsning till renskötande samer ges samma uppgifter från nordnorska kusten (Paine 1957 s. 247) och för kautokeino-samer (P. L. Smith 1938 s. 353, Mériot 1980 s. 209). Mériot (a.st.) påpekar dock att släktnamnen inte är ”exogamiques au sens strict” [’exogama i strikt mening’], eftersom det finns makar som bär samma släktnamn. Han uppger i ett annat sammanhang (1985 s. 74) att mannens namn ibland används i klargörande syfte, och redan Erik Solem (1933 s. 60) exemplifierar med att gifta kvinnor i kontakt med majoritetssamhället kan uppge både sitt eget och makens namn, t.ex. ”Anna Persdatter Boine, gift med Aslak Aslaksen Sara”. Att samiska släktnamn efter lång samverkan med det norska majoritets-samhället inte är strikt exogama är föga förvånande.

Levande parentonymika ger upplysningar om bärarnas föräldrar, och dessa förblir förstås desamma även om namnbärarna gifter sig. Paine uppger att gifta kvinnor i Revsbotn-Karasjok-området behåller sitt parentonymikon eller annat identifikationsnamn även inom äktenskapet. När mannens identifikationsnamn används kan det bero på att kvinnan, men inte mannen, är inflyttad i det nuvarande bosättningsområdet. (Paine 1957 s. 211.)

Ett annat sätt att benämna gifta kvinnor är med hjälp av ett andronymikon (namn efter make), bildat på samma sätt som ett parentonymikon men med makens namn i stället för faderns eller moderns. Andronymika finns i litteraturen belagda dels från Karesuando (Pehrson & Whitaker 1952 s. 2), dels från lulesamiskt och umesamiskt område (Nystø & Johnsen 2000 s. 60, Barruk 2006a s. 34, 2006b). Pehrson & Whitaker (a.a. s. 2 f.) uppger att gifta kvinnor kan omtalas med såväl andronymika som parentonymika. Parentonymika är vanligast i kvinnans egen hemtrakt, medan andronymika oftare

används av mannens släkt. Som exempel anger Pehrson & Whitaker att *Niilan-An'ni*[24] (Nils' Anni, efter maken Nils) i sitt hemområde är känd som *Aslâkkân-An'ni* (Aslaks Anni, efter fadern Aslak). Det är också naturligt att man i första hand relaterar en person till den man själv är närmast bekant med.

3.7 Uppkomsten av ett system med ärftliga släktnamn

Som vi har sett finns flera tidiga belägg på ärftliga namn hos samer. En intressant fråga är varifrån systemet med ärftliga släktnamn kommer. Är det ett resultat av påverkan utifrån, eller fanns redan tidigare ett inhemskt släktnamnssystem?

Ilmari Itkonen (1914) skriver om enaresamiska släkter och släktnamn, och kallar då släktnamnen ”oudon uutuuden” [’en främmande nyhet’] som införts genom prästernas försorg (s. 302). Samma åsikt återfinns hos T. I. Itkonen (1942 s. 29):

> [V]arsinainen sukunimien anto, jota täytynee olettaa pappien ja muiden virkamiesten edistäneen, tapahtui vasta vuosien 1680:n ja 1730:n välillä. Tähän lienee vaikuttanut se, että virkamiehillä itsellään oli sukunimet ja samoin suomalaisilla uudisasukkailla, joita jo 1500-luvun loppupuolelta lähtien alkoi muuttaa Lappiin[.]
>
> [’Givandet av de egentliga släktnamnen, vilket torde ha befrämjats av prästerna och de andra ämbetsmännen, inträffade först mellan åren 1680 och 1730. Detta torde ha påverkats av att ämbetsmännen själva hade släktnamn och likaledes de finska nybyggarna, vilka redan från 1500-talets senare hälft började flytta till [finska] Lappland.’]

Det faktiska släktnamnet tycks, menar Itkonen, ha uppkommit på så sätt att man till släktnamn fick sin fars förnamn eller något annat förnamn som var mycket använt i släkten (a.st., även 1948 s. 507).

Erik Solem utgår i stället från att samerna har burit släktnamn som myndigheterna inte har fört in i de offentliga handlingarna. Han skriver att myndigheterna antagligen ”stod […] uforstående ovenfor den lappiske bruk av slektsnavn”. (Solem 1933 s. 46.) Ilmari Itkonens (1914) uppgifter att släktnamnen kom till genom prästernas försorg kommenterar han:

> Jeg er ikke så sikker på at den opfatning som Itkonen har gjort gjeldende om oprinnelsen til slektsnavnene hos lappene, er helt riktig. Såvidt jeg kan forstå, er det meget som taler for at de lappiske slektsnavn er dannet av lappene selv uten noen påvirkning av grannefolkene.

[24] Pehrson & Whitaker (s. 2 not) påpekar att det i Karesuandodialekten finns ”a tendency for the genitive singular of names to be formed with -n”.

> Det er på det rene at lappene har brukt slektsnavn fra det sekstende og iallfall fra det syttende århundre. Men på den tid var slektsnavn ikke almindelig på landsbygden i Norge og Sverige.
>
> Som bekjent var det først i det sekstende århundre at slektsnavn kom i bruk innen den danske adel, og i Sverige lå utviklingen noe efter. [– – –]
>
> Det må derfor anses for nokså usannsynlig at bruken av slektsnavn blandt lappene utelukkende skulde skyldes geistligheten [’prästerskapet’]. Det ligger nær å tro at lappene fra gammel tid har hatt et fellesnavn for dem som hørte til den samme slekt. Denne gamle navnebruk er så av den geistlige og verdslige øvrighet blitt innpasset i den almindelige skandinaviske navnebruk med fornavn, farsnavn og slektsnavn. (Solem 1933 s. 58 f.)

Solems huvudargument är alltså att samer har burit släktnamn redan innan släktnamn var allmänt förekommande på den norska och svenska landsbygden. Han anför vidare att det samiska släktnamnsbruket knappast uppkom på grund av behov av identifikation samerna emellan; än mindre tidigare, när det samiska förnamnsförrådet var större.

> Når likevel bruken av slektsnavn har slik gammel rot hos lappene, er det rimelig at det skyldes at de fra gammel tid har hatt ett fellesnavn for personer av samme slekt, og det henger sannsynligvis sammen med deres sterke slektsfølelse.
>
> Selv kaller lappene slektsnavnet *goar'go* som oprinnelig betyr heder, prakt, stas. I denne betegnelse kan en kanskje se et uttrykk for deres syn på slektsnavnet. Det er en heder å være av god slekt. (Solem 1933 s. 59.)

P. L. Smith (1938 s. 245) har studerat äldre skattelängder från Kautokeino, och uppger att dessa förtecknar människor med släktnamn och människor med bara patronymikon sida vid sida. Smith påpekar att det inte kan uteslutas att släktnamn har varit i bruk utan att nedtecknas av fogdarna, men menar att man då borde ha behandlat samtliga släktnamn på samma sätt. ”Hadde slektsnavnene været der fra før, måtte man vente, at alle navn blev behandlet likt” (a.st.). I stället menar han att det ”ligger nær å gå ut fra, at slektsnavnene er blitt tatt op, når der kom et navn som høvet og naturlig gled inn i folks bevissthet som kjenningsnavn for slekten”. Som undantag från detta nämner han de namn som fogden ibland har satt på enskilda individer för att kunna skilja dem från andra (P. L. Smith s. 347 f.).

Solems påpekande att det är hedervärt att vara av god släkt återkommer hos Robert Paine. Han jämför de samiska släktnamnens roll med klannamnens i det moderna skotska samhället. Hans egen uppfattning från studier av samer vid Finnmarkskusten är att samer har en stark känsla för ”the honour of pedigree”, men uppger dock att känslan av medlemskap i en klan tycks vara mycket svag. (Paine 1957 s. 246 not, 247.)

Den franske etnologen Christian Mériot ställer sig tvekande till tanken på ett inhemskt samiskt släktnamnssystem. ”Les noms de famille (*goar'go*) […] n’ont guère d’usage quotidien hors la société majoritaire qui semble les avoir

imposés." ['Släktnamnen (*goar'go*) […] har knappast någon daglig användning utanför det majoritetssamhälle som tycks ha infört dem.'][25] (Mériot 1985 s. 74.) Mériots landsmän Yves Delaporte och Marie Michèle Roué menar att släktnamnen är något främmande för det samiska samhället:

> Indépendamment des preuves purement historiques – tel le fait que les listes d'impôts ne mentionnaient que le prénom et celui du père –, il est évident que le *goar'go* est encore aujourd'hui une notion artificielle et extérieure à la société lapone. On rencontre, d'ailleurs, à Kautokeino une famille n'ayant jamais possédé de *goar'go*. Il est curieux que Solem (1933:59) et Steen (1952:104 et 1968:29) pensent qu'un autre sens du mot *goar'go*, "magnificence, gloire", est révélateur de la manière dont les Lapons considèrent leur nom de famille. Le fait que celui-ci ne soit pas utilisé suffit pour s'inscrire en faux contre cette opinion. (Delaporte & Roué 1986 s. 50 f.)

> ['Oberoende av rena historiska bevis – såsom det faktum att skattelistorna nämnde endast förnamn och faderns namn – är det uppenbart att *goar'go* ännu idag är en konstruerad företeelse, främmande för det samiska samhället. Det finns, för övrigt, en familj i Kautokeino som aldrig har haft någon *goar'go*. Det är märkligt att Solem (1933:59) och Steen (1952:104 och 1968:29) anser att en annan betydelse av ordet *goar'go*, 'prakt, ära', är betecknande för det sätt på vilket samerna ser på sitt släktnamn. Det faktum att detta inte används är tillräckligt för att göra invändningar mot denna åsikt.']

Mot Paines analogi med skotska klannamn invänder de vidare att "on ne se sent pas plus proche d'un parent portant le même *goar'go* que d'un autre appartenant à un *goar'go* différent" ['man känner sig inte närmare en förälder med samma *goar'go* än en som tillhör en annan *goar'go*'] (a.a. s. 51).

Adolf Steen (1975 s. 29) argumenterar för att släktnamnen är inhemska:

> Enkelte har ment at samene i gammel tid klarte seg godt bare med person- og farsnavn, og at de derfor ikke selv har laget sine slektsnavn. Dette er meget tvilsomt. Noen av navnene har opprinnelig vært økenavn, og disse er så utspekulert og treffende laget at ingen utenfor stående kunne klare det. Men også de fleste andre har samene utvilsomt laget selv.

Steens argument att utomstående knappast hade kunnat bilda samiskspråkiga namn hindrar förvisso inte att systemet med ärftliga namn har tillkommit genom yttre påverkan, även om många av de enskilda namnen är inhemskt bildade.

Samuli Aikio har studerat släktnamn i finska Lappland under 1600- och 1700-talen, och hans intryck av perioden runt 1695 är "snarare att namnskicket genomgår en omstöpningsfas än att släktnamnen skulle ha börjat användas först då" (Aikio 1992 s. 58). Han skriver vidare (s. 62 ff.):

[25] I den svenska översättningen av denna bok finns ingen motsvarighet till det viktiga "qui semble", varför texten lyder "det majoritetssamhälle som infört dem" (Mériot 1994 s. 74).

> Enligt en gammal hävdvunnen uppfattning började släktnamnen rätt sent att användas på regelbunden basis, nämligen under nya tiden och slutgiltigt först under förra seklet [1800-talet] och innevarande århundrade. Då tänker man på en process som i fråga om sitt syftemål påminner om tillägnandet av ett personligt kännemärke, alltså ett med vars hjälp man vill identifiera personerna från överhetens horisont betraktat. Det ursprungliga släktnamnet har givetvis åsyftat själva släkten och därigenom har namnbäraren med hjälp av släkten kunnat inplaceras i samhället oberoende av vem som gjort situationsbedömningen. Det har alltså funnits ett behov för namn på släkter redan långt innan någon byråkrati och överhet fanns till. Och i lappbyarna (kanske just där) förelåg det ett behov av att hålla räkning på släkternas och familjernas markområden, eftersom man strävade efter en noggrant genomförd indelning av de respektive byarnas marker i områden som enskilda familjer skulle ha ägande- och nyttjanderätt till.

Aikio argumenterar alltså för att släktnamnen ursprungligen har syftat på hela släkter snarare än på enstaka individer, och för att det gamla samiska samhället hade behov av benämning på släkter för att hålla reda på markområden. Men trots det sällar han sig till åsikten att släktnamnen kom i bruk genom ämbetsmännens försorg: ”Trycket på befolkningen att börja använda släktnamn kom uppenbarligen från ämbetsmännens sida, såsom T. I. Itkonen (1942 s. 29) påpekar.” (Aikio 1992 s. 64.) I ett senare verk talar Aikio om myndigheternas strävan att skapa ett ”kattava sukunimistö tunnistamisen helpottamiseksi” [’omfattande släktnamnsbestånd för att underlätta identifikationen’] (Aikio & Lehtola 2003 s. 111). Som exempel på hur förnamn blev släktnamn tar han namnet *Mujon*, som förekommer i patronymisk form (*Möijesson*, *Mojesson*) under 1600-talets senare del, men som i 1702 års skattelängd används som släktnamn för två Andersson och en Pärsson, då i formen *Moija*(*n*) (a. st.).

Håkan Rydving (1998 s. 347) skriver om släktnamnssystemets uppkomst:

> Min hypotes är att en äldre samisk indelning i patrilinjära klaner med särskilda namn (*goarggut*) genom påverkan från skandinaviska namntraditioner under 1600-talet förändrades så att dessa *goarggut* (men ibland också översättningar och förvrängningar av dem eller tillfälliga öknamn) började användas på samma sätt som skandinaviska släktnamn.

Rydving anför att flera av de släktnamn som dyker upp i det skriftliga materialet under slutet av 1600-talet otvetydigt är samiska och att de samiska släktnamnen, till skillnad från de skandinaviska, alltid är patrilinjära och exogama. ”Det talar för att den bakomliggande ideologin är inhemskt samisk” (a.a. s. 348). Det ska påpekas att även de skandinaviska släktnamnen tidigare har varit exogama (se ovan avsnitt 3.6), men detta behöver inte omkullkasta Rydvings hypotes.

3.8 Sammanfattande diskussion

I detta avsnitt sammanfattas och kommenteras de litteraturuppgifter som redovisats i kapitlet. Jag diskuterar också vilka beröringspunkter det kan finnas mellan innehållet i det här kapitlet och annan namnutveckling, bl.a. den svenska släktnamnsframväxten som presenterats i avsnitt 1.3.

3.8.1 Parentonymika och sekundärpatronymika

Från stora delar av Sápmi finns uppgifter om att användningen av framförställda parentonymika är eller har varit viktig. Denna typ av namn används även bland icke-samer,[26] men har inte alls lika stark ställning och används t.ex. inte i officiella sammanhang. Att den samiska gruppen står i opposition mot majoritetssamhället kan ha påverkat vilken betydelse de parentonymiska namnen fått. Många ser en motsättning mellan parentonymika, som inte sällan omtalas som ”namnen på samiska”, och släktnamnen. Parentonymika uppfattas som det specifikt samiska sättet att tala om vem man är, och släktnamnen som ett uttryck för majoritetssamhällenas påverkan. (Detta har naturligtvis samband med synen på släktnamnssystemets ursprung, se 3.8.4 nedan.)

I avsnitt 4.1.2 nedan diskuteras namns funktioner, och att olika typer av namn ofta fyller olika funktioner. Detta resonemang är i hög grad tillämpbart på förhållandet mellan parentonymika och släktnamn. Parentonymika är en typ av närhorisontnamn, som kan placera in en ny individ i ett nätverk av redan kända individer. Ofta är det just den typ av bestämning som behövs i ett mindre samhälle: får man bara veta vem en person är barn och barnbarn till, vet man också vem personen är. Man kan jämföra detta med namnskicket i det relativt lilla isländska samhället, där primärpatronymika är det förhärskande tillnamnssystemet. Men närhorisontnamn som talar om hur en individ förhåller sig till andra individer utesluter inte bruket av släktnamn. Ett samhälle kan ha behov av båda dessa namnsystem, just eftersom de fyller olika funktioner. I de fall då man inte främst behöver omtala individer, utan i stället familjer eller släkter som kollektiv (se 3.8.4 nedan), fungerar släktnamn bättre än parentonymika, trots att släktskap ju är centralt för båda namntyperna.

Metronymika tycks ha varit relativt vanligt åtminstone i vissa områden. Flera möjliga skäl till varför moderns och inte faderns namn bildar parentonymikon har anförts, bl.a. att barnet fötts utom äktenskap, att modern tidigt blivit änka, att modern är den av föräldrarna som gjort sig mest gällande

[26] Se t.ex. Lundell 1932–44 s. 24 ff., Rudberg 1932–44 s. 99 ff.

eller att kombinationen av förnamnet och fadersnamnet inte var tillräckligt särskiljande.[27]

Förutom inhemska, samiskspråkiga parentonymika finns också patronymika i majoritetsspråkens former, med suffix som *-son*, *-sen* och *-poika*. I vissa fall har dessa endast använts som primärpatronymika, i andra fall kan namnen ha stelnat till släktnamn på samma sätt som hos majoritetsbefolkningen. Det finns också uppgifter om att namn på *-sen* har använts länge som primära patronymika åtminstone i Kautokeino, och att patronymiska mellannamn ännu idag är vanliga där.

3.8.2 Binamn och släktnamnsframväxt

Det finns många uppgifter om att användningen av binamn är utbredd. Detta har förklarats med bl.a. de samiska språkens rika avledningsmöjligheter (se Asbjørn Nesheims uppgifter i avsnitt 3.3 om att merparten av de binamn han upptecknat är just avledningar). Andra bakomliggande faktorer kan vara storleken på de sociala grupper man rör sig i: i idealfallet ska gruppen inte vara större än att alla känner till varandra och därigenom kan förstå det träffande i binamnet. Det samtalsklimat som råder är naturligtvis också en viktig faktor. Georg Bergfors har anfört att både samer och finnar skämtar med satir och udd och sätter stort värde på slagfärdigheter.

Det finns flera exempel på hur binamn har kunnat användas även om andra personer än den som givit upphov till namnet, t.ex. dennes barn eller hustru. Ärftliga binamn är kända även från andra håll, se t.ex. Kousgård Sørensen 1975 s. 113, Leibring 2004 s. 78 (exempel från Värmland) och Rudberg 1932–44 s. 118, 124 f. (exempel från Skaraborg).

Det är emellertid ofta svårt att utifrån skriftligt källmaterial avgöra vilka tillnamn som fungerar som släktnamn och vilka som inte gör det (se Pirttimäkis belysande citat i avsnitt 3.4.1). Men det faktum att många nuvarande släktnamn är av binamnstyp (se avsnitten 3.5 och 3.8.3) talar för att binamn har varit en viktig bas för släktnamnsbildning. Via Nesheim (refererad i avsnitt 3.3 ovan) har vi Ruongs uppgift att många binamn i Lule lappmark har utvecklats till släktnamn, och Nesheims egen kommentar att detta är ganska vanligt även i bl.a. Varanger.

Många nuvarande släktnamn finns belagda i mycket gamla källor. J. A. Friis uppger att några av dagens släktnamn finns i skattemantalslängden för 1567 och Jacob Fellman anför belägg på enaresamiska släktnamn i uppbördsböcker från Gustaf Vasas tid. Även om man inte kan veta om de hade släktnamnsfunktion redan vid tiden för de äldsta beläggen är namnens ålder anmärkningsvärd.

[27] Motsvarande diskussioner om skälen till bruket av metronymika i nordgermansk kontext har förts av bl.a. Lena Peterson (1979, 1990), John Kousgård Sørensen (1984) och Ole-Jørgen Johannessen (2001).

Det sydsamiska namnskicket är generellt lite studerat, men Anders Løøv har visat att det i kyrkböcker från 1700-talet fanns tillnamn hos sydsamer. Flera av dessa namn används som släktnamn idag.

3.8.3 Släktnamnstypologi

Lennart Ryman (2002 s. 45) har framhållit att det är typiskt för svenskt släktnamnsskick att namnen har antagits av namnbäraren själv. Detta står i motsats till släktnamnen i större delen av Europa, vilka oftare har vuxit fram ur omgivningens bruk på så sätt att personliga binamn eller personbeteckningar kommit att gå i arv. Samma sak tas upp av Utterström (1995b s. 11): ”Svenska släktnamn är knappast spontanbildningar, så som öknamn och smeknamn; det hör till undantagen att den sortens namn utvecklas till släktnamn.”

I det samiska släktnamnsbeståndet finns många namn som avviker från den ”svenska” typen av släktnamnsframväxt. Framför allt de samiskspråkiga släktnamnen har ofta sitt ursprung i karakteriserande binamn, förnamn, ortnamn och i viss mån yrkesbeteckningar. Det är alltså fråga om just den typ av namn som på ett naturligt sätt vuxit fram ur omgivningens bruk, först som kännetecken för en enskild individ, sedan för en hel släkt. I så måtto är många av de samiskspråkiga namnen typologiskt mer lika släktnamnen på den europeiska kontinenten än de typiska svenska släktnamnen.

Många samiskspråkiga namn är otolkade, och det är därmed möjligt att även ytterligare släktnamn har uppkommit ur binamn. K. B. Wiklund har uppgett att många av de nuvarande samiskspråkiga släktnamnen är oöversättliga, eftersom de inte är vanliga substantiv eller adjektiv utan i stället ord som har uppstått för att t.ex. skildra en persons lustiga gång.

En intressant namngrupp är de framför allt lulesamiska släktnamn som slutar på *-k*, t.ex. *Häntak*, *Kallak* och *Viltok*. Vissa av dessa *-k*-namn är tolkade, t.ex. *Märak*, saL *merak* ’kustbo, person från kustlandet’, till *merra* ’hav’, och *Kuoljok*, saL *guoljok* ’den som blivit stångad’, till *guoljjot* ’stånga, böka med hornen’. Den avledningsändelse *-k* som används i namnbildningen tas upp av K. B. Wiklund (1915 s. 90 f., § 127). Wiklund uppger att denna ändelse är mycket vanlig, kan användas såväl denominalt som deverbalt och bildar nomina som betecknar ”något, som hör till eller besitter grundordets begrepp, eller någon, som varit föremål för grundverbets handling”. Exemplet *Märak* ovan är denominalt, medan *Kuoljok* är deverbalt. Man kan tänka sig att även andra, otolkade *-k*-namn är bildade på detta sätt och därmed kan vara ursprungliga binamnsbildningar.

Även vissa svensk-, norsk- och finskspråkiga släktnamn är av binamnstyp, t.ex. de välkända *Blind* och *Partapuoli*. Det finns flera uppgifter om att släktnamn har översatts. Ett exempel är det nordsamiska *Nirpi*, som översatts till ett svenskspråkigt *Hermelin*. Det är rimligt att anta att namnet *Nirpi* har uppstått ur ett binamn, men binamnskaraktären har försvagats vid över-

sättningen eftersom målspråkets ord *hermelin* saknar bibetydelsen hos det samiska *nirpi*, 'person som lätt blir förargad'.

En annan vanlig typ är de förnamnsbaserade släktnamnen. Dessa får antas ha sitt ursprung i det parentonymiska namnsystemet eller i den typ av klannamn som diskuteras i avsnitt 3.8.4 nedan. Man kan notera att flera av de släktnamn som härrör från förnamn, t.ex. *Inga* och *Sunna*, har sin bas i ett kvinnonamn. Troligen har dessa släktnamn uppstått ur metronymika. Metronymika förekommer även i de omgivande samhällena, men i allmänhet är patronymika och släktnamn med mansnamnsbas mycket vanligare än metronymika och släktnamn med kvinnonamnsbas. Det är därför anmärkningsvärt att släktnamn med kvinnonamnsbas är så pass vanliga i det samiska samhället. Troligen beror detta på att även primärmetronymika har varit relativt vanliga (se avsnitt 3.2 om huruvida det blir faderns eller moderns namn som ligger till grund för ett parentonymikon).

3.8.4 Ett inhemskt släktnamnssystem?

Det finns många tecken som tyder på att släktnamn har varit i bruk hos samer sedan mycket länge. Men forskarna är delade i två läger: de som tror att släktnamnssystemet snarast har inhemsk uppkomst och de som tror att det snarast är ett resultat av påverkan utifrån.

Ilmari och T. I. Itkonen omtalar släktnamn som något främmande för det samiska samhället, och menar att det är präster och andra ämbetsmän som infört dem. Samma åsikt möter vi hos de franska etnologerna Christian Mériot, Yves Delaporte och Marie Michèle Roué. Delaporte & Roué anför att skattelistorna endast tar upp förnamn och farsnamn, och kallar detta "des preuves purement historique". Bevisvärdet i detta är emellertid obefintligt: en frånvaro av en uppgift om något i en skriftlig källa kan naturligtvis inte bevisa att företeelsen inte förekom, eftersom källan inte är något fullständigt återgivande av verkligheten. Erik Solem har dessutom påpekat att man inte kan få uppgifter om släktnamnens ålder utifrån Kautokeinos skattlistor, eftersom namnen inte tas upp där, men att det däremot finns släktnamn i domböckerna. Det kan alltså vara skillnad på vilka uppgifter som återfinns i olika typer av källmaterial.

Samuli Aikio ansluter sig till åsikten att det var ämbetsmän som låg bakom att släktnamnen kom i bruk. Men Aikio argumenterar ändå bitvis som om han såg möjligheten av ett inhemskt släktnamnssystem. Han anför att det har "funnits ett behov för namn på släkter redan långt innan någon byråkrati eller överhet fanns till", just för att hålla reda på de olika släkternas och familjernas markområden.

Erik Solem och Adolf Steen menar båda att släktnamnssystemet har inhemsk upprinnelse. Solem tänker sig att samerna har burit släktnamn som inte förts in i de offentliga handlingarna, eftersom myndigheterna var "uforstående ovanfor den lappiske bruk av slektsnavn". Det är mycket som talar

för att de samiska släktnamnen har uppstått utan påverkan från grannfolken, menar Solem. Hans huvudargument för detta är att samerna har använt släktnamn tidigare än den norska och svenska allmogen. Han menar också att släktnamnen knappast uppstod på grund av ett identifikationsbehov, utan kanske snarare som en typ av hedersmarkör eller prestigesymbol. Detta antagande styrks av att det nordsamiska ordet för släktnamn, *goargu*,[28] också betyder 'heder, prakt'. Robert Paine är inne på samma tankar när han jämför de samiska släktnamnens roll med de skotska klannamnens.

Adolf Steens argument för att släktnamnssystemet är inhemskt är främst språkligt: han menar att de samiskspråkiga namnen knappast kan ha bildats av utomstående. Men de namn han talar om är delvis tidigare binamn, och det är fullt möjligt att tänka sig att dessa namn har bildats och använts av samer, men enbart med binamnsfunktion, och att de sedan har fått släktnamnsfunktion genom yttre påverkan. Håkan Rydving, slutligen, tänker sig att det har funnits en inhemsk klanindelning med särskilda namn, som genom senare påverkan börjat användas på samma sätt som skandinaviska släktnamn.

Som presenterat i avsnitt 1.3.1 började den svenska adeln använda släktnamn under 1600-talet, men hos den övriga befolkningen slog släktnamnsbruket inte igenom förrän långt senare. Även i Norge började släktnamn användas av adelsätter under 1600- och 1700-talen. Detta spred sig till de högre sociala skikten och bland militärer. Släktnamnsbärarna var dels invandrade ämbetsmän, hantverkare och handelsmän, dels norrmän som hade varit utomlands. Släktnamnsbruket växte framför allt i städerna, medan folket på landsbygden i allmänhet saknade fasta släktnamn ännu i slutet av 1800-talet. (Lov om personnavn s. 61 ff.) I Finland, däremot, fanns redan på medeltiden ett inhemskt släktnamnssystem. Finland består sedan länge av två kultursfärer: en västlig, med inflytande från Sverige och Mellaneuropa, och en östlig. Till den västliga delen kom släktnamnsbruket relativt sent. Det var i stället inom den östliga delen som det inhemska släktnamnssystemet uppstod, sannolikt redan på 1200-talet. Systemet byggde på det östfinska stamsamhällets eget rättssystem och skilde sig från internationell praxis och från senare, inlånade släkt- och tillnamnssystem. De östfinska släktnamnen tycks ha byggt på rättigheterna till jordägande, marknyttjande och arv inom olika släktenheter, "klaner". Dessa ingick i en stamgemenskap där man bedrev jakt och svedjebruk och flyttade sig från ort till ort. Släktnamnen uttryckte familje- eller släkttillhörighet och angav samtidigt rätten att utnyttja släktens marker. Namnen bildades i huvudsak av individnamn (huvudnamn eller tillnamn) som tycks ha burits av släktens patriarker. Eftersom en sådan

[28] Det finns ytterligare samiska ord för släktnamn, t.ex. saN *sohkanamma* (saN *sohka* 'släkt', *namma* 'namn'), saL *máddonamma* (saL *máddo* 'släkt', *namma* 'namn') och saS *fuelhkienïmme* (saS *fuelhkie* 'familj', *nïmme* 'namn'). Dessa är dock översättningslån från skandinaviska språk.

klan bildade ett släktsystem, gick det namn som uttryckte klantillhörigheten automatiskt i arv. En kvinna stannade enligt systemet inom sin fars släkt även efter giftermål, och bar därför sin egen släkts namn. (Paikkala 1995 s. 110 f.)

Gudrun Utterström har konstaterat att man i de norrländska kuststäderna bar släktnamn relativt tidigt. Hon anför att släktnamnen började användas lika tidigt där som i exempelvis Skara, som ”ändå var biskopssäte och lärdomsstad och därför kunde ha antagits vara öppnare för nya namnmoder”. Utterström sätter detta tidiga norrländska släktnamnsbruk i samband med att kuststäderna hade täta förbindelser med Stockholm. I Norrbotten spreds släktnamnsbruket på sina håll till ”rena landsbygden” redan i slutet av 1700-talet. Där fanns ingen adel att ta mönster av, skriver Utterström, men menar att ”exempelvis i Kalix har militären som var förlagd där säkerligen bidragit till att bruket spreds till allmogebefolkningen”. (Utterström 1995a s. 58.) Eva Brylla (2009 s. 45) menar att det tidiga norrbottniska släktnamnsbruket är ”lite överraskande, eftersom detta landskap inte ligger i centrala Sverige”. Bryllas formulering illustrerar ett mycket vanligt synsätt, nämligen att det som uppfattas som civiliserat alltid har uppstått i centrala Sverige. Men även om många novationer sprids från maktcentra som t.ex. Mälardalen, finns det inget som säger att det är den enda tänkbara spridningsvägen. Man kan också tänka sig att namnskicket i Norrbotten har påverkats av ett tidigt samiskt eller östfinskt släktnamnsbruk (Tornedalen har en huvudsakligen västfinsk kultur (Elenius 2006 s. 16), men inom ordförrådet finns en del östfinska drag, vilket Nore Johansson (1987 s. 149) menar kan bero på gammal karelsk påverkan). Norrbottens befolkning har ju till stora delar varit finsk-ugrisk och inte skandinavisk. Wiklund (1920 s. 239) har uppgett att nomadiserande samer som slår sig ner som nybyggare i svensktalande områden ofta överger sina släktnamn och övergår ”till de svenska nybyggarnas namnlöshet”. Han påpekar dock att släktnamnen kan bevaras bättre i finsktalande delar. Båda dessa uppgifter signalerar att Norrbottens finsk-ugriska folk kan ha haft ett annat släktnamnsbruk än man haft i de svensktalande bygderna. Att namnskicket hos svenskar i Norrbotten skulle ha påverkats av samers och finnars namnskick skulle då vara en helt naturlig utveckling.

Gudrun Utterström (1995b s. 11 f.) har diskuterat förutsättningarna för att släktnamn skulle slå igenom i det svenska majoritetssamhället. I det statiska agrarsamhället behövdes inga släktnamn, menar hon. Det var i stället under 1600-talets samhällsomvälvningar, med starka utländska impulser, en rörlig befolkning och sociala omstruktureringar i form av t.ex. ståndscirkulation, som släktnamnen började användas. Sociala faktorer kan alltså vara viktiga för namnskickets utveckling.

Även skilda näringsfång kan ha betydelse. Det är rimligt att anta att den familj eller släkt som är knuten till en viss gård i första hand identifierar

släkten utifrån den.[29] Den som bedriver nomadiserande renskötsel, idkar svedjebruk, jagar eller av andra skäl rör sig över större landområden har ett annat behov av ett namn för att identifiera en släkt, eftersom den inte på samma sätt kan kopplas till en viss plats. Detta kan jämföras med Olav Panelius resonemang om uppkomsten av tillnamn (vari Panelius inte inräknar patronymika) i Borgå socken. Panelius finner att tjänstefolk har tillnamn i större utsträckning än bönder och torpare, och förklarar detta med att tjänstefolket utgjorde det rörligaste skiktet i bondesamhället. Medan bönder och torpare hade en fast punkt i sin gård eller sitt torp, menar Panelius att ett tillnamn kunde ge tjänstefolket ”en självkänsla som väl behövdes i en tillvaro där de annars saknade en fast grund att bygga på”. (Panelius 1987 s. 101). Panelius diskuterar främst tillnamn för enskilda individer, inte namn på släkter som kollektiva enheter. Det kan dock ändå finnas en parallell i att den som är fast knuten till en gård eller ett torp kan ha mindre behov av ett släktnamn eller annat tillnamn än den som för en rörligare tillvaro.

I detta kapitel har vi mött uppgifter om att fjällsamer har haft släktnamn i större utsträckning än sjösamer, om att släktnamn varit vanligare hos nomadiserande samer än hos fastboende och om att släktnamn kunnat överges när bäraren blivit bofast. Detta stämmer psykologiskt väl in med ovanstående resonemang om förutsättningarna för släktnamnsutveckling. Pirttimäkis uppgifter (1994 s. 270, anförda i avsnitt 3.4.2) om att det i hennes undersökning finns en klar skillnad mellan bönders och samers namnbildning passar också in i bilden: böndernas släktnamn är bildade till tidigare eller nuvarande boplats, medan samernas i stället är avledda från förnamn eller personliga binamn.

Lennart Ryman (2002 s. 39) menar att det tidiga släktnamnssystemet i Finland knappast har haft någon betydelse för svenskt släktnamnsskick. Om det finns någon direkt påverkan är svårt att säga, men det är lätt att åtminstone dra paralleller mellan det finska och ett möjligt inhemskt samiskt släktnamnsskick. Det östfinska släktnamnssystemet anses ha uppstått som ett sätt att i stamsamhället markera nyttjanderätten till olika marker. Samma behov torde ha funnits även i det gamla samiska samhället. Det finns uppgifter om att de samiska släktnamnen har varit exogama, vilket även detta överensstämmer med det östfinska namnsystemet. Man kan konstatera att många av de tidigt belagda namnen är samiskspråkiga, och det faktum att de har traderats under så pass lång tid kan tala för att de redan i ett tidigt skede har varit ärftliga.

Sammantaget finns det alltså många faktorer som indikerar möjligheten av ett inhemskt samiskt släktnamnssystem. På denna punkt behövs ytterligare forskning.

[29] I sammanhanget ska man komma ihåg att det är först i sen tid som patronymika har stelnat och därigenom åsyftat släkter; primärpatronymika syftar på en enskild individ.

4 Teoretiska utgångspunkter och exempel på tillämpningar

Hjälp, jag heter Zbigniew!

Romantitel av Zbigniew Kuklarz (2005)

A man's own name is a subject on which
he is sensitive; nothing is more exasperating
than to be "called out of one's name".

Dorothy L. Sayers: Unpopular Opinions (1947)

I detta kapitel diskuteras först personnamn och personnamns funktioner ur ett teoretiskt perspektiv. Därefter presenteras ett antal samhällsvetenskapliga begrepp, bl.a. identitet, etnicitet, assimilering och revitalisering. Dessa begrepp, som på olika sätt är relevanta för avhandlingens resonemang, diskuteras både generellt och med tillämpning på samiska förhållanden. I avsnitt 4.3 tar jag upp exempel på hur personnamn och etnicitet kan samverka i förhållande till namnbäraren själv, den egna etniska gruppen och det omgivande samhället. I kapitlets sista avsnitt, 4.4, sammanfattar jag innehållet och diskuterar dess relevans för mitt eget avhandlingsämne.

4.1 Namn

4.1.1 Namn och appellativ

Namn är språkliga enheter med uppgift att särskilja individuella namnbärare. Detta står i motsats till appellativ, som i stället syftar till att samla och klassificera likartade företeelser. (Zilliacus 2002 s. 150.) Appellativet *hund* har alltså till uppgift att klassificera ett djur såsom varande en hund, medan hundens namn, t.ex. *Karo*, har till uppgift att särskilja just denna individ från andra hundar.

Namn kan vara bildade på olika sätt. Ofta har namn en åtminstone ursprunglig språktillhörighet och en åtminstone ursprunglig semantik. När ett namn har etablerats i namnförrådet blir den språkliga betydelsen dock sekundär: *Björn Berg* får oss att tänka på en man, inte på ett djur och ett berg.

Olika slag av namn brukar inom namnforskningen grupperas utifrån sina referenter. De två vanligaste namntyperna, ortnamn och personnamn, har mycket gemensamt men skiljer sig också åt på en del punkter.

4.1.2 Namns olika funktioner

Vid sidan av uppgiften att särskilja individuella namnbärare har namn också många andra funktioner. Thorsten Andersson (1994 s. 8 ff., 1996 s. 16 ff.) har tagit fasta på fyra funktioner, nämligen den kognitiva, den emotiva, den ideologiska och den samhörighetsskapande. Namnens huvudsyfte ligger i den kognitiva funktionen, dvs. i att identifiera och individualisera. I de fall då namn är givna utan att det finns något praktiskt identifieringsbehov är det mestadels, menar Andersson (1996 s. 17), fråga om emotivt laddade binamn. Smeknamn och öknamn används ju inte i första hand för att identifera, utan för att uttrycka ett känslomässigt förhållande till namnets referent. De ideologiska aspekterna på namn kan bestå i t.ex. att man önskar ett namn med en viss språktillhörighet eller med ett visst semantiskt budskap, för att därigenom uttrycka någon typ av värdering, ideologi eller religion. Ett exempel är att ortnamnet *Petrograd* 1924 byttes mot *Leningrad*, och att detta namn 1991 i sin tur ersattes av det ryska *Sankt-Peterburg* (sv. *Sankt Petersburg*) (a.st.). Den ideologiska funktionen kan också spela in när föräldrar väljer ett kurdiskt namn till sina barn i stället för ett turkiskt, eller en samisk namnform i stället för en svensk. Den fjärde namnfunktionen, den samhörighetsskapande, har beskrivits av Lars Huldén (1994 s. 33) som en ”social signal för samhörighet”. Att känna till samma namn kan ligga till grund för en känsla av gemenskap. Thorsten Andersson (1994 s. 11) menar att ortnamnsförrådet har en väsentlig betydelse för vår hemkänsla och trygghetskänsla. Samma sak gäller även personnamnen. ”Names are the cornerstones of cultures”, skriver den kanadensiska forskaren Valerie Alia (1994 s. 1). Både ort- och personnamn utgör en viktig del av kulturarvet. Kulturarv består ju inte bara av byggnader och andra fysiska objekt, utan också av immateriella företeelser som t.ex. musik, berättelser, traditioner och namn.

I en artikel om gifta kvinnors tillnamn diskuterar John Kousgård Sørensen vilka psykologiska behov dessa namn kan appellera till. Han talar om ett prestigebehov, ett konventionsbehov och ett identifieringsbehov. Prestigebehovet förklaras som en vilja att framstå som förnäm eller mer värd, och konventionsbehovet som en önskan att bevara traditioner och som en generell motvilja mot förändringar. Identifieringsbehovet (da. *identificeringsbehovet*) har två sidor. Den praktiska sidan av identifieringsbehovet syftar till att kunna utpeka en viss individ. Den ideologiska sidan kan innebära t.ex. att den gifta kvinnan vill markera att hon är en självständig individ och inte bara någon som är gift med en viss man. (Kousgård Sørensen 1985 s. 35 ff.) I det sista fallet skulle man på svenska kanske snarare tala om identifikation än identifiering.

Sonja Entzenberg har, i en artikel om nutida svenskt namnskick, tagit upp tre skäl som kan göra att en person vill bära ett visst efternamn. Det kan vara att visa samhörighet med en familj eller släkt, att dra fördelar av ett namns status (t.ex. i fråga om namn som är knutna till högprestigegrupper) eller en strävan efter individualisering. Det sistnämnda, menar Entzenberg, kan ofta resultera i ett nybildat efternamn. (Entzenberg 2006b s. 22.)

Personnamn och ortnamn skiljer sig åt i fråga om namnens referenter: personnamnets referent är en individ, ortnamnets en lokalitet. Människor har åsikter om och känslor för sitt eget namn, och identifierar sig ofta starkt med namnet. På så sätt finns det alltså en koppling mellan personnamn och namnbärarens identitet. Det gäller både den individuella identiteten (”jag heter NN eftersom jag är jag”) och olika former av gruppidentitet (”jag heter NN eftersom jag är svensk/jämte/kurd/muslim/…”). Ortnamnens referenter, lokaliteterna, har naturligtvis ingen egen identitet, men däremot kan de människor som uppfattar ett visst ortnamn som ”sitt” ofta identifiera sig starkt med det. ”I ortnamnen finns en psykosocial dimension, en dimension som får människor att känna sig personligt träffade när deras namn ifrågasätts”, skriver Staffan Nyström (2001 s. 6). Denna funktion hos ortnamnen kan få speciell tyngd när det gäller namn på minoritetsspråk (se vidare avsnitt 4.4 nedan).

Personnamnens betydelse för social och kulturell identitet gör att man med namnets hjälp kan känna tillhörighet till en viss grupp. ”En individ blir genom sitt namn en länk i en kedja och ingår i ett sammanhang, något som ofta lyfts fram som positivt och trygghetsskapande”, skriver etnologen Charlotte Hagström (2006 s. 143). På så sätt kan namnet uttrycka eller symbolisera tillhörighet och gemenskap. Även andra än namnbärarna själva använder namn för att sortera och kategorisera människor. Namnet definierar bäraren inte bara som en individ, utan också som en medlem i ett kollektiv. Detta kollektiv kan vara en familj eller en by, eller något större, som ett religiöst, språkligt eller kulturellt område. (A.a. s. 112.) ”Namn hjälper oss att identifiera specifika personer men också olika *slags* personer: med hjälp av deras namn drar vi slutsatser om hur gamla de är, varifrån de kommer, om deras religiösa, språkliga och kulturella ursprung.” (A.a. s. 13.) Personnamnen fungerar alltså i viss mån som sina bärares visitkort. Ibland kan namnet öppna dörrar, men ibland i stället stänga dem.

Att välja vissa typer av namn kan, som både Kousgård Sørensen och Entzenberg varit inne på, innebära en önskan att namnbäraren ska uppfattas som en del av en grupp med högre prestige. Konstantinov och Alhaug har undersökt namngivning i Bulgarien, och skriver om

> a desire on the part of the namer for a transition on the part of the named; a transition which is to take the named from what is perceived as the most unprestigious position (the village), to a more prestigious one (the town) and ultimately to a position that connects the named with foreign associations. (Konstantinov & Alhaug 1995 s. 19.)

På så sätt kan personnamnen inte sällan spegla samhällets maktförhållanden: de namn som uppfattas som önskvärda är de som sammanknippas med de mest prestigefyllda grupperna. Eva Bryllas artikel om personnamn ur ett genusperspektiv ger ytterligare exempel på förhållandet mellan namn och makt. Brylla konstaterar att kvinnans beroende av mannen återspeglas bl.a. i att patronymika (namn efter fader) och andronymika (namn efter make) är så mycket vanligare än metronymika (namn efter moder) och gynaikonymika (namn efter hustru) i det nordiska namnskicket (Brylla 2001 s. 13). ”Naming clarifies – and represents – structures of status, class, and gender”, skriver Alia (1994 s. 1). Hon framhåller släktnamnens betydelse för olika slag av maktrelationer:

> Surnaming has always been tied to class distinctions and power inequities. A surname can be a mark of ”distinction” for those who inherit or pass it to future generations. Or it can be a mark of subjugation, a way of being followed or found if you’re in an underclass (a Jew in Nazi Germany, an outlaw, a political ”criminal”). It can also signify cultural absorption, a way of ”normalizing” a culture considered not ”normal.” [– – –] Surnaming is sometimes a way of controlling less powerful people. (A.a. s. 69 f.)

I många länder finns regelverk som bestämmer vilka namn som får bäras. Det kan i vissa fall vara en typ av maktutövande, t.ex. i fall då etniska eller religiösa minoriteter tvingas bära majoritetsbefolkningens namn. ”Genom att hindra föräldrar och släktingar att ge sina barn vissa namn har man försökt undergräva samhörighet och utplåna vad man sett som icke-önskvärt”, skriver Hagström (2006 s. 153). Att styra över namnen kan vara ett sätt att osynliggöra vissa grupper. En nation kan, genom att reglera medborgarnas namn, påverka hur landet presenteras utåt: som en etniskt homogen stat, som ett land med en viss religionsinriktning osv. Det gäller inte bara personnamnen, utan i hög grad även ortnamnen. För en underordnad grupp, dvs. en grupp som inte står i maktposition, kan användandet av de egna namnen innebära ett synliggörande av den egna kulturen: om personnamn på det egna språket förekommer i samhället, eller om ortnamn på det egna språket finns på kartor och vägskyltar, bidrar detta till att omvärlden får veta att gruppen finns.

För att personnamn ska vara särskiljande krävs ett visst mått av variation i namnskicket. Många som funderar över förnamn till sina barn eller över vilket släktnamn de ska välja i ett äktenskap vill undvika de allra vanligaste namnen, och speciellt en kombination av ett högfrekvent förnamn och ett högfrekvent släktnamn. Men om ett namn avviker för mycket uppstår andra praktiska problem. Det kan vara svårt att t.ex. i telefon få andra människor att uppfatta ett namn de inte tidigare har hört. Den som bär ett ovanligt namn tvingas kanske dagligen höra namnet uttalas fel eller se det felstavat. Det täta sambandet mellan personnamn och identitet gör att den som får signaler om att den har ett besvärligt namn kan uppfatta det som att det inte bara är

namnet, utan också den egna personen som är besvärlig. ”Att få sitt namn ifrågasatt är att bli ifrågasatt som person”, skriver Hagström (2006 s. 168, se även s. 105 ff.). Så länge ett namn inte uppfattas som alltför avvikande kan ett ovanligt namn å andra sidan också vara praktiskt. Man kan hitta namnet, och därigenom också namnbäraren, med hjälp av t.ex. sökmotorer, medan den som har ett vanligt namn i detta avseende kan försvinna i mängden. Ett ovanligt namn kan också fungera som ett slags varumärke, vilket kan vara en stor fördel i många yrken.

En och samma person har en rad olika namn. Först finns förstås de officiella namnen, de som finns registrerade hos myndigheterna. I svenska register finns ett eller flera förnamn, eventuellt ett mellannamn och ett efternamn. I vissa sammanhang används enbart något av dessa namn, i andra används flera i förening. Därtill kommer de inofficiella namnen, t.ex. olika former av hypokorismer, binamn eller smeknamn. Vissa inofficiella namn används kanske främst inom familjen, andra inom en vänkrets eller på en arbetsplats. Även media hjälper till att etablera inofficiella namn. En och samma person har alltså flera olika namn, ofta knutna till skilda sammanhang. Alla dessa namn fyller olika funktioner.

4.1.3 Markerade/omarkerade namn

Lingvistikens termer *markerat/omarkerat* kan användas inte bara om grammatiska företeelser, utan även om namn. Att ett namn är markerat innebär då att det i något avseende sticker ut. Ett omarkerat namn, å andra sidan, väcker inga särskilda reaktioner. I dagens Sverige kan *Anna* vara ett exempel på ett omarkerat namn, medan t.ex. *Zbigniew* kan ses som markerat. Det finns ingenting i namnet i sig som säger att det är markerat eller omarkerat, utan detta beror helt på situationen: på tidsperioden, landet och gruppen. Ett namns markering kan också variera beroende på namnbärarens ålder. Ett namn som är omarkerat i en viss åldersgrupp kanske uppfattas som markerat i en annan.

Det är heller inte så enkelt att de markerade namnen är de som har utländskt ursprung. Namnet *Anna* är inlånat, men har varit känt och använt i Sverige mycket länge. Andra namn kan vara lika välkända men i varierande grad tabuerade. Ett exempel är namnet *Jesus*, som de flesta etniska svenskar nog skulle uppfatta som ett markerat personnamn, men som är vanligt i andra kulturer.

Begreppen *markerade/omarkerade namn* är alltså både komplexa och i hög grad situationsberoende. Icke desto mindre – eller möjligen just därför – är begreppen mycket användbara.

4.1.4 Namnbyten

I normalfallet styr man inte själv över vilket namn man bär. Förnamnet bestäms av föräldrarna, släktnamnet ärvs och eventuella binamn etableras av de sociala sammanhang man har omkring sig. Det finns dock situationer då namnbäraren själv kan påverka sitt namn. En sådan situation är vid giftermål, då man har möjlighet att anta sin makes eller makas släktnamn som giftasnamn. En annan är då man själv tar initiativ till ett namnbyte, antingen av förnamnet eller efternamnet.

Att byta namn eller lägga till nya namn kan vara en typ av kultur- eller identitetsmanifestation. Charlotte Hagström (2006 s. 158) påpekar att det är vanligt att en människa som konverterar också samtidigt byter eller lägger till ett namn, för att på så sätt markera tillhörigheten till den nya religionen. Eftersom släktnamn är ärftliga innehåller de information om vilken språk- eller folkgrupp bäraren tillhör, och de kan därmed också ha en stark koppling till gruppidentiteten. Ett namnbyte kan påverka både den grupp man vill tillhöra för sin egen skull och den man vill att andra ska associera en med. ”Genom att välja namn från vissa språk och kulturer gör man ett val till vilken grupp man vill tillhöra”, skriver Eva Brylla (2009 s. 65). Men det är inte bara det namn man väljer som har betydelse, utan också det namn man väljer bort. Ett namnbyte kan i många fall innebära att man byter bort ett namn som medför nackdelar, eller att man tar avstånd från något som det bortbytta namnet symboliserar. Ändringar av personnamnet kan användas för att manifestera vem man är, har blivit eller vill vara, lika väl som vem man inte (längre) är.

Namnbyten kan ske både på namnbärarens initiativ och genom någon annans försorg. ”Renaming is a universal occurrence. Immigrants, people who experience ’contact,’ women who marry, conquered subjects may be colonized in different ways, but renaming is almost always a part of their colonization”, skriver Valerie Alia (1994 s. 10). Hon ser alltså namnändringar som en del i att man, önskat eller oönskat, uppgår i något nytt, t.ex. ett äktenskap eller ett nytt land. Alia har ägnat sig mycket åt vad hon själv kallar *political onomastics*, och framhåller betydelsen av namnbyten i detta sammanhang:

> [A]ny substantial regime change or change of dominance and power is inevitably accompanied by changes to personal and place names. Taking control of naming is an important component of the process of assuming political power and is a fundamental part of social and political change. This kind of renaming can indicate either subjugation or liberation. (Alia 2007 s. 10.)

Alia menar att det finns ett större inslag av makt och maktförhållanden i bruket av personnamn än i bruket av ortnamn: ”Considering personal and place names, personal names are the most charged with power.” (A.a. s. 9.)

4.2 Identitet och etnicitet

I detta avsnitt presenteras några samhällsvetenskapliga begrepp som har betydelse för avhandlingens resonemang.

4.2.1 Identitet

”Identitet” kan betyda flera saker. På ett plan kan identitet handla om att kunna identifiera en individ, att skilja den från en annan. Den typen av identitet går att bestämma med personnummer, fingeravtryck och identitetshandlingar. En betydligt mer svårfångad identitet är den man ”känner sig som” eller ”vill vara”.

Människor har identitet både på individnivå (”Vem är jag, i förhållande till andra personer?”) och på gruppnivå (”Vilka är vi, i förhållande till andra grupper?”). Identiteten definieras i förhållande till andra människor. Detta gör att identiteten beror på sammanhanget: vilka aspekter av den egna identiteten som aktualiseras i en given situation beror på vilka ”de andra” är i just den situationen. Identitet är därför inte statisk, utan dynamisk. En viktig distinktion finns mellan den inre, subjektiva identiteten, som har att göra med en individs jaguppfattning, och den yttre, objektiva identiteten, som tillskrivs av andra. Om två grupper är ojämlika, t.ex. i ekonomiskt, politiskt eller kulturellt hänseende, kan den svagare gruppen ofta godta en gruppidentitet som konstrueras av den starkare parten. (Mach 1989 s. 12 ff.)

En och samma person kan ha en rad olika identiteter, exempelvis en professionell identitet, en klassidentitet, en regional identitet, en nationell identitet, en religiös identitet och en etnisk identitet (a.a. s. 16). Mach menar att den etniska identiteten huvudsakligen är subjektiv. Han talar om ”a sense of belonging, a definition of self and one’s own group in relations with others” (a.a. s. 18). Kopplat till den etniska identiteten finns alltså dels ett sökande efter jaget, dels en konstruktion av gränser mellan den egna gruppen och andra grupper. På så sätt definieras den etniska identiteten av en kulturell enighet inom den egna gruppen, och av de särdrag som skiljer den egna gruppen från andra. För att en etnisk grupp ska kunna uppstå måste det finnas en viss grad av kulturell likhet eller viktiga drag som gruppmedlemmarna kan identifiera sig med. Många har tidigare trott att etniska identiteter ska förlora sin betydelse i det moderna samhället, men i stället har etnisk identitet fått ökad betydelse i alla typer av samhällen i världen. (A.a. s. 18 f.)

Jonathan Friedman (1994 s. 87) framhåller att man, i grupper som bara är svagt integrerade i ett större samhälle eller i en nationalstat, ofta tar den lokala kulturen och identiteten för given. Inom grupper som är mer integrerade i ett större samhälle är identiteten i större utsträckning beroende av ”a set of group symbols broadly defined as ethnic, anything from color to language to common descent to a set of shared cultural practices, objects or beliefs”.

4.2.2 Etnicitet

Ordet *etnicitet* har använts sedan 1950-talet och från 1960-talet varit ett centralt begrepp inom socialantropologin. Thomas Hylland Eriksen beskriver etnicitet som ”aspekter på relationer mellan grupper som betraktar sig själva – och betraktas av andra – som kulturellt särpräglade”. (Eriksen 1998 s. 13). Lars Elenius har kallat etnicitet ett ”begrepp för att beskriva hur grupper med gemensamt upplevd kultur, språk, historia och härkomst kommunicerar sin socialt bestämda identitet mot andra grupper” (Elenius 2006 s. 11).

Etnicitet kan beskrivas som en typ av social identitet. På samma sätt som med identitet kan man skilja på en inre, självupplevd etnicitet och en yttre ”etikett” som tillskrivs av andra. I likhet med andra typer av identitet definieras etnicitet i förhållande till andra människor. Distinktionen mellan ”oss” och ”dem”, alltså mellan den egna gruppen och de utomstående, är grundläggande för etniciteten. (Eriksen 1998 s. 28.) Även en etnisk identitet är därför relativ (a.a. s. 82).

Eriksen (a.a. s. 89) menar att social identitet generellt blir mer betydelsefull när den upplevs som hotad. Därför kan etnisk symbolik, t.ex. hänvisningar till språk, släktsystem, religion eller livsstil, få större betydelse under vad Eriksen kallar ”perioder av förändring”.

Etnicitet kan både över- och underkommuniceras. Eriksen (a.a. s. 44) framhåller att i synnerhet medlemmar av etniska kategorier som är stigmatiserade eller maktlösa tenderar att tona ner etnicitetens betydelse i kontakter med dominerande grupper. Ett annat alternativ är att försöka framställa sig själv som tillhörande den dominerande gruppen, dvs. att ”passera” (se vidare avsnitt 4.2.4 nedan). Det viktiga i dessa fall, menar Eriksen, är att etniciteten i hög grad kan påverkas av aktörerna själva. Etniciteten är inte fast, utan förändras i olika situationer. Detta innebär naturligtvis inte att man kan tillskriva någon vilken etnicitet som helst, t.ex. hävda att en irländare ”egentligen” är jamaican, men däremot att etniciteten är vad Eriksen kallar ”en flyktig och tvetydig aspekt av det sociala livet” (a.st.). Den samiska etnologen Christina Åhrén menar att samer ofta är så mycket svenskar att de kan välja att också agera som svenskar. Den etniska tillhörigheten kan då utgöra ett tillval. ”Den grundar sig i en önskan om att tillhöra något och känna igen det man omges av.” (Åhrén 2008 s. 147.)

4.2.3 Etniska markörer

Kulturella skillnader påverkar etnisk kategorisering, men det finns, påpekar Fredrik Barth (1969 s. 14), inget enkelt ett-till-ett-förhållande mellan å ena sidan kulturella likheter eller skillnader, å andra sidan etniska grupper. Det är inte nödvändigtvis objektiva skillnader som avgör gränsdragningen mellan grupperna, utan i stället de särdrag som aktörerna själva tillmäter betydelse.

Medan vissa kulturella drag utgör viktiga symboler mellan grupper kan andra, i vissa fall även genomgripande skillnader, lämnas utan beaktande. De drag som uppfattas som viktiga för vilken etnisk grupp en viss person tillhör kallas ofta för *etniska markörer*. Barth (a.st.) delar upp etnisk kategorisering i dels ”basic value orientations”, dels ”overt signals or signs – the diacritical features that people look for and exhibit to show identity, often such signals as dress, language, house-form, or general style of life”.

Andrea Amft (2000 s. 181) refererar Barth på följande sätt:

> En viktig aspekt på relationen mellan etniska grupper är (över)betoningen av skillnader och olikheter mellan den egna och andra etniska grupper. Detta sker genom signaler, så kallade etniska markörer, som används för att visa eller skapa olikhet. Personer, men även hela grupper, söker hos andra eller hos sig själva efter sådana etniska markörer, för att visa den egna identiteten och grupptillhörigheten. Vilka delar av en kultur som används som etniska markörer har att göra med vad personen/gruppen upplever som en påfallande och tydlig skillnad och de har endast i mindre grad med objektiva kulturella skillnader att göra.

Bland de företeelser som Amfts informanter tar upp som samiska markörer finns att vara renägare, att vara renskötare, att vara samebymedlem, att ha renmärke, att kunna kasta lasso, att tala samiska, att ha ett samiskt efternamn, att kunna jojka, att kunna slöjda, att ha kolt och att äta samisk mat (a.st.). Mikael Svonni skiljer mellan externa och interna identitetsmarkörer, där de externa är de som tillskrivs av icke-samer. Vem som verkligen hör till det samiska folket blir på ett plan en fråga om rättigheter, t.ex. rätten att gå i sameskola eller rätten att rösta i sametingsvalen. I det fallet är de interna identitetskriterierna viktiga. Släktskap är centralt: om en person kan redogöra för sin släktskap med en same uppfattas personen själv som same, även om andra kriterier saknas. (Svonni 1996 s. 112 ff.) Detta styrks av Andrea Amfts (2000 s. 167) intervjuundersökningar. Hennes informanter har olika åsikter om vad som kännetecknar en ”riktig” same, men alla är överens om att det måste finnas en faktiskt släktskap mellan den person som vill bli accepterad som same och andra personer, som redan accepteras som samer av gruppen. I detta sammanhang kan man påpeka att en viktig funktion hos släktnamnen är att påvisa släktskap. Samiska släktnamn kan på så sätt hänga ihop med släktskapskriteriet (även om samiska släktnamn förstås också kan bäras som giftasnamn av icke-samer). Mikael Svonni (1996 s. 121 ff.) framhåller det samiska språket som en av de viktigaste markörerna för samisk etnicitet, men däremot inte den enda: ”One might view ethnic identity as a bundle of chains consisting of characteristics, patterns, knowledge, habits, etc., of a given group.” Flera parametrar kan alltså samverka i skapandet av en etnisk identitet.

De tidigare statliga gränsdragningarna mellan dem som var ”riktiga” samer och inte (se avsnitt 2.3.2) har, som diskuterats i avsnitt 2.7.1 och 2.9,

skapat ett behov av att i vissa sammanhang kunna rättfärdiga sin egen plats som same. De etniska markörerna är naturligtvis centrala i detta sammanhang. I moderna diskussioner om att kunna uppvisa tillräckligt många etniska markörer används ibland det lätt ironiska uttrycket ”samepoäng”, t.ex. som i en krönika i den samiska ungdomstidningen Sáminuorat:

> Har du en egen kolt är det en poäng och har du sytt den själv blir det två. Kan du sedan berätta hur du sydde på samiska och dra koltens jojk är du uppe i fyra poäng. Har du slutligen skor till kolten som är sydda av bällingarna från din egen ren har du nått fem poäng. På så vis samlar vi poäng och klättrar på trappan upp mot 100 % same. (Omma 2005.)

Etniska markörer kan vara av flera slag. Ibland kan en enskild parameter tillmätas stor betydelse, men i många fall är det i stället summan av de olika parametrarna som är viktigast. Denna sammanvägning möjliggör också att vissa etniska markörer i någon mån kan kompensera för frånvaron av andra.

4.2.3.1 Personnamn som etniska markörer

Även personnamn kan fungera som etniska markörer. Ofta är denna funktion knuten till namnets språktillhörighet: ett samiskt namn markerar att bäraren är same, ett isländskt namn att bäraren är islänning osv. I många fall kan dock ett namns etniska markering vara knuten till namnets kulturella tillhörighet snarare än till dess språkliga. Det finns t.ex. många tyskspråkiga namn som kan vara markörer för judisk etnicitet. Namnen *Blind* och *Skum* är svenskspråkiga (jfr adjektiven *blind* resp. *skum* ’mörk’) men har en stark samisk markering. Phillip Matthews (2009 s. 718) nämner en uppgift från Hana O’Regan om att vissa släktnamn av europeisk härkomst, t.ex. *Davis*, *Solomon* och *Crofts*, bland maorier kan fungera som markörer för en viss stamidentitet. Detta illustrerar hur relativ namns kulturella tillhörighet är: för den som har god kännedom om lokalsamhället kan släktnamnet *Davis* ge upplysningar om att namnbäraren tillhör gruppen Kai Tahu, medan en utomstående kanske i stället antar att namnbäraren är icke-maorier.

Ett namns funktion som etnisk markör är alltså inte alltid förutsägbar. Den beror på en rad faktorer, och kan dessutom variera beroende på bedömarens kännedom om det aktuella namnet och den omgivande kulturen.

4.2.4 Stigma

Erving Goffman (1971 s. 7) beskriver stigma som ”den situation som drabbar en individ som av någon anledning inte är i stånd att vinna fullt socialt erkännande”. Stigman kan orsakas av såväl kroppsliga defekter och karaktärsdrag som etnisk eller religiös tillhörighet. Den egenskap som i ett visst socialt sammanhang skapar ett stigma, kan i en annan grupp vara just

det som skapar grupptillhörighet. Egenskapen i sig behöver alltså inte vara negativt värdeladdad. (A.a. s. 13 f.)

Olika stigman kan ha olika visibilitet. Exempelvis religiös tillhörighet kan vara osynlig för ögat, och därför ha låg visibilitet. En avvikande hudfärg är däremot synlig för alla med full syn, och har alltså hög visibilitet. (A.a. s. 55 f.)

Om en stigmatiserande egenskap är antingen känd eller uppenbar för andra, kan den individ som besitter egenskapen benämnas *diskrediterad*. Om en stigmatiserande egenskap däremot inte är känd, eller inte omedelbart märks, kan individen i stället sägas vara *diskreditabel*. (A.a. s. 13.) En diskreditabel individ vill ofta undvika att den stigmatiserande egenskapen blir känd, och måste då i varje situation avgöra hur man bäst bör förhålla sig till andra (a.a. s. 50). Ofta tillämpas strategin att vara öppen inför en liten grupp människor, men inte avslöja någonting för det stora flertalet (a.a. s. 102).

Goffman använder termen *social information* för att beteckna den information om människor som förmedlas i mötet dem emellan. De tecken som förmedlar social information kan vara antingen medfödda (t.ex. hudfärg) eller förvärvade. I det senare fallet kan man skilja på de tecken som är bestående (t.ex. ett brännmärke) och de som är icke-bestående (t.ex. ett rakat huvud). Information och symboler som ger prestige brukar benämnas *statussymboler*. Det motsatta begreppet *stigmasymboler* används om sådana tecken som drar uppmärksamhet till en egenskap som på något vis är förnedrande. En tredje typ kallar Goffman *desidentifikatorer*, och menar då symboler som är avsedda att förändra den sociala informationen i positiv riktning. (A.a. s. 55 ff.)

Den engelska termen *passing* åsyftar att en person med en stigmatiserande egenskap ger sig ut för att vara en ”normal” person, alltså en person som inte omfattas av något stigma. Goffman (a.a. s. 82) hävdar att alla som har haft tillfälle att ”passera” har gjort det åtminstone någon gång, eftersom det är så stora fördelar förknippade med att anses normal. En stigmatiserad individ kan också känna att han eller hon håller sig för god för att passera, och i stället bestämma sig för att sluta dölja den stigmatiserande egenskapen. En diskreditabel individ kan då övergå till att vara diskrediterad. Situationen som diskrediterad kan innebära socialt obehag och spänning gentemot omgivningen, men å andra sidan slipper man problemet att behöva undanhålla information om sig själv. En metod att ”komma ut” kan vara att bära stigmasymboler fullt synliga; Goffman exemplifierar med halsband i form av davidsstjärnor. (A.a. s. 107 f.)

Harald Eidheim, som har gjort studier av samiska förhållanden på norska sidan, skriver att samer som anammar ett norskt levnadssätt ständigt måste vara på sin vakt för att inte avslöja sig. Detta, menar Eidheim, kan leda till att man i stället spelar över i de norska rollerna. Paradoxalt nog blir då detta överspelande i sig ett tecken på samiskhet. (Eidheim 1977 s. 42.)

I en annan artikel skriver Eidheim om sina erfarenheter av fältarbete i ett kustsamiskt samhälle i Nordnorge. Samhället är sådant, skriver Eidheim (1969 s. 41), att en tillfällig, utomstående besökare sannolikt inte skulle upptäcka några tecken på etnisk mångfald, än mindre på någon etnisk gräns. Då Eidhem först kom dit betraktades han enbart som vilken förbiresande norrman som helst, möjligen en något ovanlig sådan, eftersom samhället sällan besöktes av främlingar utan uttalat ärende. Eidheim menar att han uppfattades som en person gentemot vilken det var lämpligt för invånarna att ”show off their Norwegianness” (a.a. s. 42). När Eidheim efter hand berättade mer om sina undersökningar och sitt intresse för samiska frågor, fann han att detta verkade störa många i samhället. ”Some young people avoided me for weeks when rumours about my interests spread through kitchen conversations; they took me for some sort of unpleasant detective.” Andra fick i stället större förtroende för honom, och blev mindre försiktiga med ”hemligheten” att de till vardags talade samiska. När de dessutom upptäckte att även Eidheim talade lite samiska blev relationen sådan att frågorna om etnicitet kunde tas upp mer direkt. Sådana frågor kunde dock bara diskuteras i grupper om högst tre eller fyra personer; i större grupper fungerade det inte. (A.a. s. 43.)

De personer Eidheim hade blivit bäst vän med började erkänna för honom att de, trots allt, var ett slags samer. Deras äldre släktingar hade bott i torvkåtor och burit samisk klädsel, och själva kunde de medge att de t.ex. tyckte om vissa maträtter som ansågs samiska. De var bekymrade över att de inte var tillräckligt bra på norska, och över hur de, av ”self-confident and arrogant Norwegians”, brukade göras till åtlöje på grund av detta. Många misstänkte att den låga standarden på deras bostäder och det faktum att fjorden saknade industriföretag i själva verket berodde på att de tillhörde en ”lägre stående ras”. ”In all details their miserable self-image was a reflection of the Lappish stigma as local Norwegians define it.” (A.a. s. 44.)

Människorna i samhället uppfattade det som nödvändigt och rätt att tala norska med sina barn, eftersom de inte ville att barnen skulle få samma sociala handikapp som de själva hade haft. Men även i samtal vuxna samer emellan användes ofta norska, trots att samiska talades i runt 40 av samhällets 50 hushåll, och att det även i de tio norsktalande hushållen fanns minst en samisktalande person. Eidheim menar att interaktionen i samhället ägde rum i tre olika sfärer: den publika sfären, den slutna samiska sfären och den slutna norska sfären. Var och en av dessa sfärer hade sina koder, teman och värderingar. I den publika sfären var den språkliga koden norska, och av detta skäl användes norska t.ex. i affären även om alla närvarande var samer. Om handlaren, som även han var same, någon gång blev tilltalad på samiska svarade han på norska. (A.a. s. 44, 46.) Eidheim menar att det mest iögonenfallande med den publika sfären var att interaktionen inom den skedde på majoritetssamhällets villkor; det fanns helt enkelt ingen accepterad, offentlig roll som same. Att vara same innebar därför en begränsning. Alla kustsamer

i undersökningen undvek i möjligaste mån beteenden som avslöjade deras etnicitet. (A.a. s. 48.)

Ombord på den båt som trafikerade kustområdet befann man sig i den publika sfären, och samer och icke-samer var samlade på en begränsad yta. Om man i detta sammanhang träffade t.ex. en släkting som man inte sett på länge, och med vilken man ville utbyta hälsningar och information på samiska, hamnade detta i konflikt med de roller man hade. Om man skulle fortsätta att agera enligt den publika sfärens regler skulle kontakten med släktingen bli lidande, men om man skulle övergå till att agera som i den samiska sfären, där den språkliga koden var samiska, skulle detta göra att man uppfattades som same. Därför hände det att två eller tre personer successivt drog sig undan de andra passagerarna för att kunna samtala med låg röst på samiska t.ex. i en korridor. Om en person med icke-samisk eller okänd identitet närmade sig, bytte man snabbt språk innan personen kom inom hörhåll. (A.a. s. 49 f.)

4.2.5 Assimilering

Lars Elenius (2006 s. 22) beskriver assimilering som att ”en etnisk grupp ger upp sina kulturella kännetecken för att i stället uppgå i en annan etnisk grupps kultur”. Assimileringsprocesser hos nordnorska kustsamer har undersökts av Ivar Bjørklund, som skriver om detta i artikeln Hvordan nordmenn ble flere og samer ble færre (1986). Bjørklund påpekar att storleken på en etnisk grupp inte bara påverkas av demografiska orsaker som födsel, död, inflyttning och utflyttning, utan också av sociala faktorer som t.ex. assimilering. Bjørklund menar att en förutsättning för etnisk identitet är att personen uppfattar identiteten som meningsfull. I detta ser han också förklaringen till att assimilering äger rum: i Norge har en norsk identitet kunnat uppfattas som mer fördelaktig än en samisk. I Bjørklunds undersökningsområde i Nord-Troms uppgav runt 1 000 personer att de var samer vid folkräkningen 1891. När samma fråga ställdes år 1970, tre generationer senare, uppgav bara 50 personer att de var samer. (A.a. s. 67.) Vad hade hänt?

Den samiska befolkningen i området är kustsamer, som huvudsakligen har varit bofasta och ägnat sig åt fiske och husdjursskötsel. Fram till 1800-talets mitt hade de varit relativt avskärmade från det norska samhället. Kring sekelskiftet 1900 började dock samhället genomgå stora förändringar, med bl.a. utbygd statsförvaltning och administration. I skolan blev förnorskningen en viktig komponent. Samiska förbjöds i undervisningen och samisk kultur framställdes som förkastlig. ”[B]arna forsto snart at samiske kulturtrekk overhodet ikke hadde noen verdi i det norske samfunn.” (A.a. s. 68.) Förnorskningen fortsatte även i arbetslivet. ”Samisk kultur og samisk næringsliv ble rett og slett oppfattet som et hinder for økonomisk utvikling, og man mente at den største tjeneste man kunne gjøre samene var å hjelpe dem til å bli nordmenn snarest mulig.” (A.a. s. 69 f.) Denna typ av förnorsk-

ning fortsatte under 1900-talet: samisk etnicitet kopplades till fattigdom medan norsk kultur var förutsättningen för att kunna ta del i samhällets tjänster. ”All erfaring tilsa at skulle man frem her i verden, så måtte det skje på norske kulturelle premisser.” Man lärde sig alltså att dölja alla tecken på samiskhet i mötet med det norska samhället och dess representanter. Därför, menar Bjørklund, fanns det heller inga skäl att uppge samisk tillhörighet ”når folketelleren kom med sine offentlige skjema og spurte om det fantes samer i huset” (s. 70 f.). ”For mange samer har det vært forbundet med så store ulemper eller omkostninger å fremtre med en samisk identitet at de har valgt å legge den til side i sitt møte med det norske samfunn”, skriver Bjørklund (a.a. s. 67 f.).

Ett identitetsskifte som i Bjørklunds exempelområde kan ske på tre generationer: den äldsta generationen växte upp med samiska som modersmål och lärde sig alla samiska kulturella färdigheter, men fick samtidigt lära sig att dessa kunskaper inte hade någon plats i det norska samhället. ”Deres erfaring i voksen alder var at det bare var norske ferdigheter som ble belønnet.” Därför försökte de uppfostra sina barn så norskt som möjligt. Mellangenerationen behärskade samiskt språk och samisk kultur till viss del, men såg inget värde i det de kunde. Den tredje och yngsta generationen, i sin tur, saknade språket helt och hade därigenom svårt att ta emot den äldsta generationens kulturförmedling. (Bjørklund 1986 s. 71 f.)

I vissa fall är assimilering något som sker utan yttre påtryckningar, men i många fall har stater bedrivit medveten assimileringspolitik, ofta kallad t.ex. ”försvenskning” eller ”förnorskning”. Eriksen (1998 s. 153) påpekar att även om staterna inte sällan har haft goda avsikter med sina assimileringsstrategier ”åsamkar de ofta lidande och förlorad värdighet för de minoriteter som får lära sig att deras egna traditioner saknar värde”.

4.2.6 Revitalisering

Thomas Hylland Eriksen menar att i takt med att traditionella folk integreras i moderna nationalstater blir människor mer lika varandra i fråga om sedvänjor och föreställningar. En större del av kulturen blir på så sätt gemensam. I den situationen blir människor också mer benägna att reflektera över sin livsstil som en kultur eller en tradition. (Eriksen 1998 s. 108 f.) Moderniseringsprocesserna leder till en kulturell medvetenhet, vilket i sin tur kan inspirera till skapandet av etniska identiteter som betonar den egna kulturella särarten. I stället för att kulturer dör ut, kan de alltså revitaliseras. Den typiska generationsfördelningen är i det fallet att far- och morföräldrarna levde traditionellt (som samer, inuiter eller annat) utan att reflektera över detta, att föräldrarna ”kämpade för att komma bort från sin stigmatiserade och skamliga minoritetsställning och strävade efter att assimileras och bli moderna” och att dagens unga gör ”allt som står i deras makt för att återuppliva de sedvänjor och traditioner som deras farföräldrar omedvetet följde och som deras

föräldrar gjorde sitt bästa för att glömma". (A.a. s. 160 f.) Det är typiskt för etniska revitaliseringsrörelser att de innebär en återuppväckt stolthet hos tidigare stigmatiserade identiteter och språk. Leena Huss (1999 s. 26) framhåller att detta har varit särskilt tydligt bland urfolk.

Att ett folk eller en etnisk grupp revitaliseras påverkar ofta hur många som säger sig tillhöra den aktuella gruppen. Jonathan Friedman (1992 s. 343) ger exempel på detta: folkräkningar i USA visar att antalet hawaiianer år 1970 var 130 000, men 10 år senare hade ökat till 190 000. Antalet registrerade indianer ökade under samma period från 700 000 till 1 400 000. Detta beror naturligtvis inte på hög nativitet:

> Many Hawaiians and a great many Indians who were formerly 'mixed' enough to be able to identify themselves as something else have now begun to assert their identities as indigenous peoples. Hawaiian identity has consolidated during the past decade. It is no longer necessary to hide it or to call oneself Chinese or Korean, as people did during the fifties and even the sixties. (A.st.)

Thomas Hylland Eriksen (1998 s. 178) skriver att antalet samer i Norge 1940 var ungefär detsamma som 1990, men att de 1940 var betydligt mindre synliga. På den tiden fanns det mindre av gemensam kollektiv identitet och gemensamma organisationer, medan samer på senare tid har fått större politiskt inflytande och större massmedialt utrymme. Det finns fler samiska organisationer och dessutom fler förbindelser med medlemmar av andra etniska grupper, vilket gör att samer syns i större utsträckning.

Begreppet revitalisering används inte bara om kulturella grupper utan också om det som i många fall är en följd av en grupps revitalisering, nämligen att gruppens språk revitaliseras. Anna-Riitta Lindgren (2000 s. 44) menar att det är karakteristiskt att de språkliga revitaliseringarna har varit knutna till viktiga ideologiska rörelser. "Language emancipation is not the core of the ideology, but is a very important part of the movement." Leena Huss (1999 s. 25) påpekar att språklig revitalisering ofta varit nära knuten till den typ av etniska revitaliseringsrörelser som har funnits på olika håll under 1960- och 1970-talen, men också till många nationalistiska rörelser under 1800- och 1900-talen. Revitaliseringsprocesser är ofta dubbelriktade: både assimilation och medveten revitalisering pågår parallellt. Det är därför ofta svårt att förutsäga ett hotat språks framtid. (A.a. s. 24 f.)

När en grupp och ett språk revitaliseras kan det också påverka namnskicket. I takt med att stoltheten över den egna kulturen och det egna språket växer, kan även benägenheten att använda de egna namnen öka. Men precis som det i den språkliga utvecklingen ofta finns motsatta tendenser, kan samma sak gälla namnbruket: medan några väljer namn som framhåller det egna ursprunget, kan andra i stället prioritera fördelarna med etniskt omarkerade namn.

4.3 Hur namn och etnicitet kan samverka

I avsnitt 4.1.2 har vi sett att personnamn fyller flera funktioner, och att en av dem är att identifiera bäraren inte bara som person, utan också som medlem av en t.ex. språklig, religiös eller etnisk gemenskap. I detta avsnitt ges exempel på hur personnamn och etnicitet kan samverka. Detta kan ske på tre nivåer: för namnbäraren själv, för den egna gruppen och för ett omgivande samhälle. I många av exemplen går nivåerna naturligt in i varandra.

4.3.1 Namn och etnicitet i förhållande till namnbäraren själv

Personnamn har ofta ett nära samband med den personliga identiteten. Olika typer av namn kan också ha betydelse för bärarens känsla av tillhörighet till en viss grupp. I en artikel i Samefolket berättas t.ex. historien om en man som vuxit upp helt utan kontakter med den samiska världen. Först som vuxen fick han höra att han hade samiska släktingar, men att kontakten med den samiska släktgrenen brutits efter en konflikt flera generationer tillbaka. ”Jag känner mig bestulen”, säger mannen i artikeln. Han har valt att byta till den samiska släktgrenens släktnamn, och kallar själv namnbytet ett sätt att ”ta igen sin förlorade barndom”. Artikeln har rubriken ”Jag kunde inte leva om jag inte bytte namn”, vilket visar hur viktigt ett namn kan upplevas. (Jillker 2001 s. 12 f.)

Även designern Maria Vinka hör till dem som har bytt släktnamn. Hon hette tidigare *Maria Johansson*, och hon berättar i en intervju att hon länge hade funderat på att byta namn. Hon gjorde slag i saken när hon gick på Högskolan för design och konsthantverk i Göteborg och det fanns ytterligare tre Maria Johansson på skolan. Hon berättar att utbildningstiden var en period då hon verkligen sökte sin egen samiskhet, och förutom namnbytet gjorde hon också en tatuering runt armbågen i form av en eldstad omgiven av rad tältkåtor. (Steinfjell 2008 s. 9.) I det fallet fanns alltså två drivkrafter till namnbytet: behovet av ett mer särskiljande namn och en önskan att anta ett namn med samiska konnotationer.

Etnologen Christina Åhrén har i samband med sin avhandling om unga samers identitetsarbete (2008) intervjuat flera informanter. En av dem kommer från en släkt som utestängdes från de samiska rättigheterna under en av 1900-talets exkluderingsprocesser. Informantens mormor valde då att dölja sin samiska etnicitet och i stället försöka assimileras med majoritetsbefolkningen. Hon flyttade söderut, gifte sig svenskt och hemlighöll sin samiska etnicitet för såväl sin mans släkt som sina egna barn och barnbarn. Det var först när informanten var tonåring som han fick höra talas om mormoderns

samiska ursprung.[30] (Åhrén 2008 s. 131, 133.) Mormodern bar som ung ett samiskt släktnamn, som hon bytte bort för att slippa förknippas med sitt samiska ursprung. Åhrén skriver att det samiska namnet hade blivit en stigmasymbol, och att motivet för namnbytet troligen var att kunna skapa band till andra människor utan att initialt förknippas med de negativa särdrag som tillskrivits samer. ”Namnbytet är ett konkret exempel på hur informanternas familjer försökt hantera och undvika stigmatiseringen.” Även andra informanter vars föräldrar eller far-/morföräldrar har bytt släktnamn bekräftar att skälet till namnbytet delvis varit att undkomma ett stigma. (A.a. s. 137 ff.)

Åhrén framhåller att släkten och släktnamnet har stor betydelse i de samiska sammanhangen. När mormoderns släktnamn byttes bort försvann också de naturliga länkar som andra samer kunde använda för att placera in personen i den samiska kretsen. Mormodern har berättat att släkten var känd för sina kunskaper om jakt och slöjd, men att detta idag är glömt. Många har också glömt hur familjen passar in i det samiska släktnätverket. Genom namnbytet och det medvetna nedtonandet av den samiska bakgrunden har mormodern lösgjort sig från de samiska sammanhangen. Informanten upplever att namnbytet medfört ett brott mot familjens historia. Informantens mormor skäms idag över sitt eget agerande. (A.a. s. 139 ff.)

Många informanter vars släktingar har bytt bort ett samiskt släktnamn funderar över vad namnbytet och den tydliga brytningen med det samiska samhället betyder för deras egen samiska identitet. De visar förståelse för det dåvarande samhällsklimatet, men känner också ilska: namnbytet påverkar även efterkommande generationer, som får förklara bytet när andra samer ifrågasätter det. Åhréns informanter funderar över varför just deras familjer bytte namn när inte andra gjorde det, och ifrågasätter familjens lojalitet och uthållighet gentemot samiska ideal. Namnbyten påverkar alltså även efter lång tid. Släktens namnbyte har blivit en del av dess historia; en informant upplever sig ibland vara från ”familjen som bytte namn”. (Åhrén 2008 s. 141 f.)

I Vera Lifs undersökningar av ingermanländares namnskick i Sverige förekommer en familj som tidigare burit det finska släktnamnet *Peussa*, men som i Sverige bytt till det nybildade *Pensson*. Det finska namnet hade ständigt blivit feluttalat, och förslaget att byta namn kom från barnen, som i skolan kallats *Pölsa*. Fadern i familjen uppfattade dock *Pensson* som en nödlösning, och uttrycker bestämt att han ”vill ha sitt riktiga namn *Peussa* på gravstenen”. (Lif 2004 s. 221.) Trots namnbytet identifierar sig alltså mannen starkare med det gamla namnet än med det nya.

[30] Fall som detta är inte ovanliga. Den norska filmaren Ellen-Astri Lundby, som fick veta att hennes mor var same först när modern i ålderdomen drabbades av demens, berättar om detta i dokumentärfilmen Min mors hemmelighet (Østtveit 2009).

4.3.2 Namn och etnicitet i förhållande till den egna gruppen

Även i förhållande till den egna etniska gruppen kan namn ha viktiga symbolfunktioner. Anneli Kråik berättar i en krönika om när hon på 1980-talet gick på Sameskolan i Änge. Hon började som 7-åring och fick då bo på internat. Det man lärde sig på skolan var inte bara att läsa, skriva och räkna, utan också vad Kråik kallar ”livets hårda vardag”:

> Till exempel att det fanns riktiga och inte fullt så riktiga samer. Tur att jag kom från en renskötarfamilj och hade ett samiskt efternamn, det placerade mig på ”rätt” sida om gränsen. Värre var det att jag hade en svensk mamma. Jag var bara ”halv”. (A. Kråik 2005 s. 32.)

Här ser vi alltså exempel på att ett samiskt släktnamn bidrar till att signalera tillhörighet till ”rätt” grupp inom den egna etniska gruppen. Kanske kan sådana signaler vara extra viktiga om man som i detta fall har en icke-samisk förälder.

En informant i Andrea Amfts avhandling ger ytterligare exempel på hur ett samiskt släktnamn kan fungera som markör inför den egna etniska gruppen. Det blir särskilt viktigt för just denna informant eftersom hon saknar flera andra markörer, som att kunna tala samiska, att kunna slöjda, att ha ett renmärke och att ha kolt. Namnet kan därvid kompensera något av detta: ”Folk vet ju att jag heter [ett samiskt släktnamn]. De förstår ju att jag har samiskt påbrå. Om jag hade hetat Svensson hade de ju inte vetat någonting antagligen.” (Amft 2000 s. 166.) Detta hade stor betydelse under informantens skoltid, då hennes samiska identitet blev ifrågasatt av en klasskamrat från en renskötande familj. Det samiska släktnamnet gjorde alltså att hon kunde hävda sin etniska identitet gentemot andra samer. Amft (a.st.) skriver:

> Den starkaste markören som informanten har, är hennes samiska efternamn som hon under inga omständigheter kan tänka sig att byta bort. Namnet skapar en synlig och uppenbar länk mellan henne och personer i tidigare generationer, som var allmänt kända som samer.

Även för informantens inre identitet har släktnamnet stor betydelse:

> Jag tycker att släktnamnet är så viktigt att bevara speciellt för min del, eftersom jag inte har någonting annat att gå efter. Jag har ju inte renmärke jag kunnat ärva från min farfar, utan det är ju namnet som jag har ärvt från min farfar. (A.st.)

I den samiska ungdomstidningen Sáminuorat fanns 2007 en krönika om bruket av förnamn. Krönikören förundras över en trend som hon menar genomsyrar Sápmi: att börja använda fler än ett förnamn som tilltalsnamn. Detta visar sig t.ex. genom att en person hon tidigare har känt som *Anna* nu

vill kallas *Anna Lisa*. ”Ju fler namn desto bättre verkar det vara. Och mera samiskt dessutom. Många namn – mera same.” (I Kråik 2007 s. 17.) Jämfört med ett rent namnbyte är detta förstås ett enkelt sätt att påverka det egna namnet: man tar inte bort något och man lägger heller inte till någonting nytt, man bara omfördelar det man redan har. Justeringar av det slaget går att göra även utan inblandning av myndigheter.

4.3.3 Namn och etnicitet i förhållande till det omgivande samhället

Det namn man bär är ett visitkort som talar om vem man är. I detta avsnitt ges exempel på hur personnamn och etnicitet kan samverka i förhållande till det omgivande samhället, dvs. utanför den egna etniska gruppen.

Raija Sandström har gjort en undersökning av försvenskningen av släktnamn i Pajalatrakten under 1900-talet. De som bytt bort finskspråkiga släktnamn mot svenskspråkiga uppger, enligt Sandströms undersökningar, inte bara skälet att det tidigare namnet var alltför vanligt, utan också att myndigheterna hade svårigheter vid hanteringen av namnet eller att man uppfattade det svenska namnet som ”finare” än det finska (Sandström 1991 s. 149). Detta tyder på, skriver Sandström, att det svenska språket hade högre status än det finska (a.a. s. 159). De flesta namnbyten gjordes under 1940- och 1950-talen, då man fortfarande utövade hårda påtryckningar mot finsktalande bl.a. i skolorna. Det finns uppgifter om att det under 1940-talet kunde vara svårt att få arbete på större industrier om man bar ett finskspråkigt släktnamn. Sandström (a.a. s. 150 f.) menar att denna typ av diskriminering av allt att döma var relativt vanlig under perioden 1940–1960. I några av Sandströms enkätsvar uppger informanterna att de egentligen tycker att det finska släktnamnet är vackrare än det svenska, men att praktiska aspekter vägde tyngre än estetiska vid tiden för namnbytet (a.a. s. 152).

Även många av ingermanländarna i Sverige har bytt namn. Den vanligaste orsaken till namnbytet uppges ha varit att underlätta för barnen, så att de inte skulle bli mobbade i skolan. Men även de vuxna uppger att de känt frustration då namnen missförstods eller vanställdes. (Lif 2004 s. 221.)

Elin Vanja Karikoski har undersökt släktnamnsskick hos kvener, dvs. finsktalande befolkning i norra Norge, och menar att kvenernas släktnamn inte bara har genomgått lingvistiska förändringar, utan också socio-onomastiska som t.ex. byten från finska till norska släktnamn (Karikoski 2001 s. 158). Karikoski ställer upp ett antal orsaker till att norska namn har antagits, bl.a. svårigheter med stavning och uttal, uppmaningar från myndigheterna under förnorskningstiden, yrkesval samt modernisering och ny identitet. Vid sidan av detta redovisar hon också vad hon kallar ”irrasjonelle grunner for navneendring”, nämligen att ett nytt namn skulle ge framgång och högre status, sopa undan tidigare stigman och göra livet enklare för

barnen, som efter ett namnbyte åtminstone inte skulle kunna bli retade på grund av sitt namn. Det är alltså i mångt och mycket samma typer av argument som förekommer i undersökningarna. Karikoski tar också upp att namnändringar från norska till finska namn har förekommit, och kan ses som en del av en allmän nordnorsk revitalisering under 1970-talet. (A.a. s. 160 f.)

Namn som stigma är temat för Dietz Berings bok om antisemitism i Tyskland 1812–1933 (1992). Bering visar hur släktnamn som bars av judar kom att användas i antisemitisk propaganda (se t.ex. s. 149 ff. om namnet *Cohn*), och att många namn med judisk markering också byttes bort (s. 154 ff.). Personnamns etniska markering användes också från myndigheternas sida: den 1 januari 1939 införs regeln att alla judar som saknade ”typiskt judiska förnamn” tvingades anta förnamnet *Israel* eller *Sara* (a.a. s. 282).

Även i dagens Sverige finns tyvärr otaliga exempel på hur personnamns etniska markering kan vara till nackdel för bäraren i kontakter med samhället i stort. Bl.a. har vissa svenska banker haft inlagda spärrar för överföring av pengar för den som bär muslimskt klingande namn som t.ex. *Ahmad* (Hernadi 2008). Sådant är naturligtvis mycket besvärligt för bärare av dessa namn. Ett annat exempel är det fall som tagits upp i avsnitt 2.6, då en samisk kvinna nekades att hyra rum på grund av sitt samiska släktnamn.

En vetenskaplig studie från 2007 visar att viss etnicitet, signalerad via personnamn, kan leda till diskriminering på arbetsmarknaden. Två i kvalitetshänseende likvärdiga arbetsansökningar skickades in, den ena med ett svenskklingande namn (*Lars*, *Erik* eller *Karl* i kombination med *Andersson*, *Nilsson* eller *Pettersson*) och den andra med ett arabiskklingande namn (*Ali*, *Muhammed* eller *Reza* i kombination med *Ameer*, *Hassan* eller *Said*). Detta upprepades tillräckligt många gånger för att statistiskt signifikanta resultat skulle uppnås. Undersökningen visar att chansen att bli kallad till intervju är i genomsnitt 50 % större för den fiktive sökanden med svenskklingande namn än för den fiktive sökanden med arabiskklingande namn. (Carlsson & Rooth 2007.)

År 2006 publicerades rapporten Måste alla heta som Svensson? En empirisk undersökning av namnbyten och inkomster (Arai & al. 2006). Denna undersökning visar att personer födda i Afrika (främst Nordafrika), Asien (främst Mellanöstern) och i länder där slaviska språk talas är överrepresenterade bland dem som byter från utländskt klingande till svenskt klingande släktnamn. Speciellt vanligt är att släktnamnet *Mohammed* byts bort. Analyser av sambandet mellan denna typ av namnbyten och namnbytarnas inkomstutveckling visar att de som bytt till svenskt klingande namn får högre inkomster efter namnbytet. (A.a. s. 35 f.)

Många situationer som är vardagliga för personer med omarkerade namn kan innebära en påfrestning för dem vars namn på något vis avviker. Flera av Charlotte Hagströms informanter vittnar om att det kan vara jobbigt med upprop, om den som förrättar uppropet inte vet hur namnet ska uttalas och namnbäraren på något sätt får skämmas över att ha ett så besvärligt namn

(Hagström 2006 s. 106 f.). Även i Vera Lifs undersökningar av ingermanländares namnskick i Sverige nämns uppropssituationen. ”Jag led vid varje allmänt upprop. Det var pinsamt, ångestfyllt. All uppmärksamhet riktades mot mig. Jag bävade inför situationen”, säger en informant, som också påpekar att namnet privat inte var något problem (Lif 2004 s. 222). Det är alltså enbart i kontakt med människor som uppfattar namnet som besvärligt som problemen uppstår. I en tidigare artikel hänvisar Lif till en opublicerad studie av Lilian Marek, där gymnasieelever med invandrarbakgrund upplever att det ”är som att få sin identitet ifrågasatt” när de ständigt måste bokstavera sina namn och höra dem uttalas fel (Lif 1999 s. 227).

Men ett avvikande namn kan också vara en fördel. Anand Sharma skriver i en krönika om hur hans indiska namn inte bara gör att han alltid måste förklara sig, utan ibland också fungerar som dörröppnare. Sharmas slutsats blir: ”Låt aldrig ett namn med tuggmotstånd hindra dig från att skrapa på livets trisslott – plötsligt händer det.” (Sharma 2008.) En annan av Charlotte Hagströms informanter framhåller det positiva med att ha ett annorlunda namn: man skiljer sig från mängden och blir lättare ihågkommen. Informanten har ett finskt namn och säger att sådana kan vara en fördel, eftersom hon menar att finländarna är en accepterad grupp i samhället. (Hagström 2006 s. 144.) Eftersom många andra, bl.a. i mina undersökningar, tidigare har upplevt finskspråkiga namn som problematiska kan man tänka sig att tiden är en viktig faktor i sammanhanget: i dagens Sverige är finska namn relativt etablerade och uppfattas sannolikt som mindre avvikande än t.ex. många utomeuropeiska invandrares namn.

I vissa fall kan namnanvändningen anpassas efter olika forum. Thomas Hylland Eriksen (1998 s. 86) tar upp ett exempel med en man på Mauritius som är av delvis tamilskt, delvis blandat ursprung. När han gör affärer med katoliker använder han i första hand sitt förnamn, *Christian*, men i kontakter med tamiler och hinduer betonar han i stället släktnamnet *Saminaden*. På det sättet har han alltså, menar Eriksen, kunnat vända de klassifikatoriska oklarheterna till sin egen fördel.

Philip Matthews (2009) har undersökt namn hos maorier och kategoriserat de förekommande namnen som maori-namn, icke-maori-namn eller maorifierade namn, dvs. namn från andra språk som anpassats efter maorispråks regler för uttal, stavning och stavelsestruktur. Olika kombinationer av dessa kategorier påverkar hur namnbäraren uppfattas av omgivningen: som maori eller som pakeha (nyzeeländare av europeisk härstamning). En lång period av äktenskap mellan maorier och pakeha har resulterat i att många nyzeeländare är genetiskt blandade. Vissa av dessa identifierar sig som maori, andra som pakeha. Pakeha har från 1860-talet varit den dominerande gruppen, maorier har varit marginaliserade och vägen till samhällsacceptans har gått genom assimilering. När föräldrar ska välja namn till sina barn ställs de därför samtidigt inför ett identitetsval å barnets vägnar. Valmöjligheterna är tre: att identifieras som maori, att assimileras, dvs. identifieras som pakeha,

eller att kunna passera, dvs. identifieras som antingen maori eller pakeha, beroende på situation. Vissa kombinationer av namn identifierar bäraren som maori, andra som pakeha. På samma sätt som för många andra urfolk har maoris kultur och språk haft en stark renässans sedan 1970-talet. Man kan vänta sig att detta så småningom når även namnskicket, men Matthews ser ingen tydlig förändring i namnskicket i sin yngsta undersökta grupp, personer födda 1977–1986. Kanske är tiden ännu inte mogen för detta. (Matthews 2009 s. 715 ff.)

4.3.4 Personnamn som nationella symboler

Personnamn kan ibland fungera som ett slags nationella symboler. Ett exempel är de diskussioner som fördes i Finland vid mitten av 1800-talet, då den finska nationalismen var stark. Finska släktnamn förespråkades av bl.a. professor August Ahlquist, som själv använde författarnamnet *Oksanen* (fi. *oksa* 'kvist') och professor Georg Zacharias Forsman, som publicerade under namnet *Yrjö Koskinen* (fi. *koski* 'fors'). Andra personer som använde förfinskade namn var språkmannen Wolmar Schildt, med författarnamnet *Kilpinen* (fi. *kilpi* 'sköld', jfr ty. *Schild* 'sköld') och redaktören Paavo Tikkanen, som börjat använda *Tikkanen* i stället för namnet *Tikén* som han fått i skolan. (Paikkala 1995 s. 117.) Mot slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet inföll en period då många finskspråkiga namn antogs i stället för både patronymika och icke-finska namn. År 1906 firades hundraårsminnet av filosofen och statsmannen J. V. Snellmans födelse, och i samband med detta organiserades en namnförfinskningskampanj av förbundet Suomalaisuuden Liitto ['Förbundet för finskhet'], grundat för just detta ändamål. (A.a. s. 120.)

Eeva Maria Närhi, som har undersökt dessa namnbyten närmare, uppger att 19 036 släktnamnsbyten annonserades på Snellmans 100-årsdag den 12 maj 1906. Ytterligare nästan 100 000 släktnamn förfinskades under återstoden av 1906 och 1907. Den totala folkmängden uppgick 1906 till 2,9 miljoner, så det var alltså en mycket stor andel av befokningen som bytte namn (Närhi 1987 s. 110, 120.) Ytterligare en liknande händelse inträffade kring 1935, då man firade 100-årsminnet av det finska nationaleposet Kalevala. Inför detta antogs en speciell lag som under en begränsad period gjorde namnbytesprocessen enklare och billigare. Syftet var att de som hade utländska namn skulle kunna förfinska dessa i samband med Kalevalafirandet. Så blev det också: 58 000 beslut om namnändringar togs med bas i den tillfälliga lagen. I denna siffra ingår inga minderåriga, varför man uppskattar att runt 100 000 personer fick nytt namn. Vid denna tidpunkt var landets folkmängd 3,8 miljoner. (A.a. s. 111, 120.)

Samma typer av nationellt eller etniskt färgade namnbyten har förekommit i Israel. Abraham Stahl beskriver i en artikel hur det länge har varit praxis att israeliska immigranter har fått nya namn, inte sällan redan vid an-

komsten till landet. Utdelandet av nya namn kunde ske rutinmässigt, utan att immigranten själv fick ha åsikter i frågan. ”The official simply announced the new name to the often surprised newcomer.” (Stahl 1995 s. 279.) Många vantrivdes med de nya namnen, och det finns de som har bytt tillbaka, ”after many years of living under a name they had never felt as being their own or expressing their true selves” (a.a. s. 281). När den första stora vågen av immigranter från Etiopien kom till Israel 1985 försågs de med hebreiska namn på det vanliga sättet. Men nu började systemet kritiseras. Kritiken ledde, menar Stahl, till en större medvetenhet om namns betydelse för den egna identiteten. Attityderna mot namnutbytandet började förändras. 1995, då Stahl skrev sin artikel, menar han att immigranterna ofta gavs en chans att själva fundera och bestämma över valet av ett nytt namn. Trycket att bära ett hebreiskt namn fanns fortfarande, men var inte lika starkt som tidigare. (A.a. s. 283 ff.)

Turkiet är ett av de länder där namnskicket är relativt hårt reglerat. Silan Díljèn berättar i en krönika från 2008 om den då sexårige pojken Berxwedan. Han skulle samma höst ha börjat skolan i sin hemstad Diyarbakır i Turkiet, men myndigheterna sade nej, eftersom Berxwedan inte hade någon giltig identitetshandling. Skälet till att han saknade det var att han inte var folkbokförd, och skälet till att han inte var folkbokförd var att hans namn inte hade godkänts. Namnet innehåller bokstäverna *x* och *w*, som finns i det kurdiska alfabetet men inte i det turkiska. Dessutom betyder ordet *berxwedan* ’motstånd’, vilket kanske visar att namnet är en viktig symbol inte bara för den turkiska staten, utan också för pojkens föräldrar.

Ända sedan Berxwedans födelse har föräldrarna försökt få honom folkbokförd under detta namn, men gång på gång har de fått svaret att det inte går, eftersom bokstäverna är förbjudna. Familjen har tagit ärendet till domstol, men förlorat. De fick rådet att ha tålamod: Turkiet ska EU-anpassas, så om några år kommer man att vara tvungen att ändra lagar av det här slaget. De har också fått förslaget att söka asyl i ett annat land, som kan utfärda ett id-kort åt Berxwedan så att han sedan kan återvända hem och börja skolan. Den lokale guvernören har rekommenderat föräldrarna att ge pojken namnet *Berhudan* i stället. Men det skulle innebära ett turkiskt uttal av *Berxwedan*, och föräldrarna har avböjt. I andra fall har dock namn med kurdiska bokstäver kunnat accepteras. Clara Xazals familj tog sitt namnärende till domstol och åberopade FN:s barnkonvention, som säger att om det finns etniska eller språkliga minoriteter i ett land så ska barn som tillhör dem ha rätt att använda sitt eget språk. På så sätt kunde hennes namn godkännas**.** Berxwedans fall är anmält till Europadomstolen för mänskliga rättigheter, men ännu inte avgjort. (Díljèn 2008.)

4.4 Sammanfattande diskussion

Namn är primärt ett kognitivt hjälpmedel för att särskilja t.ex. individer eller lokaliteter från varandra. Men som jag har visat har namn också många andra funktioner. Personnamn har betydelse för såväl bärarens personliga identitet som olika typer av gruppidentitet, t.ex. en religiös, regional eller nationell identitet. Sett från andra hållet gör namn av skilda slag också att man sorterar eller kategoriserar de människor man möter. De namn, eller de typer av namn, som används kan på så sätt bidra till sociala gruppers synliggörande eller osynliggörande. Namnval kan ha ideologiska undertoner och spegla en grupps eller ett samhälles värderingar. Vissa typer av namn kan uttrycka prestige, och namnskicket speglar därigenom ett samhälles maktförhållanden.

En viktig faktor för namnen som kognitivt hjälpmedel är att ett namn behöver vara särskiljande. Men ett alltför avvikande namn kan innebära bl.a. många praktiska problem. Namnet kanske missuppfattas, stavas fel eller glöms. När namnet ifrågasätts kan namnbäraren ibland känna sig ifrågasatt även som person.

I avsnitt 4.2 har jag presenterat bl.a. begreppen identitet och etnicitet, som båda är relativa och definieras i förhållande till omgivningen. Begreppet etnisk markör kan användas för att beteckna de signaler som relevantgörs i mötet mellan etniska grupper.

Stigma, dvs. det att besitta en egenskap som utgör ett hinder för ett fullt socialt erkännande, tas upp i avsnitt 4.2.4. Olika typer av stigman har olika visibilitet, och beroende på om den stigmatiserande egenskapen är känd eller inte kan en individ vara antingen diskrediterad eller diskreditabel. Möjligheten att ”passera”, dvs. utge sig för att vara en person som saknar stigma, exemplifieras med Harald Eidheims undersökningar av ett kustsamiskt samhälle i Nordnorge. Från ett liknande område kommer också Ivar Bjørklunds exempel på assimilering, dvs. då en etnisk grupp ger upp sina kulturella kännetecken för att i stället uppgå i en annan grupp. Den motsatta utvecklingen, revitalisering, tas upp i avsnitt 4.2.6.

I avsnitt 4.3 finns exempel på hur namn och etnicitet kan samverka. Vissa av dessa fall har haft betydelse främst för namnbäraren själv och för synen på den egna etniciteten. Andra har haft betydelse gentemot namnbärarens egen etniska grupp, i många fall som tillhörighetsmarkör. Namn kan fungera som etniska markörer även i förhållande till ett omgivande samhälle. Det finns många exempel på hur detta kan vara till nackdel för namnbäraren, t.ex. genom olika former av exkludering och diskriminering. Sådana situationer har i vissa fall legat bakom att namnbärare har bytt till ett etniskt omarkerat namn för att undkomma den negativa behandlingen som orsakats av det tidigare namnet. Det finns också exempel på att ett avvikande namn kan väcka intresse eller markera tillhörighet till en etnisk grupp som anses ha

positiva egenskaper. Slutligen finns exempel på hur personnamn har använts som nationella symboler.

Urfolksperspektivet på namnforskning har hittills mestadels varit inriktat på ortnamn. Det finns internationella samarbeten för registrering och bevarande av urbefolkningars och minoriteters ortnamn. FN-organet UNGEGN (United Nations Group of Experts on Geographical Names) har en arbetsgrupp för ”the promotion of recording and use of indigenous, minority and regional language group geographical names”[31] (om detta arbete, se t.ex. Watt 2006). För samisk del har stavningen av samiska ortnamn på kartor varit ett återkommande diskussionsämne (se Mattisson 1993, Dehlin 2008). Nuvarande praxis är att ortnamn, även på minoritetsspråk, ska stavas i enlighet med språkets ortografi, om det inte finns andra, hävdvunna stavningformer (se avsnitt 2.6 om begreppet god ortnamnssed).

Inom övrig namnforskning är urfolksperspektivet ännu inte riktigt etablerat. Det finns dock mycket som talar för att även studiet av personnamn eller övriga namn, dvs. namn på t.ex. djur, restauranger eller institutioner, kan vara givande. Vad gäller personnamnsskicket kan man tänka sig att just namnens funktion som markörer av etnisk tillhörighet kan ha betydelse för många minoritets- eller urfolksgrupper.

Thomas Hylland Eriksen (1998 s. 156 f.) tar upp att urfolk under lång tid varit utsatta för olika typer av övergrepp, men att de i synnerhet sedan 1970-talet organiserat sig politiskt och börjat hävda sina intressen gentemot de dominerande majoriteterna. ”Dynamiken hos sådana etnopolitiska rörelser har visat sig vara ett ytterst fruktbart område för att studera identitetsprocesser under perioder av förändring”, skriver Eriksen. Yulian Konstantinov och Gulbrand Alhaug (1995 s. 16 f.) diskuterar huruvida det finns ett samband mellan social instabilitet och hög antroponymisk, dvs. personnamnsrelaterad, aktivitet. Båda dessa tankegångar går att tillämpa på mitt avhandlingsämne. Den tidsperiod jag undersöker har inneburit stora sociala omvälvningar, från 1920-talets rasbiologi till det sena 1900-talets och det tidiga 2000-talets etniska revitalisering. Därmed kan man tänka sig att denna period, med Konstantinov och Alhaugs resonemang, också har inneburit en ökad antroponymisk aktivitet. Den etnopolitiska rörelsens identitetsprocesser, som Eriksen nämner, kan speglas i namnskicket genom den starka koppling som finns mellan personnamn och identitet. I synnerhet släktnamnen är nära knutna till gruppidentiteten, eftersom en av funktionerna hos släktnamnen är just att uttrycka tillhörigheten till en släkt.

Å andra sidan har släktnamnssystemet en inbyggd kontinuitet: det normala är att släktnamnen traderas, inte att de byts ut. Detta skapar en trögghet i släktnamnsskicket, som kan motverka förändringar i form av ökad antroponymisk aktivitet. De starka bevarande krafterna kan göra att förändringar i släktnamnsskicket inte blir synliga förrän efter längre tid. Det

[31] http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/ungegnwgroups.htm#WG_Indigenous (2010-02-25).

gäller också generellt för personnamnsskick att man inte kan förvänta sig alltför snabba förändringar. Det Kousgård Sørensen kallar konventionsbehovet gör att det finns starka bevarande och traderande krafter: man hakar inte på namntrender lika snabbt som andra trender. Det är få saker en människa använder under så lång tid som sitt eget namn.

Bland exemplen i avsnitt 4.3 finns mycket som kan ha relevans för mitt avhandlingsarbete. Flera av informanterna i Christina Åhréns undersökningar har berättat om hur äldre släktingar bytt bort samiska släktnamn, delvis för att undkomma ett stigma. Raija Sandströms undersökning av släktnamn i Tornedalen visar att de svenskspråkiga namnen ansetts vara ”finare” än de finskspråkiga, dvs. haft högre prestige. De finskspråkiga namnen har också medfört praktiska problem: myndigheterna har haft svårt att stava dem, och namnen kan också ha gjort det svårare för namnbärarna att få arbete. Sandström menar att denna typ av diskriminering av allt att döma varit relativt vanlig under perioden 1940–1960. Vera Lifs studie av ingermanländares namnskick i Sverige visar också att många av dessa har antagit svenska släktnamn, både för att barnen ska undgå att mobbas i skolan och för att det varit frustrerande att namnen ständigt förvanskats. Man kan tänka sig att samma typer av problem kan ha haft inverkan även på det samiska släktnamnsskicket. I kapitel 7, som redovisar undersökningen av byten till nybildade namn, återkommer jag till detta.

I avsnitt 4.3 har vi sett exempel på personer som antagit samiska namn, som ett led i att söka en samisk identitet eller som ett sätt att ta tillbaka en ”förlorad barndom” utan kännedom om den samiska härstamningen. Ett etniskt färgat namn kan också, som i fallet med Andrea Amfts informant, utgöra en för namnbäraren betydelsefull länk till det samiska ursprunget och hjälpa till att hävda en etnisk identitet gentemot den egna gruppen. Även Anneli Kråiks krönika tar upp namnets betydelse för att visa tillhörigheten till ”rätt” grupp. Anand Sharma nämner namnets funktion som dörröppnare. En av Charlotte Hagströms informanter påpekar att ett särpräglat namn kan innebära att man skiljer sig från mängden och lättare blir ihågkommen. I kapitel 8, där jag undersöker antagandet av samiskt markerade namn, kommer flera av dessa frågor att aktualiseras.

Namns språktillhörighet kan vara viktig för ett synliggörande, framför allt för minoritetsgrupper. Men synliggörandet via namn innebär samtidigt en exponering. Härvid är det skillnad på ort- och personnamn: ortnamnen är mer allmängods, medan synliggörande via personnamn är knutet till namnbäraren som person. Den som bär ett namn som samtidigt fungerar som etnisk markör är också mer exponerad för negativt bemötande kopplat till den etniska tillhörigheten. För en maktsvag och stigmatiserad grupp kan valet därför stå mellan att gömma sig och glömmas bort eller att synas och missgynnas.

För en hel nation kan medborgarnas namn vara en manifestation av den egna kulturen och det egna språket. Exempel på hur namn har fungerat som

nationella symboler har tagits upp i avsnitt 4.3.4. I fallet med den kurdiska pojken Berxwedan vittnar dessutom namnets betydelse, 'motstånd', om att även föräldrarna ser namnet som ett vapen i kampen. Även om samer i Sverige utkämpar en annan typ av strid än kurder i Turkiet, kan man tänka sig att även samiska namn kan ha ett liknande symbolvärde. De turkiska myndigheterna accepterar inte ett namn som innehåller bokstäverna *x* och *w* – men hur är det med de samiska specialtecknen? Som nämnts i avsnitt 2.2 innehåller det nordsamiska alfabetet både *á*, *č*, *đ*, *ŋ*, *š*, *ŧ* och *ž*. Av dessa tecken är det endast *á* och *đ* som kan hanteras av Skatteverkets nuvarande datasystem. Enligt namnlagen (§ 12 p. 1) får man inte godkänna ett nybildat efternamn som "till bildning, uttal eller stavning har en sådan språklig form att det inte är lämpligt som efternamn här i landet". Innebär användningen av tecken som saknas i det svenska alfabetet automatiskt att ett namn inte är lämpligt som namn i Sverige? Skulle det innebära någon skillnad om det var fråga om ett inhemskt nordsamiskt namn, som namnbäraren önskar stava i enlighet med modern nordsamisk ortografi? Ett namn på ett inhemskt språk borde uppfattas som lämpligt i landet, men en korrekt stavning av ett sådant namn kan innebära användning av bokstäver som inte finns med i det svenska alfabetet, och som Skatteverkets system inte heller kan hantera. Skulle detta göra att det inhemska namnet bedöms vara olämpligt, indirekt på grund av att det är stavat i enlighet med gällande ortografi – något som, om namnet hade varit ett ortnamn, i stället hade inneburit "god ortnamnssed"? Denna fråga är mycket intressant, men har inte prövats juridiskt i Patentbesvärsrätten sedan åtminstone 1990.[32]

Norges nuvarande namnlag är mycket tillåtande och möjliggör att även samiska namnformer kan bäras som officiella namn. Men det finns också exempel på personer som redan tidigare lyckats driva igenom detta, t.ex. en man som sedan 1999 har ett *š* i den officiella namnformen. Han uppger dock att det var "litt vanskelig å få til dette".[33]

Konstantinov och Alhaug (1995 s. 17) framhåller att personnamn kan ses som en social kommentar. Deras resonemang gäller framför allt förnamn, eftersom namngivningen i detta fall innebär ett val. Men även ett släktnamnsbyte innebär ett aktivt ställningstagande. Processen vid antagandet av ett nytt släktnamn är därför jämförbar. De kommande undersökningarna kommer att visa vilka typer av sociala kommentarer de olika samiska släktnamnsbytena utgör.

[32] Jag tackar Jan Ottosson, jurist på PRV:s personnamnssektion, för upplysningar och mejldiskussion om detta.
[33] Uppgift i e-brev till förf. 2010-03-04.

5 Material och metod

Han heter Kristian, sier Nanna. Kristian med k.

Helene Uri: De beste blant oss (2006)

Men varför har alla så konstiga dubbelnamn?

Ann-Helén Laestadius: Hej vacker (2010)

Den empiriska delen av avhandlingen består av tre delundersökningar. I detta kapitel presenteras de material och de metoder som använts för att genomföra de respektive undersökningarna. Avsnitt 5.1 behandlar den första delundersökningen, avsnitt 5.2 den andra och 5.3 den tredje.

5.1 Släktnamn hos dagens svenska samer

5.1.1 Den samiska röstlängden

Som källa till beskrivningen av det nutida samiska släktnamnsskicket i Sverige har jag använt 2005 års röstlängd till det svenska Sametinget. Denna fastställdes av Sametingets valnämnd den 1 mars 2005.

För att kunna upptas i Sametingets röstlängd ska man uppfylla ett antal kriterier. För det första ska man själv anse sig vara same. För det andra ska antingen man själv, någon av ens föräldrar eller någon av ens far- eller morföräldrar ha eller ha haft samiska som språk i hemmet. Om någon av föräldrarna är eller har varit upptagen i röstlängden behöver språkkriteriet inte uppfyllas. För det tredje ska man ha fyllt eller fylla 18 år senast på valdagen (som för 2005 års val inföll den 15 maj) samt vara svensk medborgare eller ha varit folkbokförd i Sverige de tre senaste åren. (Sametingslagen 1992:1433.)

Totalt var 7 179 personer röstberättigade i 2005 års val. Den röstlängd jag har haft tillgång till omfattar 7 177 personer, eftersom några väljare har skyddade personuppgifter.[34]

[34] Det totala antalet röstberättigade i 2005 års val har ibland uppgetts vara 7 179, ibland 7 180. Jag använder siffran 7 179, eftersom den statistik jag har haft tillgång till (se avsnitt 5.1.1.2) tar upp 7 179 personer. Det väsentliga för mig är förstås den röstlängd jag själv har haft till-

5.1.1.1 Röstlängdens representativitet för Sveriges samiska befolkning

Som diskuterat i avsnitt 2.7.2 är den samiska befolkningens storlek svår att fastställa, men med all sannolikhet utgör röstlängdens 7 179 personer bara en minoritet av de svenska samerna. Det finns flera skäl till detta.

För att upptas i den samiska röstlängden måste varje enskild individ anmäla sig. Man ska därvid ange personuppgifter både för sig själv och för den släkting som har eller har haft samiska som språk i hemmet, alternativt som är eller har varit upptagen i röstlängden. Denna ordning gör att både initiativet att anmäla sig och bevisbördan för att man har rätt att anmäla sig ligger hos den enskilde.

En grupp som saknas i röstlängden är förstås de som är omyndiga, eftersom de ännu inte är röstberättigade. Men många står utanför av andra skäl. Ett svagt intresse för samepolitik är en av de faktorer som kan bidra till att man låter bli att anmäla sig. Det svenska Sametinget inrättades 1993, och 2005 års val var bara det fjärde i raden. Den tidigare sametingsordföranden Olov J Sikku säger i en intervju att det ”tog två perioder att reda ut oegentligheter” och att man först i den tredje perioden började bedriva sakfrågor och arbeta som ett parlament. Han upplever att media har stämplat Sametinget som bråkigt, och säger att Sametinget skulle ha haft ett helt annat rykte om man hade skrivit lika många artiklar om det som fungerat bra. (Hällgren 2005 s. 10.) Trots att man nu har kommit till rätta med många av de initiala problemen, kan alltså detta ha gjort många människor negativt inställda till Sametinget.

Ett annat problem är att Sametingets ställning är oklar. Tinget är dels en statlig myndighet, som Lennart Lundmark beskriver som en ”kombination av en länsstyrelse och ett kommunfullmäktige”, dels ett parlament, som emellertid inte har särskilt stor beslutanderätt. I exempelvis markfrågor får Sametinget yttra sig, men övriga myndigheter har ingen skyldighet att ta hänsyn till Sametingets åsikter. (L. Lundmark 2008 s. 227 f.) Rättsligt är Sametinget en myndighet under regeringen, där de samiska frågorna samordnas av Jordbruksdepartementet.[35] Att den konstitutionella ställningen är svag kan göra att valet till Sametinget inte upplevs som viktigt.

Att anmäla sig till röstlängden innebär ett ställningstagande, eftersom man ska skriva under på att man känner sig som same och därvid bekräfta sin etniska identitet. Men ställningstagandet är inte bara personligt. Eftersom röstlängden är en offentlig handling innebär en anmälan också att man tar ställning inför det svenska och det samiska samhället. Det är naturligt att den samiska etnicitetsproblematiken, diskuterad i avsnitt 2.7, också påverkar vilka som väljer att anmäla sig till röstlängden och vilka som avstår.

---

gång till, omfattande 7 177 personer. De motstridiga uppgifterna kring det totala antalet röstberättigade berör alltså inte mitt arbete.

[35] http://www.sametinget.se/1027 (2009-12-15).

Den samiske artisten Roger Pontare intervjuades år 2001 bland annat om sin inställning till den samiska röstlängden. Han uppger att en anledning till att många inte anmäler sig är känslan av att vara ifrågasatt och inte ses som ”fullvärdig same”. Pontare har själv skogssamiskt påbrå men konstaterar att ”det är en kategori samer som inte har nån hög status. Både fiske- och skogssamer har dålig status” (A. Kråik 2001 s. 15). Han upplever att det finns en rangordning bland samer, där vissa samiska grupper sätts högre än andra. Trots att han har medverkat i reklam för anmälan till röstlängden har han inte själv skrivit in sig:

> Så länge det finns en kategori, en falang som ser ner på dem som inte till exempel kan prata samiska, eller har nog mycket samisk bakgrund så är jag osäker på att skriva på en sån där grej fast de har velat att jag skulle göra det. Men jag måste ju känna från hjärtat att jag är accepterad. Det problemet brottas många med som är mera same än vad jag är. De känner sig inte värdiga och ingår inte i den här huvudfalangen av samer som har status på nåt sätt. (A.a. s. 16.)

Reglerna för att bli upptagen i den norska sameröstlängden överensstämmer med reglerna för den svenska, och även på norska sidan är det bara en del av samerna som har anmält sig. Förhållandena i de båda länderna är alltså jämförbara. Lina Gaski har gjort undersökningar i Evenes och Skånland, två kommuner i gränstrakterna mellan Nordlands och Troms fylken, och där intervjuat icke-renskötande ”markesamer”. Det Gaski skriver om inställningen till samemantallet, dvs. den norska sameröstlängden, kan i stort antas gälla många samer även på svensk sida:

> Det som generelt er gitt som årsaker til den lave oppslutningen om manntallsinnskrivinga og Sametingsvalgene gjelder også for markebygdene. I tillegg til at historiske årsaker, og målrettet statlig fornorskningspolitikk er åpenbare forklaringer, har også selve prosessen knyttet til manntallsinnføringa vært framsatt som en årsak; det krever en aktiv handling fra den enkelte i forhold til deltakelse i norske valg, og kan være en høy terskel å overkomme hvis samepolitisk aktivitet oppleves som stigmatiserende. Det å skrive seg inn i manntallet innebærer også et ”offentlig” valg av identitet, og som vi skal komme tilbake til seinere er det noe som kan innebære ulike dilemmaer og kostnader for den enkelte. (Gaski 2000 s. 34.)

Gaski uppger att särskilt Samenes Landsforbund inför det första norska sametingsvalet 1989 argumenterade mot upprättandet av en samisk röstlängd. Centrala personer inom organisationen kopplade registreringen av samer till registreringen av judar under andra världskriget. Även i Gaskis undersökningar uppger många detta som argument till att de har låtit bli att registrera sig. (Gaski 2000 s. 66, not.) Att registreras i en förteckning över människor med en viss etnisk tillhörighet kan alltså upplevas som potentiellt farligt. Den som har har anmält sig till röstlängden är offentligt registrerad

som same, och har därmed ingen möjlighet att undanhålla det samiska ursprunget.

År 2004 infördes i den svenska sametingslagen en möjlighet att överklaga att en annan person upptagits i röstlängden. Detta kunde göras första gången inför upprättandet av 2005 års röstlängd. Totalt överklagades 38 personers upptagande i röstlängden, och dessa fick därmed sin samiska identitet ifrågasatt och granskad inför domstol. Dagens Nyheter publicerade den 5 februari 2005 en artikel där bland annat denna fråga diskuteras. Apropå att många samer har avstått från att registrera sig säger en av de intervjuade att det ”beror på den etniska granskningen. Ingen vill gå igenom den”. (A. Boström 2005.) Följden av 2005 års överklaganden blev att tre av de 38 ifrågasatta personerna ströks från röstlängden.[36]

Det finns tillgänglig statistik över röstlängdens ålders- och könsfördelning och över väljarnas hemlän (se avsnitt 5.1.1.2 nedan), men tyvärr inga undersökningar av vilka samiska grupper som väljer att stå utanför sameröstlängden. Man kan kanske föreställa sig att många av de som lever långt från den samiska kärnverksamheten är mindre benägna att engagera sig politiskt. Å andra sidan kan just dessa individer känna ett behov av att knyta an till sitt samiska ursprung och kanske också få sin etniska tillhörighet bekräftad i ett officiellt dokument. En informant i Andrea Amfts avhandling berättar att hon tidigare har varit mycket osäker på sin position i det samiska samhället, men att hon upplever att hennes position har stärkts sedan hon upptagits i röstlängden. ”Rösträtten har legitimerat och synliggjort henne som same”, skriver Amft (2000 s. 167). Man kan också tänka sig att de som, med Pontares terminologi, inte tillhör den ”samiska huvudfalangen” hellre står utanför än riskerar att ifrågasättas och kanske drabbas av negativa efterverkningar. Varje ny samisk röstlängd har hittills varit mer omfattande än de tidigare, men med all sannolikhet är ännu en majoritet av de svenska samerna orepresenterade.

Sammantaget finns det alltså en rad invändningar mot sameröstlängden som källa. Att jag ändå har använt den beror på att den är den mest omfattande officiella förteckning över svenska samer som föreligger.

5.1.1.2 Statistik över röstlängdsdeltagarna

Valmyndigheten sammanställde den 1 mars 2005 viss statistik över väljarna i den samiska röstlängden. Statistiken visar dels väljarnas fördelning per boendelän, dels deras ålders- och könsfördelning. Eftersom den geografiska fördelningen har betydelse för mina undersökningar, återges denna statistik i sin helhet i tabell 2.

[36] Det är intressant att notera vilka släktnamn som bärs av de personer som uttalar sig i artikeln. Reportern har talat med tre personer som var anmälda till röstlängden, men vilkas rösträtt överklagades. Alla dessa bär svenska namn (ett *-son*-namn och två tvåledade namn). Vidare intervjuas två personer som har överklagat andra och två samepolitiker som försvarar systemet med överklagandemöjlighet. Alla dessa fyra personer bär samiskspråkiga namn.

Tabell 2. Den samiska röstlängdens fördelning mellan län.

Län	Antal personer	Andel
Boende utomlands	106	1,48 %
Blekinge län	7	0,10 %
Dalarnas län	73	1,02 %
Gotlands län	18	0,25 %
Gävleborgs län	62	0,86 %
Hallands län	14	0,20 %
Jämtlands län	514	7,16 %
Jönköpings län	12	0,17 %
Kalmar län	23	0,32 %
Kronobergs län	18	0,25 %
Norrbottens län	3 510	48,89 %
Skåne län	62	0,86 %
Stockholms län	513	7,15 %
Södermanlands län	39	0,54 %
Uppsala län	95	1,32 %
Värmlands län	29	0,40 %
Västerbottens län	1 622	22,59 %
Västernorrlands län	160	2,23 %
Västmanlands län	48	0,67 %
Västra Götalands län	167	2,33 %
Örebro län	38	0,53 %
Östergötlands län	49	0,68 %
Totalt	7 179	100,00 %

Som tabellen visar är nästan hälften av väljarna bosatta i Norrbottens län. En knapp fjärdedel finns i Västerbottens län. Runt 7 % bor i Jämtlands län och ungefär lika många i Stockholms län. I övriga län ligger andelen under 3 %.

Röstlängdens könsfördelning är jämn, 49,32 % kvinnor mot 50,68 % män.

5.1.1.3 Min användning av röstlängden

Urval

Av de 7 179 personer som var röstberättigade i 2005 års sametingsval har jag, som nämnts ovan, tillgång till uppgifter om 7 177 individer. Dessa är alfabetiskt ordnade. För varje individ anges efternamn, förnamn och eventuellt mellannamn (i samma former som i de svenska folkbokföringsregistren) samt postadress. För att få ett mer hanterbart material har jag ur denna population gjort ett systematiskt urval av var tredje individ, motsvarande löpnummer 1, 4, 7 osv. (i praktiken den första av tre spalter). Många samiska släktnamn har endast ett fåtal bärare, men detta urval innebär att jag täcker in alla släktnamn i röstlängden som bärs av minst tre personer. Det gjorda urvalet omfattar 2 393 individer, vilket får anses vara ett representativt urval av röstlängden som helhet.

Geografisk indelning av namnbärarna

För att kunna se hur de förekommande släktnamnen fördelar sig geografiskt har jag gjort en områdesindelning av namnbärarna. Eftersom jag har tillgång till namnbärarnas adresser har jag utgått från postnumren, och gjort en indelning som i huvudsak följer de tvåställiga postnummerområdena. En karta över dessa områden återges i figur 2.

Figur 2. Karta över relevanta tvåställiga postnummerområden. Efter förlaga från Postnummerservice Norden AB.

Principen vid områdesindelningen har varit att undersöka olika områden inom Sápmi, men sammanföra övriga Sverige och övriga världen. Vid avgränsningen av Sápmi mot övriga Sverige har jag valt att räkna även kustområdena som samiska, trots att de annars inte brukar inkluderas i Sápmi. Det finns två skäl till detta: dels har många renskötare sina vinterbetesland i kustområdet, dels har kuststäderna haft stor inflyttning från inlandet, eftersom inlandet erbjuder begränsade möjligheter till utbildning och ibland även till arbete. Jag har valt att dra Sápmis sydgräns söder om områdena 790 90 (Särna) och 790 91 (Idre), som är de sydligaste områden där det idag bedrivs renskötsel.[37] Postnummerområdena 84 (Härjedalen och södra Jämtland), 85 (Sundsvall) och 86 (Medelpad) har tagits med, men inte område 82 (Hälsingland).

[37] Jag tackar Jörgen Jonsson, ordförande i Idre sameby, för upplysningar om detta.

Gränsdragningar inom Sápmi kan göras på en rad olika sätt. Tänkbara utgångspunkter kan vara t.ex. språkområden, samebyar eller äldre lappmarksindelningar. Indelningen efter postnummerområden är på intet vis idealisk i förhållande till samiska kulturområden. Det nordligaste området, 98, är stort och innefattar både nordsamiskt och delar av lulesamiskt område. Vidare omfattar postnummerområde 93 både umesamiskt (Malå, Arvidsjaur) och arjeplogssamiskt område (Jäkkvik, Arjeplog). Jag har ändå, bland annat av praktiska skäl, valt att hålla fast vid postnummerområdenas indelning, dock med undantaget att Särna och Idre har förts till område 84 trots att de har postnummer på 79 (dvs. inkluderats i det jag räknar som samiskt område, eftersom de ligger inom dagens renskötselområde).

Den geografiska indelning jag har gjort omfattar på så sätt 18 områden, vilka presenteras i tabell 3 nedan. För att underlätta orienteringen anges några orter (här med svenska namnformer) inom varje postnummerområde.

Tabell 3. Områden för geografisk indelning av namnbärarna i röstlängden.

Postnummerområde	Exempel på orter i området
98	Abisko, Kiruna, Karesuando, Korpilombolo, Gällivare, Porjus
97	Luleå
96	Kvikkjokk, Jokkmokk, Boden
95	Pello, Överkalix, Råneå, Haparanda
94	Vidsel, Älvsbyn, Piteå, Jävrebyn
93	Jäkkvik, Laisvall, Arjeplog, Moskosel, Arvidsjaur, Malå, Skellefteå
92	Tärnaby, Storuman, Sorsele, Lycksele, Vindeln
91	Klimpfjäll, Dikanäs, Vilhelmina, Vännäs, Nordmaling
90	Umeå
89	Solberg, Bredbyn, Örnsköldsvik
88	Rossön, Ramsele, Junsele, Sollefteå
87	Kramfors, Härnösand
86	Stöde, Timrå, Njurunda
85	Sundsvall
84, 790 90, 790 91	Funäsdalen, Sveg, Ånge, Gällö, Särna, Idre
83	Åre, Gäddede, Strömsund, Östersund
Övriga Sverige (postnr 100 05–790 70 samt 791 30–828 99)	
Övriga världen	

I tabell 2 i avsnitt 5.1.1.2 presenterades Valmyndighetens statistik över hur väljarna i hela den samiska röstlängden fördelar sig geografiskt. Frågan huruvida mitt urval är en god geografisk representation av röstlängden som helhet, kan besvaras genom en jämförelse mellan befolkningen i de tvåställiga postnummerområdena och röstlängdens fördelning per län. Postnummerområdenas gränser stämmer visserligen inte helt överens med länsgränserna, men en jämförelse kan ändå bli meningsfull. Antalet invånare i postnummerområde 93, som korsas av gränsen mellan Norrbottens och

Västerbottens län, har jag delat i två lika delar, och jag har därefter fört en del till varje län. (Den del som ligger inom Norrbottens län är geografiskt större, men å andra sidan ligger det betydligt mer befolkningstäta kustområdet i Västerbottens län.) I övrigt har jag jämfört Jämtlands län med postnummerområdena 83, 84, 790 90 och 790 91 (trots att Östra Härjedalen, dvs. delar av postnummerområde 84, hör till Västernorrlands län), och Västernorrlands län med postnummerområdena 85–89 (trots att en liten del av postnummerområde 88 ligger inom Jämtlands län).

Förhållandet mellan mina områdesindelningar inom Sápmi och de fyra norrlandslänen presenteras i tabell 4.

Tabell 4. Mina områdesindelningar i förhållande till länsindelning.

Län	Ungefärlig motsvarighet i postnummerområden	Antal personer i länet enl. röstlängdsstatistik	Antal personer i mina omr.	Andel i mina omr. jämfört med motsv. län
Norrbotten	94–98, norra delen av 93	3 510	1 111	31,7 %
Västerbotten	90–92, södra delen av 93	1 622	594	36,6 %
Jämtland	83, större delen av 84	514	172	33,5 %
Västernorrland	85–89, delar av 84	160	49	30,6 %

Om gränserna i min områdesindelning hade stämt exakt med länsgränserna, och om mitt urval hade haft exakt samma geografiska fördelning som röstlängden som helhet, skulle värdet i spalten längst till höger vara 33,3 %. Mina värden avviker något från detta, men avvikelsen är aldrig större än 3,3 procentenheter (Västerbottens län). Detta visar att mitt urval är en god representation av röstlängden som helhet även geografiskt.

Könsindelning av namnbärarna

För att kunna undersöka eventuella skillnader mellan mäns och kvinnors namnskick har jag också noterat namnbärarnas kön. Detta har jag baserat på individernas förnamn. I de fall en person endast har (ett eller flera) förnamn som kan bäras av både män och kvinnor har jag sorterat vederbörande under det kön som enligt Statistiska centralbyrån (SCB) är vanligast för det aktuella namnet. Exempelvis har bärare av namnet *Torild*, som år 2005 bars av 76 kvinnor och 304 män, sorterats som män. Ett tjugotal namn som kan bäras av båda könen förekommer i mitt material. Dessa unisexnamn bärs av drygt 30 individer i mitt material, varför felkällans storlek är ungefär en procent.[38]

[38] Då har jag inte räknat in namnet *Maria*, som kan bäras av både kvinnor och män. Namnet är dock så ovanligt som mansnamn i Sverige att det är 8 000 gånger vanligare att en svensk kvinna har *Maria* som tilltalsnamn än att en svensk man har det. Sannolikheten att någon Maria i mitt material ska vara man är alltså ytterst liten.

5.1.2 Kategorisering av släktnamn

5.1.2.1 Möjliga utgångspunkter för kategorisering

Personnamn kan sorteras på olika sätt. En språklig indelning kan utgå från namnets språkliga tillhörighet, medan en mer kulturell indelning kan ta fasta på t.ex. namnets tillhörighet till ett visst namnbestånd.

Namnkategorisering är ofta problematisk. En språklig kategorisering kan kompliceras av att namnets form har förändrats t.ex. när det har lånats mellan språkområden. Namn har därför ofta flera språkliga lager. Ett exempel är namnet *Anders*. Etymologiskt sett är det ett grekiskt namn, eftersom formen *Andreas* är grekisk. Formen *Anders* är dock inte grekisk, utan nordisk. Hur ett namn med flera språkliga lager bör klassificeras beror på vilket syfte undersökningen har.

Har man valt en mer kulturell indelning och vill beskriva t.ex. vilken utbredning ett visst namn har, måste man ta hänsyn till att namn ofta tillhör fler än ett namnbestånd. Speciellt namn med religiösa kopplingar, som t.ex. *Maria*, *Isak* eller *Muhammad*, används i många språkområden och av många folkgrupper.

Tidigare svenska personnamnsavhandlingar visar att det verkar vara svårt att undvika problem vid kategoriseringen av personnamn. Linnea Gustafssons avhandling Novation i norr (2002) behandlar förnamnsgivning i Skelleftebygden under framför allt 1800-talet. De namn som väljs ur ett befintligt onomastikon, och alltså inte nybildas vid namngivningstillfället, delar hon in i tolv grupper, ömsom utifrån namnens språktillhörighet, ömsom utifrån den kontext namnet tidigare har varit känd från. På detta vis får hon namnkategorier som dels ”engelska namn”, ”tyska och tyskinspirerade namn” och ”klassiska och latininspirerade namn”, dels ”almanacksnamn”, ”litterära namn” och ”kungahusets namn”. Gustafsson uppger att hon har ”sökt bilda [sig] en uppfattning om dopnamnens inlåningsvägar” (s. 91), men påpekar också att de använda kategorierna överlappar varandra. Fakultetsopponenten Gulbrand Alhaug framhåller i sin recension att Gustafsson borde ha gjort tydligare skillnad mellan klassificering på kulturell respektive språklig grund, och presenterar också en egen klassificeringsmodell, där den kulturella klassificeringen är överordnad den språkliga. Han påpekar att en kulturell klassificering är mer problematisk än en rent språklig, och menar också att ”det er meir problematisk å stille opp ein generell klassifiseringsmodell for personnamn enn for stadnamn”. (Alhaug 2003 s. 69 ff.)

Även Vera Lif, som år 2004 lade fram en avhandling om ingermanländares namnskick under 1900-talet, har använt namnkategorier i sitt arbete. De förekommande förnamnen delar hon in i de tre grupperna ”traditionellt ingermanländska namn”, ”riksfinska namn” och ”svenska eller övriga namn”. Hon uppger att hon avser ”namnens tillhörighet till namnbestånd, inte deras språkliga ursprung.” (Lif 2004 s. 58.) Som traditionellt ingerman-

ländska räknas de namn som i en bakgrundsundersökning bärs av ingermanländare födda före 1920. Metoden får till följd att t.ex. namnet *Anna* klassas som traditionellt ingermanländskt, i motsats till svenska eller riksfinska namn. Detta är naturligtvis ett problem, vilket också fakultetsopponenten Staffan Nyström tar upp i sin recension av avhandlingen. ”Det finns en risk att kategoriseringen förvränger verkligheten”, skriver han, och sammanfattar: ”Om Vera Lifs avhandling har någon uppenbar svaghet, så ligger den nog här, menar jag.” (Nyström 2005 s. 44.)

Ett sätt att undvika kategoriseringproblem är naturligtvis att över huvud taget inte kategorisera de namn man undersöker, utan i stället göra en enbart kvalitativ beskrivning av vart och ett av namnen. Kvalitativa beskrivningar lämpar sig dock bäst för mindre material, medan kvantifiering ofta är det mest fruktbara sättet att beskriva större material. Kvantifieringen, i sin tur, kräver att materialets namn klassificeras, och klassificeringskategorierna blir då ofrånkomligen mindre precisa än vad en kvalitativ beskrivning skulle bli. Problematiken kan jämföras med att beskriva en mosaik: Om man väljer att beskriva endast en eller ett par av de ingående stenarna, kan man grundligt diskutera varje nyansskiftning. Om man däremot ska beskriva det motiv som mosaiken i sin helhet bildar, blir man tvungen att sammanföra flera nyanser av ljusgrått i en och samma kategori, utan närmare precisering av om den ena eller den andra stenen är lite mörkare eller ljusare.

5.1.2.2 Egna namnkategorier

Jag har valt att göra en språklig indelning i stället för en kulturell. En språklig kategorisering kan göras mer objektiv, medan en kulturell i högre grad är beroende av vem som gör bedömningen. Valet att utgå från namnets språkform gör därför att undersökningens reliabilitet förbättras. Indelningen av släktnamnen i mitt material har gjorts i följande kategorier:

- samiskspråkiga namn
- finskspråkiga namn
- namn som kan vara såväl samisk- som finskspråkiga
- svensk- eller norskspråkiga namn utom -*son*-namn
- -*son*-namn (inkl. namn på -*sen* och -*dotter*, se nedan)
- namn från övriga språk

I avsnitt 5.1.2.1 ovan diskuterades, med exempelnamnet *Anders*, att namn kan ha flera språkliga lager. Utgångspunkten för min kategorisering har varit den språkliga form namnen har idag. Det finns flera skäl till detta. Ett är att även om en etymologi ger information om ett namns uppkomst, säger den inget om namnets senare utveckling: hur och av vilka namnet har använts och traderats. Ofta sätter sådan tradering språkliga spår i namnet, t.ex. när namnet *Andreas* utvecklats till *Anders*. Den typ av kategorisering jag har valt att göra tar alltså fasta på hur namnet har använts snarare än hur det först

uppstod. Ett annat skäl att utgå från dagens namnformer är att det är dessa som finns i namnbärarnas och namnbrukarnas medvetande, och som därmed också ligger till grund för hur namnen fungerar i samhället. En etymologisk indelning skulle i det här sammanhanget göras mer för vetenskapens skull, men säga mindre om synen på namnen i det övriga samhället.

Ett exempel på min behandling av namn med flera språkliga lager är att jag räknar namnet *Nutti* som samiskspråkigt. *Nutti* har uppstått ur det nordiska mansnamnet *Knut*, och är därför etymologiskt sett ett nordiskt namn. Namnets form har dock ändrats och anpassats till samisk fonotax, och av detta skäl kategoriserar jag det som samiskspråkigt. Den som stöter på någon som heter exempelvis *Sofia Nutti* uppfattar sannolikt släktnamnets språkliga form som snarare osvensk än svensk. Eftersom jag är intresserad av hur namnen fungerar i samhället, är det också rimligare att kalla namnet *Nutti* samiskspråkigt än svenskspråkigt.

Skälet till att jag placerar *-son*-namnen i en egen kategori är inte språkligt, utan har att göra med hur olika typer av släktnamn har växt fram (se avsnitt 1.3.1). Många av de svenskspråkiga släktnamnen har uppkommit genom en aktiv namnbildning, medan *-son*-namnen i stället har växt fram naturligt och stelnat till släktnamn hos de personer som inte redan bar ett ärftligt namn. Förhållandet mellan andelarna *-son*-namn och övriga släktnamn i ett visst område kan på så sätt ge en fingervisning om hur släktnamnsframväxten i området har gått till.

Nedan ges ett försök till definition av kategorierna samt exempel på namn i varje kategori.

Samiskspråkiga namn

Till gruppen *samiskspråkiga namn* förs namn bildade av samiskt språkmaterial, t.ex. *Utsi* (saN *uhcci* ’liten’) och *Nägga* (saL *nägga* ’snål’). Vidare förs till denna grupp släktnamn bestående av samiskspråkiga ortnamn, som *Sjaunja* och *Svarto*, och släktnamn bestående av samiska förnamnsformer, som *Baer*, *Sunna* och *Tomma*.

En del av de släktnamn som är i samiskt bruk har oklar uppkomst eller är otolkade, och då är det naturligtvis svårare att hävda att de är samiskspråkiga. Namn som t.ex. *Länta*, som inte har någon känd språklig härledning, men som följer samisk fonotax och har sin huvudsakliga utbredning i det traditionellt samiska området, har klassificerats som samiska trots att de är otolkade.

Finskspråkiga namn

Till gruppen finskspråkiga namn har förts släktnamn på *-nen*, som t.ex. *Kuhmunen* och *Savonen*, namn på *-ainen*, som *Marainen*, namn på *-la*/*-lä*,

som *Mannela* och *Taavola*,[39] släktnamn bestående av finskspråkiga ortnamn, som *Kemi* och *Idivuoma*, samt namn som består av eller innehåller finska lexikala enheter. Exempel på det sistnämnda är namn som *Salmi* (fi. *salmi* 'sund'), *Niva* (fi. *niva* 'ström') och namn innehållande namnleder som *-lahti* (fi. *lahti* 'vik'), *-niemi* (fi. *niemi* 'udde') och *-talo* (fi. *talo* 'hus'). Vidare har släktnamn bestående av finska förnamnsformer som t.ex. *Juuso*, *Kerttu* och *Kitti* förts till denna grupp.

Samisk- eller finskspråkiga namn

Vissa namn har en språklig form som kan vara såväl samisk som finsk. Dylika namn har placerats i en särskild grupp. I den återfinns t.ex. *Heikka*[40] och *Holma*.

Svensk-/norskspråkiga namn utom -son-*namn*

Till gruppen svensk-/norskspråkiga namn utom *-son*-namn förs släktnamn bildade på skandinaviskt språkmaterial, t.ex. förleder som *Fors-*, *Holm-* och *Lund-* och efterleder som *-berg*, *-sjö* och *-gård*. Vidare förs hit namn som ansluter sig till etablerad svensk släktnamnsbildning, även om namnledernas ursprung inte alltid är helsvenskt. Namn som *Bexelius* och *Lestander*, vilkas avledningssuffix/efterled har bildats efter latinsk respektive grekisk förebild, och de avkortade varianterna *Nordin*, *Lindén* och *Öhrnell* har alltså kategoriserats som svensk-/norskspråkiga, eftersom dessa namnbildningstyper är allmänt vedertagna i Sverige. Till denna grupp förs också nybildade släktnamn med efterleder som anknyter till svensk namnbildning, t.ex. *-ér*, *-ner* och *-ing*, även om förleden saknar lexikal betydelse.

De rent norskspråkiga namnen, t.ex. *Haugli* och *Myhre*, är relativt få i materialet.

-son-*namn*

Till gruppen *-son*-namn förs de namn som slutar på *-son*, *-sen* och *-dotter*,[41] alltså stelnade patro- och metronymika av svensk eller norsk typ. Det ska påpekas att denna grupp även kan innehålla primära patronymika, eftersom dessa har samma form som de sekundära. Bland namnen i mitt material finns t.ex. *Persson*, *Gunillasson*, *Johannesen* och *Lailasdotter*.

[39] Namn på *-lä* saknas i mitt material. (Växlingen mellan *a* och *ä* i ändelsen styrs av finskans vokalharmoni.)

[40] Spontant utgår man kanske ifrån att *Heikka* är en samisk form av *Heikki*, eftersom den slutar på *-a* (jfr t.ex. fi. *tuli*, saN *dolla* 'eld'; fi. *koski*, saN *guoika* 'fors'; fi. *lahti*, saN *luokta* 'vik'). Kustaa Vilkuna (1977 s. 72) tar dock upp *Heikka* som en sidoform till *Heikki*, och uppger att formen på *-a* är vanligare i Väst- och Nordfinland än i Östfinland. Således kan inte *Heikka* ställas som en samiskspråkig form i motsats till en finskspråkig. Detta illustrerar paradoxen att klassificeringarna i vissa fall blir svårare ju mer efterforskningar man gör.

[41] Andra varianter av *-son* och *-dotter* saknas i materialet.

Namn från övriga språk

Till gruppen namn från övriga språk förs utomnordiska namn som t.ex. *Schendel*, *Cejas* och *Rodriguez*. På språkliga grunder har även det ryskspråkiga *Bogdanoff* förts till denna grupp. Ryskspråkiga namn har gammal tradition i östra Sápmi och behöver på så sätt inte vara främmande för det samiska namnskicket, men eftersom mina undersökningar gäller svenska Sápmi har jag valt att anpassa mina namnkategorier efter detta.

5.1.2.3 Svårigheter vid kategoriseringen

Att hävda att en viss ljudföljd hör till ett och endast ett språk är naturligtvis omöjligt. Om man betraktar ett namn enbart som en sammansättning av fonem skulle det kunna tillhöra ett mycket stort antal olika språk. Detta gäller speciellt de namn som har en enkel fonologisk struktur. Ett kort namn som består av enkla stavelser och typologiskt vanliga fonem kan, teoretiskt sett, ha bildats av material från i stort sett vilket språk som helst. Ju längre ett namn är och ju mer komplex struktur det har, desto större är sannolikheten att namnet ska vara någorlunda språkspecifikt. När flera språkliga klassificeringar har varit formellt tänkbara har jag låtit utomspråkliga faktorer fälla avgörandet. Det gäller t.ex. namnet *Kant*. Detta är ett välkänt tyskt släktnamn, men Norsk etternamnleksikon (Veka 2000) uppger att det också kan vara ett sydsamiskt namn av oviss härkomst, med äldsta belägg 1747. Eftersom mina namnbärare är bosatta på sydsamiskt område har jag bedömt det som troligast att det i deras fall är fråga om det sydsamiska namnet.

Ett namns uttal kan variera, på så sätt att t.ex. finskspråkiga namn kan få ett svenskanpassat uttal i Sverige. Om förleden i namnet *Partapuoli* uttalas /paʈa/ är detta uttal svenskt i motsats till finskt, eftersom retroflexen /ʈ/ inte finns i finskan. Uttalet /parta/ är på samma sätt mer finskt än svenskt, eftersom kombinationen av främre *r* och *t* på svenska i allmänhet motsvaras av ett retroflexuttal. Eftersom olika uttal av ett och samma namn kan ge motstridiga signaler om språktillhörighet, utgår min bedömning från namnets skrivna form. De samiska språkens nuvarande ortografier fastställdes under 1900-talets senare del, långt efter att de flesta släktnamn fått sin etablerade form, och man kan därför inte förvänta sig att samiska namn ska stavas i enlighet med modern samisk stavningspraxis. I stället är de etablerade stavningarna ofta anpassade till svensk eller finsk ortografi. Ett namn vars skriftbild ser finsk ut, t.ex. *Kaati*, kan ändå ha ett samiskt uttal och en möjlig samisk skriftform, som *Káhti* eller *Gáhte*. Principen att följa den etablerade skriftspråksformen kan därför vara till favör för antalet finska namn i förhållande till antalet samiska.

I vissa fall kan enskilda namn vara speciellt svåra att kategorisera på grund av t.ex. omdiskuterade etymologier. Det har inte varit möjligt att inom avhandlingens ramar försöka lösa enskilda etymologiska problem, varför jag ibland måste göra etiketteringar som framtida forskning kanske kommer att

omkullkasta. Flera av de problematiska fallen har ett principiellt metodologiskt intresse, och jag kommer därför att ta upp några av dem här.

Ett av de namn som är värda att diskutera särskilt är *Hallonen*. I Finland finns släktnamnet *Halonen*, med kort vokal /*a*/ följd av kort konsonant /*l*/. Stavelsestrukturen kort vokal + kort konsonant är vanlig i finska, men mycket ovanlig i tryckstarka stavelser i nutida svenska och norska, där kort vokal i stället brukar följas av lång konsonant. Den form *Hallonen* som förekommer i mitt material har alltså genomgått en fonologisk anpassning till skandinavisk stavelsestruktur: ett ursprungligt kort *l* i *Halonen* har förlängts efter den korta vokalen *a*. (Om fonologisk anpassning av finskspråkiga namn i skandinaviskt bruk, se Alhaug & Saarelma 2008, Karikoski 1995 s. 53 ff.). Det vore logiskt, i förhållande till de principer jag följer, att kalla namnformen *Hallonen* svenskspråkig på grund av den fonetiska anpassningen. Å andra sidan slutar namnet på *-nen*, vilket i andra fall har legat till grund för att sortera namn som finskspråkiga. Jag har valt att följa denna princip även för namnet *Hallonen*, trots att namnens form alltså har anpassats till skandinavisk stavelsestruktur.[42]

Ett annat intressant fall är släktnamnet *Inga*. Detta är ett nordiskt kvinnonamn, men används även som släktnamn, i stor utsträckning i samisk kontext. Förnamnet *Inga* kan på nordsamiska skrivas *Iŋgá* (Kåven & al. 1995 s. 631), på lulesamiska *Iŋŋgá* eller *Inngá* (Tuolja & Angéus Kuoljok 1999 s. 225). Om någon av dessa stavningar skulle ha förekommit i mitt material skulle de ha kategoriserats som samiskspråkiga. Den form som faktiskt förekommer, *Inga*, skiljer sig dock inte från den stavning som används i det nordiska förnamnet. En skillnad är förstås att det namn som finns i mitt material har övergått från att vara förnamn till att fungera som släktnamn. Detta skulle i och för sig kunna vara ett argument för att räkna det som samiskspråkigt. Men släktnamn som överensstämmer med förnamn förekommer även i det svenska namnskicket, och även om släktnamn sprungna ur kvinnonamn är mindre vanliga är de inte okända. Jag har därför klassificerat den skrivna släktnamnsformen *Inga* som svenskspråkig.

Även om min språkliga indelning inte är avsedd att vara etymologisk, har jag i vissa fall ändå tvingats göra etymologiska ställningstaganden, eftersom det kan finnas flera möjliga förklaringar, på olika språk, till ett och samma namn. Ett exempel på detta är släktnamnet *Skum*. Detta namn uppges av Johannes Marainen (1997b s. 375) ha okänd betydelse. Christian Mériot (1980 s. 208) anger att namnet är ett ursprungligt ortnamn, men preciserar inte vilket. Olav Veka (2001) menar att det i stället är ett ursprungligt binamn, bildat till det skandinaviska ordet *skum* 'mörk'. Eftersom jag inte har

[42] Släktnamnet *Jaakola*, som förekommer i mitt material, skulle kunna uppfattas som en fonologisk anpassning av ett ursprungligt *Jaakkola* (lång vokal + lång konsonant, med ändring till lång vokal + kort konsonant). *Jaakola* tas dock upp av Mikkonen & Paikkala (1992 s. 137), som uppger att förnamnsformen *Jaako*, till vilken gårdnamnet och släktnamnet *Jaakola* är bildade, förekommer i de norra och nordvästra finska dialektområdena.

några skäl att betvivla Vekas förklaring, har jag valt att klassificera namnet som svensk-/norskspråkigt.

Ytterligare ett exempel på samma problematik är namnet *Vinka*. Detta tillnamn bars av Nils Andersson Vinka (1826–1924), född i Lycksele, som kallades *Vinka* i 1845–1854 års husförhörslängd. Per Moritz (1990 s. 85 f.) har uppgivit att namnet uppkom som ett ”skällsord” på grund av att Nils Andersson ”vinkade med huvudet”, men att tillnamnet så småningom började användas även av Nils Andersson Vinka själv. Samma förklaring tas också upp, skriver Moritz, i Karl Anderssons bok Vid den sjätte sjön (1954), och återkommer i en anteckning från Tärna socken av Bo Lundmark (1967). Om detta stämmer har namnet *Vinka* uppstått ur infinitiven *att vinka*, och ordaccenten har ändrats från grav accent i infinitivens *vìnka* till akut i släktnamnets *Vínka*. I så fall skulle namnet vara svenskspråkigt. Det är emellertid mycket ovanligt att svenska infinitiver bildar binamn, varför denna förklaring skulle kunna vara en ren folketymologi.

Tillnamnet *Vinka* återfinns inte bara hos Nils Andersson, utan även hos hans farbror Nils Sjulsson (1816–1890), som kallas *Vinka* i Uppbördsboken för Lycksele lappmark 1873. I folkräkningen från 1880 skrivs både Nils Andersson och Nils Sjulsson som *Vinka*, men för Nils Sjulsson finns uppgiften med bara i originalet och inte i renskrivningen.[43] Det finns också upplysningar, bl.a. i anteckningar från Folke Grubbström (f. 1931, lapptillsyningsman i Ammarnäs från 1969) om att Nils Sjulsson haft tillnamnet *Venkar* i husförhörslängderna.[44] Ernst Manker (1947 s. 491) kallar *Vinka* ett inhemskt lapskt släktnamn, och även författaren Bertil Wiinka har hävdat att det är ett gammalt samiskt namn. Om *Vinka* är samiskspråkigt kan man tänka sig att formen *Vinka* har uppkommit ur ett äldre, otolkat *Venkar*. Min bedömning är att flera faktorer talar emot den förklaring som anförts av bl.a. Moritz. Jag har därför valt att klassificera namnet *Vinka* som samiskspråkigt.

Eftersom det alltid är de svårbedömda fallen som får störst utrymme i diskussionerna får man lätt intrycket att materialet huvudsakligen består av sådana. Så är emellertid inte fallet. De totalt 856 släktnamn som klassificerats i mitt material är till mer än 90 % helt oproblematiska, oavsett indelningsprincip: inga svårigheter föreligger beträffande namnens språkliga och kulturella tillhörighet, och de båda klassificeringssätten sammanfaller. Det är därmed mycket svårt att tänka sig att dessa namn skulle klassificeras på ett annat sätt än jag har gjort. När man väl valt kategoriseringsprincip, i mitt fall en språklig, återstår de fall där enskilda språktillhörigheter är svåra att bestämma. I mitt material rör det sig om ungefär 6 % av de ingående namnen. Många helt oproblematiska namn, t.ex. *Andersson*, *Johansson* och *Nilsson*, är också bland de mest högfrekventa namnen, medan en majoritet

[43] Jag tackar Ulf Stefan Winka, Gaaltije, för upplysningar om detta. Det är också han som visat mig belägget i Uppbördsboken.
[44] Uppgifter från http://www.unc.se/foretag/visampt.php3?id=1710 (2010-01-07).

av de namn som är svåra att klassificera bärs av endast ett fåtal personer. Det gör att varje enskilt svårbedömt fall inte får särskilt stort genomslag. Undantaget är namnet *Blind*, som i en mer kulturell indelning skulle ha kunnat räknas som samiskt i stället för svenskt. Detta namn är ganska vanligt och förekommer (ensamt eller som del i namnkombination) hos 2,3 % av namnbärarna. För andra namn vilkas klassificering kan diskuteras ligger frekvenserna under 0,5 %.

5.1.3 Behandlingen av mellannamn och dubbelnamn

Termen *mellannamn* har, som nämnts i avsnitt 1.4.1, använts i svensk lagtext sedan 1982 års namnlag. Ett mellannamn placeras mellan förnamn och efternamn. I de dokument där efternamnet placeras först, följt av kommatecken och förnamn, kan det dock uppstå oklarheter. Henrik Bruun Williams (2004 s. 155 f.) visar i en uppsats att hans mellannamn *Bruun* ofta placeras först i en sådan uppställning: *Bruun Williams, Henrik*. Det är dock *Williams* som är efternamnet, varför *Williams, Henrik Bruun* vore en mer korrekt ordning. Både enskilda namnbärare och registrerande myndigheter placerar dock ofta mellannamnen enligt modellen *Bruun Williams, Henrik*. Det gör att mellannamnet lätt upplevs och behandlas som ett efternamn, trots att det formellt sett inte är det. Namnlagen tillåter inte bindestreck mellan mellannamn och efternamn, men många namnbärare med mellannamn väljer ändå att själva skriva ihop mellannamnet och efternamnet på detta sätt.

Dubbelnamn av typen *Peterson-Berger*, skrivna med bindestreck, kan inte bildas enligt nuvarande namnlag. Däremot kunde de bildas under tidigare namnlagar, och en mängd dubbelnamn är fortfarande i bruk i Sverige. Hösten 2003 bars dubbelnamn av ungefär 185 000 svenskar, medan 310 000 hade mellannamn (O. Karlsson 2004 s. 127). Skillnaden mellan ett dubbelnamn och en kombination av mellannamn och efternamn är dock ofta oklar, eftersom varken namnbärarna själva eller registrerande myndigheter är på det klara med hur namnen bör behandlas.[45]

I mitt röstlängdsmaterial är namnen uppställda enligt modellen *Efternamn, Förnamn*, alltså med efternamnet först och förnamnet sist, separerade med kommatecken. Materialet innehåller både mellannamn, dvs. namn av efternamnskaraktär placerade sist i förnamnsfältet (som *Linnman, Carina Johansson*) och kombinationer av flera namn placerade i efternamnsfältet (*Johansson Linnman, Carina* eller *Johansson-Linnman*, *Carina*). Att avgöra vilka av dessa efternamnskombinationer som är dubbelnamn sammansatta under tidigare namnlagar och vilka som är en ”otillåten” kombination av mellannamn och efternamn har inte varit möjligt. I stället har jag konsekvent begränsat mig till de namn som står i efternamnsfältet, dvs. de som står

[45] Detta illustreras bl.a. i vigselannonser i svenska dagstidningar, där det inte sällan uppges att bruden ”antar dubbelefternamn”, trots att detta enligt gällande svensk namnlag inte är möjligt.

framför det kommatecken som föregår förnamnen. Namn av efternamnskaraktär som står i förnamnsfältet har alltså inte beaktats.

5.1.4 Behandlingen av stavningsvarianter

Ett namn är både en ljudföljd och en skriftbild. Det är naturligtvis ljudföljden som utgör det primära namnet, på samma sätt som det talade språket är primärt i förhållande till skriftspråket. En och samma ljudföljd kan emellertid motsvaras av flera skriftliga former, dvs. olika stavningar, och det kan diskuteras om dessa ska ses som ett och samma namn eller som skilda namn.

Även om skriftbilden är sekundär i förhållande till uttalet, har ett namns stavning betydelse på flera sätt. En namnbärare kan uppleva att namnet inte är det rätta med en annorlunda stavning; man uppfattar det inte som ”sitt” namn om man inte känner igen sig i skriftbilden. Olika stavningar kan ibland ha olika kulturella konnotationer (*Fjällström* är t.ex. ett ”mer samiskt” namn än *Fjellström*, se Frändén 2005 s. 52) eller ha använts av olika släktgrenar (t.ex. *Kroik* och *Kråik*) och därmed kanske ha fått olika utbredning. Olika stavningar kan också ha olika associativa egenskaper: även om uttalet är detsamma, väcker *Kronskog* inte samma associationer som *Chronschough*.

I vissa fall av dekorativ stavning beror variationen endast på om namnet innehåller *v* eller *w*. Dessa tecken är allografer av ett och samma grafem, varför det vore rimligt att sammanföra namn som t.ex. *Vasara* och *Wasara* eller *Vallin* och *Wallin*. Det finns emellertid också argument för att hålla isär dessa stavningar. Jag använder i flera fall SCB:s namnstatistik som jämförelsematerial, och i denna sammanförs inte namn som t.ex. *Vasara* (48 bärare 31 dec 2009) och *Wasara* (10 bärare samma datum) respektive *Vallin* (2 659 bärare) och *Wallin* (12 354 bärare). Ytterligare ett skäl att skilja på stavningsvarianter är att den som i dagens Sverige vill ändra stavningen av sitt efternamn måste vända sig till Patent- och registreringsverket (PRV) med en ansökan om nytt efternamn – stavningsändringen klassas alltså som ett namnbyte.[46]

Det är inte ovanligt att namnbärare själva stavar sitt namn på ett annat sätt än i de offentliga registren. Det kan tala för att stavningsvarianter skulle sammanföras. Ett kriterium måste då vara att stavningsvarianterna har samma uttal. Detta är emellertid inte alltid lätt att avgöra. När jag har klassificerat släktnamn har jag, som redovisats i avsnitt 5.1.2.3 ovan, utgått från namnets skrivna form. Det är bara denna form som finns i materialet, medan namnets uttal är min egen konstruktion. I normalfallet innebär inte detta något problem: de flesta av de namn som har stavningsvarianter är svenskspråkiga, och de flesta stavningsvarianterna är vedertagna dekorativa stavningar som t.ex. *-kvist*/*-quist*/*-qvist*. I vissa fall kan namnens uttal dock diskuteras. Exempelvis anger Roland Otterbjörk (1979 s. 116) både uttalet

[46] Gäller stavningsändringen ett förnamn räcker det däremot med en anmälan till Skatteverket.

[paul] och [pål][47] för mansnamnet *Paul*. Släktnamnet *Paulsson* har på så sätt två möjliga uttal, /paulson/ respektive /po:lson/. I det senare fallet, men inte i det första, sammanfaller uttalet med skriftformen *Pålsson*.

Ett annat namn med flera möjliga uttal är *Johnsson*. Detta kan vara både en dekorativ stavning av *Jonsson*, parallell med t.ex. *Ohlsson*, och ett patronymikon bildat till mansnamnet *John*. Det finns också namn ligger mycket nära varandra, t.ex. *Klemensson*, *Klementsson* och *Klemetsson*. Med ett tydligt läsuttal skiljer sig dessa namn från varandra, men i löpande tal är det naturligt att någon av de tre konsonanterna *n*, *t* och *s* faller.

Sammanförandet av stavningsvarianter skulle alltså vara oproblematiskt i de flesta fall, men inte i alla. Jag har ändå valt att, i denna undersökningsdel, hålla isär olika stavningar av homofona namn. Anledningen är främst att jag då behandlar namnen på samma sätt som den offentliga namnstatistiken och därmed har ett konsekvent tillvägagångssätt. Frågan har betydelse när jag, bl.a. i avsnitten 6.1.3 och 6.2, diskuterar enskilda namns frekvenser. I görligaste mån redovisar jag också förekommande stavningsvarianter, och diskuterar hur resultaten skulle se ut om jag hade valt att sammanföra dem. Däremot påverkas inte förhållandet mellan de språkliga kategorierna, eftersom stavningsvarianterna hamnar inom samma kategori.

5.2 Byten till nybildade släktnamn 1920–2004

5.2.1 Metodproblematik

Syftet med min andra delundersökning är att studera samiska släktnamnsbyten, för att se hur det samiska släktnamnsskicket har påverkats av namnbärarna själva. Det har emellertid krävts en del arbete för att finna ett tillvägagångssätt för detta.

Sveriges första släktnamnsförordning antogs år 1901. I och med denna formaliserades släktnamnsbyten, så att den som ville byta namn fick ansöka om detta. Dessa namnbytesansökningar finns arkiverade i Riksarkivet i Stockholm (t.o.m. 30 juni 1946) och i Patent- och registreringsverkets arkiv i Söderhamn (fr.o.m. 1 juli 1946). Materialet är kronologiskt ordnat. Varje enskilt ärende rubriceras med det namn man ansöker om att få anta.

Att se vilka typer av namn som antas är visserligen intressant, och har studerats av bl.a. Ulf Björkstrand (1972). Men för mina syften räcker inte detta: jag vill också veta vilka namn som väljs bort. Problemet i sammanhanget är att det arkiverade namnbytesmaterialet är sorterat och registrerat på så sätt att man, för att få veta vilket namn som bars före bytet, måste beställa fram och granska varje enskild ansökningshandling. Att gå igenom stora mängder material på detta sätt blir alltså mycket tidskrävande.

[47] Otterbjörks transkriptioner.

Släktnamnsbyten är mycket vanliga i Sverige. I avsnitt 1.3.2 nämndes Eva Bryllas uppgift att runt 64 000 nya släktnamn godkändes mellan åren 1920 och 1952 (Brylla 2002 s. 67). När man betänker att min undersökningsperiod är mer än dubbelt så lång får man en uppfattning om hur omfattande det totala namnbytesmaterialet för denna period är. Jag vill undersöka de specifikt samiska namnbytena, men det är ingen självklarhet hur man ska få tag i just dessa ansökningar i det enorma materialet. Den samiska befolkningen är av liten numerär jämfört med den svenska, och materialurvalet skulle behöva vara mycket stort för att den samiska delen av befolkningen skulle få genomslag.

När Mahmood Arai & al. skulle undersöka efternamnsbyten hos invandrare i Sverige under 1990-talet ställdes de inför liknande problem. De var intresserade av de namn som hade bytts bort, men omkring 40 000 efternamnsbyten hade genomförts under den aktuella perioden, och registren innehöll endast uppgifter om vilka namn som hade antagits. Arai & al. (2006 s. 16) skriver:

> En möjlighet för oss att finna de övergivna efternamnen skulle vara att gå igenom varje enskilt fall i registren på PRV, det vill säga samtliga cirka 40 000 enskilda fall i PRV:s register, ett efter ett. Detta tillvägagångssätt hade nackdelen att vi skulle tvingas att lägga ned extremt lång tid på att gå igenom tiotusentals fall utan intresse för vår undersökning.

I mitt fall skulle det dessutom, även om jag gick igenom ett mycket stort antal namnbyteshandlingar, vara svårt att avgöra vilka fall som hade intresse för min undersökning, dvs. vilka namnbytare som var samer. Enstaka etniskt markerade yrkesangivelser, t.ex. *renvårdaren*, förekommer, men etnicitet anges annars inte i ansökan. Samiska namn skulle kunna vara ytterligare en markör, men det skulle vara långt ifrån tillräckligt. Många samer bär svensk- eller finskspråkiga släktnamn, och namnbyten genomförda av samer med namn som *Kemi*, *Andersson* eller *Lundberg* skulle därmed komma att ställas utanför undersökningen. En dylik metod skulle alltså ge ett missvisande resultat.[48]

Den metod jag har använt är i stället att utgå från namn som bärs av svenska samer idag, undersöka vilka av dessa som har registrerats som nybildningar, ta reda på datum för godkännande av dessa namn, och slutligen undersöka de ansökningar som legat till grund för just dessa namnbyten. Tillvägagångssättet beskrivs i detalj i nedanstående avsnitt.

[48] Att i arkivforskning skilja samer från icke-samer är ett välkänt problem, se t.ex. Henrysson 1988 och G. Nordin 2009 s. 47 ff.

5.2.2 Vald metod och valt material

Som källa till vilka släktnamn som bärs av samer idag har jag använt det svenska Sametingets röstlängd, vilken diskuterats i avsnitt 5.1.1. Jag har använt samma tredjedel av röstlängden som tidigare, alltså omfattande 2 393 individer.

För att undersöka de förekommande släktnamnens ålder har jag använt en släktnamnsinventering kallad *Sverges familjenamn 1920*. I denna förtecknas de släktnamn som uppfattades vara i bruk i landet den 1 januari 1920.[49]

Boken Sverges familjenamn 1920 tillkom genom att Ecklesiastikdepartementet, landets dåvarande namninstans, tillsatte tre sakkunniga för att utarbeta en förteckning över de släktnamn som var i bruk. Inventeringen av de befintliga släktnamnen hade sin bas i kyrkböcker. Man använde sig av utdrag ur församlingsböckerna gällande den 31 december 1910, vilka förvarades hos Statistiska centralbyrån. Som komplettering för perioden 1 januari 1911–1 januari 1920 användes departementschefens förteckningar över släktnamn som godkänts under denna period, förteckningar över släktnamn som godkänts genom Konungens befallningshavares beslut samt förteckningar över personer som under samma tid blivit svenska medborgare. (Sverges familjenamn 1920 s. III.)

Förteckningen från 1920 kan dock innehålla felaktigheter. Namn på släkter som dött ut mellan 1910 och 1920 kan finnas med, trots att släktnamnet 1920 saknade bärare. Eftersom jag utgår från namn som används idag har dock inte detta någon betydelse för min användning av förteckningen. Däremot kan mitt arbete påverkas av att släktnamn som faktiskt var i bruk 1920 saknas i förteckningen. I bokens förord (s. IV–V) anges följande luckor i källmaterialet:

- Immigrantlistorna har inte granskats. Dessa innehåller framför allt människor med polska och tyska namn, som har flyttat ut ur landet efter ett fåtal år, men även t.ex. personer som återinflyttat från Nordamerika under perioden 1911–1919.
- Personer i församlingsböckernas ”böcker över obefintliga” har inte tagits med, fastän det är möjligt att någon har återupptagits från dessa under perioden 1911–1919.

[49] En tidigare förteckning över släktnamn i Sverige, Svenska släktnamn i början av 1900-talet, gavs ut av Adolf och Erik Noreen 1907. Att denna källa är äldre än förteckningen från 1920 kunde tala för att den skulle användas i stället. Noreen & Noreen hade emellertid inte resurser att inventera samtliga släktnamn, utan använde sig av bl.a. abonnentförteckningar för rikstelefon, Sveriges statskalender, matriklar för olika yrkeskårer samt universitets- och studentkårskataloger (Björkstrand 1972 s. 12 f.). Björkstrand uppger att de använda källorna ”till övervägande del innehåller personer ur samhällets högre skikt” (a.st.). Eftersom denna förteckning kan antas vara föga ändamålsenlig för studiet av samiskt släktnamnsskick har jag lämnat den utan beaktande.

- I församlingsboksutdragen för den 31 december 1910 saknas människor som då låtit utskriva sig från en församling, men ännu inte hunnit skriva in sig i någon ny.
- Någon som bildat ett släktnamn genom att lägga *-son* till sin fars, farfars eller morfars förnamn, eller som antagit gårdnamn som släktnamn, kan saknas.

Att kontrollera dessa luckor skulle ha varit en mycket omfattande uppgift, som knappast skulle ha stått i proportion till den eventuella vinsten av arbetet. Jag har därför inte tagit någon hänsyn till dessa luckor i mitt arbete.

De släktnamn som förekommer i den undersökta tredjedelen av röstlängden har kontrollerats mot förteckningen Sverges familjenamn 1920. De namn som saknas i förteckningen, och som alltså inte bars av svenska medborgare den 1 januari 1920, har undersökts vidare.

5.2.2.1 Hantering av dubbelnamn

Dubbelnamn är även i detta sammanhang problematiska. I förordet till Sverges familjenamn 1920 (s. VI) sägs följande:

> Beträffande dubbelnamn kan mången gång tveksamhet uppstå, huruvida ett verkligt sådant föreligger eller icke. I kyrkoböckerna förekommer ofta ett s. k. patronymicum eller farsnamn åtföljt av ett annat namn, t. ex. Johansson Käck. I sådana fall har endast det senare namnet tagits med i räkningen, därest ej från annat håll bekräftelse vunnits, att dubbelnamnet verkligen användes såsom sådant.

Om dubbelnamn förekom som stabil namnenhet, t.ex. namn som *Beck-Friis* eller *Cavalli-Björkman*, listades däremot dessa i förteckningen.

Eftersom det råder stor oklarhet kring bruket av bindestreck i dubbelnamn (se avsnitt 5.1.3), har jag i kontrollen av röstlängdens namn mot förteckningen från 1920 undersökt varje del av dubbelnamnen för sig. Om det i röstlängdens efternamnsfält står t.ex. *Eriksson Lundberg* har jag kontrollerat både namnkombinationen *Eriksson-Lundberg* och de fristående namnen *Eriksson* och *Lundberg*. Finns dubbelnamnet upptaget har jag fastslagit att dubbelnamnet användes som sådant redan 1920. Om däremot något, eller båda, av de fristående namnen saknas i förteckningen har jag sorterat dessa namn som potentiellt nybildade, och gått vidare med undersökningen av dem.

5.2.2.2 Behandlingen av stavningsvarianter

I Sverges familjenamn 1920 uppges att man har försökt få med alla förekommande stavningsvarianter av namnen, som t.ex. *Eriksson*, *Ericsson*, *Erikson* osv. Det påpekas dock att församlingsboksutdragen inte alltid anger samma stavning som namnbäraren själv använder. Bokstäverna *v* och *w* har

sammanförts, och man har heller inte, ”på grund av materialets ojämnhet”, konsekvent kunnat skilja på *æ* och *ae*. (Sverges familjenamn 1920 s. V f.) Myndighetshanteringen av namnärenden har flyttats runt mellan en rad instanser, och eftersom min undersökningsperiod dessutom är relativt lång är det föga förvånande att principerna för hanteringen av stavningsvarianter har varierat.

I avsnitt 5.1.4 har jag diskuterat behandlingen av stavningsvarianter av homofona namn, och kommit till slutsatsen att jag i den första undersökningsdelen bör hålla isär stavningsvarianterna, eftersom jag då kan jämföra min egen namnstatistik med SCB:s. Det är emellertid stor skillnad på namnmaterialet i den första delundersökningen, som består av moderna datalistor över namn i officiella namnformer, och namnmaterialet i denna del, som i stället utgörs av till stora delar handskrivet arkivmaterial. Framför allt i det äldre materialet är det vanligt att namnbärare stavar sitt namn annorlunda än i de officiella registren, eller att flera stavningsvarianter används inom en och samma familj. Av detta skäl har jag valt att, i denna delundersökning, sammanföra namn som (enligt min bedömning) har samma uttal, oavsett stavning. Min behandling av stavningsvarianter i den första respektive den andra delundersökningen skiljer sig alltså åt, vilket motiveras av att materialen för de båda studierna är mycket olikartade.

I tabell 5 nedan ges en fullständig redogörelse av vilka stavningsvarianter som har sammanförts och vilka namn som berörs. I spalten *Namnform i Sv. fam.* anges den form som upptas i Sverges familjenamn 1920 eller, i några fall, namnformer som återfinns i t.ex. supplement till denna. I de fall som tas upp i tabellen har jag alltså inte betraktat namnen i spalt 3 som nybildningar, utan i stället som variantformer av motsvarande namn i spalt 2. I fråga om varianter som *x*/*ks*, *aa*/*å* och *æ*/*ae*/*e* bör man ha i åtanke att många av namnen har bärare på båda sidor om den svensk-norska gränsen.

Tabell 5. Stavningsvarianter som sammanförts då röstlängdsnamn kontrollerats mot Sverges familjenamn 1920 eller andra officiella källor.

Stavningsvarianter	Namnform i Sv. fam.	Namnform i röstlängden	Kommentar
v/*w*	*Löwenmark*, *Löwström*, *Vettainen*, *Willenfelt*, *Vinka, Wälitalo*	*Lövenmark*, *Lövström*, *Wettainen*, *Villenfelt*, *Winka*, *Välitalo*	Sammanförda i Sv. fam. *Löwström* inflyttat namn, *Willenfelt* reg. som nybildning 1967.
æ/*ae*	*Læstadius*	*Laestadius*	Sammanförda i Sv. fam.
ae/*e*	*Laestander*	*Lestander*	
-son/*-sson*	*Alvarson*, *Anundson*, *Klemenson*	*Alvarsson*, *Anundsson*, *Klemensson*	
Inskjutet stumt *h*	*Ripa*	*Rihpa*	
Intervokaliskt *fv*/*v*	*Huva*, *Renhufvud*	*Hufva*, *Renhuvud*	*Renhufvud* reg. som nybildning 1922
v/*f*	*Gruvvisare*	*Grufvisare*	
Finalt *-t*/*-dt*	*Mannfelt*	*Mannfeldt*	
x/*ks*	*Bendixen*	*Bendiksen*	
Likaljudande *k*/*c*	*Enocsson*, *Kolbengtson*, *Kruseman*	*Enoksson*, *Colbengtson*, *Cruseman*	*Kolbengtson* reg. som nybildning 1965, *Kruseman* reg. som nybildning 1948
Likaljudande *e*/*ä*	*Fjellberg*, *Vennberg*	*Fjällberg*, *Vännberg*	
Likaljudande *o*/*å*	*Kroik*	*Kråik*	
Dubblering av slutkonsonant efter kort vokal	*Poidnak*	*Poidnakk*	
aa/*å*	*Strandgaard*, *Unsgård*	*Strandgård*, *Unsgaard*	Norsk ortografiändring 1917
Dubblering av konsonant i konsonantgrupp	*Parfa*, *Pilto*	*Parffa*, *Piltto*	

5.2.2.3 Röstlängdsnamn som saknas i Sverges familjenamn 1920

De namn som finns i röstlängden, men saknas i Sverges familjenamn 1920, kan vara av skilda slag. Först och främst kan det förstås vara fråga om namn som nybildats senare än den 1 januari 1920. Det kan också vara namn på personer som flyttat till Sverige från andra länder, och upptagits som svenska medborgare senare än detta datum. Vidare kan det vara namn som kommit till Sverige som giftasnamn. Om en svensk kvinna gifter sig med t.ex. en tysk man, och vid giftermålet antar makens släktnamn, kommer ju namnet att bäras av en svensk medborgare. Slutligen kan det också vara namn på utländska medborgare. Röstlängden innehåller även personer med utländskt medborgarskap, eftersom rösträtt i det svenska Sametinget medges även personer som inte är svenska medborgare, men som varit bosatta i Sverige de senaste tre åren (se avsnitt 5.1.1). Dessa personers namn kan då saknas i

svenska register. Eftersom det är namnbyten jag vill undersöka, behöver jag kunna skilja ut de nybildade namnen från de övriga.

Sveriges nuvarande namninstans, PRV, har sammanställt datalistor över svenska släktnamn fram till år 1970. I dessa listor har namn som förts in i Sverige genom inflyttning markerats med en asterisk, och det har på så sätt varit möjligt att sortera ut dessa.[50] Vidare finns för alla nybildade namn uppgift om vilket datum de godkändes. Genom att söka upp de röstlängdsnamn som inte fanns registrerade 1920 i dessa listor har jag kunnat fastställa datum för deras godkännande. På så sätt har jag kunnat ringa in 120 släktnamn som nybildats under femtioårsperioden 1920–1969, och som år 2005 bars av personer registrerade i röstlängden till det svenska Sametinget.

De namn som inte förekommer i vare sig 1920-förteckningen eller PRV-listorna kan vara nybildningar från perioden 1970 och framåt, namn som endast bärs av personer med annat medborgarskap än svenskt eller namn som har förts in i det svenska namnbeståndet genom t.ex. äktenskap med utländska medborgare. En tjänsteman på PRV har slagit upp de återstående namnen i myndighetens dataregister, och på detta sätt har datum för godkännande av ytterligare 20 släktnamn, antagna efter 1970, kunnat bestämmas. De namn som inte finns i PRV:s register kan i vissa fall finnas registrerade hos Skatteverket, eftersom namnbyten i samband med äktenskap anmäls endast dit. I detta sammanhang har jag dock inte undersökt något material därifrån.

Eftersom tillvägagångssättet för den senare perioden är något annorlunda än för den tidigare har jag valt att redovisa de respektive undersökningarna separat. Att dela upp undersökningen på detta sätt är rimligt inte bara av materialtekniska skäl, utan också för att det samiska folkets ställning successivt har förbättrats från 1970-talet och framåt, vilket också kan tänkas ge utslag i namnskicket. Den urvalsmetod jag har använt beskrivs schematiskt i figur 3.

Den röstlängd jag utgår ifrån fastställdes den 1 mars 2005, varför det är möjligt att namnbyten gjorda fram till detta datum ingår. Emellertid är sannolikheten att något namn ska ha godkänts under januari eller februari 2005 liten. Jag har valt att rubricera undersökningen 1920–2004, eftersom 2004 är det sista hela år som undersökts. (Frågan saknar i praktiken betydelse, eftersom det sista ingående namnbytet godkändes 2001.)

[50] Asteriskmarkeringen kan i undantagsfall också betyda att namnet borde ha tagits upp i tidigare supplement till Sverges familjenamn 1920, men av någon anledning saknas i dessa.

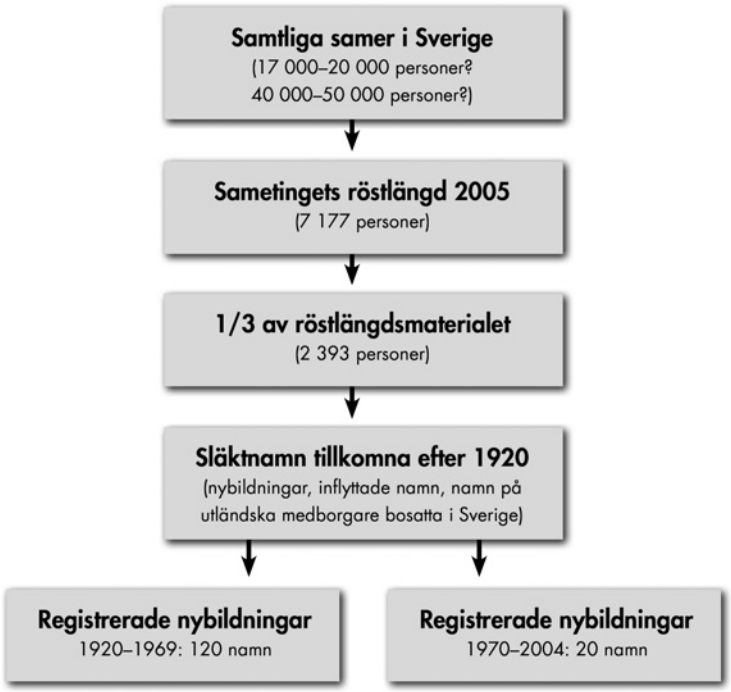

Figur 3. Modell för materialurval i undersökningen av samers byten till nybildade släktnamn 1920–2004.

5.2.2.4 Arkivmaterialet

Ansökningar om byte av släktnamn har skötts av olika instanser under olika perioder. Då den första släktnamnsförordningen kom 1901 fattades beslut i namnärenden av länsstyrelserna. Därefter fördes namnärendena över till Kungl. Maj:t. Namnärenden låg först under Ecklesiastikdepartementet (1919–1922) och sedan under Justitiedepartementet (1923–30 juni 1946). Fr.o.m. den 1 juli 1946 t.o.m. den 30 juni 1962 fattades beslut av SCB och fr.o.m. 1 juli 1962 av PRV, som fortfarande är namninstans i Sverige.

Min undersökning börjar 1920, varför det äldsta materialet återfinns i Ecklesiastikdepartementets arkiv. Både detta och materialet från Justitiedepartementet, således allt material från perioden 1920–30 juni 1946, förvaras i Riksarkivet i Stockholm. Besluten vid de båda departementen fattades vid konseljer, som hölls en gång i veckan. Allt departementsmaterial är sorterat under konseljdatum. Materialet från halvårsskiftet 1946 och framåt,

både från SCB och PRV, förvaras i PRV:s namnenhets arkiv i Söderhamn. Även detta är sorterat efter beslutsdatum.

Det material jag har använt är de ansökningshandlingar som har lämnats in. Där finns uppgifter om vem eller vilka som ansöker om att byta namn, deras födelsedatum och födelsesocknar, samt i vissa fall också yrkesangivelser och motiveringar till det önskade namnbytet. Att jag har använt mig av ansökningshandlingar i stället för beslutshandlingar beror på att det är ansökningarna som innehåller mest information. Besluten finns i statsrådsprotokoll på blanketter där största delen av texten är förtryckt. Det enda som fylls i specifikt för det enskilda beslutet är de sökandes namn, det antagna namnet samt ansöknings- och beslutsdatum. Jag har därför endast gjort stickprov i detta material.

5.2.3 För- och nackdelar med den använda metoden

I avsnitt 5.1.1.1 diskuterades problemen med att använda den samiska röstlängden som källa för forskning om samer. De invändningar mot röstlängden som gjordes där gäller även i denna delundersökning: röstlängden omfattar inte alla svenska samer, och vi vet inte om röstlängden, vad namnskicket beträffar, är representativ för den samiska befolkningen som helhet.

Å andra sidan innebär den använda metoden också fördelar. Genom att utgå från namn som används idag får man möjlighet att studera alla typer av samiska namnbyten, även dem där andra namn än samiskspråkiga byts bort. Detta ger en bättre helhetsbild av det samiska släktnamnsskickets förändring över tiden. Däremot säger denna delundersökning ingenting om byten till namn som redan år 1920 fanns registrerade. Byten till redan registrerade namn tas däremot upp i den tredje delundersökningen. Förhållandet mellan byten till nybildade respektive redan registrerade namn diskuteras i avsnitt 9.2.2.

Min urvalsmetod medför emellertid en felkälla: även om ett nybildat namn finns med i sameröstlängden, och således bärs av samer idag, behöver det inte innebära att den som bytte namn själv var same. Namnbytaren kan ha varit t.ex. en svensk man som, efter namnbytet, gifte sig med en samisk kvinna. Om hon då tar mannens släktnamn som giftasnamn kan namnet komma att bäras både av henne själv och av parets eventuella barn. Detta bör man alltså ha i åtanke. När jag i det följande talar om ”samiska namnbyten” eller ”samiska namnbytare” innebär det att det i undersökningen också kan finnas namnbyten som har gjorts av icke-samer. Hur denna felkälla kan inverka på undersökningens resultat diskuteras i avsnitt 7.4.

5.2.4 Namnklassificering

De namn som ingår i materialet, både de som antas och de som byts bort, har klassificerats språkligt i de fyra huvudgrupperna *-son*-namn, svenskspråkiga

släktnamn utom -*son*-namn,[51] samiskspråkiga släktnamn och finskspråkiga släktnamn. Vidare finns en mindre grupp med namn från övriga språk och ett namn av den typ som i den första delundersökningen klassificerades som samisk- eller finskspråkigt. Jag har valt att använda samma indelning här.

I de fall då namnbytaren före bytet bär en kombination av ett -*son*-namn och ett annat namn, t.ex. *Jonsson Lindgren*, har jag valt att sortera detta på det sätt som jag skulle ha gjort om -*son*-namnet inte funnits med. Detta är aktuellt i fyra fall, alla under den äldre undersökningsperioden. Förr angavs inte sällan ett primärpatronymikon även om namnbäraren också hade ett ärftligt släktnamn; Ernst Manker (1947 s. 262 f.) framhåller detta som utmärkande för det samiska namnskicket. Att -*son*-namn i dylik ställning inte behöver ha släktnamnsstatus kan styrkas t.ex. av att en man, men inte hans hustru, bär -*son*-namnet. Det kan vara fråga om en man som heter *Anders Eriksson Svonni*, medan hustrun benämns *Anna Maria Svonni, f. Nilsdotter Huuva* (fiktivt exempel). I fall som detta gör jag alltså tolkningen att *Svonni* är de båda makarnas gemensamma släktnamn, och att *Eriksson* är mannens primärpatronymikon.

Kombinationer av patronymika och släktnamn tas upp även i förordet till Sverges familjenamn 1920 (s. VI), där det sägs att man i kyrkböckerna ofta möter ett patronymikon följt av ett annat namn, t.ex. *Johansson Käck*. I dylika fall har endast det senare namnet tagits upp, försåvitt man inte från andra källor har fått bekräftat att det är fråga om ett verkligt dubbelnamn. Min behandling av denna typ av namn följer alltså samma princip som Sverges familjenamn 1920. Däremot avviker den från mitt tillvägagångssätt i den första delundersökningen. Detta kan synas inkonsekvent, men har sin förklaring i att namnmaterialen är så pass olika. Materialet till denna delundersökning är äldre och i stor utsträckning handskrivet, och det förekommer att namnformerna för en och samma person varierar. I detta material finns alltså inte bara den officiella namnformen med, utan ibland även andra former (alternativt endast en annan form än den officiella). Materialet till den första delundersökningen, däremot, utgörs av namn som finns i offentliga dataregister. I detta material förekommer därför endast en namnvariant, och denna överensstämmer med den officiella namnformen.

5.2.5 Referensundersökning: Släktnamnsbyten hos befolkningen som helhet 1940

För att kunna jämföra de samiska namnbytena med de namnbyten som gjorts hos befolkningen som helhet har jag gjort en referensundersökning. En sådan skulle naturligtvis i idealfallet omfatta samma tidsspann som huvudundersökningen, bl.a. för att de namnlagar som antagits under undersökningsperioden, 1963 och 1982, har påverkat vilka typer av namnbyten som har

[51] I denna del ingår inga namn som kan kallas norskspråkiga i motsats till svenskspråkiga.

varit möjliga att göra. På grund av namnbytesmaterialets stora omfattning och begränsade sökbarhet skulle dock en sådan referensundersökning ta oproportionerligt lång tid att genomföra. I stället har jag valt att göra en referensundersökning av släktnamnsbyten under året 1940. Detta år ligger i början av den namnbytestopp som infaller under 1940-talet. Referensundersökningen bör i första hand jämföras med den äldre perioden av samiska namnbyten (1920–1969), där 1963 års namnlag påverkar endast en liten del av perioden.

Under 1940-talet fattades beslut i namnbytesärenden, som tidigare nämnts, av Kungl. Maj:t, i praktiken vid konseljer som hölls en gång i veckan. I referensundersökningen har jag granskat släktnamnsbyten vid den första konseljen med namnärenden i varje udda månad under 1940, alltså en konselj i början av januari, en i början av mars osv. Totalt hölls runt 50 konseljer under ett år, och jag undersöker ungefär en tiondel av dessa.

Arkivmaterialet från en viss konselj innehåller både de ansökningar som avslagits och de som bifallits. De godkända ansökningarna är i sin tur av två slag: ansökningar om att anta ett helt nybildat namn och ansökningar om att anta släktnamn som redan bärs av någon annan, ett s.k. befintligt släktnamn (i det senare fallet kan det t.ex. vara fråga om att anta sin mors eller mormors släktnamn som ogift). Sammantaget finns det tre typer av inkomna ansökningar: avslagna ansökningar, godkända ansökningar om antagande av nybildade släktnamn, och godkända ansökningar om antagande av befintliga släktnamn.

I undersökningen av samiska namnbyten har jag utgått från nybildade namn som bärs idag, vilket innebär att jag där har studerat endast godkända ansökningar om nybildade släktnamn (eller åtminstone namn som vid ansökningstillfället inte var registrerade i Sverige). För att göra referensundersökningen så jämförbar som möjligt har jag även i denna undersökt endast beviljade ansökningar om nybildade namn. Vid de sex konseljer som undersökts godkändes totalt 244 nybildade släktnamn, mellan 26 och 61 namn per konselj. De personer som antog dessa namn kan vara såväl etniska svenskar som t.ex. samer eller finnar. Man kan emellertid anta att etniska svenskar dominerar i materialet, eftersom dessa är i så stort numerärt överläge i förhållande till andra grupper.

Det jag huvudsakligen har intresserat mig för i referensundersökningen är vilka släktnamn som bars före de genomförda namnbytena. I de fall den eller de sökande bär *-son*-namn har jag noterat vilket detta namn är, men inte studerat handlingarna ytterligare. I de fall personen bär ett annat släktnamn än ett *-son*-namn har jag antecknat de uppgifter som finns i ansökan. Som regel finns uppgifter om de sökandes födelseår och födelsesocknar (utifrån de åldersbevis som bifogas varje ansökan) samt motiveringar för det önskade namnbytet.

5.3 Antagande av samiskt markerade släktnamn

I en tredje delundersökning har jag velat se närmare på en intressant nutida utveckling, nämligen antagandet av släktnamn som i något avseende kan anses vara samiskt markerade. Denna undersökning består i sin tur av tre delar, två mindre arkivundersökningar och en intervjuundersökning. De tre delarna är tematiskt sammanhållna, eftersom de belyser samma fenomen med hjälp av varsitt material.

De namn som antas kan vara av två slag: dels nybildade namn, dels namn som redan finns registrerade. Byten till nybildade efternamn hanteras, som nämnts i avsnitt 5.2.2.4, av PRV. Antagandet av redan registrerade efternamn hanteras av PRV utom i de fall då man antar ett namn man själv burit som ogift eller ett namn som någon av ens föräldrar bär eller senast burit som ogift. I dessa fall går namnändringen via Skatteverkets folkbokföringsenhet. Jag har undersökt material både från PRV och från folkbokföringen. Omfattningen av de båda undersökningarna har anpassats efter materialförekomsten. Detta diskuteras närmare nedan.

Ämnet för den här avhandlingen är samiskt släktnamnsskick, vilket i princip innebär att jag undersöker släktnamn som bärs av samer. Det finns dock inget som säger att man måste vara same för att anta ett samiskt markerat släktnamn; man kan t.ex. anta sin makes eller makas samiska namn utan att själv ha någon samisk härstamning. I arkivundersökningarna kan jag därför inte uttala mig om etniciteten hos dem som byter eller ändrar sina namn. Jag har ändå valt att inkludera samtliga antaganden av samiskt markerade namn. Intervjuundersökningarna är i det avseendet annorlunda: i det fallet vet jag att alla tre informanterna är samer.

Materialet till mina tidigare delundersökningar har tagits fram genom ett systematiskt urval, vilket ger en möjlighet att relatera urvalet till en större population. Materialet till denna delundersökning har i stället gjorts genom ett medvetet selektivt urval: jag har undersökt den typ av namnbyten som är intressanta för mina syften, men inga andra. Därigenom kan jag heller inte uttala mig om hur den undersökta namnbytestypen förhåller sig till andra typer av namnbyten. Undersökningen syftar alltså inte till att ge en heltäckande bild av namnskickets förändring, utan enbart att beskriva en viss typ av namnbyte.

5.3.1 PRV-material för perioden 1999–2008

För att få en helhetsbild av antagandet av samiskt markerade namn har jag granskat Tidning för kungörelser om efternamn (TK) för perioden 1999–2008. TK ges ut av Patent- och registreringsverket och har till uppgift att kungöra de namn som någon har ansökt om att få anta. De kungjorda namnen har passerat myndighetens behandling och kommer att godkännas såvida inga invändningar anmäls under kungörelsetiden. Namnen är indelade

i två grupper: efternamn som är nybildade[52] respektive efternamn som redan finns i efternamnsregistret. TK utkommer i regel varannan vecka.[53]

5.3.1.1 Namnurval

Jag har valt att undersöka perioden 1999–2008, vilket var den senaste tioårsperiod som var avslutad vid tidpunkten för materialinsamlingen. Jag har granskat samtliga kungjorda namn, alltså både de nybildade och de redan registrerade. De allra flesta kungjorda namn är naturligtvis ointressanta för mina syften. I urvalet av vilka namnbyten jag ska undersöka har jag därför ställts inför ett problem: jag har velat hitta alla namnbyten som har relevans för det samiska namnskicket, men inte få med något av alla de byten som saknar relevans.

I en första excerpering har jag därför, med syfte att inte missa något av de namn som kan vara av intresse för undersökningen, varit mycket inkluderande. För att fånga in de samiskspråkiga namnen har jag antecknat alla namn som skulle kunna tänkas vara samiskspråkiga. Förutom de namn jag känner till sedan tidigare har jag alltså också tagit med många andra, vilkas fonetiska struktur skulle kunna vara samisk (i praktiken mer eller mindre alla namn som går att ”uttala på samiska”). För att hitta de finskspråkiga namn som kan vara i samiskt bruk har jag antecknat samtliga finskspråkiga släktnamn. Slutligen har jag tagit med alla svenskspråkiga namn som jag bedömer skulle kunna uppfattas som samiskt markerade.

Efter denna inkluderande excerpering har det varit nödvändigt att i nästa steg vara exkluderande. Exkluderandet har skett på olika sätt beroende på namnens språktillhörighet.

De finskspråkiga namnen har jämförts med den samiska röstlängden: de namn som har minst en förekomst i röstlängden har undersökts närmare, de som saknar bärare i röstlängden har strukits. Detta är naturligtvis ett trubbigt verktyg, men ändå ett konsekvent tillvägagångssätt.[54]

Granskningen av de svenskspråkiga namnen vilar helt på mina egna bedömningar. Ett svenskspråkigt namn kan uppfattas som samiskt markerat om det är vanligt hos den samiska befolkningen (t.ex. namnet *Blind*) eller om det är tillräckligt särpräglat (t.ex. namnet *Grufvisare*). I båda fallen gäller att namnet bör ha få eller inga bärare bland icke-samer. Det sistnämnda kan

[52] Om man önskar anta ett namn som har saknat bärare en längre tid får man ansöka om namnet som om det vore nybildat. Därför kan även återtagandet av äldre, utdöda släktnamn ingå i denna avdelning.

[53] Namnkungörelserna publiceras också i Post- och inrikes tidningar, där de senaste två årens kungörelser är sökbara via Bolagsverkets hemsida, https://poit.bolagsverket.se/poit/PublikPoitIn.do (2010-09-07).

[54] Jag har även här använt 2005 års röstlängd. Detta innebär alltså att finskspråkiga namn antagna senare än den 1 mars 2005 inte kommer med. Ett så nytaget, icke-samiskspråkigt namn kan dock knappast ha hunnit etableras som samiskt mer än i mycket snäva kretsar. Därför har jag avstått från möjligheten att kontrollera namnen mot 2009 års samiska röstlängd, som tillkommit under avhandlingsarbetets gång.

verifieras genom en jämförelse mellan antalet bärare i hela riket och antalet bärare i den samiska röstlängden: om ett visst namn har exempelvis 20 bärare i Sverige, och 17 av dessa finns med i den samiska röstlängden, är ju de icke-samiska namnbärarna i landet få. Jag har valt att vara ganska hård i bedömningen av samisk markering: för att ett svenskspråkigt namn ska kunna kallas samiskt markerat måste det uppfattas som samiskt i relativt vida kretsar. Det ska alltså inte bara handla om personkännedom (”jag har träffat en same som hette Thomasson så därför vet jag att samer kan heta *Thomasson*”) utan om att namnet i sig väcker samiska associationer.

Bland de möjligen samiskspråkiga namnen har jag kunnat utesluta några med utgångspunkt i namnbärarnas förnamn: när samtliga bärare av ett släktnamn med potentiellt samisk ljudföljd bär t.ex. arabiska förnamn har jag antagit att även släktnamnet har arabiskt ursprung (se diskussion om olika ljudkombinationers möjliga språktillhörighet i avsnitt 5.1.2.3). Jag har emellertid i många fall gått vidare med undersökningarna av de möjligen samiskspråkiga namnen. Det kan ju finnas många samiska namn jag aldrig har stött på, t.ex. återtagna äldre namn eller nybildningar till samiska ortnamn, vilket motiverar en mindre sträng bedömning.

Nästa steg har varit att undersöka de ansökningshandlingar som ledde till att de excerperade namnen kungjordes och så småningom godkändes. Även i detta arbete har jag varit exkluderande. Några namn kunde uteslutas redan vid en första blick på ansökningshandlingarna. Så var fallet med t.ex. två förekomster av namnet *Aho*. Detta är ett ganska vanligt släktnamn i Finland, och eftersom det kan vara finskspråkigt (fi. *aho* ’(ödelämnad) sved’) och förekommer i den samiska röstlängden har jag tagit med ansökningar om detta namn. De två namnbyten som förekom under den undersökta tioårsperioden hade dock båda gjorts av familjer från Turkiet, som önskade återta ett släktnamn som inte varit tillåtet av den turkiska staten.[55] Samma sak gäller antagandet av namnet *Nia*: *Niia* är ett känt samiskspråkigt släktnamn och *Nia* skulle kunna vara en stavningsvariant av detta. Den man som antog *Nia* gjorde det dock som en förkortning av sitt tidigare släktnamn *Ahmadnia*, som han uppger ständigt stavades fel av myndigheterna. Därmed har inte heller detta namnbyte relevans för min undersökning.

Andra namn har kunnat uteslutas först efter vissa efterforskningar. Det gäller t.ex. namnen *Stoor*/*Stohr* och *Kant*/*Kanth*, som i och för sig kan vara samiskt markerade, men som ändå är så allmänt spridda att man inte kan utgå ifrån att namnbärarna har samiskt ursprung. Även det finskspråkiga *Palo*, som har en enda förekomst i röstlängden men bärs av drygt 500 personer i Sverige, har uteslutits på samma grund. I två fall har namns stavning ändrats: från *Niva* till *Nifwa* och från *Spik* till *Spiik*. *Niva* kan vara finskspråkigt (fi. *niva* ’strömdrag’), men kan genom sin enkla fonetiska

[55] Namnet *Aho* är assyriskt/syrianskt och betyder ’broder’. Jag tackar Ablahad Lahdo, fil. dr. i semitiska språk, för dessa upplysningar.

struktur också tänkas ha annan språktillhörighet. Namnet har mer än 500 bärare i Sverige och 14 i den samiska röstlängden; det finns alltså inget som säger att någon som heter *Niva* kan förutsättas ha samisk härkomst. Namnet *Spik*/*Spiik* är känt som ett lulesamiskt släktnamn, och det finns 16 förekomster i röstlängden. I hela landet bärs dock namnet av drygt 220 personer, och det finns därför inte fog för att automatiskt inkludera namnet i en undersökning av samiska namnbyten.

Genom det beskrivna förfarandet har jag sållat fram 18 namnbyten där det inte torde föreligga några tvivel om den samiska kopplingen. Dessa presenteras i avsnitt 8.1.

I denna undersökningsdel har jag, till skillnad från i de tidigare undersökningarna, inte utgått från den samiska röstlängden. Det innebär att även namnbyten gjorda av samer som av något skäl inte finns upptagna i röstlängden kan ingå (dock med viss begränsning för de finskspråkiga namnen: namnbytaren eller någon med samma släktnamn måste finnas upptagen i röstlängden).

5.3.2 Folkbokföringsmaterial från december 2009

Som beskrivits i avsnitt 5.3 ovan administreras vissa namnärenden av Skatteverkets folkbokföringsenhet. Det är dels anmälan av namn för nyfödda barn och anmälan av efternamn vid giftermål, dels vissa namnändringar. Ändringarna kan gälla förnamn (om man vill lägga till, byta ut eller stryka ett förnamn), mellannamn (om man vill anta eller ta bort ett mellannamn) eller efternamn (om man vill återta ett efternamn man själv burit som ogift eller anta ett efternamn som en av föräldrarna bär eller senast har burit som ogift).[56] Dessa namnändringar behöver man inte ansöka om, utan endast anmäla. Av den orsaken innehåller materialet inga motiveringar.

På Skatteverket i Eskilstuna finns, sedan den 1 december 2009, namnmaterial från Norra regionen (omfattande skattekontoren i Härnösand, Kiruna, Luleå, Lycksele, Skellefteå, Sollefteå, Sundsvall, Umeå, Örnsköldsvik och Östersund), Mittregionen (skattekontoren i Falun, Gävle, Hudiksvall, Karlstad, Mora, Söderhamn, Åmål och Örebro) och Mälardalsregionen (skattekontoren i Eskilstuna, Nyköping, Södertälje, Enköping, Uppsala och Västerås). Namnärendena ligger i diarienummerordning, oavsett vad ärendet gäller. Det innebär att förnamnsärenden, mellannamnsärenden och efternamnsärenden ligger om varandra. Materialet för anmälan av namn för nyfödda barn samt anmälan av namnändringar i samband med giftermål lagras dock digitalt och ingår därför inte.

[56] http://www.skatteverket.se/privat/folkbokforing/namnnamnandring/namnandring.4.76a43be412206334b89800020677.html?posid=1&sv.search.query.allwords=namnändring (2010-01-29).

För att få en uppfattning om hur vanligt det är att redan registrerade samiskt markerade efternamn antas, har jag gått igenom namnmaterialet i Eskilstuna för december 2009, som alltså innefattar Norra regionen, Mittregionen och Mälardalsregionen. Av de byten som är av intresse för min undersökning hade alla utom ett gjorts i Norra regionen. Det sista bytet hade gjorts i Mittregionen.

Jag har också undersökt materialet från november 2009, som dock endast omfattar Mälardalsregionen. I detta material fanns inga byten där samiskt markerade namn antagits. Det finns förvisso samisk befolkning över hela landet, men det är naturligt att det bor fler samer inom det samiska kärnområdet än utanför, och sannolikt krävs en viss mängd samisk befolkning för att någon ska ha råkat göra denna speciella typ av namnbyte just under den undersökta månaden.

Materialgenomgången i Eskilstuna visar att materialet för Norra regionen skulle vara värt att undersöka närmare. De namnändringar som har gjorts före den 1 december 2009 finns dock utspridda på flera skattekontor, vilket försvårar arbetet. På skattekontoret i Sollefteå, som jag har haft kontakt med, visade det sig att även anmälningar av namn för nyfödda och efternamn i samband med giftermål ligger i samma lådor som det övriga namnmaterialet. Varje nyfött barn och varje ingånget äktenskap har alltså ett eget dokument, vilket gör det redan i sig omfattande namnmaterialet ännu större. Det har därför inte varit möjligt att gå igenom detta material inom avhandlingsarbetets ramar, även om det sannolikt hade varit givande.

I detta sammanhang har jag därför begränsat mig till att låta materialet från december 2009, gällande Norra regionen, Mittregionen och Mälardalsregionen, utgöra en egen liten undersökning. I urvalet av vilka namn som kan anses vara ”samiskt markerade” eller inte har jag följt samma princip som vid excerperingen av PRV-materialet (se avsnitt 5.3.1): att i ett första steg vara inkluderande, för att i nästa steg i stället vara exkluderande. Den inkluderande genomgången resulterade i fem namnbyten, den exkluderande reducerade dessa till två.

Eftersom denna undersökning har karaktären av en pilotstudie, och dessutom är av mycket liten omfattning, har jag valt att presentera alla de namnbyten som skulle kunna vara av intresse. I samband med resultatredovisningen i avsnitt 8.2 diskuterar jag alltså både de fem namnbyten jag funnit i den första genomgången, och de två som återstår efter en hårdare granskning.

5.3.3 Intervjuundersökning

För att ge en fördjupad bild av de tankar som kan föregå ett namnbyte, och av hur vardagen med det nya namnet fungerar, har jag intervjuat några informanter som själva har antagit samiskspråkiga släktnamn. De nackdelar som ett etniskt markerat namn kan innebära är ganska väl beskrivna (se

exempel i avsnitt 4.3.3). Att man ändå väljer att anta ett sådant namn betyder att det finns positiva sidor som överväger. Intervjuerna har varit ett sätt att belysa dessa sidor.

Undersökningen är kvalitativ, dvs. har för avsikt att beskriva det undersökta fenomenet utan att kvantifiera det.

5.3.3.1 Informanturval

De villkor jag har haft för möjliga informanter i denna undersökning har varit att de ska ha antagit ett samiskspråkigt eller samiskt markerat släktnamn, samt att de själva ska uppfatta sig som samer. Urvalet av informanter har styrts av vilka namnbytare jag själv har hört talas om eller kommit i kontakt med i olika sammanhang. Trots att jag inte var personligen bekant med informanterna har urvalet på så sätt ändå, indirekt, präglats av mina egna kontaktnät. För att få informanter som i så liten mån som möjligt var påverkade av mina infallsvinklar har jag valt bort möjliga informanter som t.ex. har hört mig föreläsa om mitt arbete.

En av informanterna hade jag talat med helt kort i början av min forskarutbildning, men inte träffat senare. En annan hade jag fått kännedom om ryktesvägen, men inte träffat före intervjutillfället. Den tredje fanns med i det PRV-material som ingår i denna delundersökning. Inte heller denna informant hade jag träffat förrän i samband med intervjun.

Vid urvalet av informanter har jag eftersträvat att få med olika typer av erfarenheter, och därför försökt ha spridning vad gäller ålder, kön och geografisk bakgrund. Praktiska aspekter har i viss mån spelat in vid urvalet, eftersom jag har valt personer som det har varit relativt enkelt för mig att träffa. Det gäller speciellt den informant som valdes via arkivmaterialet. I det fallet hade jag också en önskan om att namnbytet skulle ha genomförts relativt nyligen. Det finns dock ingen strävan efter att informanterna ska vara representativa för människor som antar samiska släktnamn, utan undersökningarna ska enbart betraktas som exempel på hur omständigheterna kring ett dylikt namnbyte kan se ut.

5.3.3.2 Intervjumetod, intervjuplan och redovisningsmetod

Mina intervjuer är av den typ som brukar kallas semistrukturerade, dvs. intervjuerna var inriktade på vissa frågeområden, men frågorna anpassades efter samtalet och den aktuella informanten (Dalen 2008 s. 31). Det innebär alltså att jag har haft en genomarbetad intervjuplan men att informanterna ändå inte har besvarat exakt samma frågor. Graden av frågestandardisering har således varit låg (Trost 2005 s. 21). Eftersom intervjuundersökningen gjordes i slutet av mitt avhandlingsarbete hade jag fördelen att kunna ta hänsyn till resultaten från de tidigare undersökningsdelarna när jag utformade intervjuplanen.

Intervjuerna genomfördes i eller i närheten av tre olika svenska städer, i två fall på kaféer och i det tredje fallet i informantens hem. Samtliga inter-

vjuer gjordes under januari 2010. Den sammanlagda inspelade intervjutiden är ungefär 5 timmar. Intervjuerna har grovtranskriberats i stort sett i sin helhet, därefter har vissa delar transkriberats noggrannare och analyserats. Analysen har avsett informanternas erfarenheter och tankar kring namnbytet och den etniska tillhörigheten, men inte det använda språket. Resultatpresentationen i avsnitt 8.3 är tematiskt uppställd.

I sin bok Intervju som metod tar Monica Dalen (2008 s. 16) upp ”faran för stigmatisering”, dvs. en situation där informanter kan identifieras och få en viss stämpel på sig. Detta har stor relevans i en samisk kontext. Det samiska samhället är litet, och mina informanter har dessutom gjort en typ av namnbyte som deras släktingar och vänner känner till. Det gör att de kan vara relativt enkla att identifiera. Informanterna har låtit sig intervjuas och spelas in under villkoret att materialet ska behandlas konfidentiellt, dvs. att den information de uppger inte ska kunna sättas i samband med dem som personer. Att uppfylla detta villkor måste självklart gå först. Idealet kan därför aldrig vara att återge så mycket information som möjligt; det man kan göra är i stället att ge så mycket information som är möjligt utan att informanterna kan identifieras. Av den anledningen har jag valt att inte presentera resultaten som fallstudier (”informanten är en kvinna i 50-årsåldern, bosatt i en medelstor svensk stad …”), utan i stället göra en gemensam presentation av informanterna. Även i resultatredovisningen är jag sparsam med personliga upplysningar om de respektive personerna. I valet av vilken typ av information som ska utelämnas för att bevara informanternas anonymitet har jag valt deras könstillhörighet. Två av mina informanter är kvinnor och den tredje är man, men i resultatkapitlet har jag valt att omtala samtliga informanter som kvinnor, med feminina personliga pronomina. Detta gör att de tre informanterna blir svårare att skilja från varandra, vilket i sin tur bidrar till att anonymiseringen kan upprätthållas.[57] Det har betydelse i sammanhanget att jag bara har en manlig informant. Om jag omtalade honom som *han* skulle det vara lätt att se vilken information som kom från just honom – och då skulle det också räcka med att gissa sig till vem informanten är i en återgiven episod för att kunna identifiera honom i hela resultatredovisningen. Jag omtalar också samtliga makar/makor som män, oavsett deras verkliga könstillhörighet.

Mitt tillvägagångssätt kan naturligtvis kritiseras, eftersom informanternas könstillhörighet kan vara en viktig faktor för analysen. I de fall då jag har bedömt att detta har betydelse har jag därför preciserat vilka informanter det handlar om. Min bedömning är dock att kön är av mindre vikt i de allra flesta avsnitten och att jag, genom att utelämna informationen om könstillhörighet, blir friare att ta med annan information som jag anser har större betydelse.

[57] I viss mån går det förstås att formulera sig utan att använda personliga pronomina. I längre texter går dock detta i alltför stor utsträckning ut över textens läsbarhet.

I resultatredovisningen har jag valt att i stor utsträckning använda informanternas egna formuleringar, delvis som kontrast till de tidigare, mer tekniska resultatkapitlen. De intervjucitat som återges har normaliserats beträffande stavning och ordböjning. För läsbarhetens skull har jag också gjort en varsam textredigering, t.ex. tagit bort vissa upprepningar och självkorrigeringar av typen *jag såg en … ett hus*. Jag har dock låtit citaten behålla sin talspråkskaraktär. Kursiv stil har använts för att markera betoning.

6 Släktnamn hos dagens svenska samer

Et navn binder mere end du tror og véd

Henrik Ibsen: John Gabriel Borkman (1896)

Min första delundersökning syftar till att beskriva det nutida samiska släktnamnsskicket i Sverige. Vilka typer av släktnamn används? Finns det geografiska skillnader? Är det skillnad mellan mäns och kvinnors släktnamnsskick? Vad finns det för likheter och skillnader mellan det samiska namnskicket och namnskicket hos befolkningen i stort? Det finns ingen tidigare statistik över samiskt släktnamnsskick, vilket gör att det inte heller finns någon bakgrund eller några referensramar för fortsatta studier. Tanken med denna undersökning är att teckna en sådan bakgrund.

I avsnitt 6.1 redovisas resultaten för materialet som helhet, dvs. utan någon geografisk indelning. Därefter undersöker jag, i avsnitt 6.2, namnskicket områdesvis. I avsnitt 6.3 sammanfattas och diskuteras resultaten.

6.1 Släktnamn i hela materialet

Mitt material, en tredjedel av 2005 års röstlängd till det svenska Sametinget, har presenterats och diskuterats i avsnitt 5.1.1. Materialet omfattar 2 393 individer varav 1 201 är kvinnor (50,2 %) och 1 192 män (49,8 %). Könsfördelningen i materialet är alltså jämn. De 2 393 individerna bär tillsammans 915 olika namn, om varje förekommande stavning och varje ny namnkombination räknas som ett namn (se avsnitt 5.1.4 för diskussion om behandlingen av stavningsvarianter).

6.1.1 Namn av olika kategorier

I avsnitt 5.1.2.2 har jag redogjort för principerna för min namnklassificering. De namn som ingår i materialet har delats in i de fyra huvudkategorierna *samiskspråkiga namn*, *finskspråkiga namn*, -son-*namn* och *svensk-/norskspråkiga namn utom* -son-*namn* (hädanefter förkortat *svenskspråkiga namn*). Därtill kommer de två kategorierna *samisk- eller finskspråkiga namn* och *namn från övriga språk*. I de fall fler än ett namn, med eller utan bindestreck, står i efternamnsfältet har varje del först klassificerats för sig, därefter

har hela namnsträngen fått benämningar som t.ex. -son-*namn* + *samisk-språkigt namn*. I tabell 6 nedan redovisas antalet enskilda namn inom varje kategori.

Antalet förekommande namn i materialet kan beräknas på två sätt. Dels kan man, som i tabell 6, räkna antalet klassificerade namn och få summan 856. Dels kan man, som i avsnitt 6.1, räkna varje namnkombination som ett namn och få summan 915. Antalet kombinationsmöjligheter är ju fler än de enskilda namnen: *Larsson* och *Blind* är två enskilda namn, men dessa två namn kan också kombineras till *Larsson Blind* och *Blind Larsson*. Om både *Larsson*, *Blind*, *Larsson Blind* och *Blind Larsson* förekommer i materialet har de två enskilda namnen alltså givit upphov till fyra olika namn.

I tabellens sista kolumn anges hur stor del av namnen som endast förekommer som del av en namnkombination, dvs. aldrig står ensam i efternamnsfältet.

Tabell 6. Antal enskilda namn i röstlängden, fördelade på namnkategorier.

Namnkategori	Antal namn	Andel av samtl. namn	Antal (andel) som endast förekommer i namnkomb.
Svenskspråkiga namn	539	63,0 %	51 namn (9 %)
Samiskspråkiga namn	110	12,9 %	8 namn (7 %)
-*son*-namn	110	12,9 %	5 namn (5 %)
Finskspråkiga namn	69	8,1 %	3 namn (4 %)
Namn från övriga språk	23	2,7 %	10 namn (43 %)
Samisk-/finskspr. namn	5	0,6 %	0
Totalt	856	100,2 %[58]	77 namn (9 %)

Som tabellen visar är proportionerna mellan kategorierna mycket ojämna. 539 olika svenskspråkiga namn förekommer, vilket motsvarar drygt 60 % av samtliga förekommande namn. Antalet -*son*-namn och antalet samiskspråkiga namn är lika stort, 110 stycken. De förekommande finskspråkiga namnen är knappt 70, namnen från övriga språk ett tjugotal och kategorin samisk-/finskspråkiga namn rymmer bara en handfull namn.

Om en stor del av namnen inom en viss kategori bara förekommer i namnkombinationer kan det tyda på att många av dem bärs av samer enbart som giftasnamn. Detta är sannolikt förklaringen till att nästan hälften av namnen från övriga språk endast förekommer i namnkombinationer. Det ska dock påpekas att ett namn som i Sverige bara förekommer som giftasnamn inte behöver vara liktydigt med ett namn som inte är traditionellt samiskt, eftersom det kan vara fråga om giftermål med samer från de norska, finska eller ryska delarna av Sápmi.

Efter att alla ingående namn har klassificerats, har jag i nästa steg undersökt hur många individer som bär namn ur de respektive kategorierna. Kombinationer av namn ur samma kategori har förts till respektive kategori,

[58] På grund av avrundningsfel kan summan av procentandelar ibland avvika från 100,0 %.

så att t.ex. kombinationen *Andersson Jonsson* har räknats in i kategorin *-son*-namn. De kombinationer som består av namn ur olika kategorier redovisas här som en gemensam post, men beskrivs närmare i avsnitt 6.1.2.1 nedan.

Tabell 7. Fördelningen mellan namnkategorier i materialet som helhet.

Namnkategori	Antal bärare	Andel av samtl. bärare	Antal kvinnor	Andel kvinnor
Svenskspråkiga namn	992	41,5 %	509	51,3 %
-son-namn	648	27,1 %	292	45,1 %
Samiskspråkiga namn	444	18,6 %	221	49,8 %
Finskspråkiga namn	173	7,2 %	75	43,4 %
Kombinationer ur olika kategorier	113	4,7 %	92	81,4 %
Namn från övriga språk	14	0,6 %	9	64,3 %
Samisk-/finskspråkiga namn	9	0,4 %	3	33,3 %
Totalt	2 393	100,1 %	1 201	50,2 %

De svenskspråkiga namnen bärs av drygt 40 % av de ingående individerna, och är därmed den vanligaste namnkategorin. Därefter följer *-son*-namnen med en dryg fjärdedel. De samiskspråkiga namnen kommer på tredje plats med knappt 20 % av namnbärarna och de finskspråkiga på fjärde plats med ungefär 7 %. Namnen från övriga språk utgör mindre än en procent av materialet, liksom de namn som har klassificerats som samisk-/finskspråkiga.

Könsfördelningen är jämn inom de flesta kategorierna. Kombinationsnamnen domineras dock av kvinnliga bärare, och även bland namnen från övriga språk finns en kvinnlig övervikt. Det kan tala för att dessa namn till stor del är giftasnamn. De samisk-/finskspråkiga namnen har låg andel kvinnliga bärare, men namnen är så få att det kan bero enbart på slumpen.

Genom att jämföra de båda tabellerna ovan kan man få en bild av hur stor spridning mellan olika namn det är inom de respektive kategorierna. De svenskspråkiga släktnamnen utgör 63,0 % av antalet klassificerade namn (tabell 6), men bärs av bara 41,5 % av de ingående individerna (tabell 7). Det innebär alltså att det i denna kategori är ganska stor spridning mellan olika namn, dvs. många namn bärs av bara ett fåtal personer. Förhållandet är omvänt i kategorin *-son*-namn: dessa utgör 12,9 % av de klassificerade namnen, men bärs av 27,1 % av personerna. Det finns alltså inte så många olika *-son*-namn i materialet, men dessa är i gengäld högfrekventa. Detta är också vad man kan förvänta sig.

Samma förhållande, men mindre utpräglat, gäller de samiskspråkiga släktnamnen. Dessa utgör 12,9 % av de klassificerade namnen, men bärs av 18,6 % av individerna. En möjlig tolkning kan vara att det är fler svenskspråkiga än samiskspråkiga namn som bärs av enstaka individer, t.ex. som giftasnamn i äktenskap med icke-samer, medan samiskspråkiga namn i större utsträckning bärs av familjer och släkter. Detta resonemang styrks av att namnen från övriga språk motsvarar 2,6 % av alla klassificerade namn,

men bärs av bara 0,5 % av personerna. Det är alltså vanligt att namnen från övriga språk bara förekommer enstaka gånger. Som konstaterats ovan förekommer hälften av dessa namn endast i namnkombinationer, vilket kan betyda att de i stor utsträckning har förts in i det samiska namnbeståndet genom giftermål med icke-samer eller med samer från norsk, finsk eller rysk sida av Sápmi.

6.1.2 Kombinationer av namn

Totalt finns 146 fall då fler än ett namn förekommer i efternamnsfältet. I 83,6 % av dessa fall (122 personer) är namnbäraren kvinna, i 16,4 % (24 fall) man. I två fall har tre namn kombinerats (samiskspråkigt namn, *-son*-namn och finskspråkigt namn resp. ett finskspråkigt och ett svenskspråkigt namn sammansatta med bindestreck, följt av ännu ett svenskspråkigt namn).

I alla övriga fall kombineras två namn. 87,7 % (128 st.) av dessa kombinationsnamn skrivs utan bindestreck, vilket kan tala för att många av dem egentligen är felbokförda kombinationer av mellannamn och efternamn. Nästan 90 % av namnkombinationerna utan bindestreck bärs av kvinnor. Två kombinationer förekommer två gånger var, men i övrigt är varje kombination utan bindestreck unik i materialet.

15 kombinationsnamn skrivs med bindestreck. 13 av dessa utgörs av de återkommande kombinationerna *Andersson-Junkka* (3 bärare i materialet), *Gunillasson-Sevä* (5 bärare) och *Vasara-Hammare* (5 bärare). Dessa namn har ett flertal bärare även i riket som helhet[59] och är alltså väletablerade som dubbelnamn enligt tidigare namnlagar. Kombinationerna med bindestreck domineras inte heller av kvinnliga bärare på samma sätt som kombinationerna utan bindestreck.

33 av kombinationsnamnen innehåller två namn ur samma kategori, alltså t.ex. två svenskspråkiga namn. I 26 fall kombineras två svenskspråkiga namn, i fem fall två samiskspråkiga, i ett fall två *-son*-namn och i ett fall två namn från övriga språk. I 113 fall kombineras namn ur olika kategorier. Dessa redovisas nedan.

6.1.2.1 Kombinationer av namn ur olika kategorier

Knappt 5 % av materialet utgörs av kombinationer av namn ur olika kategorier. Samtliga dessa kombinationer presenteras i tabell 8. För att göra tabellen mer överskådlig har jag sammanfört de kombinationer som innehåller namn ur samma kategorier, oavsett vilken ordning namnen står i. Den

[59] Den 31 december 2007 hade *Andersson-Junkka* 82 bärare i hela landet, *Gunillasson-Sevä* 47 bärare och *Vasara-Hammare* 55 bärare.

variant som står först är den som är mest frekvent. För att öka läsbarheten finns, för varje kombinationstyp, ett angivet fiktivt namnexempel.

Tabell 8. Antalet kombinationer av namn ur olika kategorier.

Kombinationstyp	Fiktivt namnexempel	Antal bärare	Andel av hela materialet	Antal kvinnor	Andel kvinnor
sv + son, son + sv	Blind Jonsson	35	1,46 %	34	97 %
sa + sv, sv + sa	Niia Blind	21	0,88 %	19	90 %
son + sa, sa + son	Jonsson Niia	20	0,84 %	12	60 %
son + fi, fi + son	Jonsson Sevä	12	0,50 %	7	58 %
fi + sv, sv + fi	Sevä Blind	8	0,33 %	5	63 %
sa + fi, fi + sa	Niia Sevä	5	0,21 %	4	80 %
sv + övr	Blind Grey	4	0,17 %	3	75 %
sa + övr, övr + sa	Niia Grey	2	0,08 %	2	100 %
son + övr	Jonsson Grey	2	0,08 %	2	100 %
övr + fi	Grey Sevä	1	0,04 %	1	100 %
fi + sa/fi	Sevä Heikki	1	0,04 %	1	100 %
sa + son + fi	Niia Jonsson Sevä	1	0,04 %	1	100 %
fi + sv + sv	Sevä Blind Berg	1	0,04 %	1	100 %
Totalt		113	4,72 %	92	81 %

Som tabellen visar förekommer flera kombinationstyper bara enstaka gånger. Bland de vanligaste kombinationstyperna finns typerna *Fjällström Jonsson*, *Jonsson Labba* och *Jonsson Kuhmunen*, alltså kombinationer av ett *-son*-namn och ett svenskspråkigt, samiskspråkigt eller finskspråkigt släktnamn, samt kombinationer av samiskspråkiga och svenskspråkiga släktnamn, typen *Nutti Fjällström*.

Samtliga kombinationstyper har en majoritet kvinnliga bärare. Kombinationer av *-son*-namn och samiska eller finskspråkiga namn samt finskspråkiga och svenskspråkiga namn har lägst andel kvinnliga bärare, runt 60 %. Kombinationer av svenskspråkiga namn och namn från övriga språk, typen *Blind Grey*, har 75 % kvinnliga bärare medan övriga kombinationstyper har 80 % eller mer.

6.1.3 De mest frekventa namnen i materialet

Ett annat sätt att beskriva ett namnskick är att undersöka vilka namn som är de mest frekventa. I valet av namnklassificeringsprincip har jag, som diskuterats i avsnitt 5.1.2, hållit mig till en så ren språklig indelning som möjligt. Vissa namn, t.ex. det svenskspråkiga men samiskt markerade *Blind*, har dock en språklig och en kulturell tillhörighet som pekar åt olika håll, och för den typen av namn kan det vara olyckligt att redovisa enbart den språkliga tillhörigheten. Detta kan kompenseras av en redovisning av inte bara fördelningen mellan olika namnkategorier, utan också de mest frekventa namnen inom respektive kategori. På så sätt kan man se om t.ex. de svenskspråkiga

namnen innefattar många namn med samisk markering, och detta kan vägas in i den allmänna karakteristiken av namnskicket.

6.1.3.1 Urvalsfel

När man, som jag, har gjort ett urval ur ett större material bör man tänka på att felkällan är större för enskilda namns frekvens än för antalet bärare av namn av en viss typ, eftersom antalen blir mindre och varje enskilt fall därmed får större genomslag. Ju färre förekomster ett visst namn har, desto sämre blir preciseringen av urvalsfelet.

Röstlängden är alfabetiskt uppställd, och jag har undersökt vart tredje namn i denna alfabetiska räcka. Om ett visst namn förekommer en gång i mitt urval, är det möjligt att detta är den enda förekomsten i röstlängden som helhet. I det fallet motsvarar mitt urval samtliga röstlängdsförekomster, alltså 100 %. Men det är också möjligt att ett namn med en enda förekomst i mitt urval förekommer upp till fem gånger i röstlängden som helhet (nämligen om två namn står i positionerna närmast före och två namn i positionerna närmast efter). I det fallet motsvarar mitt urval en av fem förekomster i hela röstlängden, alltså 20 %. Om jag bara har en förekomst i urvalet kan jag alltså inte precisera urvalsfelet närmare än att urvalet motsvarar mellan 20 % och 100 % av samtliga förekomster i röstlängden.

Har jag däremot 10 träffar i mitt urval blir det möjliga intervallet för urvalsfelet avsevärt mindre. I det fallet måste det finnas som minst 28 (3×9+1) förekomster i hela materialet. Som mest kan det finnas 32 förekomster (3×10+2). I det första fallet motsvarar mitt urval 36 % (10/28) av materialet som helhet, i det andra 31 % (10/32). Har ett namn 100 träffar i mitt urval blir precisionen ännu bättre, då motsvarar mitt urval mellan 33,1 % (100/298) och 33,6 % (100/302) av röstlängdens samtliga förekomster. Det möjliga intervallet för felkällan blir alltså mindre ju fler förekomster jag har i mitt urval.

Trots den ökade osäkerheten har jag bedömt de enskilda namnens frekvenser som tillräckligt intressanta för att tas upp.

6.1.3.2 De mest frekventa namnen i materialet som helhet

Som diskuterats i avsnitt 5.1.4 har jag valt att i denna undersökning hålla isär namn med skilda stavningar, även om uttalet är detsamma. I stället redovisar jag förekommande stavningsvarianter separat. Vad gäller namnskicket i hela landet använder jag uppgifter från SCB, som också skiljer på namn med olika stavning. I det fallet ger jag emellertid inga upplysningar om eventuella stavningsvarianter, eftersom jag inte har tillgång till alla förekommande namn på samma sätt som i mitt eget material.

I tabell 9 nedan presenteras de 10 mest högfrekventa namnen i mitt material. De totala procentandelarna har, här och i det följande, beräknats som grupprocent. Det innebär att den totala andelen kvinnor i tabellen (43,5 %) inte är ett medelvärde av de enskilda namnens procentsatser, utan i stället kvoten mellan antalet kvinnor och antalet individer totalt.

Tabell 9. De 10 mest frekventa namnen i materialet som helhet.

Plats	Namn	Antal bärare	Andel av hela mtrl	Antal kvinnor	Andel kvinnor
1	Andersson	68	2,84 %	34	50,0 %
2	Johansson	61	2,55 %	23	37,7 %
3	Nilsson	59	2,47 %	29	49,2 %
4	Larsson	53	2,21 %	18	34,0 %
5	Persson	48	2,01 %	20	41,7 %
6	Blind	46	1,92 %	20	43,5 %
7	Jonsson	37	1,55 %	14	37,8 %
8	Eriksson	34	1,42 %	17	50,0 %
9	Nutti	32	1,34 %	16	50,0 %
10	Labba	26	1,09 %	11	42,3 %
	Totalt	464	19,39 %	202	43,5 %

Som tabellen visar är de fem vanligaste namnen sekundärpatronymika av svensk typ. På sjätte plats återfinns namnet *Blind*, som är svenskspråkigt men med stark samisk prägel. Efter ytterligare ett par *-son*-namn följer de båda samiskspråkiga namnen *Nutti* och *Labba*.

Andelen kvinnliga bärare överstiger aldrig 50 %, och för några av namnen (*Johansson*, *Larsson* och *Jonsson*) utgör de kvinnliga bärarna mindre än 40 % av namnbärarna. En möjlig anledning kan vara att män oftare behåller sitt eget släktnamn vid giftermål, medan kvinnor i större utsträckning väljer mellan det egna släktnamnet och mannens. I sådana fall är det tänkbart att valet faller på ett mindre vanligt namn.

Som jämförelse visas i tabell 10 de 10 mest frekventa efternamnen i hela Sverige den 31 december 2007 (dock utan uppgifter om antalet kvinnliga bärare, som jag inte har tillgång till). Andelen namnbärare är beräknad utifrån en befolkning på 9 182 927 personer (gällande samma datum). Skillnaden mellan namnstatistiken i hela landet den 31 december 2007 och den 1 mars 2005, då Sametingsröstlängden fastställdes, får anses vara försumbar.

Tabell 10. De 10 mest frekventa efternamnen i Sverige den 31 december 2007.

Plats	Namn	Antal bärare	Andel
1	Johansson	268 887	2,93 %
2	Andersson	266 971	2,91 %
3	Karlsson	204 801	2,23 %
4	Nilsson	180 993	1,97 %
5	Eriksson	144 466	1,57 %
6	Larsson	130 760	1,42 %
7	Olsson	115 425	1,26 %
8	Persson	113 043	1,23 %
9	Svensson	108 328	1,18 %
10	Gustafsson	75 227	0,82 %
	Totalt	1 608 901	17,52 %

(Källa: http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____31063.aspx, 2009-02-17)

I landet som helhet bärs de 10 mest frekventa namnen av 17,52 % av befolkningen. I mitt material bärs de 10 mest frekventa namnen av 19,39 % av de ingående individerna, vilket innebär att de vanligaste namnen är något mer utbredda i det samiska materialet än i det svenska. Å andra sidan innehåller den samiska frekvenslistan namn av mer varierat slag. *Blind* är av binamnstyp, *Nutti* har visserligen patronymiskt ursprung, men utan suffixet *-son*, och med en fonetisk form som är anpassad till samisk fonotax. *Labba* är ett samiskspråkigt namn med oklar tolkning. Även om *-son*-namnen ligger i topp i mitt material är de inte på långt när lika dominerande som i landet i stort, där det vanligaste släktnamn som inte är ett *-son*-namn, *Lindberg*, återfinns först på nittonde plats.

Som framgått av tabell 2 i avsnitt 5.1.1.2 bor 48,89 % av personerna i röstlängden i Norrbottens län och 22,59 % i Västerbottens län. Tillsammans utgör personerna i dessa två län drygt 70 % av röstlängdens alla individer, varför det är av intresse att jämföra med namnskicket inte bara i hela landet, utan även specifikt i dessa områden. Sådana jämförelser har kunnat göras med hjälp av en efternamnsbas på SOFI (Institutet för språk och folkminnen) i Uppsala. Efternamnsbasen bygger på uppgifter från den 31 december 2000. Även här har olika stavningar av homofona namn skilts åt.

Tabell 11 visar de 10 vanligaste namnen i Norrbottens och Västerbottens län.

Tabell 11. De 10 mest frekventa efternamnen i Norrbottens och Västerbottens län den 31 december 2000.

Plats	Norrbottens län	Antal	Västerbottens län	Antal
1	Johansson	10 128	Johansson	8 457
2	Nilsson	7 695	Andersson	7 133
3	Larsson	5 638	Eriksson	6 012
4	Andersson	5 446	Nilsson	5 766
5	Eriksson	4 810	Karlsson	5 607
6	Karlsson	4 225	Jonsson	5 447
7	Isaksson	2 241	Persson	3 224
8	Pettersson	2 100	Larsson	3 070
9	Jonsson	2 051	Lindgren	2 640
10	Lundberg	2 042	Olofsson	2 558

Även om *-son*-namnen är vanligast finns också tvåledade släktnamn av borgerlig typ med bland de 10 vanligaste namnen: *Lundberg* är det tionde vanligaste namnet i Norrbottens län och *Lindgren* det nionde vanligaste i Västerbottens län. I dessa två län har *-son*-namnen alltså inte samma starka dominans som i riket som helhet. Om man undersöker de 20 vanligaste släktnamnen i Norrbottens län finner man att 14 av dessa är *-son*-namn och de övriga sex tvåledade borgerliga namn. I Västerbottens län är 11 av de 20 vanligaste släktnamnen *-son*-namn och de återstående nio namnen tvåledade.

Detta kan jämföras med att 19 av de 20 vanligaste släktnamnen i riket som helhet är *-son*-namn.

6.1.3.3 De mest frekventa namnen i olika kategorier

I ovanstående avsnitt presenterades de mest frekventa namnen i materialet oavsett kategori. Här redovisar jag i stället de vanligaste namnen inom var och en av undersökningens fyra huvudkategorier. Det antal namnbärare som anges för mitt material ska inte sammanblandas med vare sig antalet bärare i röstlängden som helhet eller antalet namnbärare i hela landet. Ett litet antal bärare i mitt material behöver alltså inte betyda att namnet är ovanligt.

På samma sätt som i SCB:s namnstatistik räknar jag varje stavning som ett eget namn. Det innebär att t.ex. *Fjellström* och *Fjällström* i detta sammanhang räknas som två olika namn. Jag redovisar dock även de ingående namnens eventuella stavningsvarianter och förekomster i namnkombinationer. Om inte annat anges skiljer sig namnkombinationerna från varandra, dvs. varje kombination är unik i materialet.

De mest frekventa svenskspråkiga namnen

Materialets mest frekventa svenskspråkiga namn presenteras i tabell 12. Eftersom sex namn med samma antal bärare står på plats 9 omfattar tabellen 14 namn.

Tabell 12. De 14 mest frekventa svenskspråkiga namnen i materialet.

Plats	Namn	Antal	Förekommande stavn.varianter	Antal förekomster i namnkomb.
1	Blind	46		8
2	Påve, Fjällström	14	Fjellström 11	
4	Sandström, Stenberg, Åhrén	12		Stenberg 1
7	Fjellström, Lundström	11	Fjällström 14	Lundström 1
9	Fjellgren, Frank, Holmberg, Inga, Nordvall, Rensberg	8	(Fjällgren, endast i namnkomb.)	Nordvall 1, Rensberg 1 (Fjällgren 2)

Som tabellen visar dominerar namnet *Blind* starkt bland de svenskspråkiga släktnamnen, med mer än tre gånger så många bärare som de näst vanligaste namnen. Namnet *Blind* bärs av 1,92 % av individerna i mitt material, vilket innebär att det har ungefär samma frekvens som namnet *Nilsson* har hos befolkningen i stort. *Blind* förekommer dessutom i åtta olika namnkombinationer, vilket kan tolkas som att namnet i ganska stor utsträckning har behållits vid giftermål, antingen som komponent i dubbelnamn eller som mellannamn som av misstag kommit att ingå i efternamnsfältet. På platserna 2–7 i tabellen finns en rad namn med ungefär lika många bärare och frekvenser runt 0,5 %. Med undantag för *Blind* är spridningen mellan olika namn alltså ganska stor. Om stavningsvarianter av samma namn hade sammanförts skulle *Fjällström*/*Fjellström* ha haft 25 bärare och därmed kommit något närmare *Blind* i frekvens. *Fjällström*/*Fjellström* bärs av 1 % av per-

sonerna i mitt material och är därmed ungefär lika vanligt bland mina namnbärare som namnen *Svensson* och *Gustafsson* är i riket som helhet.[60]

Statistiska centralbyråns sammanställning över de vanligaste efternamnen i Sverige tar inte hänsyn till namnens språktillhörighet, men genom att excerpera de namn som av mig skulle klassificeras som svenskspråkiga kan man jämföra de 14 mest frekventa svenskspråkiga efternamnen i mitt material med de 14 mest frekventa i hela landet. Dessa är, i fallande frekvensordning, *Lindberg*, *Lindström*, *Lindgren*, *Lundberg*, *Bergström*, *Lundgren*, *Berg*, *Berglund*, *Sandberg*, *Sjöberg*, *Forsberg*, *Lindqvist*, *Engström* och *Lind*. 12 av de 14 vanligaste svenskspråkiga namnen är alltså tvåledade borgerliga namn, där namnlederna *Lind-*, *Lund-*, *Berg-* och *-berg*, *-ström*, *-gren* är centrala. De enda enledade namnen är *Berg* och *Lind*, vilka dock sammanfaller med två av de vanligaste förlederna. Man kan alltså konstatera att de 14 vanligaste svenskspråkiga (icke-*son*-)namnen i landet är av ganska likartat slag.

Bland de 14 vanligaste svenskspråkiga namnen i mitt material finns större variation. Tvåledade namn av borgerlig typ är visserligen vanligast, 9 av de 14 namnen är av den typen. Namnet *Åhrén* liknar till bildningen ett avkortat lärt namn (se avsnitt 1.3.1), men de övriga namnen i det samiska materialet är typologiskt mer särpräglade. Släktnamnet *Blind* härrör från adjektivet *blind* och släktnamnet *Påve* kan antas ha sitt ursprung i substantivet *påve*. Namnen *Frank* och *Inga* sammanfaller (i dessa former) med förnamn. Dessa namntyper finns även i det allmänsvenska namnskicket, men där med betydligt lägre frekvenser.

Som påpekat i avsnitt 6.1.3.2 är drygt 70 % av personerna i den samiska röstlängden bosatta i Norrbottens och Västerbottens län, varför det är av intresse att jämföra med det allmänna namnskicket i dessa båda län. De 10 mest frekventa svenskspråkiga namnen presenteras i tabell 13.

Tabell 13. De 10 mest frekventa svenskspråkiga efternamnen i Norrbottens och Västerbottens län den 31 december 2000.

Plats	Norrbottens län	Antal	Västerbottens län	Antal
1	Lundberg	2 042	Lindgren	2 640
2	Vikström	1 665	Lundström	2 518
3	Lundström	1 534	Lindberg	2 359
4	Berglund	1 462	Lundmark	2 050
5	Lindgren	1 446	Sandström	1 966
6	Sandberg	1 352	Lundberg	1 950
7	Bergström	1 260	Marklund	1 928
8	Lundgren	1 247	Lindström	1 847
9	Lindström	1 241	Lundgren	1 830
10	Sundström	1 211	Holmgren	1 508

[60] Om *Fjell-*/*Fjäll-* som förled och avledningsbas i samiskt släktnamnsskick, se Frändén 2005.

Som tabellen visar är alla de 10 vanligaste svenskspråkiga namnen i Norr- och Västerbottens län tvåledade namn av borgerlig typ. I så måtto är namnskicket alltså mer likt namnskicket i hela landet än i den samiska röstlängden.

De mest frekventa samiskspråkiga namnen

I tabell 14 nedan visas materialets mest frekventa samiskspråkiga namn. Även denna tabell omfattar fler än 10 namn, eftersom fem namn med lika många bärare finns på plats 9.

Tabell 14. De 13 mest frekventa samiskspråkiga namnen i materialet.

Plats	Namn	Antal	Förekommande stavningsvarianter	Förekomster i namnkombinationer
1	Nutti	32		3
2	Labba	26		1
3	Svonni	25		3
4	Sunna, Utsi	14		Utsi 5
6	Kuoljok, Niia, Omma	13		Kuoljok 7, Niia 2, Omma 2
9	Huuva, Jannok, Rimpi, Simma, Vinka	12	Hufva 1, Winka 2, Wiinka 1	Huuva 1, Jannok 1, Vinka 2

Om stavningsvarianter av samma namn hade sammanförts skulle *Vinka* stå på fjärde plats. Även namnet *Kroik*/*Kråik* skulle då finnas med på listan, på sjunde plats med sammanlagt 13 bärare (8 *Kroik*, 5 *Kråik*).

De samiskspråkiga namnen har inte många förekommande stavningsvarianter. Däremot förekommer flera av dem i namnkombinationer. Man kan, med samma resonemang som med *Blind* ovan, tänka sig att namnen på olika sätt har behållits vid giftermål, eller att barn vilkas föräldrar bär olika namn har fått båda namnen. Många förekomster i namnkombinationer kan alltså tyda på en benägenhet att vilja tradera namnen.

Fyra av de ovanstående 13 namnen kan antas ha uppstått ur parentonymika: *Nutti* (< *Knut*), *Sunna* (< *Susanna*), *Omma* (< *Anund*) och *Simma* (< *Simon*). Tre av namnen kan antas ha uppstått ur binamn: *Utsi* (saN *uhcci* ’liten’), *Kuoljok* (’en som har blivit stångad’) och *Rimpi* (’en som har stor buk’). Namnen *Labba*, *Svonni*, *Niia*, *Huuva*, *Jannok* och *Vinka* har inga klara tolkningar.

I tabell 15 presenteras de 10 vanligaste samiskspråkiga släktnamnen i Norr- och Västerbottens län år 2000. De namn som har klassificerats som samisk-/finskspråkiga har i röstlängden för få bärare för att finnas med bland de vanligaste namnen, men eftersom några av dessa namn är relativt vanliga i Norr- och Västerbottens län som helhet har jag valt att inkludera dem i tabellen.

Tabell 15. De 10 mest frekventa samiskspråkiga efternamnen i Norrbottens och Västerbottens län.

Plats	Norrbotten	Antal	Västerbotten	Antal
1	Nutti	186	Vinka	49
2	Labba	123	Omma	37
3	Huuva	109	Baer	20
4	Svonni	102	Kroik	17
5	Heikki (sa/fi)	97	Heikka (sa/fi)	15
6	Sunna	85	Junkka	12
7	Utsi	75	Barruk, Holma (sa/fi), Labba	11
8	Kuoljok	60		
9	Niia	56		
10	Sarri	52	Piltto	10

För Norrbottens län är det stor överensstämmelse mellan de 10 vanligaste namnen i mitt material och i länet i stort. Detta är också rimligt, eftersom ungefär hälften av personerna i röstlängden är bosatta i detta län. De enda namn som är vanliga i Norrbottens län, men inte finns bland de vanligaste namnen i röstlängden, är *Heikki* och *Sarri*, med två respektive nio bärare i mitt material. För Västerbottens län är skillnaderna större. Endast tre av de vanligaste samiskspråkiga namnen i länet, *Vinka*, *Omma* och *Labba*, finns med bland de vanligaste i mitt material. Förklaringen ligger sannolikt i att de samiskspråkiga namnen generellt är mindre vanliga i Västerbottens län, och att de samiskspråkiga namn som förekommer där inte är tillräckligt högfrekventa för att finnas med bland de vanligaste namnen i hela det samiska materialet. Namnen *Baer* och *Kroik* har sju respektive åtta bärare i mitt material, de övriga har tre eller färre. Namnet *Junkka* förekommer aldrig ensamt i röstlängden, men däremot tre gånger i namnkombinationen *Andersson-Junkka*.

De mest frekventa finskspråkiga namnen

I tabell 16 presenteras de 11 mest frekventa finskspråkiga namnen i materialet.

Tabell 16. De 11 mest frekventa finskspråkiga namnen i materialet.

Plats	Namn	Antal	Förekommande stavningsvariant	Antal förekomster i namnkombinationer
1	Kuhmunen	15		2
2	Sevä	13		6, varav 5 Gunillasson-Sevä
3	Partapuoli, Päiviö, Valkeapää	8	Walkeapää 3	Partapuoli 3, Päiviö 2 (Walkeapää 1)
6	Marainen	7		
7	Idivuoma, Kemi, Töyrä	6		Kemi 1, Töyrä 1
10	Allas, Juuso	5		Juuso 1

Om stavningsvarianter av samma namn hade sammanförts skulle *Valkeapää*/*Walkeapää* stå ensamt på tredje plats medan *Partapuoli* och *Päiviö* flyttades ner till fjärde.

Flera av namnen i tabellen har, trots att de är finskspråkiga, få eller inga bärare i Finland. Namnen *Kuhmunen*, *Partapuoli*, *Marainen* och *Idivuoma* saknar finländska bärare (eller har färre än fem) enligt statistik från den finska Befolkningsregistreringscentralen.[61] *Sevä* har 15 finländska bärare varav dock bara 8 är bosatta i Finland, *Töyrä* har 78 varav 40 i Finland och *Allas* 46 varav 21 i Finland. Namnen *Päiviö*, *Kemi* och *Juuso* har runt 300 finländska bärare, där bärarna av *Juuso* återfinns i nordvästra Finland, huvudsakligen i finska Tornedalen (Pöyhönen 1998 s. 77). Det i Finland vanligaste av namnen, *Valkeapää*, har knappt 700 bärare och uppvisar en sydöstlig, karelsk utbredning (Pöyhönen 2003 s. 203). De finskspråkiga namnen i mitt material avviker alltså på många sätt från namnskicket i centrala Finland. Av de 11 namnen i tabellen har fyra, *Sevä*, *Marainen*, *Töyrä* och *Allas*, inga eller högst tre bärare i Norge. *Kemi* har 150 norska bärare, medan de övriga namnen i tabellen har mellan 4 och 20.[62] Det innebär att samtliga namn i tabellen har fler bärare i Sverige än i Norge. Namnen tycks alltså i stor utsträckning ha sin hemvist på svenska sidan.

Som framgår av tabell 17 nedan är det också skillnader mellan de vanligaste finskspråkiga namnen i mitt material och i Norr- och Västerbottens län i allmänhet. Det är bara två av de 10 vanligaste finskspråkiga namnen i röstlängden som finns med bland de 10 vanligaste finskspråkiga i tabell 17: *Kemi*, på sjunde plats i mitt material, återfinns på femte plats i Norrbottens län, medan *Töyrä*, också det på sjunde plats i mitt material, står på sjätteplats i både Norr- och Västerbottens län. De vanligaste finskspråkiga släktnamnen i samiskt bruk skiljer sig alltså från både de vanligaste riksfinska släktnamnen och de vanligaste finskspråkiga namnen i norra Sverige i allmänhet.

Tabell 17. De 10 mest frekventa finskspråkiga efternamnen i Norrbottens och Västerbottens län.

Plats	Norrbottens län	Antal	Västerbottens län	Antal
1	Niemi	616	Lahti	43
2	Rova	466	Lantto	35
3	Lantto	402	Kinnunen	31
4	Lahti	358	Niemi	30
5	Kemi	335	Perkiö	28
6	Töyrä	325	Töyrä	27
7	Lehto	303	Waara	26
8	Mäki	302	Salo	23
9	Kero	291	Aho, Koistinen	22
10	Uusitalo	288		

[61] https://192.49.222.187/Nimipalvelu/default.asp?L=2 (2009-03-13).
[62] http://www.ssb.no/navn/ (2010-08-18).

Man kan dessutom notera att det är skillnad mellan det finskspråkiga namnskicket i Norr- och Västerbotten och det riksfinska: av de 10 vanligaste släktnamnen i Finland slutar sju på *-nen*, ytterligare ett på *-läinen* och ett på *-lä*; det tionde och sista är simplexnamnet *Laine* (fi. *laine* 'våg, bölja').[63] Namnen på *-nen*, *-lainen*/*-läinen* och *-la*/*-lä* saknas helt bland de vanligaste finskspråkiga namnen i Norrbottens län. I Västerbottens län finns två namn på *-nen*, men de övriga typerna saknas.

De mest frekventa -son-*namnen*

Slutligen redovisas, i tabell 18, materialets 10 vanligaste *-son*-namn.

Tabell 18. De 10 mest frekventa *-son*-namnen i materialet.

Plats	Namn	Antal	Förekommande stavningsvarianter	Antal förekomster i namnkombinationer
1	Andersson	68		6, varav 3 Andersson-Junkka
2	Johansson	61		9, varav 2 Johansson Halin
3	Nilsson	59		13, varav 2 Nilsson Stokki
4	Larsson	53		3
5	Persson	48		4
6	Jonsson	37		2
7	Eriksson	34	Ericsson 2	1
8	Olofsson	18	Olovsson 1	
9	Karlsson	15	Carlsson 2	2
10	Israelsson	13		

Om stavningsvarianter av namn med samma uttal hade sammanförts skulle även *Mattsson*/*Matsson* finnas med, med totalt 13 bärare (11 *Mattsson*, 2 *Matsson*).

Flera av materialets vanligaste *-son*-namn ingår i namnkombinationer som bärs av mer än en person. Eftersom mitt röstlängdsurval omfattar var tredje individ innebär det att kombinationsnamnen med två träffar bärs av minst 4 personer i röstlängden som helhet, och namnen med tre träffar av minst 7 personer. Det är alltså sannolikt fråga om namnkombinationer som är etablerade som släktnamn.

I tabell 19 nedan presenteras de vanligaste *-son*-namnen i Norrbottens och Västerbottens län år 2000. Som tabellen visar är det bland de högfrekventa *-son*-namnen stora likheter mellan namnskicket i mitt material, namnskicket i Norr- och Västerbottens län som helhet och namnskicket i riket som helhet. Nio av de 10 vanligaste *-son*-namnen i materialet finns bland de 10 vanligaste *-son*-namnen i landet. Namnet *Israelsson* saknas dock i tabellerna för både landet i stort och för Norrbottens och Västerbottens län.

[63] https://192.49.222.187/Nimipalvelu/default.asp?L=2 (2010-07-07).

Tabell 19. De 10 mest frekventa *-son*-namnen i Norrbottens och Västerbottens län.

Plats	Norrbottens län	Antal	Västerbottens län	Antal
1	Johansson	10 128	Johansson	8 457
2	Nilsson	7 695	Andersson	7 133
3	Larsson	5 638	Eriksson	6 012
4	Andersson	5 446	Nilsson	5 766
5	Eriksson	4 810	Karlsson	5 607
6	Karlsson	4 225	Jonsson	5 447
7	Isaksson	2 241	Persson	3 224
8	Pettersson	2 100	Larsson	3 070
9	Jonsson	2 051	Olofsson	2 558
10	Persson	1 812	Pettersson	1 882

6.2 Släktnamn områdesvis

I avsnitt 5.1.1.3 har jag beskrivit hur de tvåställiga postnummerområdena har använts för att dela in materialets namnbärare geografiskt i 18 områden. För att göra resultatredovisningen mer överskådlig har jag emellertid, efter att ha sett hur namnskicket i respektive område ser ut, sammanfört vissa angränsande områden som uppvisar en liknande fördelning mellan namnkategorier. Jag presenterar därför resultaten i nio områden. Vart och ett av dessa områden har, för läsbarhetens skull, fått en ungefärlig geografisk beteckning, ofta tagen från tidigare lappmarksindelning. Jag vill betona att de postnummerområden jag har använt mig av har delvis andra gränser, och att det inte råder någon exakt överensstämmelse mellan t.ex. det jag kallar *Området Torne lappmark* och det egentliga Torne lappmark. I de fall namnskicket i sammanförda områden skiljer sig åt på någon punkt, kommenteras detta i respektive avsnitt.

I tabell 20 redogör jag för de postnummerområden som sammanförts.

Tabell 20. De områden som används i resultatredovisningen, ingående postnummerområden och antal individer.

Områdesbeteckning	Ingående postnummerområden	Antal individer	Andel av hela mtrl
Torne lappmark	98	630	26,3 %
Lule lappmark	96	206	8,6 %
Norrbottenskusten	94–95, 97	157	6,6 %
Pite lappmark	93	236	9,9 %
Lycksele lappmark	92	266	11,1 %
Åsele lappmark och Västerbottenskusten	90–91	210	8,8 %
Ångermanland-Medelpad	85–89	49	2,0 %
Jämtland-Härjedalen	83–84, 790 90, 790 91	172	7,2 %
Övriga Sverige och övriga världen	100 05–790 70, 791 30–828 99, utlandet	467	19,5 %
Totalt		2 393	100,0 %

I figur 4 finns en karta över de områden som används i resultatredovisningen.

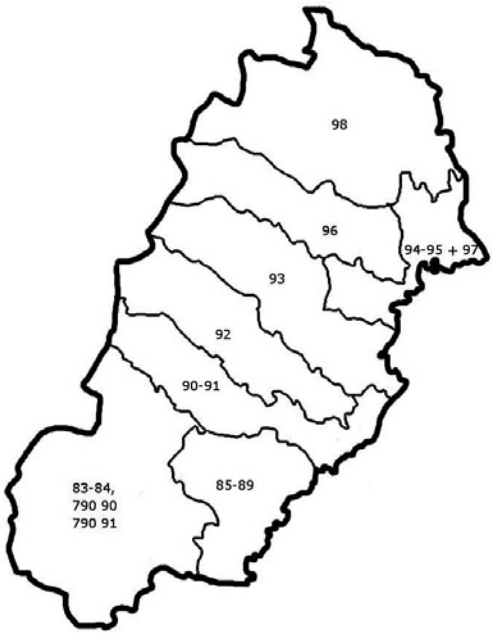

Figur 4. Områden för resultatredovisningen.

I de följande avsnitten presenteras resultaten för mina nio områden. För varje område anges först fördelningen mellan namn av olika kategorier, sorterade i fallande frekvensordning. Därefter presenteras de mest frekventa namnen inom varje kategori. Hur många olika namn som tas upp i tabellerna varierar beroende på hur namnskicket i området ser ut, t.ex. hur omfattande namnkategorierna är och hur stora skillnader det är mellan de enskilda namnen. I de fall en kategori i ett område innehåller endast namn med en enda förekomst har kategorin utelämnats i tabellen.

De tidigare diskussionerna om osäkerhet vid beräkningen av enskilda namns frekvenser har i detta sammanhang än högre relevans. I undersökningen av hela materialet innebär vart tredje namn ett systematiskt urval, eftersom namnen är uppställda i bokstavsordning. Om flera personer med samma släktnamn finns i materialet styrs ordningsföljden dem emellan av namnbärarnas förnamn, men det finns ingen systematik vad gäller i vilka områden namnbärarna bor. När man undersöker ett visst namns förekomst inom ett visst område är urvalet alltså inte systematiskt, utan slumpmässigt. Resultaten blir dock säkrare ju tydligare geografisk proveniens ett visst namn har.

För att ange hur stor andel av namnen som tillhör varje kategori har jag genomgående använt procent. I t.ex. området Ångermanland-Medelpad, där det totala antalet individer bara är 49, kommer alltså varje person att motsvara ungefär två procent. Att ange procentandelar i sådana fall kan ge en skenbar bild av exakthet. Jag har ändå valt att använda procentandelar i samtliga fall, för att få en konsekvent redovisning och ett bättre jämförelseverktyg.

I tabellerna i detta avsnitt redovisas förekommande stavningsvarianter (i fotnoter), men däremot inte namnens eventuella förekomster i namnkombinationer.

6.2.1 Torne lappmark

Det nordligaste undersökningsområdet, motsvarande postnummerområde 98, omfattar Torne lappmark (samebyarna Könkämä, Lainiovuoma, Saarivuoma, Vittangi, Talma, Gabna och Leavas), norra delarna av Lule lappmark (Girjas, Báste, Sörkaitum och delar av Gällivare sameby) samt koncessionssamebyområdet i Tornedalen (samebyarna Muonio, Sattajärvi och Tärendö). I detta område finns en dryg fjärdedel av materialets individer (630 personer, 26,3 % av det totala materialet). 297 av dessa (47 %) är kvinnor. Området är huvudsakligen nordsamiskt.

I tabell 21 redovisas områdets fördelning mellan namnkategorier. Fördelningen mellan namnkategorierna i detta område skiljer sig i hög grad från motsvarande fördelning i hela materialet. Där var de svenskspråkiga namnen vanligast, följda av *-son*-namn, samiskspråkiga namn och finskspråkiga namn. I detta område är i stället de samiskspråkiga namnen vanligast, följda av svenskspråkiga namn, finskspråkiga namn och slutligen, först på fjärde plats, *-son*-namn. Att bara 13 % bär *-son*-namn är anmärkningsvärt i förhållande både till fördelningen i hela röstlängden och till hur vanliga *-son*-namnen är i landet i stort.

Tabell 21. Fördelningen mellan namnkategorier i området Torne lappmark.

Namnkategori	Antal	Andel	Antal kvinnor	Andel kvinnor
Samiskspråkiga namn	215	34 %	91	42 %
Svenskspråkiga namn	172	27 %	90	52 %
Finskspråkiga namn	116	18 %	48	41 %
-son-namn	83	13 %	39	47 %
Kombinationer ur olika kategorier	39	6 %	27	69 %
Samisk-/finskspråkiga namn	5	1 %	2	40 %
Namn från övriga språk	0	0 %	0	—
Totalt	630	99 %	297	47 %

I 39 fall kombineras namn från olika kategorier. 10 av dessa är kombinationer av *-son*-namn och samiskspråkiga namn (typen *Jonsson Labba*), sju

fall kombinationer av *-son*-namn och finskspråkiga namn (varav fyra är det tidigare diskuterade *Gunillasson-Sevä*) och sex fall kombinationer av samiskspråkiga och svenskspråkiga namn (typen *Nutti Fjällström*; fiktiva exempel).

I tabell 22 visas de vanligaste namnen i de fyra huvudkategorierna, med antal bärare i materialet angivet inom parentes.

Tabell 22. De mest frekventa namnen i området Torne lappmark.

Plats	Samiskspråkiga namn	Svenskspråkiga namn	Finskspråkiga namn	*-son*-namn
1	Nutti (22)	Blind (20)	Sevä (11)	Persson (10)
2	Svonni (21)	Inga (8)	Kuhmunen (9)	Andersson (8)
3	Labba (12), Sunna (12)	Nordvall (7)	Allas (5), Idivuoma (5)	Larsson (7)
4		Påve (5)		Johansson (5), Jönsson (5), Nilsson (5)
5	Pittja (10)	Esberg (3), Fjellborg (3),[64] Granmyr (3)	Kemi (4), Mannela (4), Marainen (4), Mikko (4), Niva (4), Töyrä (4)	

Oavsett namnkategori är de vanligaste namnen i området *Nutti*, *Svonni*, *Blind*, *Labba*, *Sunna*, *Sevä*, *Persson* och *Pittja*. Namnskicket i området har alltså en stark samisk prägel; av de 8 vanligaste släktnamnen är det bara *Persson* som inte är särsamiskt.

Studerar man de mest frekventa svenskspråkiga namnen i området, ser man att flera av dem har en bildningstyp som annars är mindre vanlig för svenskspråkiga släktnamn. *Blind* och *Påve* kan antas ha binamnsursprung och *Inga* är ett stelnat metronymikon utan suffixet *-son*/*-dotter*. Alla dessa namn kan också sägas vara samiskt markerade. Om man hade gjort en kategorisering som vägde in även kulturella drag skulle alltså de samiska namnen i området ha haft en än starkare dominans.

De förekommande släktnamnen i området kan jämföras med de släktnamn som Ernst Manker (1953, 1968) noterade vid sin inventering av renskötande samer vid mitten av 1900-talet. *Nutti* och *Blind*, två av de vanligaste namnen i mitt undersökningsområde, är också de som bars av flest familjer bland renskötarna i Torne lappmark i Mankers inventering (17 respektive 13 familjer). *Sevä*, det vanligaste finskspråkiga namnet i min undersökning, förekommer i Mankers redovisningar i skogssamebyarna Vittangi och Muonio. Namnet *Nordvall*, som har sju förekomster i mitt material, bars vid Mankers inventering av 10 familjer i Gällivare skogssameby (som delas mellan postnummerområdena 98 och 96). Manker påpekar dock att fem av namnbärarna är bröder med svensk far. Det är påfallande att

[64] Dessutom 1 *Fjällborg*.

det enda av de vanligaste svenskspråkiga namnen som också kan sägas vara kulturellt svenskt, härrör från ett exogamt äktenskap.

6.2.2 Lule lappmark

Området Lule lappmark omfattar postnummerområde 96, dvs. södra delen av Lule lappmark och norra delen av Pite lappmark enligt den gamla lappmarksindelningen. Samebyarna Jåhkågaska, Tuorpon och Sierri ingår i sin helhet, liksom delar av Sirges, Gällivare, Luokta-Mávas och Udtja samebyar. Området hör i huvudsak till det lulesamiska språkområdet, men att många nordsamiska familjer har tvångsförflyttats dit har påverkat språkförhållandena. Hur namnskicket har påverkats av detta tas upp nedan.

Mitt material från detta område innehåller 206 personer (8,6 % av materialet som helhet). Av dessa är 55 % (113 personer) kvinnor. I tabell 23 presenteras områdets fördelning mellan namnkategorier.

Tabell 23. Fördelningen mellan namnkategorier i området Lule lappmark.

Namnkategori	Antal	Andel	Antal kvinnor	Andel kvinnor
Svenskspråkiga namn	72	35 %	38	53 %
Samiskspråkiga namn	68	33 %	36	53 %
-*son*-namn	37	18 %	20	54 %
Finskspråkiga namn	16	8 %	7	44 %
Kombinationer ur olika kategorier	13	6 %	12	92 %
Samisk-/finskspråkiga namn	0	0 %	0	—
Namn från övriga språk	0	0 %	0	—
Totalt	206	100 %	113	55 %

Som tabellen visar bärs både svenskspråkiga och samiskspråkiga namn av ungefär en tredjedel av personerna. De svenskspråkiga namnen är dock något fler och utgör därmed den vanligaste kategorin. Andelen -*son*-namn är högre än i området Torne lappmark, men fortfarande lägre än i materialet i stort. Andelen finskspråkiga namn är ungefär densamma som i hela materialet. De 13 kombinationerna av namn ur olika kategorier består nästan till hälften av kombinationer av samiskspråkiga och svenskspråkiga namn (typen *Niia Blind*).

I tabell 24 presenteras de mest frekventa namnen inom varje namnkategori.

Tabell 24. De mest frekventa namnen i området Lule lappmark.

Plats	Svenskspråkiga namn	Samiskspråkiga namn	-*son*-namn	Finskspr. namn
1	Blind (7)	Kuoljok (7)	Johansson (7)	Kuhmunen (4)
2	Spik (4), Stenman (4)	Nutti (6)	Larsson (6)	Valkeapää (3)
3		Länta (5)	Andersson (4)	Walkeapää (2)

Även här visar det sig att två av de vanligaste svenskspråkiga namnen, *Blind* och *Spik*, är samiskt färgade. *Nutti* har fortfarande en stark ställning, men det lulesamiska *Kuoljok* är det vanligaste samiskspråkiga namnet. Bortser man från språktillhörigheten är områdets vanligaste namn *Blind*, *Johansson*, *Kuoljok*, *Larsson* och *Nutti*.

I detta område finns många tvångsinflyttade nordsamiska familjer. Enligt Ernst Mankers uppgifter om de tre samebyarna Jåhkågaska, Tuorpon och Sierri, som i sin helhet ingår i undersökningsområdet, är 20 av 38 familjer tvångsförflyttade nordsamer, varav 18 tillhör Tuorpons sameby.[65] Bland de mest frekventa namnen i området Lule lappmark är sex namn, *Blind*, *Gunnare*, *Kuhmunen*, *Labba*, *Nutti* och *Valkeapää*, sådana som bars enbart av nordsamiska familjer i Mankers uppgifter för de samebyar som helt eller delvis faller inom postnummerområde 96. Även om flyttningar i senare tid, skillnaderna mellan undersökningsområdena och Mankers begränsning till renskötande familjer spelar in, kan man konstatera att tvångsförflyttningarna måste ha haft stor inverkan på namnskicket i området.

6.2.3 Norrbottenskusten

Det område jag här kallar *Norrbottenskusten* omfattar postnummerområdena 94, 95 och 97, dvs. södra delen av Tornedalen, Norrbottens kustområde ner till och med Piteå samt ett inlandsområde kring Pite älvdal upp till Älvsbyn och Vidsel. Området ligger till största delen utanför det som traditionellt sett brukar räknas till Sápmi. Mitt material omfattar 157 personer bosatta i området (6,6 % av materialet som helhet). Andelen kvinnor är 54 % (84 personer).

Tabell 25. Fördelningen mellan namnkategorier i området Norrbottenskusten.

Namnkategori	Antal	Andel	Antal kvinnor	Andel kvinnor
Svenskspråkiga namn	69	44 %	39	57 %
-*son*-namn	47	30 %	22	47 %
Samiskspråkiga namn	19	12 %	14	74 %
Kombinationer ur olika kategorier	8	5 %	5	63 %
Finskspråkiga namn	8	5 %	2	25 %
Samisk-/finskspråkiga namn	3	2 %	0	0 %
Namn från övriga språk	3	2 %	2	67 %
Totalt	157	100 %	84	54 %

De svenskspråkiga namnen och -*son*-namnen har stark dominans i området, och bärs tillsammans av tre fjärdedelar av namnbärarna. Andelen finskspråkiga namn är, tvärtemot vad man kanske kunde förvänta sig, lägre än i materialet som helhet. Skillnaden mot områdena Torne lappmark och Lule

[65] Detaljerade upplysningar om tvångsförflyttningarna till Tuorpons sameby finns hos Beach 1981 s. 121 ff.

lappmark är påtaglig. Det framgår tydligt att kustområdena har ett mer svenskspråkigt namnskick än inlandsområdena.

De mest frekventa namnen i materialet presenteras i tabell 26.

Tabell 26. De mest frekventa namnen i området Norrbottenskusten.

Plats	Svenskspråkiga namn	*-son*-namn	Samiskspråkiga namn
1	Lundgren (3), Rankvist (3)	Eriksson (8)	Labba (3)
2		Andersson (7), Nilsson (7)	Mangi (2), Steggo (2), Tuolja (2)
3	Edström (2), Granberg (2), Lundmark (2), Öhman (2), Öman (2)		
4		Johansson (6)	

Här är de vanligaste namnen oavsett kategori *Eriksson*, *Andersson*, *Nilsson* och *Johansson*. Att de vanligaste svenskspråkiga släktnamnen har så få bärare i materialet tyder på att spridningen mellan olika namn är stor. Trots att namnskicket i området är relativt omarkerat i förhållande till namnskicket hos befolkningen som helhet finns också några särpräglade samiskspråkiga namn som *Steggo* och *Tuolja* representerade.

Det finns åtta finskspråkiga namn i området, men eftersom alla dessa åtta namn är olika saknas de i tabellen. Att inget av de finskspråkiga namnen har fler än en bärare kan tolkas som att namnbärarna till stor del är inflyttade i området, eller att namnen är giftasnamn.

6.2.4 Pite lappmark

Området Pite lappmark, postnummerområde 93, omfattar huvudsakligen gamla Pite lappmark (norra delen av Västerbottens län och sydligaste delen av Norrbottens län), med fortsättning utåt kusten kring Skellefte älvdal. Området täcker in större delen av Semisjaur-Njarg, Svaipa och delar av Luokta-Mávas fjällsamebyar samt skogssamebyarna Ståkke, Maskaure, Östra Kikkejaure, Västra Kikkejaure, Mausjaure, nästan hela Malå och delar av Udtja. Språkligt är det ett gränsområde mellan lulesamiska, arjeplogssamiska och umesamiska.

9,9 % av mitt material (236 personer) återfinns i området. 41 % (97 personer) av dessa är kvinnor. I tabell 27 visas fördelningen mellan namnkategorier.

Tabell 27. Fördelningen mellan namnkategorier i området Pite lappmark.

Namnkategori	Antal	Andel	Antal kvinnor	Andel kvinnor
Svenskspråkiga namn	131	56 %	48	37 %
-*son*-namn	74	31 %	28	38 %
Samiskspråkiga namn	18	8 %	10	56 %
Kombinationer ur olika kategorier	10	4 %	9	90 %
Finskspråkiga namn	3	1 %	2	67 %
Samisk-/finskspråkiga namn	0	0 %	0	—
Namn från övriga språk	0	0 %	0	—
Totalt	236	100 %	97	41 %

Här bär mer än hälften av individerna svenskspråkiga släktnamn och en knapp tredjedel -*son*-namn. 18 personer i mitt material, 8 %, bär samiskspråkiga namn. En jämförelse med Ernst Mankers uppgifter visar att de flesta av de namn han upptecknade var svenskspråkiga namn eller -*son*-namn, och att det var -*son*-namn som bars av flest familjer.

De mest frekventa namnen i min undersökning presenteras i tabell 28. Som tabellen visar är de vanligaste namnen oavsett kategori *Nilsson*, *Larsson*, *Andersson* och *Eriksson*. Namnen *Blind*, *Labba*, *Omma* och *Utsi* har enligt Mankers uppgifter burits av tvångsförflyttade nordsamer i området, medan *Sjaggo* bars av två (icke tvångsförflyttade) familjer i Luokta-Mávas sameby. Namnet *Unnes* saknas i Mankers namninventeringar.

Tabell 28. De mest frekventa namnen i området Pite lappmark.

Plats	Svenskspråkiga namn	-*son*-namn	Samiskspråkiga namn
1	Frank (6), Stenberg (6), Stenlund (6)	Nilsson (20)	Unnes (3)
2		Larsson (10)	Labba (2), Omma (2), Sjaggo (2), Utsi (2)
3		Andersson (7), Eriksson (7), Persson (7)	
4	Blind (5), Lundström (5)		

6.2.5 Lycksele lappmark

Området Lycksele lappmark består av postnummerområde 92 och omfattar i stora drag gamla Lycksele lappmark (samebyarna Gran, Ran, Ubmeje och Vapsten) och fortsättningen av området kring Umeälvens dalgång ner till och med Örträsk. 266 personer i mitt material är bosatta i området (11,1 % av hela materialet). 118 av dem (44 %) är kvinnor. I tabell 29 presenteras fördelningen mellan namnkategorier.

Tabell 29. Fördelningen mellan namnkategorier i området Lycksele lappmark.

Namnkategori	Antal	Andel	Antal kvinnor	Andel kvinnor
-*son*-namn	125	47 %	44	35 %
Svenskspråkiga namn	109	41 %	52	48 %
Samiskspråkiga namn	22	8 %	13	59 %
Kombinationer ur olika kategorier	5	2 %	5	100 %
Finskspråkiga namn	4	2 %	3	75 %
Namn från övriga språk	1	0 %	1	100 %
Samisk-/finskspråkiga namn	0	0 %	0	—
Totalt	266	100 %	118	44 %

Här är -*son*-namn den vanligaste namnkategorin, tätt följd av svenskspråkiga namn. Tillsammans utgör dessa två kategorier nästan 90 % av områdets namnbärare. Detta stämmer också bra överens med den bild man får i Ernst Mankers namninventeringar.

I tabell 30 visas de mest frekventa namnen i området. De vanligaste namnen oavsett kategori är *Johansson*, *Andersson*, *Persson*, *Larsson* (9 bärare) och *Jonsson* (8 bärare). Enligt Mankers uppgifter bärs *Vinka* av tre familjer i Ubmeje och en familj i Vapsten. Namnen *Omma* och *Partapuoli* bärs av tvångsförflyttade familjer.

Tabell 30. De mest frekventa namnen i området Lycksele lappmark.

Plats	-*son*-namn	Svenskspråkiga namn	Samiskspr. namn	Finskspr. namn
1	Johansson (15)	Arnfjell (6), Fjällström (6)[66]	Omma (7)	Partapuoli (2)
2	Andersson (14)		Kroik (2), Vinka (2)[67]	Idivuoma (1), Töyrä (1)
3	Persson (11)	Östergren (4)		

6.2.6 Åsele lappmark och Västerbottenskusten

Området Åsele lappmark och Västerbottenskusten, bestående av postnummerområdena 90 och 91, täcker in den sydligaste delen av Lappland och Västerbotten samt en del av Västerbottenskusten, upp till och med Robertsfors och Ånäset. Samebyarna Vilhelmina södra och Vilhelmina norra täcks nästan helt av området. Totalt ingår 210 personer (8,8 % av materialet). Exakt hälften av dessa är kvinnor.

I tabell 31 visas fördelningen mellan namnkategorier.

[66] Dessutom 3 *Fjellström*.
[67] Dessutom 1 *Winka*.

Tabell 31. Fördelningen mellan namnkategorier i området Åsele lappmark och Västerbottenskusten.

Namnkategori	Antal	Andel	Antal kvinnor	Andel kvinnor
Svenskspråkiga namn	97	46 %	53	55 %
-*son*-namn	77	37 %	32	42 %
Samiskspråkiga namn	26	12 %	15	58 %
Kombinationer ur olika kategorier	5	2 %	4	80 %
Finskspråkiga namn	3	1 %	0	0 %
Namn från övriga språk	2	1 %	1	50 %
Samisk-/finskspråkiga namn	0	0 %	0	—
Totalt	210	99 %	105	50 %

Här är knappt hälften av namnen svenskspråkiga och ytterligare knappt 40 % -*son*-namn. Mer än en tiondel bär dock samiskspråkiga namn.

I tabell 32 presenteras de mest frekventa namnen. De vanligaste namnen oavsett kategori är enligt min undersökning *Jonsson*, *Kristoffersson*, *Larsson*, *Blind* och *Olofsson* (5 bärare). Ernst Manker listar 20 renskötande familjer i Vilhelmina södra och norra, varav 11 bär -*son*-namn. Namnet *Blind* saknas i Mankers uppgifter, men tre av dagens fem bärare är bosatta inom postnummerområde 90, som utgörs av universitetsstaden Umeå och alltså är en inflyttningsort. Tre familjer i Mankers listor heter *Fjällström*, och man kan konstatera att bland dagens namn skulle *Fjellström*/*Fjällström* vara ett av de allra vanligaste om de båda stavningsvarianterna lades ihop. Namnet *Baer*, som i mitt material bärs av fyra personer i området, finns i Mankers noteringar med som namn bland tvångsinflyttade nordsamer.

Tabell 32. De mest frekventa namnen i området Åsele lappmark och Västerbottenskusten.

Plats	Svenskspr. namn	-*son*-namn	Samiskspr. namn
1	Blind (5)	Jonsson (7), Kristoffersson (7), Larsson (7)	Baer (4), Vinka (4)[68]
2	Fjellström (4)[69]		
3	Fjellström (3),[70] Grahn (3)		Rimpi (3)

6.2.7 Ångermanland-Medelpad

Området Ångermanland-Medelpad, postnummerområdena 85–89, är undersökningens minsta med bara 49 individer (2,0 % av hela materialet). Av dessa är 24 personer (49 %) kvinnor. Stora delar av området ligger utanför det som traditionellt brukar räknas till Sápmi, men eftersom vissa samebyar har sina vinterbetesmarker här saknas inte samiska inslag.

[68] Dessutom 1 *Wiinka*.
[69] Dessutom 3 *Fjällström*.
[70] Dessutom 4 *Fjellström*.

Tabell 33. Fördelningen mellan namnkategorier i området Ångermanland-Medelpad.

Namnkategori	Antal	Andel	Antal kvinnor	Andel kvinnor
Svenskspråkiga namn	34	69 %	16	47 %
-*son*-namn	10	20 %	5	50 %
Samiskspråkiga namn	4	8 %	2	50 %
Kombinationer ur olika kategorier	1	2 %	1	100 %
Finskspråkiga namn	0	0 %	0	—
Namn från övriga språk	0	0 %	0	—
Samisk-/finskspråkiga namn	0	0 %	0	—
Totalt	49	99 %	24	49 %

Trots att antalet individer är litet, och osäkerhetsfaktorerna därmed större, kan man konstatera att de svenskspråkiga namnen dominerar i området.

Tabell 34. De mest frekventa namnen i området Ångermanland-Medelpad.

Plats	Svenskspråkiga namn	-*son*-namn
1	Nyström (2), Otmalm (2), Åhrén (2)	Andersson (3), Larsson (3)

I tabell 34 presenteras de vanligaste -*son*-namnen respektive svenskspråkiga släktnamnen. Som tabellen visar är spridningen mellan olika namn stor. Man kan notera att ett av de förekommande svenskspråkiga namnen är det i sydsamiska sammanhang välkända *Åhrén*.

6.2.8 Jämtland-Härjedalen

Området Jämtland-Härjedalen, som består av postnummerområdena 83 och 84, är till ytan stort men omfattar bara 7,2 % av materialets individer (172 personer). Av dessa är 49 % (84 personer) kvinnor. Samebyarna Frostviken norra, Ohredahke, Raedtievaerie, Jingevaerie, Jovnevaerie, Njaarke, Kall, Handölsdalen, Tossåsen, Mittådalen, Ruvhten Sijte och Idre ingår i området.

Tabell 35. Fördelningen mellan namnkategorier i området Jämtland-Härjedalen.

Namnkategori	Antal	Andel	Antal kvinnor	Andel kvinnor
Svenskspråkiga namn	73	42 %	36	49 %
-*son*-namn	72	42 %	32	44 %
Samiskspråkiga namn	21	12 %	11	52 %
Kombinationer ur olika kategorier	5	3 %	5	100 %
Finskspråkiga namn	1	1 %	0	0 %
Namn från övriga språk	0	0 %	0	—
Samisk-/finskspråkiga namn	0	0 %	0	—
Totalt	172	100 %	84	49 %

Som tabell 35 visar är andelarna svenskspråkiga namn och -*son*-namn ungefär lika stora i området. Undersöker man postnummerområdena 83 och 84 var för sig ser man dock att andelen svenskspråkiga namn i postnummer-

område 84 (södra Jämtland och Härjedalen) är 55 %, medan andelen *-son*-namn bara är en knapp tredjedel. I postnummerområde 83, Jämtlands norra del, är i stället *-son*-namn den vanligaste kategorin.[71] En jämförelse med Ernst Mankers släktnamnsuppgifter bland renskötare bekräftar denna bild.

I tabell 36 visas de mest frekventa namnen.

Tabell 36. De mest frekventa namnen i området Jämtland-Härjedalen.

Plats	Svenskspråkiga namn	*-son*-namn	Samiskspråkiga namn
1	Fjellgren (7)	Andersson (11)	Kroik (3), Kråik (3)
2	Rensberg (6)	Persson (10)	
3	Bergquist (5), Åhrén (5)	Johansson (5), Jonsson (5), Mattsson (5)	Kant (2), Nutti (2), Sparrok (2)

De vanligaste namnen oavsett kategori är *Andersson*, *Persson*, *Fjellgren* och *Rensberg*. Samtliga Rensberg och fem av sju Fjellgren bor i postnummerområde 84, alltså i den sydliga delen. *Kroik*/*Kråik*, det vanligaste samiskspråkiga namnet, skulle ha haft lika många bärare som *Rensberg* om stavningarna sammanräknades.

Mitt redovisningsområde Jämtland-Härjedalen stämmer relativt väl överens med Jämtlands län, varför man med hjälp av SOFI:s efternamnsbas kan göra en jämförelse med de mest frekventa namnen i länet som helhet. Bland de vanligaste samiskspråkiga namnen finns stora likheter mellan namnen i mitt material och i Jämtlands län i stort. De vanligaste samiskspråkiga släktnamnen i hela länet är *Kroik* (14 bärare), *Sparrok* (14 bärare) och *Kråik* (12 bärare), vilka också tillhör de vanligaste namnen i mina undersökningar från detta område. Bland de svenskspråkiga namnen finns dock större skillnader. Inget av de svenskspråkiga namnen i tabell 36 finns bland de 10 vanligaste i länet som helhet. Där är de vanligaste svenskspråkiga släktnamnen i stället *Berglund* (509 bärare i länet som helhet), *Lindström* (477), *Lindberg* (441), *Lindgren* (391), *Engström* (283), *Bergström* (378), *Sjödin* (359), *Nordin* (336), *Sundin* (335) och *Berg* (331). Man kan alltså konstatera att de vanligaste svenskspråkiga släktnamnen i mitt samiska material skiljer sig från dem som är vanligast i Jämtlands län som helhet.

6.2.9 Övriga Sverige och övriga världen

Området Övriga Sverige och övriga världen inkluderar både icke-samiska områden i Sverige och andra länder och samiska områden i Norge, Finland och Ryssland. Gemensamt för många av individerna i detta område är att de själva eller någon av de tidigare generationerna är inflyttare. Det är därför inte troligt att detta undersökningsområde uppvisar några speciella regionala

[71] I samband med en tidigare studie har jag undersökt husförhörslängder från 1800-talet i Hede, Undersåkers och Frostvikens lappförsamlingar, och då funnit att släktnamn var mer sällsynta i Frostviken-materialet än i Hede och Undersåker (Frändén 2005 s. 37).

drag, så som tidigare områden har gjort. 467 personer i materialet (19,5 %) hör till detta område. 60 % av dem (279 individer) är kvinnor.

Tabell 37. Fördelningen mellan namnkategorier i området Övriga Sverige och övriga världen.

Namnkategori	Antal	Andel	Antal kvinnor	Andel kvinnor
Svenskspråkiga namn	235	50 %	137	58 %
-*son*-namn	123	26 %	70	57 %
Samiskspråkiga namn	51	11 %	29	57 %
Kombinationer ur olika kategorier	27	6 %	24	89 %
Finskspråkiga namn	22	5 %	13	59 %
Namn från övriga språk	8	2 %	5	63 %
Samisk-/finskspråkiga namn	1	0 %	1	100 %
Totalt	467	100 %	279	60 %

Man kunde kanske förvänta sig att andelen namn från övriga språk skulle vara hög bland de utlandsbosatta, men i stället saknas denna namnkategori helt bland dem. De åtta personer i tabellen som bär namn från övriga språk är samtliga bosatta inom landets gränser.

Andelen kombinationer av namn ur olika kategorier är ungefär lika stor som i materialet som helhet, och en närmare analys visar att kombinationer av svenskspråkiga namn och -*son*-namn är vanligast även här. En skillnad är dock att namn från övriga språk ingår i kombinationerna i större utsträckning här (19 %) än i hela materialet (7 %). Andelen kombinationer med namn från övriga språk är dock inte större bland de utlandsbosatta än bland dem som bor i Sverige, men utanför Sápmi.

Tabell 38 nedan visar vilka namn som är de mest frekventa. De vanligaste namnen oavsett kategori är *Johansson*, *Andersson*, *Nilsson*, *Eriksson* och *Jonsson*, alltså namn som är vanliga även bland den icke-samiska befolkningen. Det är ju också naturligt att inget specifikt samiskt namn ligger i topp i just detta område, där den samiska befolkningen snarare består av enstaka individer eller familjer än av hela släkter med samma namn.

Tabell 38. De mest frekventa namnen i området Övriga Sverige och övriga världen.

Plats	Svenskspr. namn	-*son*-namn	Samiskspråkiga namn	Finskspr. namn
1	Sandström (7)	Johansson (18)	Jannok (4), Labba (4)	Juuso (3), Marainen (3)
2	Påve (5)	Andersson (12)		
3	Blind (4), Fjällström (4),[72] Hedemalm (4), Stoor (4), Åhrén (4)	Nilsson (11)	Niia (3), Omma (3), Rimpi (3), Simma (3), Vinka (3)	Matti (2), Päiviö (2), Valkeapää (2)
4		Eriksson (8), Jonsson (8)		

[72] Dessutom 2 *Fjellström*.

6.3 Sammanfattande diskussion

Detta kapitel redovisar resultaten av undersökningarna av 2005 års röstlängd till det svenska Sametinget. Undersökningarna har gjorts på en tredjedel av röstlängden. För att kunna beskriva fördelningen mellan olika typer av släktnamn har jag gjort en klassificering i de fyra huvudkategorierna *samiskspråkiga namn*, *finskspråkiga namn*, -son-*namn* (vari ingår namn på -*sen* och -*dotter*) och *svenskspråkiga namn utom* -son-*namn* (vari ingår norskspråkiga namn). Därtill kommer de två mindre grupperna *samisk- eller finskspråkiga namn* samt *namn från övriga språk*.

6.3.1 Namnskicket i hela materialet

I avsnitt 6.1 redovisas undersökningarna av materialet som helhet, utan geografisk indelning. De olika namnkategorierna har mycket varierande omfattning. De svenskspråkiga släktnamnen är flest, och dessa har också störst andel bärare. Därefter följer, i fallande storleksordning både vad gäller antalet förekommande namn och andelen av samtliga namnbärare, -*son*-namn, samiskspråkiga namn, finskspråkiga namn, namn från övriga språk och samisk-/finskspråkiga namn. En viktig gräns går mellan å ena sidan svenskspråkiga släktnamn och -*son*-namn, i princip omarkerade, och å andra sidan samisk- och finskspråkiga namn, i princip markerade. I hela materialet uppgår svenskspråkiga namn, -*son*-namn och kombinationer av dessa till 70,0 % av samtliga förekommande namn. Samiskspråkiga, finskspråkiga, samisk-/finskspråkiga namn och kombinationer av dessa uppgår till 26,4 %. En dryg fjärdedel av namnbärarna i mitt material bär alltså släktnamn som i språkligt hänseende är finsk-ugriska, medan knappt tre fjärdedelar har namn med skandinavisk språktillhörighet.

Spridningen mellan olika namn varierar för de olika kategorierna. I kategorin -*son*-namn har varje namn i genomsnitt nästan sex bärare, i kategorin samiskspråkiga namn drygt fyra. För de finskspråkiga namnen är relationen 2,5 och för de svenskspråkiga 1,8. Det är alltså minst spridning bland -*son*-namnen, vilket är naturligt eftersom många -*son*-namn är mycket högfrekventa och bärs av många av varandra oberoende personer. De samiskspråkiga och i viss mån även de finskspråkiga namnen tycks bäras av hela släkter i större utsträckning än de svenskspråkiga, där namnspridningen är relativt stor. Sannolikt kan detta bero på att många svenskspråkiga namn är giftasnamn i äktenskap med icke-samer.

I avsnitt 6.1.3.2 har jag undersökt materialets mest frekventa namn och jämfört dessa med de vanligaste släktnamnen i landet som helhet. De fem vanligaste namnen, både i röstlängden och i hela Sverige, är -*son*-namn. Bland de följande fem namnen finns i röstlängden ytterligare två -*son*-namn, men dessutom de tre namnen *Blind*, *Nutti* och *Labba*. I statistiken för hela riket återfinns det första namn som inte är ett -*son*-namn, *Lindberg*, på

nittonde plats. På så sätt finns alltså en större diversifiering bland de vanligaste namnen i mitt material än i landet i stort. En jämförelse med namnskicket hos hela befolkningen i Norr- och Västerbottens län visar att *-son*-namnen inte har samma starka dominans i dessa båda län, eftersom även tvåledade borgerliga släktnamn finns bland de tio vanligaste namnen.

I avsnitt 6.1.3.3 redovisar jag de vanligaste namnen inom varje namnkategori. Bland de svenskspråkiga namnen har *Blind* en dominerande ställning, med mer än tre gånger fler bärare än det näst vanligaste svenskspråkiga namnet. *Blind* bärs av 1,9 % av de undersökta individerna, eller 2,3 % om man räknar in de fall då namnet ingår i en namnkombination. Bland övriga namn på listan finns de i princip särsamiska namnen *Påve* och *Inga* och det på sydsamiskt håll välkända *Åhrén*. Namnen *Fjällström*, *Fjellström*, *Fjellgren* och *Rensberg* är tvåledade borgerliga namn. Förlederna *Fjäll-* respektive *Ren-* är vanliga i det samiska namnskicket, men inte unika för detta. De övriga namnen, *Sandström*, *Stenberg*, *Lundström*, *Frank*, *Holmberg* och *Nordvall*, liknar namnskicket i riket som helhet, även om vissa av dem lokalt kan ha en samisk markering (se avsnitt 9.3.4 för fortsatt diskussion om detta). Om man jämför de vanligaste svenskspråkiga namnen i Norr- och Västerbottens län som helhet, dvs. utan begränsning till samisk befolkning, med motsvarande kategori dels i hela landet, dels i den samiska röstlängden, finner man att namnen i Norr- och Västerbotten liknar dem i landet som helhet, men skiljer sig från de namn som är vanligast i samiskt bruk.

Bland de vanligaste samiskspråkiga släktnamnen finns de tidigare nämnda *Nutti* och *Labba*, vidare *Svonni*, *Sunna*, *Utsi*, *Kuoljok*, *Niia*, *Omma*, *Huuva*, *Jannok*, *Rimpi*, *Simma* och *Vinka*. Ungefär hälften av dessa namn är otolkade. *Nutti*, *Sunna*, *Omma* och *Simma* anses ha uppstått ur förnamn och *Utsi*, *Kuoljok* och *Rimpi* kan antas ha uppstått ur binamn: *Utsi* är en svensk stavning av det nordsamiska adjektivet *uhcci* som betyder 'liten' och *Kuoljok*, 'en som har blivit stångad', är en bildning till lulesamiskans *guoljjot* 'stångas, böka med hornen'. Namnet *Rimpi*, 'en som har stor buk', är bildat till det lulesamiska verbet *rimmbat* 'dricka, sörpla i sig, fylla magen med dryck' med avledningarna *rimmbahit* 'stå ut (om en stor buk eller mage)' och *rimbagit* 'bli storbukig'.[73]

Nästan alla de vanligaste samiskspråkiga släktnamnen förekommer också i namnkombinationer. Detta innebär att de i hög utsträckning har behållits vid giftermål, antingen som del i ett dubbelnamn eller som en (felbokförd) kombination av mellannamn och efternamn, eller att barn vilkas föräldrar bär varsitt släktnamn har fått namnet som mellannamn.

De vanligaste finskspråkiga namnen är *Kuhmunen*, *Sevä*, *Partapuoli*, *Päiviö* och *Valkeapää*. Även många av de finskspråkiga namnen är vanliga i namnkombinationer. Det är intressant att notera att flera av de vanligaste finskspråkiga namnen har få eller inga bärare i Finland. Det är alltså fråga

[73] Grundström (1946–54) *rimpahit*, *rimpakit*.

om namn som har en lokal förankring i Sverige. De flesta av namnen förekommer även på norska sidan, men genomgående med färre bärare än i Sverige. En jämförelse med de vanligaste finskspråkiga namnen i Norr- och Västerbottens län som helhet visar att dessa skiljer sig från namnen i den samiska röstlängden – och dessutom från de vanligaste finskspråkiga namnen i Finland.

Materialets vanligaste *-son*-namn liknar *-son*-namnen i landet som helhet, med undantaget att *Israelsson* är ett av de 10 vanligaste *-son*-namnen i röstlängden. Detta namn har 2 766 bärare i hela landet[74] och är alltså inte särskilt vanligt på nationell nivå. Det finns inte heller med bland de 10 vanligaste *-son*-namnen i Norr- eller Västerbottens län.

6.3.2 Namnskicket områdesvis

För att se hur det samiska namnskicket skiljer sig åt områdesvis har jag gjort en indelning i nio områden, varav åtta ligger inom Sápmi och det nionde omfattar övriga Sverige och övriga världen. I vart och ett av dessa nio områden har jag undersökt fördelningen mellan namnkategorier och de vanligaste namnen i respektive kategori.

Kartläggningen visar hur stora de regionala skillnaderna är. Det nordligaste området, kallat *Torne lappmark*, har ett namnskick som avviker starkt från majoritetssamhällets. Mer än hälften av namnen är samisk- eller finskspråkiga, och tre av de fyra vanligaste svenskspråkiga namnen (*Blind*, *Inga* och *Påve*) är starkt samiskt färgade. Skandinaviska *-son*-namn bärs av endast 13 % av individerna. Detta skiljer sig mycket från andra områden, t.ex. området Pite lappmark (postnummerområde 93), där 56 % av personerna i mitt material bär svenskspråkiga namn och 31 % *-son*-namn.

Som nämnt i avsnitt 5.1.2.2 kan andelen *-son*-namn i ett visst område ge en fingervisning om hur framväxten av ärftliga släktnamn har gått till: en låg andel *-son*-namn kan bero på att stora delar av befolkningen i området redan bar andra ärftliga namn under den period då primärpatronymika började stelna (även om annat, bl.a. senare namnbyten, också påverkar andelen *-son*-namn). En jämförelse mellan de respektive undersökningsområdenas andelar *-son*-namn visar att det finns stora regionala skillnader. Området Torne lappmark har 13 % *-son*-namn, vilket är den lägsta andelen. I Lule lappmark är andelen *-son*-namn något högre, 18 %. Ungefär samma andel, 20 %, har området Ångermanland-Medelpad, där underlaget dock är mycket litet och värdena alltså osäkrare. Områdena Pite lappmark och Norrbottenskusten har 31 % respektive 30 % *-son*-namn, medan de högsta andelarna finns i Jämtland-Härjedalen, 42 %, och Lycksele lappmark, 47 %. Min undersökning har visat att *-son*-namnen inte är jämnt fördelade i Jämtland-Härjedalen, utan att

[74] http://www.scb.se/Pages/NameSearch.aspx?id=259432, statistik gällande 31 december 2009 (2010-03-03).

andelen *-son*-namn är högst i den norra delen. Det innebär att de högsta andelarna *-son*-namn finns i norra Jämtland och i de södra delarna av Lappland, vilket också kan tyda på att ärftliga släktnamn kommit i bruk relativt sent där (se avsnitt 1.3.1, 5.1.2.2). Man ska dock ha i åtanke att min undersökning bara behandlar det samiska namnskicket; en studie av namnskicket som helhet i dessa områden kan tänkas uppvisa andra resultat.

Att det finns så stora regionala skillnader i namnskicket gör att namnens funktion som etnisk markör också skiljer sig åt mellan olika områden. Det är naturligt att ett (språkligt och kulturellt) icke-samiskt namn avviker mer i området Torne lappmark än i t.ex. området Lycksele lappmark, där de vanligaste släktnamnen bland samer enligt mina undersökningar är *Andersson*, *Johansson*, *Persson*, *Larsson* och *Jonsson*. Å andra sidan är funktionen som etnisk markör inte enbart knuten till namnens språktillhörighet eller bildningstyp. Även enskilda namn kan vara etniskt markerade (se avsnitt 4.2.3.1 och fortsatt diskussion i avsnitt 9.3.4).

De samiskspråkiga släktnamnen bärs av 18,6 % av individerna i hela materialet. Områdena Torne lappmark och Lule lappmark har 34 % respektive 33 % samiskspråkiga namn och ligger därmed över detta genomsnitt. I de övriga områdena är andelen runt 10 %. Man kan notera att inget område har lägre andel samiskspråkiga namn än 8 %. Det är med andra ord inget område som saknar samiskspråkiga inslag i namnskicket: de samiskspråkiga namnen förekommer även i de områden där fördelningen mellan namnkategorier annars är relativt omarkerad. Det är också viktigt att påpeka att många svensk- och finskspråkiga släktnamn, som kapitel 3 har visat, har mycket gammal historia som samiska namn. Det behöver alltså inte vara ”osamiskt” att bära ett svensk- eller finskspråkigt släktnamn.

Uppgifterna från Ernst Mankers namninventeringar hos renskötande samer under 1900-talet visar att de familjer som tvångsförflyttats (se avsnitt 2.4.1) har haft stor inverkan på namnskicket i vissa områden. I exempelvis mitt undersökningsområde Lule lappmark är 6 av de 13 vanligaste släktnamnen sådana som enligt Mankers uppgifter endast bars av tvångsförflyttade nordsamer. Även senare tiders flyttningar påverkar naturligtvis namnskicket. Bl.a. Samernas utbildningscentrum i Jokkmokk bidrar till att detta område har inflyttning från övriga delar av Sápmi. Tvångsförflyttningarna har dock speciell betydelse genom sin stora omfattning. Deras påverkan gäller förstås inte bara namnskicket, utan också mycket annat som t.ex. användningen av olika samiska språk i olika områden.

7 Svenska samers byten till nybildade släktnamn 1920–2004

Som avsändare jag skrev Håkan Kjellman
eftersom det gav brevet extra tyngd. Det är konstigt
hur annorlunda allt blir bara med lite namnbyte.

Jonas Hassen Khemiri: Ett öga rött (2003)

Det är en förfärlig sak, sade han, när
en människa inte får bära sitt rätta namn, då hon
tvingas leva sitt liv under fel namn, då hon å ena sidan
är sig själv, men å andra sidan tvingas vara en annan.

Torgny Lindgren: Hummelhonung (1995)

Min andra delundersökning handlar om svenska samers byten till nybildade släktnamn 1920–2004. I detta kapitel presenteras resultaten både av denna undersökning och av en referensundersökning av namnbyten hos befolkningen som helhet under året 1940. Referensundersökningen presenteras först, för att kunna fungera som bakgrund. Därpå följer de samiska namnbytena, redovisade i två avsnitt. I avsnitt 7.2 behandlas tidsperioden 1920–1969 och i avsnitt 7.3 perioden 1970–2004. Resultaten sammanfattas och diskuteras i avsnitt 7.4.

Som framgår av avsnitt 5.2.4 har jag i denna undersökningsdel valt att inte räkna kombinationer av *-son*-namn och släktnamn som kombinationsnamn. Patronymika har successivt övergått till att fungera som släktnamn, och i synnerhet i början av undersökningsperioden hade de ännu en mycket instabil ställning. Ernst Manker har också, som nämnts i avsnitt 5.2.4, framhållit att bruk av både primärpatronymikon och släktnamn är utmärkande för det samiska namnskicket. Av detta skäl klassificerar jag kombinationer av *-son*-namn och släktnamn efter släktnamnets språktillhörighet, alltså som om *-son*-namnet inte hade funnits där. Eftersom bruket av bindestreck i namnkombinationerna är mycket inkonsekvent har jag behandlat alla namnkombinationer på samma sätt, även om någon av namnbärarna skriver namnet med bindestreck.

7.1 Släktnamnsbyten hos befolkningen som helhet 1940

Principerna för referensundersökningen av släktnamnsbyten hos befolkningen som helhet under året 1940 har beskrivits i avsnitt 5.2.5. Materialet utgörs av 243 nybildade släktnamn från sex konseljer, jämnt spridda över året. Bland de namn som byts bort finns *-son*-namn, svenskspråkiga släktnamn utom *-son*-namn (hädanefter förkortat *svenskspråkiga släktnamn*) samt finskspråkiga släktnamn. De namn som antas är i ett fåtal fall *-son*-namn, men huvudsakligen nybildade svenskspråkiga släktnamn. Exempel på nybildningar som antagits i referensundersökningen ges i tabell 39.

Tabell 39. Exempel på antagna namn i referensundersökningen av byten till nybildade släktnamn hos befolkningen som helhet 1940.

Namnbildningstyp	Namnexempel
Tvåledade namn	Aremar, Axbjer, Benneberg, Brifors, Eberhult, Jardal, Kaimark, Magnrud, Rönnerstam, Sjövi, Tellnor, Wejbro
Avledda namn	Allinge, Angser, Bjälming, Dunkert, Ebelius, Javelin, Kulmer, Meldin, Ridert, Sandert, Sarlén, Troning, Wikne, Ånder

I en stor majoritet av fallen, 232 av 243 fall, är de namn som byts bort *-son*-namn och de namn som antas tvåledade eller avledda svenskspråkiga nybildningar. Denna typ av byte görs i 95,5 % av de undersökta fallen och är alltså det helt dominerande namnbytesmönstret.

I fem fall (2,1 %) är både det namn som byts bort och det namn som antas svenskspråkiga släktnamn. I tre av dessa fem fall är det bortbytta namnet ett tidigare soldatnamn.[75] Det är namn som uppges orsaka bärarna obehag (namnen *Flöjt* och *Engel*) eller i praktiken inte används (*Flyg*, bäraren använder i stället ett primärpatronymikon). I ett annat fall byter en frånskild kvinna och hennes barn bort ett namn som genom den tidigare makens ohederlighet blivit illa känt, och som gör att hon har svårt att få arbete på den ort där de bor. Slutligen byts namnet *Noll* bort, med motiveringen att det är svåruppfattat och ofta förväxlas med siffran noll.

I tre fall (1,2 %) byts finskspråkiga släktnamn mot svenska. Det är fråga om de tre släktnamnen *Hurujoki*, *Korpela* och *Särkimukka*, alla tre med bärare från Tornedalen.

Andra typer av byten görs i tre fall. I det första av dessa byts namnet *Krieg* bort mot ett svenskspråkigt namn, i det andra byts *Andersson* mot ett nybildat, ovanligt *-son*-namn. I det tredje fallet ansöker en kvinna med giftasnamnet *Svensson* om att, tillsammans med sina barn som bär namnet *Hedlund*, få byta till ett nytt svenskspråkigt namn, gemensamt för dem alla. Dessa namnbyten har placerats i en restgrupp.

[75] Se avsnitt 1.3.2 om villkoren för att byta bort soldatnamn.

Fördelningen av namnbytesmönster i referensundersökningen sammanfattas i tabell 40.

Tabell 40. Namnbytesmönster i referensundersökningen av byten till nybildade släktnamn hos befolkningen som helhet 1940.

Namnbytesmönster	Antal	Andel
-*son*-namn → svenskspråkigt släktnamn	232	95,5 %
Svenskspråkigt släktnamn → svenskspråkigt släktnamn	5	2,1 %
Finskspråkigt släktnamn → svenskspråkigt släktnamn	3	1,2 %
Övriga namnbytesmönster	3	1,2 %
Totalt	243	100,0 %

7.2 Svenska samers byten till nybildade släktnamn 1920–1969

Med den metod som beskrivits i avsnitt 5.2 har 120 släktnamn, registrerade som nybildade 1920–1969 och idag burna av svenska samer, spårats tillbaka till tiden för deras antagande. Jag har valt att först redovisa samtliga namn som byts bort, därefter samtliga namn som antas. I dessa avsnitt diskuteras namnen främst som språkliga enheter. I ett tredje avsnitt, som överlappar de båda tidigare, redovisas sedan namnbytena i sin helhet, indelade i namnbytesmönster. Byte från -*son*-namn till svenskspråkigt släktnamn utgör därvid ett mönster, byte från samiskspråkigt till svenskspråkigt släktnamn ett annat mönster osv. I samband med denna redovisning görs också jämförelser med referensundersökningen. I avsnitten 7.2.4–7.2.6 presenteras uppgifter om namnbytarnas geografiska hemvist, yrkesangivelser och motiveringar till bytet. Avsnitt 7.2.7, slutligen, utgörs av en fallstudie av ett namnbyte då ett samiskspråkigt namn antas.

År 1963 antogs en namnlag, som alltså påverkar de senare åren av undersökningsperioden. I och med denna lag blev det tillåtet att byta bort även andra namn än -*son*-namn, t.ex. *Lindberg*, om dessa inte var tillräckligt särskiljande. I mitt material har åtta byten till nybildade släktnamn genomförts mellan 1963 och 1969. De namn som byts bort är i fem fall -*son*-namn, i två fall finskspråkiga släktnamn och i det sista fallet ett polskt namn. Den nya lagens utökade möjligheter att byta bort andra svenskspråkiga namn än -*son*-namn har alltså inte utnyttjats för namnbytena i mitt material.

7.2.1 Bortbytta namn

Vart och ett av de 120 undersökta släktnamnsbytena omfattar mellan 1 och 16 individer. Vanligtvis bär samtliga individer samma namn före bytet, exempelvis då en familj byter namn gemensamt. Det förekommer dock att fler än ett namn byts bort i samma byte. I tre fall byts två namn ur samma

kategori bort (ett fall med två finskspråkiga namn och två fall med två *-son*-namn) och i tre fall namn av olika slag, vilket diskuteras nedan.

I 71 av de 120 undersökta namnbytena, knappt 60 %, är samtliga namn som byts bort *-son*-namn. Majoriteten av de *-son*-namn som byts bort i materialet är omarkerade namn som är vanliga i hela landet. De mest frekventa namnen är *Johansson* (15 fall), *Andersson* (11 fall) och *Nilsson* (7 fall). Ett par ovanligare *-son*-namn, t.ex. *Mosesson* och *Sjulsson*, förekommer emellertid också. I två fall byts två olika *-son*-namn bort; i båda fallen är det fråga om familjer där barnen har primärpatronymika. Maken Lars Johansson, hans hustru som uppges vara född Jonsdotter och deras tre barn, som bär primärpatronymikonet *Larsson*, byter gemensamt, liksom Erik Mikaelsson, hans hustru som är född Eriksdotter och barnen som heter *Eriksson*.[76]

I 30 av de 120 undersökta namnbytena, en fjärdedel, är de namn som byts bort finskspråkiga. Namnet *Mikko* förekommer tre gånger och namnen *Kemi*, *Pounu*, *Sevä* och *Töyrä* två gånger vardera. De återstående 19 namnen är olika, bl.a. *Kalla*, *Marainen*, *Mella*, *Mettävainio*, *Partapuoli* och *Raattamaa*.

I 10 fall, 8 % av de undersökta bytena, är de namn som byts bort samiskspråkiga. Namnet *Unga* förekommer två gånger och namnen *Bonta*, *Fanki*, *Marakatt*, *Nutti*, *Sarri*, *Spjelok*, *Spuot* och *Svonni* en gång vardera. I ett fall byts ett namn av den typ som har klassificerats som samisk- eller finskspråkigt, *Heikki*, bort.

I tre fall byts svenskspråkiga släktnamn bort. Dessa är *Fjellström*, *Glad* (sannolikt ett tidigare soldatnamn, men detta nämns inte i ansökan) och *Söderquist*. I ett av fallen är det en frånskild kvinna och hennes barn som byter bort den tidigare makens namn. Mannen i fråga är dömd till fängelsestraff och eftersökt av polisen. I ett annat fall har det bortbytta släktnamnet förekommit endast i officiella handlingar, eftersom de sökande använder och är kända under sitt primärpatronymikon. Namnbytet innebär alltså en officialisering av ett namn som redan är i bruk. Det tredje bytet motiveras inte alls, trots att det egentligen krävdes skälig orsak av den som ville byta bort ett annat namn än ett *-son*-namn (se avsnitt 1.3.2). Att detta byte ändå godkändes är alltså anmärkningsvärt. Möjligen inverkar det att bytet genomförs 1920, alltså ganska tidigt i förhållande till när släktnamnsbytena formaliserades.

Namn från andra språk än svenska, finska och samiska byts bort i två fall. I det första fallet är det fråga om det ryska namnet *Bogdanoff*. Detta namn förekommer i både Finland och Sverige, i dagsläget med ca 240 bärare i Finland, ca 50 i Sverige och 25 i Norge.[77] Namnbytaren i mitt material kom-

[76] I det senare fallet är ett av barnen en dotter. Även hon bär *Eriksson* som primärpatronymikon, trots att *Eriksdotter* vore att vänta. Denna typ av patronymika i *-son*-form även på döttrar är inte ovanlig under övergångsperioden från primärpatronymika till fasta släktnamn (Entzenberg 2003 s. 94).

[77] Namnstatistik från https://192.49.222.187/Nimipalvelu/default.asp?L=2, http://www.ssb.no/navn/ resp. http://www.scb.se/Pages/NameSearch.aspx?id=259432 (2010-08-12).

mer från den svenska sidan, men är född nära den finska gränsen. Det andra bortbytta namnet är polskt. Detta är med all sannolikhet ett fall då namnbytaren inte är av samiskt ursprung, utan då det nytagna namnet har förts in i den samiska gruppen genom senare giftermål.

I tre fall byts namn av olika slag bort i ett och samma namnbyte. I två av dessa fall är det fråga om familjer med fosterbarn, där barnet bär ett annat släktnamn än sina fosterföräldrar. I det första namnbytet heter föräldrarna *Johansson* och fostersonen *Alqvist*. I det andra fallet finns tre olika släktnamn. Ett föräldrapar heter *Nilsson-Springare*, hustruns son från tidigare gifte heter *Hedlund* och familjens fosterson bär namnet *Yliniemi*. I och med namnbytet får hela familjen ett gemensamt namn.

Det tredje fallet då flera typer av namn byts bort är lite speciellt. Det är fråga om ett gift par med fyra barn, som byter namn 1943. Mannen heter *Gunillasson-Sevä*, men hustrun uppges heta enbart *Gunillasson*. Att detta är hennes giftasnamn framgår av att hon är född med ett annat släktnamn. Barnens släktnamn framgår inte av handlingarna. Normalt sett borde naturligtvis hustruns giftasnamn vara detsamma som mannens släktnamn; även hon borde alltså rimligen heta *Gunillasson-Sevä*. Jag måste dock följa de uppgifter som finns i namnbyteshandlingarna, och klassificeringen blir därför att de namn som byts bort är av olika slag, *Gunillasson* (*-son*-namn) respektive *Gunillasson-Sevä* (finskspråkigt namn).

7.2.2 Antagna namn

De antagna namnen har delats in i *-son*-namn, svenskspråkiga släktnamn och samiskspråkiga släktnamn. Två av de nytagna namnen är bildade till ett finskt (*Salmi*) respektive samiskt (*Daima*) ortnamn. De nybildade namnen, *Salming* och *Daimar*, ansluter sig dock till etablerade svenska släktnamnsmönster genom att de slutar på *-ing* respektive *-mar*. Det är släktnamnens efterleder och avledningsändelser som för dem till olika mönster, medan förlederna i det avseendet har mindre betydelse (Andersson 1993). Den som hör dessa namn uppfattar nog bildningen som snarare *Salm-ing* och *Dai-mar* än *Salmi-ng* och *Daima-r*, och därför har jag valt att klassificera dessa båda namn som svenska nybildningar, trots att de har sin bas i icke-svenskspråkiga ortnamn.[78]

Svenskspråkiga släktnamn antas i 113 av de undersökta 120 fallen. Nedan förtecknas samtliga förekommande efterleder och avledningsändelser. En siffra efter namnleden anger antalet, om detta är större än 1.

[78] Namnet *Salming* förekommer i 1921 års namnförslagsbok, vilket ger ytterligare stöd för att namnet bör klassificeras som svenskspråkigt.

Förteckning över efterleder och avledningsändelser:

-berg	-fjord	-mo
-bjer	-fjäll/-fjell 9	-myr 2
-blad	-fjärd	-ner
-blom	-fors 2	-nor
-bo	-gård	-ring
-borg	-hagen	-rud
-born	-hall 2	-ryd 2
-brand 2	-hed 4	-slätt
-brink	-holm 2	-skog
-bro 3	-hufvud	-spets
-bäck 5	-häll 2	-spång
-dal	-(l)in	-stam 3
-dalen	-ing	-stedt 2
-dell	-kvist/-qvist 2	-strand
-én, -(l)én 2, -(m)én	-land	-ström 2
-(t)er 2	-lert	-tun
-(t)ér	-lid 2	-vall 5
-éus	-löv 4	-vard
-falk	-malm 5	-vik 2
-fall	-man 5	-ås
-felt	-mar 2	

Som förteckningen visar är det fråga om allmänt använda namnleder, vanliga i 1900-talets nybildade namn. Man kan notera att efterleden *-fjäll* är den mest frekventa. Detta är visserligen en allmänt använd namnled, men den kan också uppfattas ha koppling till en samisk tillvaro.[79] I många fall kan släktnamn med efterleden *-fjäll* tänkas vara bildade till ortnamn, såsom vid bildningen av släktnamnet *Risfjell* (se avsnitt 7.2.2.1 nedan). Bortsett från den höga frekvensen av efterleden *-fjäll* är min bedömning att de nybildade svenskspråkiga namn som antas av samiska namnbytare inte skiljer sig från dem som antas av befolkningen som helhet.

I tre fall antas *-son*-namn. Två av dessa har använts av de sökande redan tidigare, delvis i kombination med ett annat släktnamn. Det tredje antagna *-son*-namnet bars som primärpatronymikon av den sökandes farfar, och har delvis använts även av den sökandes far, som dock var registrerad under ett annat patronymikon.

Tre av de nytagna namnen under perioden har jag klassificerat som samiskspråkiga, nämligen *Jillker*, *Sarre* och *Sparrok*. Två av dessa, *Sarre* och *Jillker*, kan kanske vid bedömningen ha passerat som svenskspråkiga,

[79] Se Frändén 2005 om *Fjäll-* som förled och avledningsbas i släktnamn.

eftersom de inte avviker från svensk fonotax. Myndigheternas behandling av det tredje namnet, *Sparrok*, diskuteras separat i avsnitt 7.2.7.

Inget av de antagna samiskspråkiga släktnamnen tycks vara en egentlig nybildning. De är alla exempel på namn som har använts även tidigare, men som saknades i registren vid ansökningstillfället. Namnet *Jillker* registreras som nybildning 1946. Det finns emellertid ett *Jælker*, belagt i sydsamiska kyrkböcker från 1700-talets mitt, som sedan försvinner ur källorna under samma århundrade (Løøv 2002 s. 65). Man kan tänka sig att namnet har använts även senare, men utan att vara registrerat, och att det antagna *Jillker* är en form av samma namn.[80] Släktnamnet *Sarre*, som antas år 1949, används framför allt på finska sidan. Mikkonen & Paikkala (1992 s. 543) uppger att namnet har sin hemvist i Enare. Formen *Sarri* fanns registrerad som släktnamn i Sverige vid namninventeringen 1920. Vad gäller släktnamnet *Sparrok* har jag en muntlig uppgift om att detta namn var i bruk redan innan det godkändes 1969.

Ytterligare ett samiskspråkigt namn antas under perioden, då en kvinna byter från *Eriksson* till *Unnes*. *Unnes* finns med i de datalistor över nybildade släktnamn jag har använt för att hitta datum för namnbytena (se avsnitt 5.2.2.3). Själva ansökningshandlingarna är dock stämplade som ansökan om ett befintligt släktnamn. Namnet finns alltså registrerat sedan tidigare, och tycks ha tagits upp i förteckningarna över nybildade namn av misstag.

Namnet *Unnes* har burits av den sökandes far och farföräldrar, och det bärs vid tidpunkten för ansökan av hennes syskon. I kyrkboksutdraget för de åtta syskonen anges släktnamnet omväxlande som *Unnes*, *Unnis* och *Eriksson Unnes*; den sökande är den enda som heter enbart *Eriksson*. Som skäl till det önskade bytet anger hon att *Eriksson* inte är tillräckligt särskiljande. Formen *Unnis* finns upptagen i Sverges familjenamn 1920, och man kan anta att det är likheten mellan formerna *Unnes* och *Unnis* som har orsakat oklarheterna vid registreringen. Eftersom handlingarna i det här fallet har stämplats som ansökan om ett befintligt namn har jag valt att placera namnbytet i en restkvot. Trots det är namnbytet intressant, eftersom det är så pass ovanligt att samiskspråkiga namn antas. Man kan notera att bytet görs 1968, alltså i slutet av undersökningsperioden.

7.2.2.1 Inspirationskällor till de nya namnens bildning

I detta avsnitt redovisas möjliga inspirationskällor till de nybildade släktnamnen. Generellt gäller förstås att det bara är namnbildaren själv som vet hur han eller hon tänkte när namnet bildades; endast i ett fåtal fall är detta angivet i ansökan. I andra fall kan man tänka sig att namnbildningen har inspirerats av det ena eller det andra, men detta är förstås inte möjligt att veta bestämt i efterhand. Jag tar här upp de möjliga inspirationskällor till namn-

[80] Se avsnitt 3.1.3 om osäkerhet kring former av äldre namnbelägg.

bildningen som har varit synliga för mig, men det är givetvis också möjligt att fler namn än de som diskuteras här har bildats i anslutning till något specifikt.

I tre fall kan nybildade släktnamn kopplas till ortnamn. I ett fall, 1968, antas ett ortnamn i oförändrad form som släktnamnet *Risfjell*. Den sökande uppger att hans farfar varit skriven på Risfjells skatteland. De andra två fallen är de tidigare nämnda *Salming* (1922), där den som antar namnet bor i byn Salmi (fi. *salmi* 'sund'), och *Daimar* (1946), bildat till det samiska ortnamnet *Daima*/*Dajma*. Den sökande bor själv i Gällivare men beskriver Daima som ett "ljuvligt ställe" som hon förälskat sig i. Om ortnamnets språkliga form skriver hon:

> Det är möjligt att Dajma är av lapskt ursprung och därför klingar osvenskt i sydsvenska öron, men finska och lapska orts- och släktnamn äro ju så vanliga i våra trakter, så Daimar stöter icke örat. Och tillkrånglat är det ju icke heller i likhet med många av de namn, som beviljas.

Översättning av hela eller en del av det tidigare släktnamnet förekommer i två fall. År 1926 byts det finskspråkiga namnet *Haapasaari* (fi. *haapa* 'asp', *saari* 'ö') mot det svenskspråkiga *Aspvik*. 1959 byts *Lahti* (fi. *lahti* 'vik') mot *Rovik*. I detta fall är det nya namnet dessutom en sammansättning av den typ som Eva Brylla och Sonja Entzenberg (2008 s. 56 f.) har studerat för modern tid, där mannens och kvinnans namn före äktenskapet kombineras till ett nytt som de bär gemensamt. De sökande skriver: "Min hustru har som ogift hetat Romark och mitt namn Lahti blir översatt till svenska Vik. Rovik skulle således vara en kombination av dessa två namn."

Vidare finns två fall av partiell ljudlikhet mellan det gamla och det nya namnet. Båda dessa byten genomförs 1959, då *Kemi* byts mot ett nybildat namn på *Kem-* och *Marakatt* mot ett på *Mark-*.

Det bortbytta och det nytagna namnet har samma initial i ungefär 1/6 av de undersökta namnbytena.

7.2.2.2 Nybildningarnas förekomst i namnförslagsböcker

Som nämnt i avsnitt 1.3.2 publicerades, med start 1921, ett antal namnförslagsböcker som hjälp till dem som skulle anta ett nybildat släktnamn. Framför allt de två namnförslagsböcker som utkom 1939 och 1940 uppges ha haft stor inverkan på det svenska släktnamnsskicket. Jag har undersökt i hur stor utsträckning de nybildade namnen i min undersökning har tagits ur dessa förslagsböcker. I detta arbete har jag använt de namnförslagsböcker som utkommit mellan 1921 och 1964, eftersom de senare utgåvorna inte är relevanta för denna undersökningsdel. Namnförslagsböckerna tar inte upp namn med annan språklig tillhörighet än svensk, och i princip inte heller några *-son*-namn. Det är således de 113 svenskspråkiga icke *son*-namnen som kan tänkas förekomma i namnförslagsböcker.

Lite mer än hälften av de 113 namnen, 57 stycken, har en exakt motsvarighet i namnförslagsböcker. Ytterligare fem namn har en stavningsvariant med oförändrat uttal (exempelvis *-kvist*/*-qvist* eller *V-*/*W-*) upptagen i någon förslagsbok. I två fall är namn i mitt material mycket lika föreslagna namn. Det ena har ett inskjutet *e* mellan för- och efterleden, det andra finns i förslagsbok med efterleden *-dalen*, men har antagits med efterleden *-dal*, i obestämd form. I ytterligare 13 fall förekommer nybildningens förled i namnförslagsböcker, men inte kombinerad med samma efterled som i mitt material.

Sammantaget är 77 av 113 svenska nybildningar exakt eller delvis desamma som namn i namnförslagsböcker, medan 36 släktnamn inte uppvisar något samband med böckernas förslag. Ett av dessa namn antogs dock 1920, dvs. innan den första namnförslagsboken hade utkommit.

Det faktum att ett nytaget namn förekommer i en namnförslagsbok räcker naturligtvis inte för att veta att det var från boken idén kom. Ett namn kan också ha bildats på andra grunder, och råkat sammanfalla med ett av de föreslagna namnen. Man kan dock konstatera att det finns stora likheter mellan de namn som antagits i undersökningen och de namn som listats i förslagsböckerna, och det är trots allt rimligt att anta att många av namnbytarna fick uppslaget till det nya namnet från en förslagsbok. Namnförslagsböckerna tycks alltså ha haft stor betydelse för bildandet av nya namn inte bara hos befolkningen som helhet, utan även hos den samiska gruppen.

7.2.3 Namnbytesmönster

I de tidigare avsnitten har jag diskuterat de bortbytta och de antagna släktnamnen huvudsakligen som enskilda språkliga enheter. Här presenterar jag i stället vilka mönster de undersökta bytena följer. Att undersöka namnbytesmönster är ett sätt att se hur namnskicket påverkas på ett mer generellt plan, dvs. hur proportionerna mellan namn av olika slag påverkas av namnbytena. Den fördelning mellan namnkategorier som presenterats i kapitel 6 är en följd av tidigare namnbyten: om de byten som undersöks här aldrig hade genomförts skulle dagens namnskick se annorlunda ut.

För att beskriva de förekommande namnbytesmönstren har jag tagit fasta på vilka namnkategorier de bortbytta och de nytagna namnen har klassificerats i, och kallat varje kombination ett namnbytesmönster. De namnbytesmönster som förekommer i materialet (här med fiktiva namnexempel) är:

- *-son*-namn → *-son*-namn (*Johansson* → *Esbjörnsson*)
- *-son*-namn → svenskspråkigt släktnamn (*Johansson* → *Edefjärd*)
- *-son*-namn → samiskspråkigt släktnamn (*Johansson* → *Ainil*)[81]

[81] Släktnamnet *Ainil*, som i Harald Grundströms (1952 s. 1585) lulesamiska släktnamnsförteckning uppges vara utdött, får här representera typen nytaget/återtaget samiskspråkigt släktnamn.

- svenskspråkigt släktnamn → *-son*-namn (*Lindberg → Esbjörnsson*)
- svenskspråkigt → svenskspråkigt släktnamn (*Lindberg → Edefjärd*)

- finskspråkigt släktnamn → *-son*-namn (*Partapuoli → Esbjörnsson*)
- finskspråkigt → svenskspråkigt släktnamn (*Partapuoli → Edefjärd*)

- samiskspråkigt → svenskspråkigt släktnamn (*Nutti → Edefjärd*)

- samisk-/finskspråkigt släktnamn → *-son*-namn (*Mikko → Esbjörnsson*)

Därtill kommer en restkvot omfattande

- namnbyten då namn ur olika kategorier byts bort genom samma ansökan (3 fall)
- namnbyten då namn från andra språk än svenska, finska och samiska byts bort (2 fall)
- byte till befintligt namn (1 fall)

I tabell 41 visas antalet förekomster av varje namnbytesmönster. I tabellen redovisas också hur många individer som omfattas av respektive namnbytesmönster samt hur stor del av det totala antalet namnbytare dessa utgör. Man bör ha i åtanke att varje enskilt fall får stort genomslag i procentsatserna, eftersom materialet är litet. Spalten längst till höger, antalet individer per byte i genomsnitt, ska alltså tolkas med försiktighet.

Tabell 41. Namnbytesmönster i materialet 1920–1969: antal namnbyten och antal individer som omfattas.

Typ av namnbytesmönster	Antal namnbyten	Andel	Antal individer	Andel	Antal ind/byte
-son-namn → svenskspråkigt	66	55,0 %	282	47,6 %	4,3
Finskspråkigt → svenskspråkigt	29	24,2 %	201	34,0 %	6,9
Samiskspråkigt → svenskspråkigt	10	8,3 %	38	6,4 %	3,8
-son-namn → samiskspråkigt	3	2,5 %	9	1,5 %	3,0
Svenskspråkigt → svenskspråkigt	2	1,7 %	9	1,5 %	4,5
Finskspråkigt → *-son*-namn	1	0,8 %	16	2,7 %	16,0
Svenskspråkigt → *-son*-namn	1	0,8 %	13	2,2 %	13,0
Samisk-/finskspråkigt → *-son*-namn	1	0,8 %	4	0,7 %	4,0
-son-namn → *-son*-namn	1	0,8 %	1	0,2 %	1,0
Restgrupp	6	5,0 %	19	3,2 %	3,2
Totalt	120	99,9 %	592	100,0 %	4,9

Som tabellen visar är det vanligaste mönstret att ett *-son*-namn byts mot ett svenskspråkigt släktnamn (typen *Johansson → Edefjärd*). Mer än hälften av de undersökta namnbytena är av denna typ, som ju dominerade starkt även i referensundersökningen. Men till skillnad från i referensundersökningen finns här även andra namnbytesmönster av betydande omfattning. Det näst

vanligaste mönstret i min undersökning är att ett finskspråkigt släktnamn byts mot ett svenskspråkigt, alltså typen *Partapuoli* → *Edefjärd*. Sådana byten görs i nästan vart fjärde undersökt namnbyte, vilket kan jämföras med 1,2 % i referensundersökningen. Även byten från samiskspråkiga till svenskspråkiga släktnamn (typen *Nutti* → *Edefjärd*) förekommer i 10 fall, vilket utgör en knapp tiondel av de undersökta fallen.

Om man ställer andelen byten av olika slag mot andelen namnbytare som omfattas av de bytena, finner man vissa skillnader. Mest iögonenfallande är kanske att byten från finskspråkiga till svenskspråkiga släktnamn omfattar en tredjedel av de ingående individerna. Detta är alltså en typ av byte som i stor utsträckning görs av hela familjer, i vissa fall dessutom familjer med många barn. Den familj som byter från ett finskspråkigt släktnamn till ett *-son*-namn råkar vara den största, omfattande 16 individer. De som byter bort *-son*-namn till förmån för svenskspråkiga släktnamn utgör knappt hälften av de ingående individerna, alltså en mindre andel än andelen enskilda namnbyten.

Som tidigare påpekats bör genomsnittsvärdena av antal individer per byte betraktas med försiktighet, eftersom ett enskilt namnbyte kan få stort genomslag. De två namnbytesmönster som uppvisar högst värden är exempel på detta: det finns endast ett fall vardera då ett svenskspråkigt respektive ett finskspråkigt släktnamn byts mot ett *-son*-namn, men dessa byten omfattar 13 respektive 16 individer. I de fall många namnbyten följer samma mönster blir medelvärdet naturligtvis pålitligare.

Den referensundersökning som presenterats i avsnitt 7.1 visar att byten från *-son*-namn till svenskspråkiga släktnamn har en mycket stark dominans bland befolkningen som helhet. I referensundersökningen utgör denna typ av byten 95,5 %. De 55 % som gör denna typ av byte i min samiska undersökning framstår som en låg andel i jämförelse. Den största skillnaden mellan de båda undersökningarna är annars att finsk- eller samiskspråkiga namn byts mot svenskspråkiga i en knapp tredjedel av den samiska undersökningen, mot bara 1,2 % i referensundersökningen. Detta diskuteras närmare i avsnitt 7.4.1.

7.2.4 Namnbytenas geografiska fördelning

I undersökningen av namnbytarnas geografiska hemvist har jag tagit fasta på födelsesocken eller, om denna uppgift saknas, bostadsort. Om flera personer gemensamt ansöker om ett nytt namn är det allra vanligaste att samtliga sökande är födda i samma socken. Om så inte är fallet, t.ex. om mannen och hustrun i en familj är födda i olika socknar, antecknar jag mannens födelsesocken, enligt resonemanget att det i allmänhet är han som burit familjens släktnamn före giftet. För överskådlighetens skull redovisas den geografiska fördelningen länsvis.

En genomgång av de 120 namnbytena visar att ungefär hälften (51 %) av dem har gjorts av personer från Norrbottens län. En dryg fjärdedel (29 %) är

gjorda av personer födda i Västerbottens län, och 6 % av personer från Jämtlands län. Den resterande delen, 14 %, kommer från övriga områden.

Eftersom undersökningen bygger på 2005 års samiska röstlängd är det relevant att jämföra med den geografiska fördelningen av väljarna i den. Enligt Valnämndens statistik, presenterad i avsnitt 5.1.1.2, bor 49 % av personerna i Norrbottens län, 23 % i Västerbottens län och 7 % i Jämtlands län. Den geografiska fördelningen i röstlängden liknar alltså i stor utsträckning den geografiska fördelningen i mitt namnbytesmaterial. Det faktum att ungefär hälften av namnbytena i undersökningen har gjorts i Norrbottens län beror alltså sannolikt på att hälften av den undersökta populationen bor där.

Det kan vara intressant att se vilken geografisk spridning vissa typer av namnbyten har. I 28 av de 30 fall då finskspråkiga namn byts bort kommer namnbärarna från Norrbottens län. Detta är naturligt, eftersom det är just i denna del av Sverige som finskspråkiga namn har sin hemvist. De oftast förekommande socknarna är Karesuando (7 fall) och Jukkasjärvi (6 fall).

Även bland de fall då samiskspråkiga släktnamn byts bort sker de flesta, 9 fall av 10, i Norrbottens län. Arjeplog, Jukkasjärvi och Karesuando socknar uppvisar två fall var, i övrigt är namnbytena spridda. Delvis kan samma resonemang som för de finskspråkiga namnen användas: samiskspråkiga släktnamn är vanliga i Norrbottens län, *-son*-namn och svenskspråkiga släktnamn är vanligare hos samer i sydligare områden (se kapitel 6). Men andra faktorer kan också inverka. Detta diskuteras vidare i avsnitt 7.4.3.

7.2.5 Motiveringar till namnbyten

I vissa fall har den som ansökt om att få byta namn angivit en motivering till det önskade bytet. Materialet är dock mycket ojämnt: under stora delar av perioden bestod ansökan inte av en blankett utan av ett brev, och därför varierar det vilka uppgifter som finns med. Totalt innehåller 25 av periodens 120 ansökningar en eller flera motiveringar.

7.2.5.1 ”… att förväxlingar ofta uppstå på grund av namnlikhet …”

Den oftast förekommande motiveringen är att det nuvarande namnet är vanligt, inte tillräckligt särskiljande och därför leder till förväxlingar. Motiveringar av det slaget förekommer i 10 ansökningar. I hälften av fallen är de namn som byts bort *-son*-namn. I tre fall byts lokalt vanliga finskspråkiga namn bort och i ett fall ett lokalt vanligt samiskspråkigt namn. Namnbytaren i detta fall heter Anders Nikolaus Pettersson Sarri, och hans ansökan från 1922 innehåller ett brev från socknens kyrkoherde:

> Vanliga manliga Sarri’s utgöra inom socknen minst 14. Dessutom 2, som liksom sökanden heta Anders Pettersson Sarri, och utom dessa alla 4 st. Anders Sarri, 2 Nikolaus Sarri, 2 Nikolaus Pettersson Sarri. Och som försvårande omständighet, att alla de andra herrarne Anders och Nikolaus Sarri såsom till-

> finnandes inom Talma nomadlappbyalag ha sin post på samma station som denne kronoåbo och fiskare Anders Nikolaus Pettersson Sarri. Brev och fiskredskapsförsändelser vandra ofta mellan allesamman, innan de komma rätt.
>
> Jag skulle alls inte bry mig om att hjälpa honom undan namnet, om jag inte visste, att han behövde det. Han har själv varit här med mycket skönare förslag, men vi letade upp detta såsom åtminstone släkt med byn.[82]

Som kyrkoherdens brev visar är förväxlingsrisken uppenbar. Man kan emellertid tänka sig att namnvariationen hos dessa män kan ha varit större i de samiska förnamnsformerna: Johannes Marainen (2003 s. 220) har påpekat att prästerna ofta använde samma officiella standardform för flera olika samiska förnamn, varför det i kyrkböckerna kan se ut som om det i samma familj finns flera barn med samma förnamn.

I det sista fall då bytet motiveras med förväxlingar bär de tre sökande två svenskspråkiga samt ett finskspråkigt namn. Det är ett av de bortbytta svenskspråkiga släktnamnen som uppges vara alltför vanligt, vilket orsakar problem både med posten och i arbetet. Som ytterligare argument för detta byte framförs en önskan att hela familjen ska ha ett gemensamt namn.

I de tre fall då finskspråkiga namn byts bort finns också ytterligare motiveringar, nämligen att de nuvarande namnen är svåra att uttala och stava för svensktalande (se nedan).

De namn som antas i dessa tio byten är i sju fall svenskspråkiga nybildningar, i ett fall ett ovanligt *-son*-namn och i två fall samiska namn (varav det ena redan registrerat).

7.2.5.2 ”… svårt att uttala och stava för svensktalande …”

Den näst vanligaste motiveringen är att det nuvarande namnet uppfattas vara besvärligt för svensktalande att uttala och stava. Detta nämns i sju ansökningar. Ett av de namn som byts bort är polskt, de övriga är finskspråkiga. I samtliga fall antas svenskspråkiga namn. Ibland är det uttalat att problemen aktualiseras i arbetet:

> Som stöd för min underdåniga ansökning om tillstånd att antaga nytt släktnamn beder jag få åberopa, att mitt nuvarande släktnamn ständigt blir oriktigt uttalat och missuppfattat, ett förhållande som vållar mig stora olägenheter i mitt arbete (som affärsbiträde).

Den sökande, en ensamstående, 23-årig kvinna från Norrbotten, bor vid tiden för namnbytet i Stockholm. Hon uppges vara inflyttad i Katarina församling i augusti 1937 och får sitt nya, svenskspråkiga namn godkänt i september samma år. Namnbytet görs alltså i mycket nära anslutning till flytten.

Fyra av dem som byter bort finskspråkiga namn med detta argument bor i de finsktalande delarna av Norrbotten, där man kunde föreställa sig att finsk-

[82] Det namn som antas har partiell likhet med namnet på den by där namnbytaren är bosatt.

språkiga namn inte orsakade denna typ av problem. I en ansökan uppges att ”[e]ndast ett fåtal kan stava namnet utan bokstavering i synnerhet i telefon” (1958). I en annan framhålls att de sökande är gruvarbetare och ”dagligen måste upprepa sitt namn för olika förmän, varvid de alltid äro tvungna att stava namnet för att det ska kunna uppfattas” (1944).

7.2.5.3 ”Jag vill ha ett mera svenskt klingande släktnamn …”

I fem ansökningar används motiveringen att de sökande önskar ett svenskt släktnamn. Vi möter formuleringar som ”skälet till den önskade namnförändringen är att finna däri, att vi, som äro svenska medborgare och födda i Sverige, önska bära ett svenskt släktnamn” (1937), ”vi önska erhålla ett svenskt släktnamn” (1953) och ”min önskan är att erhålla ett namn af svenskt ursprung” (1925). Två av de bortbytta namnen är samiskspråkiga, två är finskspråkiga och ett är ryskspråkigt. I fråga om de samiska namnen finns också ytterligare motiveringar: det ena namnet är tillagt av kyrkoherden vid konfirmationen (namnbyte 1925), det andra förvanskas ofta ”till obehag för oss och särskilt våra barn” (1952).

Även andra ansökningar innehåller motiveringar som ligger nära en uttalad önskan om ett svenskt namn: ”Marakatt olämpligt såsom släktnamn ur språklig synpunkt” (1959), ”vårt finska namn vållar besvär” (1969) och ”namnets utländska karaktär främst för barnen” (1968). Det är intressant i sig att ”namnets utländska karaktär” räcker som motivering. De sökande säger aldrig explicit att namnets utländska karaktär är ett problem, men det tycks vara underförstått, både av de sökande och av dem som behandlar ärendet.

Om man väljer att räkna in dessa motiveringar i samma grupp har åtta ansökningar motiveringar som kretsar kring temat att det nuvarande namnet inte är svenskt. Man skulle också kunna se det faktum att ett namn är svårt för svensktalande att uttala och stava som en del av samma problematik. Med det synsättet skulle detta tema vara den vanligaste angivna motiveringen: i 14 ansökningar nämns att det nuvarande namnet är svårstavat, svåruttalat eller ”osvenskt”, eller att den sökande önskar ett svenskspråkigt namn.

7.2.6 Namnbytarnas yrkesangivelser

I de äldre namnbytesansökningarna anges ibland den sökandes yrkestitel, vilket möjliggör en inblick i vilka samiska grupper det var som valde att byta namn. Om flera personer i en familj tillsammans ansöker om ett nytt namn anges i allmänhet yrkestitel för mannen i familjen. Barn saknar naturligtvis yrkesangivelse medan de är små, men när de har blivit tillräckligt stora för att träda i tjänst anges ofta deras yrke, även om de fortfarande är hemmaboende. Skicket att ange titlar i ansökan upphör helt efter 1958.

Av materialets 592 individer har ungefär en fjärdedel ett angivet yrke. Då har jag inkluderat de benämningar som hänför sig till personen själv, t.ex. *skogsarbetaren* eller *hushållerskan*, men inte de som enbart anger förhållandet till någon annan, t.ex. *hustrun* eller *bondesonen*. De oftast förekommande yrkesangivelserna redovisas i fallande ordning i tabell 42.

Tabell 42. De vanligaste yrkesangivelserna i undersökningen.

Yrkesangivelse	Antal
Hemmansägare	27
Skogsarbetare	23
Jordbruksarbetare	14
Arbetare	11
Renskötare/renvårdare/nomad/lappman	9
Järnvägsanställd (stationskarl, stationskarlsaspirant, banarbetare, linjearbetare)	8
Kronoåbo	6

Som tabellen visar är de vanligaste yrkesangivelserna etniskt omarkerade: såväl samer som icke-samer kan vara hemmansägare, skogsarbetare och jordbruksarbetare.

Som vi har sett i bl.a. avsnitt 4.1.4 finns det många tänkbara skäl att vilja byta namn. Vilket skäl som är aktuellt beror ofta på vilken typ av namn som bärs före bytet. Det kan därför vara intressant att se vilka yrkesangivelser som förekommer bland dem som byter bort samisk- eller finskspråkiga namn, dvs. de etniskt markerade namnen. Totalt byter 243 individer bort finsk- eller samiskspråkiga namn under perioden 1920–1969. Även av dessa har ungefär en fjärdedel ett angivet yrke. De vanligaste yrkesangivelserna redovisas i tabell 43.

Tabell 43. De vanligaste yrkesangivelserna bland dem som byter bort samisk- eller finskspråkiga släktnamn 1920–1969.

Yrkesangivelse	Antal
Hemmansägare	11
Jordbruksarbetare	9
Skogsarbetare	8
Renvårdare/nomad	6
Gruvarbetare	5
Järnvägsanställd (stationskarl, stationskarlsaspirant, banarbetare)	4
Hembiträde/hushållerska/tjänarinna	4

Även här är hemmansägare, jordbruksarbetare och skogsarbetare vanligast. Det ska påpekas att tabellerna endast uppger absoluta tal för de förekommande yrkena. Eftersom det inte finns uppgifter om hur stor andel av de svenska samerna som hade dessa sysselsättningar, är det heller inte möjligt att avgöra i vilka yrkesgrupper benägenheten att byta bort ett etniskt markerat namn var störst. Men om man föreställer sig att gruppen samiska

renskötare var större än t.ex. grupperna samiska järnvägsanställda eller samiska hembiträden, skulle det innebära att det var procentuellt sett fler samer med dessa yrken som bytte namn. Möjliga tolkningar av detta diskuteras i avsnitt 7.4.4.

7.2.7 Fallstudie: Antagandet av ett samiskt släktnamn år 1969

Ett av de fall då ett samiskt släktnamn antas är värt att studera lite närmare. Namnbytet genomförs 1969 och ansökan har lämnats in av en sydsamisk familj med ett *-son*-namn. Detta namn är inte tillräckligt särskiljande, och de ansöker därför om att få ta ett samiskt namn i stället.

De får dock svaret att det sökta namnet ”av namnmyndighetens språkvetenskaplige rådgivare [har] avstyrkts som släktnamn då det är osvenskt”. En hänvisning till namnlagens § 9 ges.

De sökande nöjer sig dock inte med detta svar. De inkommer med ytterligare en skrivelse i ärendet, ett mycket kortfattat, handskrivet brev: ”Vill jag medela [sic] eder att Sparrok är samiskt namn. Vi önskade detta namn om det går.” Namnbyrån blir härvid tvungen att gå närmare in på ärendet, och i ett föreläggande från den 11 mars 1969 skriver de:

> Enligt 9 § namnlagen ska såsom nytt släktnamn endast godkännas namn som till bildning, uttal och stavning överensstämmer med inhemskt språkbruk. Av namnlagens förarbeten framgår att ordet ”inhemskt” skall tolkas så att t.ex. samenamn skall kunna godkännas för samer. Om Ni kan styrka att Sparrok är ett samenamn och att det med hänsyn till innebörd m.m. kan anses lämpligt som släktnamn torde det ej vara uteslutet att ansökningen kan bifallas. Detta bör styrkas genom intyg från person i officiell ställning som har kunskaper i samespråket (t.ex. docent Israel Ruong i Uppsala om han är villig att lämna ett sådant intyg). Intygsgivarens yrke och adress skall uppges.

Den namnlag som omtalas är 1963 års namnlag, som alltså har gällt i sex år när detta ärende diskuteras. Det är mycket anmärkningsvärt att det trots detta tarvas att de sökande återkommer i frågan efter det första avslaget och att de även efter detta själva måste styrka namnets lämplighet för att det ska kunna godkännas.

7.3 Svenska samers byten till nybildade släktnamn 1970–2004

De namnbyten som presenteras i detta avsnitt har genomförts mellan 1970 och 2004. Av röstlängdens släktnamn har 20 godkänts som nybildningar under denna period. I två fall har dock inte PRV:s register innehållit datum för namnbytet, utan endast årtal. Det gäller de båda namnen *Jeng*, antaget 1976, och *Paltto*, antaget 1980. Det har tyvärr inte varit möjligt att hitta

ansökningarna om dessa namn i arkiven, och de ingår därför inte i undersökningen.

18 namnbytesansökningar har alltså undersökts och kommer att presenteras i det följande. På samma sätt som i föregående avsnitt diskuteras först de bortbytta namnen, därefter de antagna namnen och slutligen de förekommande namnbytesmönstren och övrig tillgänglig information.

7.3.1 Bortbytta namn

I två av de 18 undersökta fallen gäller ändringen bara namnens stavning. Dessa namn tas endast upp i avsnitt 7.3.2. I sex av de återstående 16 namnbytena är de namn som byts bort *-son*-namn. I fyra fall byts svenskspråkiga släktnamn bort, i ytterligare fyra fall finskspråkiga och i två fall samiskspråkiga.

De bortbytta *-son*-namnen är alla utom ett bland landets 10 vanligaste namn, det sista finns bland de 50 vanligaste. Ett av de bortbytta svenskspråkiga namnen har idag knappt 6 000 bärare, ett har färre än 200 och de två sista har färre än 50.[83] Samtliga är tvåledade borgerliga släktnamn. Ett av de bortbytta finskspråkiga namnen är tvåledat, ett är ett namn på *-la* och de två sista namn på *-ainen*. Båda de bortbytta samiskspråkiga namnen är lulesamiska. Det ena har idag knappt 60 bärare i landet, det andra knappt 15.

7.3.2 Antagna namn

Som nämnt i föregående avsnitt antas i två fall namn som innebär en ny stavning av ett redan buret namn. I det första fallet, 1979, innebär den nya stavningen att en tidigare enkeltecknad vokal dubbeltecknas. I det andra fallet, 1989, byts ett kort *ä* mot ett *e*. Båda stavningsändringarna gäller samiskspråkiga namn.

Bortsett från dessa två fall antas 16 nya namn. 13 av dem är svenskspråkiga och tre är samiskspråkiga. Samtliga svenskspråkiga namn är tvåledade namnbildningar, med efterlederna *-bran*(*d*)*t* (2 förekomster), *-bratt* (1), *-fjord* (2), *-fjäll* (3), *-heim* (1), *-lid* (1), *-sjö* (1) och *-strand* (2). Precis som under den tidigare undersökningsperioden utmärker sig efterleden *-fjäll*, med tre förekomster av 13, men bortsett från detta avviker inte de antagna namnen från de namn som antas av befolkningen i stort.

De antagna samiskspråkiga släktnamnen är tre. I två av fallen är det fråga om gamla samiska namn, som de sökande önskar återuppta. Namnet *Mulk* antas 1972 och saknar då registrerade bärare, men den sökande hänvisar till en släkting som finns upptagen i Filip Hultblads avhandling Övergång från nomadism till agrar bosättning i Jokkmokks socken (1968). Namnformen *Mulka* tas upp i släktnamnsförteckningen i Harald Grundströms ordbok

[83] http://www.scb.se/Pages/NameSearch.aspx?id=259432 (2009-12-11).

(1952 s. 1586) med uppgiften att namnet är utdött och har obekant betydelse. Namnet har idag 10 bärare i Sverige.[84]

Det andra återupptagna samiskspråkiga namnet är *Gimmon*, som antas 1987. Detta namn bars av den sökandes mormors far. *Gimmon* nämns av Ernst Manker (1947 s. 471 f.) som ett av de inhemskt samiska namnen i Luokta-Mavas sameby, men har idag högst fyra bärare i Sverige.[85]

Det tredje antagna samiskspråkiga namnet är en nybildning. Det antas 2001 och är bildat till ett samiskt ortnamn. Även detta namn hade den 31 december 2008 högst fyra svenska bärare.

7.3.2.1 Likheter mellan nybildade och tidigare namn

I ett fall byter en frånskild kvinna bort sitt giftasnamn. Före giftermålet bar hon ett dubbelnamn, men det vill hon nu undvika. Därför bildar hon ett nytt namn med efterleden *-strand*, som en översättning av det *Ranta* (fi. *ranta* 'strand') som ingick i hennes namn som ogift. Förleden i det nya namnet överensstämmer med den första stavelsen i namnet på hennes födelseort. Namnbildningen innebär alltså både en partiell översättning av namnet som ogift och en partiell likhet med ett geografiskt namn.

I ett annat fall är nybildningen en variant på det tidigare släktnamnet. Det är ett tvåledat svenskspråkigt släktnamn, där stavelsen *-en-* mellan för- och efterleden tas bort i det nytagna namnet. I ytterligare ett fall finns likhet mellan det bortbytta namnet och det nybildade, då den första stavelsen i ett (finskspråkigt) släktnamn får utgöra förleden i ett tvåledat svenskspråkigt namn. I sex av de 16 undersökta namnbytena (stavningsändringarna oräknade) har det bortbytta och det nytagna namnet samma initial.

7.3.2.2 Nybildningarnas förekomst i namnförslagsböcker

13 av de 18 nytagna namnen är svenskspråkiga, och det är därför möjligt att de kan ha funnits upptagna i böcker med förslag till nya svenska släktnamn. I 1921 års förslagsbok finns ett namn som en av de sökande i första hand ansöker om att få, men som redan är upptaget. Det namn som sedan antas har ett inskjutet *-en-* mellan för- och efterleden, men överensstämmer annars med det föreslagna namnet. I namnförslagsboken från 1964 finns exakta motsvarigheter till sex av de 13 svenskspråkiga namnen; ytterligare ett namn är mycket likt (förslagsnamnet har efterleden *-hem*, det antagna namnet har efterleden *-heim*). Ett annat av de nybildade namnen har en förled som är flitigt föreslagen i flera namnförslagsböcker. Namnförslagsboken från 1979 uppvisar inga förslag som liknar namnen i mitt material. De senare förslags-

[84] http://www.scb.se/Pages/NameSearch.aspx?id=259432 (2009-11-25), uppgifter gällande den 31 december 2008.
[85] http://www.scb.se/Pages/NameSearch.aspx?id=259432 (2009-11-25), uppgifter gällande den 31 december 2008.

böckerna, från 1984 och 1992, är revideringar av böckerna från 1964 och 1979 och innehåller inga nya förslag.

Sammanfattningsvis är 8 av 13 namn identiska med eller väldigt lika namn i förslagsböcker, ytterligare ett har en förled som är vanlig i böckerna. För de namn som antagits under perioden 1970–2004 tycks namnförslagsboken från 1964 ha haft störst betydelse.

7.3.3 Namnbytesmönster

Två namnbyten innebär endast en ändrad stavning, och i dessa fall tillhör förstås det gamla och det nya namnet samma kategori. Bland de övriga 16 namnbytena är det vanligaste mönstret, precis som i undersökningen 1920–1969, att *-son*-namn byts bort mot nybildade svenskspråkiga släktnamn (typen *Johansson → Edefjärd*). Dylika byten görs i fem fall. Nästan lika vanligt, med fyra förekommande fall, är att finskspråkiga släktnamn byts mot svenskspråkiga (typen *Partapuoli → Edefjärd*). Tre byten innebär att ett svenskspråkigt släktnamn byts mot ett annat i samma kategori (*Lindberg → Edefjärd*), och dessutom finns en förekomst vardera av byten från *-son*-namn till samiskspråkigt namn (*Johansson → Nutti*), från svenskspråkigt till samiskspråkigt (*Lindberg → Nutti*), från samiskspråkigt till samiskspråkigt (*Nutti → Ainil*) och från samiskspråkigt till svenskspråkigt (*Nutti → Edefjärd*).

Samtliga namnbyten 1970–2004 presenteras i tabell 44. Eftersom antalet undersökta namnbyten är litet har inga procentandelar beräknats.

Tabell 44. Namnbytesmönster i materialet 1970–2004.

Namnbytesmönster	Antal namnbyten	Antal namnbytare
-son-namn → svenskspråkigt namn	5	15
Finskspråkigt namn → svenskspråkigt namn	4	41
Svenskspråkigt namn → svenskspråkigt namn	3	7
Stavningsändringar	2	4
Samiskspråkigt namn → svenskspråkigt namn	1	1
Svenskspråkigt namn → samiskspråkigt namn	1	1
-son-namn → samiskspråkigt namn	1	1
Samiskspråkigt namn → samiskspråkigt namn	1	1
Totalt	18	71

De fyra bytena från finskspråkigt till svenskspråkigt namn omfattar hela 41 individer. Två av bytena görs av enstaka personer, men i de återstående två fallen byter 17 respektive 22 personer namn samtidigt. I båda dessa fall består namnbytarna av en skara bröder med fruar och barn, i det ena fallet även med ytterligare släktingar.

7.3.4 Namnbytenas geografiska fördelning

I 10 av 18 undersökta namnbyten är namnbytarna födda i Norrbottens län och i ytterligare ett fall är namnbytaren bördig därifrån men född i Stockholm. Även under denna tidsperiod är alltså Norrbottens län numerärt starkt representerat bland namnbytarna, och även här gäller att det till stor del kan bero på att nästan hälften av personerna i röstlängden är bosatta där. Tre av de fyra personer som under den undersökta tidsperioden byter bort finskspråkiga namn kommer från Norrbotten, men alla tre har vid tidpunkten för ansökan flyttat till städer i trakterna kring Göteborg och Stockholm.

Två namnbyten genomförs i Västerbottens län (där de sökande både bor och är födda) och två i Jämtlands län (d:o). De tre återstående namnbytarna är födda i områden utanför Sápmi.

Av de tre byten till samiskspråkiga namn som genomförs (stavningsändringar oräknade) kan två hänföras till Norrbottens län och ett till Jämtlands län.

7.3.5 Motiveringar till namnbyten

16 av de 18 undersökta namnbytesansökningarna innehåller en eller flera motiveringar till det önskade bytet. Under denna tidsperiod görs ansökan på en blankett som har ett fält för skälet till bytet. Skälet ”Nuv. namn ej särskiljande” finns under större delen av perioden färdigformulerat, med en ruta att kryssa i, vilket gör det enkelt för den sökande att ange åtminstone detta som skäl.

7.3.5.1 ”Vi förväxlas ofta med andra …”

Motiveringen att det nuvarande namnet inte är särskiljande förekommer sju gånger i materialet och är därmed den oftast förekommande. I tre fall byts *-son*-namn (*Johansson*, *Nilsson* respektive *Eriksson*) mot tvåledade, svenskspråkiga nybildningar. Argumentet att det nuvarande namnet inte är särskiljande är det enda som anges. Dessa byten passar alltså väl in i det välbekanta mönstret från tidigare undersökningar.

De andra namn som byts bort för att de inte är särskiljande är tre svenskspråkiga namn och ett samiskspråkigt namn. Ett av de svenskspråkiga namnen har idag runt 40 bärare i landet, men är lokalt mycket vanligt. Ett intyg som bekräftar förväxlingar bifogas, och förväxlingarna är också det enda skäl till bytet som anges. Det namn som antas är ett tvåledat svenskspråkigt namn.

I de återstående fallen tas även andra motiveringar upp. Bäraren av ett relativt vanligt tvåledat namn kryssar i rutan om att det nuvarande namnet inte är särskiljande, men kompletterar med att det önskade namnet är ett gammalt samiskt namn som burits i släkten. Det antagna namnet är särpräglat och mycket ovanligt, och man kan tänka sig att det önskade namnet

kan ha utgjort en stark drivkraft till bytet. I nästa fall då ett svenskspråkigt namn byts bort menar de sökande att det bortbytta namnet dessutom väcker anstöt. Ett nytt tvåledat namn antas vid bytet.

I det sista fallet är motiveringen till det önskade bytet utförlig. Problemet med förväxlingar nämns, men är lite svårt att ta på allvar eftersom det bortbytta namnet är väldigt ovanligt (i dagsläget med 14 bärare i Sverige och mindre än fyra i Norge).[86] Återigen är det namn som antas ett mycket ovanligt samiskspråkigt namn, och det framhålls i ansökan att namnet har burits i släkten och att den sökande önskar återuppta det. ”Namnbytet är viktigt för mig”, skriver den sökande.

7.3.5.2 ”Namnet kan i allmänhet ej uttalas eller stavas”

I fyra ansökningar nämns att det nuvarande namnet är svårt att uttala och stava. I tre av fallen är de bortbytta namnen finskspråkiga och med svenska mått mätt ganska långa, med tre eller fyra stavelser. I det fjärde fallet är det bortbytta namnet samiskspråkigt. Visserligen är det ett ovanligt namn med knappt 60 bärare i landet, men namnet är kort och har en enkel struktur. De sökande, ett gift par, bor i lulesamiskt område där de flesta dessutom torde känna till namnet sedan tidigare. Det är därför lite överraskande att de sökande uppger att ”namnet är svårt att uttala och stava för människor i allmänhet”. Man kan tänka sig att det även fanns andra skäl till namnbytet, men svårigheter med stavning och uttal är det enda som anges i ansökan.[87]

7.3.5.3 ”Mycket skulle vara enklare med ett svenskt namn”

I fyra ansökningar uttalar de sökande att de vill ha ett svenskt namn. Samtliga bortbytta namn är finskspråkiga (två av dem anges också vara svåra att uttala och stava, och förekommer därför även i avsnitt 7.3.5.2). I samtliga fall antas svenskspråkiga nybildningar. En knappt 20-årig man skriver: ”Lider av mitt utländska namn, eftersom jag ej har utländskt påbrå”. Mannen står i begrepp att gifta sig och uppger att hans fru inte heller vill bära namnet. ”Mycket skulle vara enklare med ett svenskt namn”, menar han. I nästa ansökan uppger en 30-årig man att det nuvarande namnet strider mot svenskt språkbruk, och i den tredje skriver de sökande, fem bröder med fruar och barn: ”[D]å vi är svenskar sedan flera generationer tillbaka önskar vi ett svenskt namn.”

Ett ytterligare byte som skulle kunna räknas till denna grupp har presenterats i avsnitt 7.3.2.1. Det är det fall då en frånskild kvinna byter bort sitt giftasnamn mot ett nytt namn, vars efterled *-strand* är en översättning av det

[86] http://www.scb.se/Pages/NameSearch.aspx?id=259432 resp. http://www.ssb.no/navn/ (2009-12-11).

[87] Vid en tämligen ovetenskaplig undersökning bland några doktorandkolleger (samtliga uppväxta i Mälardalen och utan kunskaper i något finsk-ugriskt språk) föranledde varken uttal eller stavning av det bortbytta namnet några problem: de uttalade namnet korrekt utifrån skriftbilden respektive stavade det korrekt efter en uppläsning.

Ranta som ingick i hennes släktnamn som ogift. Hon motiverar bytet med att hon vill ”undvika dubbelnamn och samtidigt försvenska Ranta till strand”.

7.3.5.4 ”Har alltid stavat efternamnet med E …”

I de två fall då namnbytet endast innebär en stavningsändring är motiveringen till bytet att man redan stavar namnet på detta sätt. En av de sökande uppger att även hans föräldrar stavade namnet på det önskade sättet, ursprungligen med syfte att skilja sig från andra med samma efternamn. I det andra fallet byter ett äldre gift par en stavning med enkeltecknat *i* mot en stavning med dubbeltecknat *ii*. De menar att vokalen *i* är lång i namnet, och därför bör dubbeltecknas. ”Så har vi också förfarit sedan lång tid tillbaka och vår lapska stavning av vårt namn har blivit vedertagen.”

7.3.5.5 ”… återuppta det gamla släktnamnet …”

I två motiveringar nämns att det önskade namnet är ett gammalt namn som har burits av de sökandes släktingar. ”Eftersom [det sökta namnet] är ett släktnamn ansöker jag om att få bära detta”, skriver en av dem, och i detta fall får man tänka sig att termen *släktnamn* ska tolkas ’namn som har tradition inom en viss släkt’ (se fotnot 6 s. 31). De sökta namnen är samiskspråkiga, vilket i ett fall också påpekas explicit. I båda dessa ansökningar nämns dessutom att de nuvarande namnen inte är särskiljande; en av de sökande menar att namnbytet skulle underlätta hennes arbete.

7.3.5.6 ”Önskar byta familjenamn i samband med giftermål”

Två namnbyten sker i samband med giftermål. I det ena fallet byts två *-son*-namn mot ett samiskspråkigt namn, i det andra byts ett finskspråkigt namn mot ett svenskspråkigt.

7.4 Sammanfattande diskussion

I detta kapitel har jag redovisat resultat från min andra delundersökning, omfattande byten till nybildade namn 1920–1969 respektive 1970–2004. I denna sammanfattning diskuterar jag även resultaten för undersökningsperioden som helhet.

7.4.1 Felkälla vid urvalet

I avsnitt 5.2.3 har jag diskuterat en möjlig felkälla vid urvalet av de namnbyten som undersökts i denna del: det är möjligt att den person som bytte namn inte själv var same, utan senare gifte sig med eller fick barn med en same, som då kom att bära det nya namnet. Hur denna felkälla kan ha inverkat på resultatet beror på vilka de icke-samiska namnbytarna var. Om namnbyten gjorda av etniska svenskar ingår, kan man anta att dessa före

bytet bar antingen *-son*-namn eller svenskspråkiga släktnamn. Detta skulle innebära att andelen byten från finsk- och samiskspråkiga namn som verkligen genomförts av samer skulle vara än högre. Om i stället icke-samiska namnbytare med finska släktnamn förekommer i materialet skulle andelen verkligt samiska namnbyten från finskspråkiga namn bli mindre. Det finns många kontaktytor mellan samisk och norrbottensfinsk befolkning, och äktenskap mellan grupperna är inte ovanligt. Eftersom begreppet etnicitet i modernt bruk snarare innebär ”vad man känner sig som” än vilka näringar man ägnar sig åt, kan många identifiera sig som både samer och tornedalingar.[88] Vissa av de finskspråkiga släktnamn som byts bort är namn som kan anses ha samisk markering, t.ex. *Marainen* och *Partapuoli*. En majoritet av de bortbytta finskspråkiga släktnamnen är dock omarkerade, och det kan alltså innebära att många av dessa namnbytare är t.ex. icke-samiska norrbottensfinnar. I så fall innebär det i sin tur att andelen bortbytta finskspråkiga namn bland de verkligt samiska namnbytarna är mindre än vad min undersökning tyder på.

Risken att den som bytte namn inte själv är eller var same är högre för den tidigare undersökningsperioden, eftersom de namn som antogs då har hunnit spridas till fler personer. För de namn som har antagits under senare tid är det alltså större chans att den namnbärare som ingår i mitt röstlängds-urval också är den som antog namnet.

7.4.2 Namnbytesmönster under hela perioden

I tabellerna 41 och 44 ovan har namnbytesmönstren för de två delperioderna redovisats. De vanligaste mönstren under hela perioden presenteras i tabell 45. För överskådlighetens skull har de ovanligare mönstren sammanförts till en gemensam post, kallad *övrigt*.

Tabell 45. Namnbytesmönster vid antagandet av nybildade släktnamn 1920–2004.

Namnbytesmönster	Antal	Andel
-son-namn → svenskspråkigt namn	71	51 %
finskspråkigt namn → svenskspråkigt namn	33	24 %
samiskspråkigt namn → svenskspråkigt namn	11	8 %
svenskspråkigt namn → svenskspråkigt namn	5	4 %
-son-namn → samiskspråkigt namn	4	3 %
Övrigt	14	10 %
Totalt	138	100 %

Som tabellen visar är det vanligaste namnbytesmönstret under hela perioden att ett *-son*-namn byts mot ett svenskspråkigt släktnamn, alltså typen *Johansson → Edefjärd*. Denna typ av byte görs i 51 % av samtliga fall.

[88] Så är fallet med t.ex. författaren Mikael Niemi (Vallgårda 2006).

Under den tidigare perioden (1920–1969) var andelen namnbyten som följde detta mönster 55 %. Jag har inte beräknat några procentsatser för den senare tidsperioden (1970–2004), eftersom materialet för dessa år är litet, men det tycks alltså som om denna typ av byte blivit något mindre vanlig under den senare perioden.

Det näst vanligaste namnbytesmönstret är att ett finskspråkigt namn byts mot ett svenskspråkigt, typen *Partapuoli → Edefjärd*. Dylika byten görs i ungefär en fjärdedel av materialet. Typen *Nutti → Edefjärd*, alltså då samiskspråkiga namn byts mot svenskspråkiga, förekommer i knappt en tiondel av materialet. Sammantaget byts finsk- eller samiskspråkiga släktnamn mot svenskspråkiga nybildningar i ungefär en tredjedel av de undersökta bytena. Det finns också fem fall då svenskspråkiga namn byts mot nya svenskspråkiga namn (typen *Lindberg → Edefjärd*) och fyra fall då samiskspråkiga namn antas i stället för *-son*-namn (typen *Johansson → Ainil*).

Inom ramen för denna delundersökning har jag också gjort en referensundersökning av namnbyten hos befolkningen som helhet under året 1940. Denna fungerar som referens främst till den äldre undersökningsperioden, eftersom 1963 och 1982 års namnlagar har påverkat förutsättningarna för släktnamnsbyten.

Referensundersökningen och den äldre samiska undersökningen uppvisar både likheter och skillnader. En uppenbar likhet är förstås att namnbytesmönstret *Johansson → Edefjärd* är det vanligaste i båda fallen. Både samer och befolkningen som helhet har bytt bort *-son*-namn mot svenskspråkiga nybildningar, och även om andelen byten enligt detta mönster är mycket större i referensundersökningen är det sannolikt samma typ av drivkrafter bakom bytet: det namn man bär är högfrekvent och namnets särskiljande funktion uppfylls inte. Dessutom kan man tänka sig att ett icke-*son*-namn kunde uppfattas som ”finare”, och därmed ha högre prestige. Identifikationen med ett nybildat namn kan bli stark, eftersom det är ett namn man själv har valt, som bärs endast av den närmaste familjen eller släkten.

Proportionerna mellan de olika typerna av namnbyten skiljer sig kraftigt mellan den samiska undersökningen och referensundersökningen. Inhemska släktnamn utom *-son*-namn byts i referensundersökningen bort i 3,3 % av fallen. I den samiska undersökningen är andelen mer än 10 gånger så stor: de fall då svensk-, samisk- eller finskspråkiga släktnamn utom *-son*-namn byts bort utgör 36,6 % av den äldre samiska undersökningen (se tabell 41). Andelen bortbytta svenskspråkiga släktnamn är ungefär lika stor i de båda undersökningarna, så den stora skillnaden beror förstås på de finsk- och samiskspråkiga namnen, som i den samiska undersökningen utgör ungefär en tredjedel av de bortbytta namnen.

Förvisso kan man inte byta bort det man inte har: det är bara en liten andel av befolkningen som helhet som bär finsk- eller samiskspråkiga namn, så det är alltså helt naturligt att sådana inte utgör någon stor del av referens-

undersökningens bortbytta namn. Man ska alltså inte fråga sig varför befolkningen i stort inte har bytt bort finsk- och samiskspråkiga namn, utan varför den samiska undersökningsgruppen har gjort det. Finsk- och samiskspråkiga namn kan i princip förväntas uppfylla det särskiljande kravet, och borde därför kunna fungera bra som släktnamn. Sannolikt ligger problemet i stället i det faktum att namnen inte är svenskspråkiga. Om detta, se vidare diskussioner i avsnitt 7.4.5 nedan.

Fallstudien i avsnitt 7.2.7, då en familj nekas att anta ett samiskspråkigt släktnamn, visar att namnbyteshanteringen inte alltid fungerade som det var tänkt. Familjen ansöker om att anta ett namn de har rätt att anta, men får ändå avslag. Det är först då de själva har inkommit med en invändning som den handläggande myndigheten upptäcker att namnlagens förarbeten klargör att ”samenamn” visst ska kunna godkännas för samer. Men att de sökande inkom med sin invändning är, som jag ser det, långtifrån en självklarhet. Många skulle sannolikt ge upp i samma situation. Eftersom min undersökning endast omfattar godkända namnbyten har jag inte studerat de ansökningar som fått avslag. Det kan alltså inte uteslutas att ytterligare namnbytesansökningar fått avslag med samma felaktiga motivering, men utan att de sökande har gått vidare med ärendet. En fördjupad diskussion om antagandet av samiskspråkiga eller på annat sätt samiskt markerade namn i senare tid följer i kapitel 8.

Eftersom det sammanlagda antalet undersökta namnbyten inte är större än 138, och undersökningsperioden löper över 85 år, är det svårt att dra några bestämda slutsatser om utvecklingen över tid. En sådan skulle också behöva sättas i relation till namnbyten hos befolkningen i stort under hela den undersökta perioden. Under t.ex. mitten av 1940-talet var namnbytesaktiviteten generellt mycket hög i landet, och de allra flesta av dessa byten följde mönstret *Johansson* → *Edefjärd*, alltså byten från *-son*-namn till svenskspråkiga släktnamn. Det är därmed naturligt att samma typ av byte är vanlig även bland de samiska namnbytarna under denna period. I och med 1963 års namnlag har möjligheterna att byta bort andra namn än *-son*-namn utökats, vilket rimligen också gör att dylika byten blir fler. (Som jämförelse kan nämnas att de bortbytta *-son*-namnen i den tidigare delen av min undersökning utgör knappt 60 %, men under den senare delen bara drygt 30 %). För att med säkerhet kunna uttala sig om de samiska namnbytenas utveckling över tid skulle man behöva dels statistik över namnbyten hos befolkningen som helhet under den undersökta tidsperioden, dels ett mer omfattande material för de samiska namnbytena, eftersom varje enskilt fall annars får stort genomslag och resultatet i relativt hög grad kan påverkas av slumpen.

Några iakttagelser kan man dock göra. Inget enda finskspråkigt namn antas i undersökningen, däremot byts många finskspråkiga namn bort: under både den tidigare och den senare delen av perioden är ungefär en fjärdedel av de bortbytta namnen finskspråkiga. Ett samiskspråkigt namn antas första gången 1946, vilket innebär att endast svenskspråkiga namn och *-son*-namn

antas under den första fjärdedelen av undersökningsperioden. Övriga samiskspråkiga namn antas 1949, 1968 (dock ett redan registrerat namn, se 7.2.2), 1969, 1972, 1987 och 2001.

7.4.3 Namnbytenas geografiska fördelning

Undersökningen av de samiska namnbytenas geografiska fördelning tyder på att många namnbyten har gjorts av personer från Norrbottens län, med viss tyngdpunkt i Karesuando och Jukkasjärvi socknar, dvs. i östra respektive norra delen av länet. Som statistiken i avsnitt 5.1.1.2 visar är Norrbottens län den del av Sverige som är bäst representerad i röstlängden, eftersom nästan hälften av personerna i röstlängden är bosatta där. Detta kan alltså förklara att det är de norrbottniska bytena som kommer fram i undersökningen. Om man tittar på enbart byten från samisk- och finskspråkiga namn, alltså namn som är markerade i förhållande till majoritetssamhällets namnskick, ser man att 9 av 10 dylika byten har gjorts i Norrbottens län. Som jag tidigare har påpekat förklaras detta till stor del av att finskspråkiga namn är ovanliga hos samer längre söderut. Man kan dock ändå fundera på hur lokala förhållanden kan påverka benägenheten att byta namn. Dels är det förstås ett mindre steg att byta namn om man känner till någon annan som har gjort samma sak tidigare; det kan bidra till att fler namnbyten genomförs i samma områden. Dels kan hårdare motsättningar mellan folkgrupperna i vissa områden göra markerade namn till ett större problem, vilket i sin tur kan påverka att denna typ av namn väljs bort.

Man kan jämföra ovanstående geografiska fördelning med de ovan presenterade sex fallen då samiskspråkiga namn antas. Av dessa bor tre namnbytare i Jämtland, två i Norrbottens län och den sista i Stockholm. Även den person som antar ett redan registrerat samiskspråkigt namn är bosatt i Stockholm. De två personerna i Norrbottens län bor inte i något av de områden som totalt sett uppvisat högst namnbytesaktivitet, utan i stället i de sydligare delarna av länet. Inget av de byten då ett etniskt markerat namn antas görs alltså i de delar som uppvisar högst namnbytesaktivitet. En tolkning av detta kan vara att finsk- och samiskspråkiga namn i högre grad har inneburit problem i de norra och östra delarna av Norrbottens län, och att dessa delar därför är välrepresenterade i undersökningen i stort. I sydligare områden har det kanske inte varit förbundet med lika stora nackdelar att visa att man är same, vilket kan ha gynnat antagandet av samiskspråkiga namn. Att hälften av bytena till samiskspråkiga namn görs i Jämtland är anmärkningsvärt, eftersom endast 7 % av personerna i röstlängden bor i Jämtlands län. Även om de antagna samiskspråkiga namnen är alltför få för att några generella slutsatser ska kunna dras, tycks landskapet Jämtland vara överrepresenterat vad gäller antagandet av samiskspråkiga namn.

7.4.4 Namnbytarnas yrkesangivelser

Fram till år 1958 angavs inte sällan de sökandes yrke i ansökan. En undersökning av dessa yrkesangivelser visar att de oftast förekommande är hemmansägare, skogsarbetare och jordbruksarbetare, dvs. etniskt omarkerade yrken. Därpå följer, oavsett vilken typ av namn som byts bort, arbetare, renskötare, järnvägsanställda och kronoåbor. Bland dem som byter bort finsk- eller samiskspråkiga namn ligger samma tre yrken i topp, men följs i stället av renskötare, gruvarbetare, järnvägsanställda och hembiträden. Som påpekats i avsnitt 7.2.6 är det inte möjligt att veta hur stor andel av de olika yrkeskategorierna som bytte namn. Men om man antar att t.ex. de samiska renskötarna var fler än de samiska hembiträdena och stationskarlarna, skulle det innebära att andelen hembiträden och stationskarlar som bytte namn var större än andelen renskötare som bytte namn. Det är också rimligt att tänka sig att ett etniskt markerat namn innebär en större utsatthet för t.ex. en stationskarl eller ett hembiträde än för den som har ett mer traditionellt samiskt yrke, eftersom kontaktytorna med majoritetsbefolkningen blir så många fler.

I avsnitt 4.3, med diskussion i 4.4, har vi sett exempel på hur samisk- och finskspråkiga släktnamn har kunnat orsaka problem i arbetslivet. Raija Sandström (1991 s. 150 f.) återger en uppgift om att det på 1940-talet kunde vara svårt att få arbete på större industrier för dem som bar finskspråkiga namn. Vi har också Christian Catomeris uppgifter om att Hjalmar Lundbohm, tidigare disponent för LKAB och anhängare av ”lapp skall vara lapp”-politiken (se avsnitt 2.3.2), inte ville anställa samer i gruvan i Kiruna. Det finns uppgifter om att samer utestängts från arbete vid LKAB även på 1950-talet, dvs. långt efter Lundbohms tid (J. Peterson 2007). LKAB har varit en viktig arbetsgivare i norra Sverige, och att av etniska skäl stängas ute från denna arbetsplats kan ha varit besvärligt. Jag har en muntlig uppgift om att samer i Norrbotten kunde anta svenskspråkiga namn just för att kunna få jobb i gruvan. Samma typ av problem förekommer i dagens Sverige, då invandrare med namn som av svenskar uppfattas som ”konstiga” upplever att namnet orsakar olika former av diskriminering. Carlsson & Rooths undersökning från 2007 (beskriven i avsnitt 4.3.3) visar att chansen att kallas till anställningsintervju är 50 % större för en sökande med svenskt klingande namn än för en sökande med arabiskt klingande namn.

I mitt material finns två ansökningar som explicit uppger att svenskars svårigheter att uttala och stava de sökandes finsk- eller samiskspråkiga namn orsakar problem i arbetslivet. En av de sökande arbetar som affärsbiträde, de andra, tre bröder som byter namn gemensamt, är gruvarbetare. I ytterligare två ansökningar där namnbytet motiveras med svenskars stavnings- och uttalsproblem, finns yrkesangivelser för några av de sökande. I det ena av dessa fall är fadern i familjen hemmansägare, i det andra är tre av de vuxna barnen kronoarrendator, sjuksköterskeelev respektive sjukvårdsbiträde.

För den som i yrket har mycket kontakter med majoritetsbefolkningen kan ett finsk- eller samiskspråkigt namn utgöra ett problem, både för att namnet kan uppfattas som svåruttalat och för att det kan signalera att namnbäraren har en avvikande etnicitet. Ett etniskt omarkerat yrke och ett neutralt namn kan göra det möjligt att vid behov ”passera”, dvs. uppträda som del av majoritetsbefolkningen (se avsnitt 4.2.4). För den som bär ett finsk- eller samiskspråkigt namn är detta dock inte möjligt. Om man har en önskan att assimileras, dvs. ge upp sin egen etnicitet och i stället bli en del av majoritetsbefolkningen t.ex. på det sätt som beskrivits av Ivar Bjørklund (se avsnitt 4.2.5), kan man inte heller bära ett namn som ger osvenska signaler. Det är tänkbart att den unga norrbottniska kvinnan i avsnitt 7.2.5.2, som hade flyttat till Stockholm och arbetade som affärsbiträde, hade detta i åtanke då hon bara någon månad efter flytten bytte bort sitt finskspråkiga släktnamn mot en svenskspråkig nybildning.

7.4.5 Motiveringar under hela perioden

Under hela undersökningsperioden är den vanligaste namnbytesmotiveringen att det nuvarande namnet inte är tillräckligt särskiljande, utan orsakar förväxlingar. I ungefär hälften av de fall då denna motivering används bärs ett *-son*-namn före bytet, i övriga fall ett annat lokalt vanligt namn. Samtliga fall då denna motivering har använts för att byta bort ett svenskspråkigt namn tillhör den senare undersökningsperioden, vilket är rimligt med tanke på att 1963 års namnlag medgav att man bytte bort även andra namn än *-son*-namn, om de inte var tillräckligt särskiljande (se avsnitt 1.3.2).

Speciellt under den äldre perioden saknas ofta motivering då *-son*-namn byts bort, men i många fall kan man nog utgå ifrån att bytet åtminstone delvis gjorts på grund av att namnet upplevts vara alltför vanligt.

Den näst vanligaste motiveringen är att det namn man bär är svårt att stava och uttala för svensktalande. I avsnitt 4.3.3 finns flera exempel på hur namn som uppfattas som avvikande utgör ett problem för sina bärare, bl.a. i uppropssituationer: den som får sitt namn ifrågasatt kan känna sig ifrågasatt också som person. I vissa av de fall jag har undersökt har de bortbytta namnen verkligen en komplex struktur eller avviker från svensk fonotax. I andra fall är det dock svårare att tänka sig att namnets uttal eller stavning skulle ha orsakat problem. Sannolikt har det stor betydelse vilken grad av acceptans det har funnits för namn som i något avseende avviker. Hur enkel den fonetiska strukturen än är utgör ett finsk- eller samiskspråkigt namn ett brott mot det förväntade, och det kan nog i vissa fall vara ett tillräckligt stort hinder för uttal och stavning. Valerie Alia (1994 s. 63) har påpekat att när namn byts bort med argumenten att de är för svåra att uttala, för långa eller för lika andra namn, är det nästan alltid fråga om minoriteter som anpassar sig efter dem som har större makt. Detta resonemang är mycket relevant för mina undersökningar.

Ett annat återkommande argument i materialet är att namnbäraren uttrycker en önskan om ett svenskt namn. Vad som kan ligga i detta är svårt att säga. I avsnitt 7.3.5.3 motiveras ett namnbyte med att ”[m]ycket skulle vara enklare med ett svenskt namn”. I det fallet tycks alltså praktiska skäl vara den främsta orsaken. I samma avsnitt skriver en syskonskara med finskspråkigt släktnamn att de önskar ett svenskt namn, eftersom de är ”svenskar sedan flera generationer tillbaka”. I fall som detta kan det kanske ligga identitetsskäl bakom bytet: syskonen upplever sig som svenska, och vill därför ha ett namn som överensstämmer med självbilden. Att känna sig som svensk och bära ett finskspråkigt namn borde inte innebära någon motsättning, eftersom finskan är ett av Sveriges inhemska språk, och finska namn har använts här i alla tider. Men det har länge varit, och är i stor utsträckning fortfarande, de svenskspråkiga namnen som utgör normen. Raija Sandström (1991 s. 132) berättar om en man vars släkt bar namnet *Ylitalo Simonsson*, där *Simonsson* var ett sekundärpatronymikon som använts tillsammans med *Ylitalo* sedan tidigt 1900-tal. Då mannen skulle göra sin militärtjänst i Boden hade han dessa namn i prästbeviset. Befälet frågade då ”varför han använde finskt efternamn, fastän han hade ett fint svenskt efternamn”. Detta gjorde att mannen utelämnade det finska namnet och senare också fick de övriga syskonen att byta namn till enbart *Simonsson*. Exemplet är mycket talande, eftersom det belyser att även ett *-son*-namn kunde uppfattas som ett ”bättre” eller ”finare” namn än ett släktnamn, om detta var finskspråkigt. Att historien utspelade sig i Boden visar också att geografisk närhet till de finskspråkiga områdena på intet vis behöver innebära en större acceptans för finskspråkiga namn.

Det är förstås relevant i sammanhanget att finsk- och samiskspråkiga namn har ansetts ha låg prestige (se t.ex. referat av Sandströms undersökning i avsnitt 4.3.3). De svenskar som bar t.ex. ursprungligen franska eller tyska släktnamn kanske inte förväntades utesluta dessa på samma sätt? Det är rimligen skillnad på att bära ett markerat högprestigenamn och att bära ett markerat lågprestigenamn. Man kan också se detta i ljuset av Harald Eidheims undersökning från ett sjösamiskt samhälle (refererad i avsnitt 4.2.4), där han menar att interaktionen i samhället ägde rum i antingen den publika sfären, den slutna samiska sfären eller den slutna norska sfären. Interaktionen inom den publika sfären skedde dock på majoritetssamhällets villkor: Eidheim uppger att det inte fanns någon accepterad, offentlig roll som same, och att den samiska etniciteten på så sätt blev en begränsning. Sådana förhållanden kan naturligtvis också påverka byten från samiskt markerade namn till omarkerade svenska namn. Om man vill kunna vara en del av samhället men det inte finns någon accepterad samisk samhällsroll, är det problematiskt att bära ett namn som utgör en markör av samisk etnicitet.

Flera av de motiveringar som förekommer i mitt material kan ses som delar av en större och övergripande problematik, nämligen att det nuvarande namnet är osvenskt. Motiveringar på detta tema skulle i så fall bli vanligare

än att namnet inte är tillräckligt särskiljande. Egentligen är det dock inte meningsfullt att kvantifiera de olika typerna av motiveringar: de flesta byten motiveras inte alls, i många fall sannolikt för att skälet till det önskade namnbytet ansågs uppenbart. Det gäller såväl mönstret *Johansson → Edefjärd* som mönstren *Nutti* eller *Partapuoli → Edefjärd*. Det säger en del om attityden till samisk- och finskspråkiga släktnamn att sådana kunde bytas bort utan motivering. För att byta bort ett svenskspråkigt icke-*son*-namn krävdes en skälig orsak, men det tycks ha uppfattats som en självklarhet att vilja byta bort släktnamn med annan språktillhörighet än svensk.

Vad gäller de motiveringar som anges i ansökningarna får man också tänka på att de sökande hade en önskan att bytet skulle godkännas, och därför kanske i viss mån skrev det de trodde att myndigheterna ville höra. Mitt material innehåller exempelvis två namnbyten som genomförs med två månaders mellanrum i samma norrbottniska by. Ett och samma finskspråkiga släktnamn byts bort, och de båda tvåledade svenskspråkiga släktnamn som antas har samma förled. Det är rimligt att anta att de sökande är släkt med varandra. Motiveringarna i de båda ansökningarna är också snarlika. I det första fallet skriver de sökande:

> Inom [socken] finns att tjugotal familjer med det finska efternamnet [namn], varför förväxling ofta förekommer. Namnet [namn] kan endast av ett fåtal svensktalande stavas resp. uttalas rätt.

För det senare bytet lyder motiveringen:

> Som skäl för ansökan anföres att inom [socken] finns ett flertal personer med det finska släktnamnet [namn]. Vidare är detta namn svårt att stava och uttala av svensktalande. Endast ett fåtal kan stava namnet utan bokstavering i synnerhet i telefon.

I ett fall som detta kan man föreställa sig att de som genomförde det senare bytet kände till den motivering som givit önskat resultat i det tidigare bytet, och därför skrev en liknande ansökan.

7.4.6 Namnbildning

Många av de svenskspråkiga namn som antas i mina undersökningar liknar, helt eller delvis, namn i namnförslagsböcker. De antagna namnens efterleder är av samma slag i både den samiska undersökningen och referensundersökningen, dock med ett undantag: efterleden *-fjäll* är påfallande vanlig i de samiska nybildningarna.

Åtta samiskspråkiga namn antas och registreras som nybildningar. Det är emellertid bara i ett av dessa fall som namnet med säkerhet är nybildat. I två fall innebär namnbytet att det namn den sökande bär får en ny stavning, och i fem fall tycks det antagna namnet ha varit i bruk redan tidigare. Några av de

samiskspråkiga namnen var vid antagandet utdöda sedan länge, och måste därför sökas som om de vore nybildade. Vissa namn kan också ha traderats inofficiellt (se Hasselbrink 1981 s. 375, citerad i avsnitt 3.1.3: ”dieser Name scheint niemals in den Kirchenbüche[r]n, sondern nur v. den Lappen verwendet worden zu sein”.)

Bland de namn som i övrigt antas i mina undersökningar finns exempel på släktnamn som består av ett ortnamn i oförändrad form, t.ex. namnet *Risfjell*, som också är namnet på ett lappskatteland. I andra fall har släktnamn bildats till geografiska namn, men i en något förändrad form jämfört med ortnamnet. Förutom de tidigare diskuterade *Salming* till *Salmi* och *Daimar* till *Daima*, där jag har klassificerat släktnamnen som svenskspråkiga trots att ortnamnen är finsk- respektive samiskspråkiga, finns ett fall då både ortnamnet och släktnamnet är samiskspråkigt.

Det förekommer också att svenskspråkiga namn bildas genom översättning av hela eller delar av ett tidigare finskspråkigt namn. Ett exempel är då *Haapasaari* (fi. *haapa* ’asp’) byts mot *Aspvik* eller då ett tidigare namn som ogift, *Ranta* (fi. *ranta* ’strand’), tas upp i ett nybildat namn med efterleden *-strand*.

Raija Sandström (1991 s. 144) använder termen *namnhybrid* för att beteckna nybildade namn i vilka hela eller delar av det tidigare namnet ingår, t.ex. *Pahlgren* till ett tidigare *Palo* eller *Kostenius* till ett tidigare *Kostenniemi*. Sådana hybridbildningar finns också i mitt material, exempelvis då *Wettainen* byts mot ett namn på *Wett-* och *Marakatt* mot ett namn på *Mark-*. En intressant namnbildning uppvisar både en hybridbildning och en översättning, nämligen då de båda namnen *Lahti* (fi. *lahti* ’vik’) och *Romark* kombineras till *Rovik*.

Det bortbytta och det antagna namnet har samma initial i ungefär 20 % av de samiska namnbytena. I referensundersökningen ser det ut på samma sätt, med andelen 22 %. I Eeva Maria Närhis undersökningar av släktnamnsbyten i Finland runt åren 1906 och 1935 (se avsnitt 4.3.4), är dock detta betydligt vanligare: hon uppger att det bortbytta och det antagna namnet har samma initial i 39 % av namnbytena 1906 och 69 % av namnbytena 1935. Det finns dock viktiga skillnader mellan de finska släktnamnsbyten som undersökts av Närhi och de släktnamnsbyten som gjorts i Sverige. I det finska fallet var variationen bland de bortbytta namnen mycket större, och det var därmed lättare att hitta ett nytt namn med någon koppling till det gamla. Under namnbytesvågen 1906 fanns dessutom inga regleringar av vilka namn som kunde antas. (Närhi 1987 s. 116 f.) Namnbytena i Sverige föranleddes i stället huvudsakligen av att namnvariationen var för liten, eftersom ett ganska litet antal sekundärpatronymika hade ett mycket stort antal bärare. Det fanns dessutom bestämmelser om vilka namn som kunde antas; de som uppfattades vara alltför lika namn som redan bars godkändes inte. Dessa omständigheter har gjort att man i Sverige inte hade samma möjligheter att hitta ett nybildat namn som på något sätt erinrade om det tidigare namnet.

8 Antagande av samiskt markerade släktnamn

Det var rötter, tänkte han. Mammas rötter. Och kanske, på något förunderligt sätt, även hans egna. Invid årtalet var inristat ett släktnamn. Inte Herdepalm. Utan Niemi. Hade släktnamnet varit Niemi?

Mikael Niemi: Mannen som dog som en lax (2006)

Byt namn!

August Strindberg: Påsk (1901)

Som nämnt i avsnitt 5.3 är materialet för denna delstudie inte ämnat att ge en helhetsbild av olika typer av namnbyten, utan i stället att belysa en viss typ av byten, nämligen då släktnamn som på något sätt är samiskt markerade antas. Principerna för vilka namn som i detta sammanhang kan komma i fråga som samiskt markerade har diskuterats i avsnitt 5.3.1.1. Undersökningsperioden spänner från 1999 till 2009. Jag använder arkivmaterial från Patent- och registreringsverket (PRV) och Skatteverkets folkbokföringsenhet samt intervjumaterial.

8.1 PRV-material för perioden 1999–2008

Materialet från PRV omfattar byten till både nybildade och redan registrerade namn. Med den metod som beskrivits i avsnitt 5.3.1 har jag kunnat ringa in 18 namnbyten då samiskt markerade namn antagits. 14 av de antagna namnen är samiskspråkiga, tre är finskspråkiga och ett är svenskspråkigt. De undersökta fallen har delats in i tre grupper, vilka presenteras i avsnitten 8.1.1–8.1.3 nedan.

8.1.1 Stavningsändringar

I fyra av de undersökta fallen innebär namnbytet en stavningsändring som inte påverkar namnets uttal. Det gäller det svenskspråkiga namnet *Blind*/*Blindh* och de samiskspråkiga *Bonta*/*Bontha*, *Parffa*/*Parfa* och *Vinka*/*Winka*. Samma argument används i samtliga fall: namnbäraren använder sedan länge

denna stavning, och vill nu få den officialiserad. En av de sökande uttrycker att han annars ”inte känner igen sig”.

I ett av fallen är praktiska aspekter centrala. Namnet är i det fallet ett giftasnamn, och den sökande, en änka, uppger att hon har använt den aktuella stavningen sedan giftermålet 50 år tidigare. Det innebär att den stavning hon använder i sin namnteckning, bl.a. i passet, avviker från den officiella namnformen. Vid ett tillfälle har hennes identitet ifrågasatts vid passkontrollen, men annars har hon rest problemfritt med detta pass i fyra världsdelar. Nu planerar hon emellertid en resa till USA, där de har ”strängare regler”, och detta aktualiserar ett byte till den stavning hon redan använder. ”Jag kan ju inte ändra min namnteckning efter 50 år”, påpekar den sökande.

8.1.2 Förenklingar av dubbelnamn

I tre fall innebär namnbytet att ett dubbelnamn förenklas, så att endast det ena av de ingående namnen återstår. I samtliga fall är det namn som bärs efter namnändringen ett finskspråkigt namn.

I två fall förenklas namnkombinationen *Johansson Sevä* till enbart *Sevä*. De båda namnbytarna är släkt med varandra, men eftersom det är nästan två år mellan ansökningarna sker inte namnändringarna i direkt anslutning till varandra. Som motiv för det önskade bytet anger den ena namnbytaren att han inte vill ha dubbelt efternamn och att ”Sevä är vårt släktnamn”. Den andra uppger att hon alltid har använt endast *Sevä*, men att *Johansson* ibland används av myndigheter, vilket den sökande uppfattar som störande. I dessa båda fall är det alltså namnet *Sevä* som de sökande använder och uppfattar som det riktiga släktnamnet.

I det tredje fallet byts det relativt vanliga dubbelnamnet *Vasara-Hammare* mot enbart *Wasara*. Motiveringen är kort och gott en förenkling av namnet.

8.1.3 Egentliga namnbyten

De 11 återstående fallen består av egentliga namnbyten, dvs. antagande av namn som inte i någon form bärs av den sökande vid tidpunkten för namnbytet. I samtliga fall är de namn som antas samiskspråkiga.

De namn som byts bort är i sex fall *-son*-namn. Fem olika *-son*-namn förekommer, varav fyra, *Eriksson*, *Johansson*, *Nilsson* och *Persson*, hör till landets vanligaste. I fyra fall är det bortbytta namnet ett svenskspråkigt släktnamn av annan typ än *-son*-namn. Två av dessa släktnamn är relativt vanliga, med mellan 2 000 och 3 000 bärare i landet, ett ovanligare (runt 150 bärare) och det sista riktigt ovanligt (färre än 20 bärare).[89] Det sistnämnda namnet

[89] Namnstatistik gällande 31 december 2008, http://www.scb.se/Pages/NameSearch____259432.aspx (2010-02-17).

antogs 1944 och är av en händelse ett av de namn som har ingått i mina tidigare undersökningar. Det är också det enda fall där det namn som bäraren vill byta bort nämns i motiveringen. Den sökande kallar namnet ”otympligt” och uppger att det dessutom ofta ger upphov till missförstånd. Namnets förled sammanfaller med ett förnamn och efterleden med ett enledat släktnamn, och den sökande förklarar att det ofta uppfattas just så, som två namn i stället för ett.

Av de namn som antas registreras tre som nybildningar. I alla dessa fall bor namnbytarna inom Sápmi. I ett av fallen uppger den sökande, en ensamstående kvinna i 50-årsåldern, att namnet burits av hennes förfäder för mer än 100 år sedan. Därmed räknas namnet som utdött och måste sökas på samma sätt som ett nybildat namn. I de två återstående fallen är de namn som antas verkligen bildade av de sökande. Ett ungt par respektive en man i 40-årsåldern antar båda släktnamn bildade till naturnamn. I det ena fallet framgår detta av ansökan, i det andra har namnbytaren vid senare kontakt meddelat att så är fallet.

De återstående fallen, åtta av 11 egentliga namnbyten, är ansökningar om namn som redan finns registrerade. I allmänhet har de sökta namnen burits av mormor, morfar eller farmor, och därigenom försvunnit vid tidigare generationers giftermål. Det finns t.ex. ett fall då en tvåbarnsfamilj antar mannens mormors namn som ogift, och motiverar bytet med att de vill att det gamla samiska namnet ska leva vidare. I ett annat fall återtar namnbytarna, tre syskon och dessas barn, sin farmors släktnamn. Ytterligare ett exempel är ett gift par i 40-årsåldern, bosatt utanför samiskt område, som uppger att de vill föra mannens farmors samiska släktnamn vidare. Normalt har de släktnamn som burits genom den manliga släktlinjen bevarats, eftersom det är först i relativt sen tid som män har kunnat anta sin hustrus namn som giftasnamn. I materialet finns dock ett fall då en familj med två barn ansöker om att få återta farfaderns namn. Som motivering uppger de att ”om ej staten hade tvingat samerna att byta efternamn så skulle vi heta [det sökta namnet]”. I ett annat fall har en av de sökande själv burit namnet tidigare, nämligen då en tvåbarnsfamilj antar det släktnamn som fadern bar före en adoption.

Några av de antagna släktnamnen återfinns i släktnamnsförteckningen i Harald Grundströms lulesamiska ordbok. *Viltok* och *Häntak* tas upp som namn med obekant betydelse (*Häntak* uppges dessutom vara utdött) och *Märak* med betydelsen ’person från kustlandet, kustbo’ (Grundström 1952 s. 1586 f.). Grundström (a.a. s. 1584) tar upp namnet *Pavval* som ett mansnamn, men anger att det också används som släktnamn. *Pavval* hade den 31 december 2008 46 svenska namnbärare, *Viltok* hade 24, *Märak* 16 och *Häntak* högst fyra.[90]

[90] http://www.scb.se/Pages/NameSearch.aspx?id=259432 (2010-02-13).

Motiveringarna till namnbytena tar, som exemplen har visat, i flera fall upp att man vill att det sökta namnet ska bevaras, t.ex. ”vill att namnet ska ’leva vidare’, det är ett gammalt samiskt namn” och ”vill bevara det samiska släktnamnet”. Just att namnet är samiskt nämns i flera fall. Flera av de namn som antas saknar bärare vid ansökningstillfället, så namnbytarna återupptar alltså släktnamn som annars skulle ha varit utdöda.

Ett av de granskade namnbytena har en speciell historia. En ensamstående ung kvinna vill byta bort ett *-son*-namn och i stället anta det namn som burits av morfaderns släkt. Morfadern och hans bröder bytte bort detta namn på 1930-talet – även detta råkar vara ett av de namnbyten jag har undersökt. Det önskade namnbytet godtas av PRV, men däremot kommer släktingar till den sökande med invändningar. De anför att den sökande inte är biologiskt barnbarn till den tidigare namnbäraren, och därmed inte heller bör ha rätt att anta det aktuella namnet. De menar också att morfaderns vilja var att ”ingen längre skulle bära namnet”. PRV väljer att godkänna namnet trots denna invändning. Släktingarna överklagar till Patentbesvärsrätten, som dock inte bifaller överklagandet. Bra precis två år efter inkommen ansökan kan namnbytet därför godkännas.

8.2 Folkbokföringsmaterial från december 2009

De efternamnsbyten som hanteras av Skatteverkets folkbokföringsenhet omfattar antagande av efternamn som någon av föräldrarna bär eller senast har burit som ogift samt antagande av namn man själv senast har burit som ogift. I avsnitt 5.3.2 har jag diskuterat problemen med detta material. Även om den del jag har haft möjlighet att undersöka bara omfattar en månad, har jag bedömt den som tillräckligt intressant för att låta den ingå i undersökningen. Eftersom studien har karaktären av en pilotundersökning har jag valt att presentera samtliga fall som kan tänkas vara av intresse, alltså de namn som jag noterat i den inkluderande excerperingen. Jag diskuterar dock också vilka av dem som skulle kunna ingå om detta hade varit en större undersökning, och jag skulle ha varit lika exkluderande som i genomgången av PRV-material.

I två fall gäller namnändringen finskspråkiga namn som förekommer i 2005 års samiska röstlängd, men som inte enbart finns i samiskt bruk. Båda namnbytarna är unga män. I det ena fallet gäller ändringen bara namnets stavning. I det andra fallet har det finskspråkiga namnet tidigare burits som mellannamn. Det tidigare efternamnet, ett särpräglat och ovanligt svenskspråkigt namn, blir efter namnändringen nytt mellannamn. Namnbytet innebär alltså att det tidigare mellannamnet och det tidigare efternamnet byter plats.

En namnändring gäller ett svenskspråkigt namn. En kvinna i 40-årsåldern återtar sitt släktnamn som ogift, och det antagna namnet skulle kunna upp-

fattas som samiskt markerat. Namnet har efterleden *-fjäll* och en förled som sammanfaller med ett geografiskt namn med stark samisk prägel.

I två fall antas samiskspråkiga släktnamn. I det ena fallet är det en gift kvinna i 30-årsåldern som antar sin makes namn i stället för ett svenskspråkigt släktnamn. I det andra fallet får en 15-årig pojke, i stället för ett ovanligt *-son*-namn, ett samiskspråkigt släktnamn som burits på hans mors sida. Materialet innehåller dessutom ett namnbyte som godkänts av PRV, då en man i 50-årsåldern antar ett samiskspråkigt släktnamn i stället för ett *-son*-namn. Detta är egentligen en annan typ av namnbyte, men eftersom det ingick i det material jag har undersökt har jag ändå noterat det. Med undantag för den som antar ett tidigare mellannamn som efternamn bor samtliga dessa personer i Norrland.

Om detta hade ingått i en större huvudundersökning av folkbokföringsmaterial, skulle jag efter en första, inkluderande excerpering ha behövt vara lika exkluderande som vid genomgången av PRV-materialet. Under dessa förutsättningar skulle jag endast ha tagit med de två fall då samiskspråkiga släktnamn antas, eftersom jag bedömer att varken de finskspråkiga namnen eller det svenskspråkiga har tillräckligt stark samisk markering. Det namnbyte som godkänts av PRV skulle naturligtvis inte heller ingå. Sammantaget innebär det alltså att två personer har antagit samiskt markerade, i de här fallen också samiskspråkiga, släktnamn under den undersökta månaden. I förhållande till hur kort undersökningstiden är får detta sägas vara en hög siffra. Det finns heller ingenting som tyder på att december 2009 skulle vara en månad då ovanligt många människor antog samiskspråkiga släktnamn – möjligen kan december i stället vara en månad då något färre namnbyten genomförs, eftersom julhelgen kanske ägnas åt annat än anmälan av nya efternamn. Det finns alltså mycket som talar för att en uppföljningsstudie av folkbokföringsmaterialet för framför allt Norra regionen kan visa sig givande.

8.3 Intervjuundersökning

I denna undersökning har jag intervjuat tre informanter som själva har antagit ett samiskt markerat namn. Materialet består av ljudinspelningar från dessa intervjuer (se avsnitt 5.3.3).

I samtliga fall är de antagna namnen samiskspråkiga. De släktnamn som informanterna bar före bytet var i två fall *-son*-namn och i ett fall ett annat svenskspråkigt släktnamn. Alla de tre bortbytta namnen finns bland landets 100 vanligaste efternamn.

8.3.1 Informanternas bakgrund och namnhistoria

Som nämnt i avsnitt 5.3.3.2 är två av de intervjuade informanterna kvinnor och den tredje en man. Jag har dock valt att omtala samtliga informanter som kvinnor, för att på så sätt öka graden av anonymisering (se diskussion om detta i avsnitt 5.3.3.2).

De tre informanterna har olika bakgrund och också olika namnhistoria. De är födda på 1940-, 1960- respektive 1970-talet. Alla tre kommer från renskötarsläkter. En av informanterna har levt hela sitt liv i Sápmi. En annan är född och uppvuxen där, men flyttade som ung vuxen söderut och har bott utanför det samiska området i stort sett hela sitt vuxna liv. Båda dessa informanter har växt upp med renskötsel i familjen. Den tredje informanten är född och uppvuxen utanför Sápmi, med en förälder som inte velat föra det samiska arvet vidare. Av detta skäl har informanten växt upp i stort sett utan kontakt med det samiska samhället. Först i vuxen ålder har kontakt med den samiska världen stegvis tagits. Informanten är idag bosatt utanför Sápmi, men har en plats i det samiska samhället och vistas ofta i den samiska släktens område. De tre informanterna representerar på så sätt tre olika förhållanden till den samiska världen: en är kvarboende, en är utflyttare och en är återvändare.

Informanterna har också en del gemensamt: alla tre har en samisk och en icke-samisk förälder, alla tre har studerat på eftergymnasial nivå. Alla tre är gifta, i samtliga fall med icke-samer som nu bär det samiska släktnamnet, och alla tre har barn. Ingen av informanterna är helt samisktalande, men alla har viss kännedom om språket och har en önskan att kunna mer. De är alla trygga i sin samiska identitet, och har haft få eller inga negativa upplevelser kopplade till denna.

8.3.1.1 Informant 1

Den första informanten är uppvuxen i en renskötarfamilj och har under hela livet haft en närhet till det samiska. Namnbytet genomfördes i samband med ett giftermål, då paret ville ha ett gemensamt släktnamn. Det var dock inte aktuellt för någon av dem att ta den andra partens namn som giftasnamn:

> Om jag ska börja heta [det andra namnet] så känns det som att, då blir jag ju liksom ingenting. [Det egna namnet som ogift] är ju liksom nånting som jag har blivit, alltså […] det är ju ett namn som har fått en laddning med *mig*. Men att heta [det andra namnet], det kändes som att … Det är ju nästan som att börja om från början.

Lösningen blev att paret antog ett gemensamt samiskspråkigt namn, som de tyckte ”kändes rätt” redan från början. ”Nånstans har jag ändå känt att jag vill ta tillbaka ett samiskt namn”, säger informanten.

Informanten har bott i det samiska området hela livet, mycket för närheten till familjen och renskötseln.

8.3.1.2 Informant 2

Den andra informanten har en samisk mor som flyttade söderut och gifte sig svenskt. Modern var vad informanten kallar en ”förnekare”, alltså en av alla dem som förnekat sitt samiska ursprung. Informanten kom därför att växa upp i stort sett utan kontakt med det samiska samhället. Som ung vuxen hemlighöll hon sin samiska härkomst, men säger att ”nånstans fanns det ju ändå en tanke hela tiden om att jag […] hörde hemma däruppe”. Frågan om det samiska fick större aktualitet i samband med resor norröver, då informanten kände sig ”nästan som turist i eget land”. Informanten hade noterat att det fanns en sameförening där hon bodde, men vågade inte ta den första kontakten, ”precis som jag har träffat många andra senare”. Men en person som var med i sameföreningen fick höra talas om informantens samiska härkomst och uppmuntrade henne att bli medlem. Informanten kände sig välkommen och beskriver detta som ”en inkörsport”, vilken i sin tur ledde till fördjupade kontakter med de samiska släktingarna. Modern hade som ogift burit ett samiskspråkigt släktnamn, och om namnbytet säger informanten att ”det fanns ju där, gryende … konstigt bara att det skulle ta några decennier”. När namnbytet sedan genomfördes var det enbart informanten själv som bytte namn; de egna barnen var vuxna och behöll det släktnamn de hade fötts med.

När informanten fick allt tätare förbindelser med det samiska samhället kunde namnet hjälpa till: släktnamnet var bekant och släkten var ansedd som hederlig. Dessutom hade informanten turen att få vad hon kallar en mentor:

> Det var *en* person som insåg det här att du kan lätt göra bort dig … om du ställer fel frågor eller beter dig fel. Då hade jag en [– – –] som jag kunde ställa alla tokiga frågor till. ”Stämmer detta verkligen?” [– – –] ”Men du, varför gör man så?” Det var en väldigt stor hjälp på vägen, i ett sorts återinträde.

Informanten menar att hon därigenom slapp göra bort sig och ”få en svartbild över [sig]”. Idag är informanten helt etablerad i det samiska samhället.

8.3.1.3 Informant 3

Den tredje informanten är uppväxt med renskötseln, men bor sedan många år utanför Sápmi. Informanten bar det samiska släktnamnet under sin barndom och uppväxt, men valde att vid giftermålet anta makens svenska namn. Att bära ett gemensamt namn inom äktenskapet var viktigt, tyckte informanten: ”man har liksom samhörighet ännu mer”. Informanten behöll det samiska namnet som mellannamn, hon säger att det kändes ”helt främmande” att släppa namnet helt. Redan vid tiden för giftermålet föreslog hennes man att han i stället skulle anta det samiska namnet, men informanten hade en önskan att byta namn då hon gifte sig för att, som hon uttrycker det, bli ”gift på riktigt”:

> Jag tyckte det var spännande och roligt att byta efternamn och på nåt vis, man har väl vuxit upp med den bilden, att ”gifter jag mig en dag, då heter jag nånting annat”. Att det på nåt vis hörde till den här liksom glorifieringen av att gifta sig på nåt sätt, att man byter namn.

”Kanske av tradition, då, att som det var förut, att man tog mannens efternamn”, säger hon. Hon tyckte att det kändes bra då, men beskriver nu i efterhand giftasnamnet som ”lite utslätat” och ”blekt”. Hon använde dock hela tiden det samiska mellannamnet också:

> Det blev ju väldiga kontraster i efternamnen. Det kändes ju som att, jag vet inte … det ena och det andra, ja, ytterligheter på nåt sätt. Kändes det verkligen som. Jo, det var lite så. Ett jätteovanligt efternamn och ett supervanligt.

Ett antal år senare kom namnfrågan att aktualiseras igen, och vid den tidpunkten antog hela familjen det samiska namnet som efternamn. Informanten och hennes man hade då fått barn, och namnbytet blev ett sätt att ge barnen starkare band till det samiska arvet. ”Framför allt gjorde vi det då för att [barnen] ska känna sitt ursprung”, säger hon. Egentligen var det informantens man som var mest drivande i namnfrågan, men även hon själv tycker att det känns väldigt bra. Nu i efterhand kan hon tänka att familjen lika gärna kunde ha tagit det samiska släktnamnet redan från början: ”vad onödigt *det* var, känns det som”.

8.3.2 Informanternas syn på etnicitet

Eftersom informanternas syn på etnisk tillhörighet, både för egen del och för andras, är viktig för analysen, presenterar jag här några av de tankar som kommit fram under intervjuerna.

8.3.2.1 Informanternas syn på sin egen etnicitet

Som nämnt ovan är alla mina informanter trygga i sin samiska etnicitet. En av dem beskriver sin situation så här:

> Man är stolt över att vara same och man berättar gärna det och … försöker inte dölja det, men man är inte jätteengagerad heller. Eller, inte engagerad alls, kan jag väl säga, mer än att jag gärna vill liksom berätta hur … *min* pappa har jobbat och … Ja, men man … man *är* same, men det är inte så mycket engagemang bakom det, det är väl mera att … ja men jag *är* det, och det räcker, liksom.

En informant menar att även om hon själv inte upplever några problem finns det andra som inte har det lika lätt:

> Det måste vara jobbigt för dom också, det här att man kanske känner att … […] man måste bevisa nånting, kanske, jo men ”jag måste visa att jag *är* det,

> jag måste göra allt det här och … för annars så …” Kanske för sig själv eller för andra, jag vet inte. Men jag känner liksom inte det, utan jag … jag känner mig … ja, det känns bra, bara. Ja.

Mina informanter är också öppna med sin etniska tillhörighet. En av dem säger: ”Jag döljer ju aldrig att jag är same, utan det får bära eller brista, liksom. Har folk en negativ syn på samer, ja, men då får dom ha det”. Denna öppenhet medför dock vissa nackdelar:

> Däremot, det jag kan tycka är jobbigt med den här öppenheten, [det är] att det alltid blir […] en diskussion om samers varande eller icke varande, och det är … i *allt*, liksom. Och man ska stå till svars för rubb och stubb.

Den typen av diskussioner kan dyka upp när som helst, även t.ex. på fester, och informanten beskriver detta som ”energikrävande” just på grund av att det förekommer i alla möjliga situationer. Men man blir luttrad, menar hon, man lär sig att svara och ”välja svar utifrån om man vill fortsätta diskussionen eller inte”. På det stora hela menar hon dock att det är få som säger nånting. ”Alla vet om det, så det är ju svårt att göra nån grej av det.”

Som vi har sett i avsnitt 2.6 förekommer diskriminering av samer även i dagens Sverige. Mina informanter har dock varit relativt förskonade från denna typ av problem. En informant svarar först nekande på frågan om det att hon är same någon gång har lett till ett negativt bemötande. Men hon korrigerar sig själv:

> Nej … eller, *ja*, alltså … Det har det. Fast […] det är aldrig nån som … eller, ”aldrig”, jag glömmer ju bort sånt där, jag, jag skiter i det. Det går så snabbt över, liksom.

Det negativa bemötandet förekommer alltså, men informanten har förmågan att inte fästa så stort avseende vid det.

En annan informant säger:

> Nej, jag har aldrig känt att jag ”oj, vad ska folk tro?”. Eller ”undrar dom vart *jag* kommer ifrån, och ska *det* vara till nån nackdel?” Jag tror aldrig jag har tänkt så, jag kan inte riktigt komma ihåg det. Jag tycker att när jag har sökt jobb också så har det rakt igenom varit positiv respons. Det är klart, är det nån som har funderat … jag menar, det kan ju vara, i vissa fall, tyvärr en nackdel, då, om man har ett annorlunda namn och så där. Man kanske funderar på om man kan svenska språket eller sådär, men jag tycker inte jag har upplevt det.

En av de informanter som bor utanför Sápmi menar att hon tvärtom ofta har bemötts positivt just för att hon kommer norrifrån, oavsett det samiska:

> Det där över huvud taget när dom får höra att man kommer norrifrån, att ”ja men då är det redigt folk” … tycker dom liksom. Det har jag stött på många gånger, inte just för mitt efternamns skull men just att man kommer norrifrån, att det på nåt vis skulle vara nästan som en merit här nere ibland. Att ”ja men då är du stabil och …” Så behöver det ju inte vara, men …

En annan informant säger:

> Jag vet inte […] vad det där kan bero på att jag inte möter så mycket sånt […] I jobbet möter man ju, då och då, liksom, och det är ju oavsett vad jag hade hetat. Men när jag möter icke-samer i andra sammanhang som jag inte känner så *är* jag inte utsatt.

Däremot kan det ibland hända att folk som inte tänker på att informanten är same gör klumpiga uttalanden i olika sammanhang. ”Då märker jag”, säger informanten, ”hur jobbigt det blir för allihopa, för alla vet ju att jag är same, det blir stelt, liksom”. Det kan också förekomma att folk uppfattar det samiska som ”roligt på ett lite nedvärderande sätt”, men utan att direkt uttrycka det.

Ett samiskt släktnamn kan öka utsattheten, och en informant kommenterar just detta vad gäller barnens släktnamn. Informanten menar att eftersom hon inte har stött på några dylika problem själv, så har hon heller inte varit orolig för barnens räkning. Det spelar ju också roll vilket förnamn man har till släktnamnet, påpekar hon, och de egna barnen har vad hon kallar ”typiskt svenska namn”.

Icke-samer har inte sällan en väldigt schablonartad bild av samer, och kan ha svårt att förstå att samer kan leva alla möjliga typer av liv. Detta kan leda till att svenskar ifrågasätter etniciteten hos samer som inte passar in i schablonbilden. ”Det är ändå ganska ofta som folk kan säga så här som att ’nä men du kan ju inte vara same’”, berättar en av informanterna. Jag frågar om det kan spela roll i det sammanhanget att ha ett samiskt namn, men informanten tror inte det: ”Det är mer liksom en ingång [– – –] Det har nog mer med fördomar att göra”.

Okunskap om samiska förhållanden är i många fall också allmänt accepterad, menar en frustrerad informant:

> Visst är det konstigt? Vi är i 2010 och man är jätteupplyst om massor med saker. Och utbildade mänskor som […] är otroligt allmänbildade *har sån dålig* … Och jag kan bli så här, när man träffar just såna som … ja, men *tjänstemän* på hög nivå som handhar samiska frågor, och så säger de att ”det är jättespännande och intressant det här, men jag *kan* inte så mycket”. Nej, men, varför har du frågan då? Och också det att det är helt okej. Just om samer är det helt okej att inte veta nånting.

Informanten beskriver okunskapen och acceptansen av okunskapen som ”ganska tragisk”. Men okunskap och intresse är i alla fall bättre än motvilja:

”å andra sidan kan jag känna att ’ja, men det är väl bra att vi har kommit dit, då.’ Ja, vi är i alla fall på plus nu”.

8.3.2.2 De egna barnens etnicitet

Även om man är trygg i sin egen etnicitet är det inte självklart att detta går att föra vidare till de egna barnen. En informant, som alltid har uppfattat sin egen etniska tillhörighet som helt naturlig, berättar att hon börjat fundera mer i och med föräldraskapet:

> Det är egentligen *nu*, när man har fått barn, som man börjar fundera på [det]. Alltså, dom reflektionerna har ju framförts hela tiden, ”vad ger jag till mina barn, och hur kan jag ge dem en samisk identitet?” För att nånstans så räknas jag som same överallt. Men kommer mina barn att räknas som samer? Alltså, av … andra samer, liksom. Eller, inte bara andra samer, utan … ja, av alla. För det är ju ganska vanligt att man får från icke-samer: ”Är dom samer eller är dom *inte* samer?”

En annan informant säger så här om sina barns uppväxt utanför Sápmi:

> Nej, det är inte lätt för dom, att känna det när vi bor här nere och … dom inte kan vara med på kalvmärkningar eller dom kan vara med … i vardagen, dom får ju inte nån *naturlig* koppling till det. Det får dom ju inte. Så att, det är ju jättesvårt för dom, dom har ju inte fått bra förutsättningar på *så* vis.

Om de egna förhoppningarna om barnens aktivitet i samiska sammanhang säger hon:

> Jag har nog snarare tänkt att chansen kanske inte tyvärr är så stor att dom … kanske kommer att bli aktiva på så sätt. För att vi har ju inte så *nära* anknytning till det samiska livet, det har vi ju tyvärr inte. [– – –] Att dom skulle vara intresserade i *nån* form, det skulle jag nog önska. Inte kanske att dom måste vara aktiva *så*, men att dom ska känna att dom … ja men att dom … att dom *är* samer. Det … det skulle jag ju önska.

Informanten försöker prata så mycket som möjligt om det samiska med barnen och hålla kontakten med den samiska släkten, men det är inte alltid så lätt:

> Ibland så säger dom det att ”men *jag* är inte same”, säger dom. ”Jo”, säger jag, ”det är ni”. Dom tycker liksom att det är dom uppe i [ort] och inte *vi* tycker dom då, och jag försöker säga att ”jo det är ni”, och så där. Men vi pratar en del om det, det gör vi, absolut, och försöker hålla det så levande vi kan. Så gott det går här nere.

Som informanten själv påpekar ”finns det ju alla varianter på att vara same”.

8.3.2.3 Hierarkier

En av informanterna tar upp något som diskuterats i avsnitt 2.7, nämligen den inomsamiska etnicitetsproblematiken:

> Det finns hierarki i den samiska självbilden, eller liksom vem som *egentligen* är same. Och överst står … det har jag inte riktigt klarat ut, men … renskötare, naturligtvis … högsta klassen … (skratt) […] Och det mera sett från renskötarna själva. Inte alla, men många. Alltså att det är från *det* hållet det kommer. Sedan är det språket. Som också definierar din plats i samhället. Och sedan efter det är det nog egentligen att du ska … här delar inte jag uppfattning med alla andra, men ändå, att man ändå kan visa att man är trots allt en del av en släkt eller en gren eller nåt sådant.

Vid sidan av detta finns det vad informanten kallar ”reservutgångar”, som att vara skicklig inom jakt och fiske, jojk, slöjd eller något annat som uppfattas som en samisk färdighet. Sedan är det ju, säger informanten, ”hur lätt som helst att skaffa yttre, materiella attribut, kolt och lite andra saker som hör till”.

> Men jag har ju märkt att det går ju gå *förbi* mycket av de här sakerna, det beror egentligen på vad som lockas fram inom en själv. Alltså, det *verkar* ju trots allt finnas nånting … som är samiskt. Vad det nu än är. Sätt att uppträda, att inte ta så allvarligt på *vissa* saker men allvarligare på annat och … Träffar man rätt sammanhang så *hittar* man det där.

Detta uttalande är en god illustration av hur svårt det är att sätta fingret på vad som egentligen konstituerar ”det samiska”.

8.3.3 Reaktioner på namnbytet

Släktnamn används i väldigt många sammanhang, och när man som mina informanter byter släktnamn är det något som många människor får kännedom om och kanske också uttrycker åsikter om. En informant berättar att hennes dåvarande kolleger tyckte att namnbytet var väldigt konstigt. ”Sånt *gör* man ju inte.” Men alla tre informanterna menar att reaktionerna har varit övervägande positiva, både från samiskt och från icke-samiskt håll. Så här säger en av informanterna:

> Ja, namnet, jag tror mina [släktingar] där uppe i [ort] tyckte nog det var *väldigt* roligt. Att vi bytte […]. Precis. Det … det är väl dom kommentarer vi har fått, tror jag, att ”nä men vad roligt”, har dom kommenterat det med.

Även utanför de samiska kretsarna har responsen varit positiv. Den informant som tog ett svenskt efternamn vid giftermålet berättar att några vänner redan då undrat om paret inte skulle ta det samiska namnet, ”det är ju så annorlunda och fint”. När de senare bytte till det samiska namnet blev delar

av bekantskapskretsen väldigt glada: ”’Å, vad roligt’, sa dom och tyckte det var spännande och kul, sådär, exotiskt kändes det som att dom tyckte”.

En annan informant säger:

> Från samiskt håll också, alltså […] man säger ju inte så mycket, men där är det ju många som säger ”å, vad roligt”, liksom, ”att ni vågar”, och ”jag skulle också ha velat ta ett samiskt namn”. [– – –] *Mycket* positiva reaktioner! Framför allt i början, ja men ”det är fint” … ”vad roligt att ni har tagit samiskt namn” … ”jag skulle också vilja göra det, jag har inte vågat” … Ja. Nyfikenhet. Alltså, en *positiv* nyfikenhet.

För den informant som växt upp utan kontakt med det samiska samhället var det långtifrån självklart hur namnbytet skulle tas emot. Informanten berättar att hon var väldigt osäker på bytet, trots att hon själv visste att hon ville ta tillbaka det samiska namnet. För att få en idé om hur det skulle uppfattas frågade hon en person som bar namnet, och som hon uppfattade som betrodd.

> ”Vad tror du *om*? Skulle du ha något emot? Tror du att nån annan skulle ha något emot?” Och det kärva svaret var väl bara, ”nej, det skulle vara fint”. Så var det klart. Men nu förstod jag ju faktiskt *då*, nu förstår jag det ännu bättre, att han menade det fullt ut, ur alla aspekter.

”Då vågade jag göra detta”, säger informanten. Men trots det positiva beskedet fanns en osäkerhet: ”hur ska det *ändå* upptas? Men det vet man faktiskt först efteråt. Det är ju lätt att säga så, men … nu kan jag säga det.” Hur det går att bli accepterad beror mycket på hur man själv sköter sig, menar informanten. I det här fallet har det gått bra, och många uttrycker fortfarande att det var fint att hon tog tillbaka det samiska namnet. ”Jaa … plötsligt var vi en till”, har hon fått höra från samer hon inte varit närmare bekant med. Informanten har dock hört talas om att personer utanför den egna släkten skulle ha uttryckt missnöje, kanske för att de antagit att informanten velat komma och ”ta för sig av de gemensamma rättigheterna”. Informanten är medveten om att detta kan vara ett problem, och har därför varit mycket tydlig med vad det var som betydde något. ”Det var inte det materiella.”

8.3.3.1 Reaktioner från svärföräldrar

Ett undantag från det nya namnets annars positiva mottagande är de två kvinnliga informanternas svärföräldrar. Båda informanterna har upplevt att svärföräldrarna är negativa till att deras son inte bär dessas släktnamn. Man kan tänka sig att könsrollerna spelar stor roll i sammanhanget: det finns andra förväntningar på att en son ska föra släktnamnet vidare. Svärföräldrarnas namn är varken ovanliga eller särpräglade, utan är i båda fallen högfrekventa, omarkerade svenska efternamn.

Den ena informanten uttrycker att svärföräldrarna tyckte att namnbytet var ”fruktansvärt”, och fortfarande tycker det. Den andra informanten säger:

> Jag tror nog att hans mamma tyckte att det var jobbigt. Att han skulle byta. Till *mig* sa hon ingenting, men till *honom* så … ja, hon ojade väl sig inte, men hon … hon är lite äldre då, så att … nä, hon tyckte nog, tror jag, att det var jobbigt det där, och kanske inte riktigt … vad ska jag säga … nej, men hon tyckte nog det var ovanligt att man tog … *fruns* namn.

Ingen av informanterna tror att de negativa reaktionerna har något att göra med vilket det nya namnet är eller att det är samiskspråkigt. De uppfattar att problemet ligger i själva bytet, att svärföräldrarna upplever att deras son och sonhustru aktivt ”väljer bort” deras namn:

> Det var nog mer att ”vill ni inte heta som vi heter”, det var väl lite *så*, att hon blev lite sorgsen över det tror jag. [– – –] Och *familjefadern*, liksom, jag tror hon är mycket inne i det tänket. Så jag tror det var mest det som … ja, men att hon … att det kändes konstigt. En nymodighet på nåt sätt.

Det kan uppenbarligen vara känsligt att en vuxen son byter namn, och därmed inte för föräldrarnas släktnamn vidare till barnbarnen.

8.3.4 Reaktioner på namnet

Bland de namnbytare som i delundersökning 2 bytt bort samisk- eller finskspråkiga namn mot svenskspråkiga var ett återkommande argument till bytet att det tidigare namnet var svårt för svensktalande att uttala och stava. Problemen med stavning tycks kvarstå:

> Det jag tänker främst på, det är ju att man alltid får stava sitt efternamn. Ibland är det nästan så att det största sjåret runt omkring det, det är att man får stava sig igenom efternamnet. Sen är det inte alltid det kommer nån fråga vad det är, varifrån det kommer. Men det är ju alltid till att stava.

Denna erfarenhet delas av de båda andra informanterna: ”ofta får man ju stava det”, säger en av dem, ”rent stavningstekniskt fungerar det inte alls”, säger den andra. ”På sätt och vis kan inte övrig befolkning fatta att detta är ett samiskt namn, det går inte.”

En informant anpassade stavningen av namnet så att icke-samer skulle ha lättare att uttala det. Så här i efterhand tycker hon dock att denna anpassning kanske inte spelade så stor roll. Begränsningen sitter ändå mest i huvudet, menar hon. ”Man har inte hört det förut och då finns det inte, liksom.” Det är ytterst få som faktiskt har problem att uttala namnet och, som informanten säger, ”dom kan lika gärna ha svårt att uttala det mest vanliga namn”. Det är alltså till stor del en fråga om vilken inställning den andra parten har.

De släktnamn som mina informanter har antagit är i samtliga fall både mycket ovanliga och språkligt markerade i det svenska samhället. Ofta leder namnen till frågor eller kommentarer från icke-samer:

> Om det inte är nån same över huvud taget […] då säger dom ”jaha, vad är det här för namn, vart kommer det ifrån?”. Det är rätt ofta folk säger det. Och det tycker jag är ganska skönt, för då är det ju naturligt att säga att man är same, liksom. Ja. ”Det är ett samiskt namn, vi är samer.” Ja.

I samiska sammanhang väcker dock inte namnet några reaktioner över huvud taget, säger informanten: ”Det är ju bara som … ja, ett namn, liksom”.

En annan informant uppfattar frågorna kring namnet som något mycket positivt. Detta har hon också velat ge till sina barn:

> För det vet jag ju själv, när man heter [det samiska namnet] så får man ju alltid förklara vartifrån det kommer och … man får liksom dra hela historien runt omkring, och så kommer det lite följdfrågor om kulturen och samevärlden och allt det här. Så att det ville jag gärna ge dom också.

När jag antyder att förklarandet av namnet kan vara både en fördel och en nackdel säger hon:

> Jag har aldrig upplevt det som en nackdel måste jag säga. Nej, det har jag inte gjort. Jag förstår vad du menar, men jag har aldrig upplevt det som en nackdel. Utan det har känts roligt, bara, att folk har frågat och … ”vad kommer det ifrån?”, och så lite andra nyfikna frågor runt omkring. [– – –] Nej, jag har faktiskt inte tänkt på det ur den aspekten. Men det är klart att det kan ju vara som du säger, att en del upplever det då kanske … tjatigt och så där. Att ”å, kan man inte få vara ifred”, ungefär.

Den sista informanten säger att det är få svenskar som frågar om namnet, men att man ändå kan se att många är lite undrande:

> Alltså, det kan du ju se i kroppsspråk. ”Vad sa du?” Men då accepterar man det ändå för att … man tror att det nästan har med invandring att göra. Faktiskt. Så uppfattar jag det. Men en och annan kan ju säga det, ”ovanligt namn, det har jag aldrig hört talas om.” Då kan jag ju säga att det kommer från norra Sverige. Samiskt namn från början.

Ett samiskt släktnamn kan också locka fram svenskarnas schablonbilder av samer:

> Ibland kan man väl känna lite det här att … jag menar, den bild som folk har av samer … det vet man ju att dom kan tänka att ”ja men det är små, kortväxta, liksom kanske lite tillbakadragna och kanske”, alltså, lite så där … hör man ju ibland. Inte riktat till mig personligen men i … media och … man kan ju få *den* vinklingen. Så att ibland kan jag tänka att … ja, dom kanske ser att man inte *är* så ovanlig eller lite så där. Att alla kanske inte är så som det

> ibland framställs. Lite *så* kan jag väl ibland tänka, att folk kanske blir lite förvånade, tänker jag. Inte så ofta tänker jag så, men ibland.

Även om fördomarna inte är direkt negativa är det synd, säger informanten, att folk tror att man ska vara på ett visst sätt bara för att man är same.

Att ha ett så ovanligt namn innebär också att man inte kan gömma sig. En av informanterna säger: ”Alltså, pratas det bra så är det ju … bra, liksom, pratas det dåligt så är det ju inte lika kul. Det är ju lätt att lokalisera.”

8.3.5 Släktnamnets tradition

De tre släktnamn som mina informanter har antagit har, liksom många samiskspråkiga namn, endast ett litet antal bärare. I avsnitt 8.1.3 har vi sett att argumentet att man vill att ett visst namn ska föras vidare och överleva kan vara en drivkraft för att anta det. Ingen av mina informanter har uttalat detta, men det finns ändå tankar kring i vilken utsträckning namnet kommer att föras vidare. En informant berättar att en släkting har kommenterat hennes namnbyte med att de nu har ”säkrat släkten”, dvs. att informantens byte gör att namnet förs vidare i stället för att kanske dö ut. ”Han menade att då klarar vi det här några årtionden till, namnet”, säger informanten.

Den informant som vid giftermålet tog det samiska namnet som mellannamn berättar att hon och hennes man redan då var på det klara med att eventuella framtida barn skulle få bära föräldrarnas svenska släktnamn. ”Det tog vi nog ställning till också, redan innan vi fick barn att ’får vi barn så, ja men då heter dom också [det svenska namnet]’.” Det kändes bra då, säger hon. Några år senare har hon en ny syn på namnets släktanknytning:

> Jag tänker nog bara att det känns roligt, liksom, och jag tänker nog mest ur barnens synpunkt … eller, nej, för mig också, i och för sig, men mest för dom, att man känner att man för vidare … släktens *namn* på nåt sätt, att inte det ska försvinna eller … Att så många som möjligt ska heta det i framtiden också. Att inte det liksom ska ebba ut och … att *ingen* ska heta det till slut, lite så känner jag väl.

Att det samiska släktnamnet överlever känns viktigt, menar informanten.

En av informanterna fäster inte så stor vikt vid just det enskilda namnets överlevnad och hur de egna barnen kommer att vilja göra med namnet i framtiden. ”Om dom vill heta [det samiska namnet], det får dom göra som dom vill, liksom. Jag tycker jag har gett dom ett fint efternamn … sen får dom välja. [– – –] Det är ju deras val, i såna fall.” Informanten menar att skälet till barnens val är avgörande för hur hon skulle reagera:

> Det är ju mer orsaken, varför de väljer bort det i såna fall. Skulle dom välja bort det för att dom inte vill att det ska låta samiskt, ja då skulle det ju kännas jobbigt på nåt sätt, för då har ju jag ändå … nånstans kanske misslyckats i det

> jag vill ge barna. Trygghet, och liksom en stark identitet. Att man kan vara stolt … stolt i det.

Den informant vars barn var vuxna när hon själv bytte namn berättar att ett av dem har börjat intressera sig för ett namnbyte för egen del:

> I höstas frågade min dotter […] om jag hade nåt emot att hon tog till sig namnet, alltså bytte. För jag har sagt till dom att det blir lite konstigt att vi har olika efternamn och så där, men ni klarar ut det sen när ni blir mera vuxna. Och det tycker jag väl dom har fattat helt ut. Liksom hur det går till.

Släktingarna, som har hört om dotterns funderingar, har mottagit hennes eventuella namnbyte med glädje. ”Dom tyckte bara det var kul.”

När det gäller att anta ett gammalt släktnamn betonar en av informanterna att det är viktigt att man inte bara tar ett namn som man inte har någon anknytning till:

> Men sen är det ju det att just när det gäller de här samiska namnen, […] släkterna är ganska stora, det är många som har rätt till olika namn, och liksom … ”träffar man rätt, vet man att det är rätt namn”? Om det ska finnas nån följd och alltihopa.

En informant menar att det viktiga med det egna släktnamnets tradition är att det ska finnas något slags renskötselanknytning till namnet, snarare än att det behöver följa en blodslinje. Så är det flera av de äldre släktingarna som tycker också, uppger hon.

8.3.6 Släktnamnet som etnisk markör

I avsnitt 4.3 har vi sett exempel på hur namn och etnisk tillhörighet kan samverka på olika nivåer, och hur personnamn på så sätt kan fungera som etniska markörer. Den informant som växt upp utanför de samiska sammanhangen menar att namnbytet hade stor betydelse för hennes personliga del:

> Rent materialistiskt på nåt sätt, så, det har ju faktiskt hjälpt mig. Att komma in i det samiska samhället. Så tänkte jag ju inte helt från början, men det gick upp för mig ganska snabbt … det här är bara en av entrébiljetterna … det är bara att säga som det var. Då kunde jag gå vidare. Sen berodde det ju förstås mycket på en själv hur man klarade upp det. Men det [namnet] var i alla fall en väldigt fin dörröppnare.

Informanten hade turen att ett tidigare intresse gick att utveckla till en samisk färdighet, och hon säger att detta ”klarade upp en stor del av positioneringen”. Denna färdighet har haft större betydelse än namnet, menar informanten.

En informant uppfattar också att det samiska släktnamnet har påverkat hur hennes (icke-samiske) man har tagits emot. Sedan de gift sig och även han bär det samiska namnet menar hon att han i större utsträckning har tagits upp i släkten. Det beror inte enbart på giftermålet utan också på just namnet. ”Det är namnet, då. ’En av oss.’”

En annan informant, som har antagit ett namn med tradition i familjen, bekräftar att det spelar stor roll att det antagna namnet är just samiskt. Den tredje informanten menar att det egentligen inte är så viktigt att det namn man bär är ett ”släktnamn”, här i betydelsen ’namn med tradition inom släkten’:

> För mig handlar det också om det att … alltså, det är ju att blotta vem jag är. Att tala om att … ja, på ett sätt, att vi är samer. Och då kan jag känna också just det, med tanke på hur det blev, de här icke-samiska namnen … Alltså, det blir en lite sådär *politisk* del också i det, liksom att ”ska jag heta [det svenska namnet] därför att det är nån annan som tvingade igenom att vi skulle heta så här?” Och då kan jag känna att det kanske inte är så här superviktigt att det blir ett *släktnamn*, utan mer att det blir ett *samiskt* namn.

Informanten menar alltså att ett samiskspråkigt namn kan vara att föredra framför ett svenskspråkigt, även om det senare har tradition inom släkten. Som hon framhåller finns det också en politisk del i namnfrågan: varför ska samer egentligen bära de svenskspråkiga namn som har förts in av majoritetssamhället i stället för egna, samiskspråkiga namn?

Inte bara det egna namnet, utan även andra samers namn kan ha betydelse. En informant säger så här om det samiska namnskicket gentemot majoritetssamhället:

> Lite i manifestationen mot svenska samhället [– – –] … då märker jag ju ändå att det *har* betydelse, att kunna räkna upp samiska namn … Att ”ja, så är [släktnamn] med, och … [släktnamn] är med och … [släktnamn] är med och …” [– – –] Nej, men jag tror det, att man kan känna det lite … att man har det … och man är liksom *samlad* … att man finns där, har med sig några ifrån … som har ”riktiga lappnamn” … jo. Det tror jag. Jag *tror* det, men jag vet inte.

Med hjälp av de samiska namnen kan gruppen alltså få en känsla av att vara ”samlad” i en manifestation mot det svenska samhället. Informanten upplever att samma syn på de samiskspråkiga namnen kan finnas även från det svenska hållet. Detta kan visa sig t.ex. vid olika typer av samlingar, kanske med besök av höga representanter från politiskt eller administrativt håll:

> Dom är jättekvicka på att nämna då … dom här lite … lite udda samiska namnen. [– – –] ”Och så har vi med från samebyarna …” Man kanske inte nämner alla namn, men lite grann dom här som ska belysa att … dom *är* samer.

På så sätt kan alltså både samer och icke-samer använda de samiska namnen som markörer för samiskhet. Den informant som i avsnitt 8.3.2 talade om de samiska hierarkierna tar också upp namnets betydelse i detta:

> Jag kan inte riktigt … peka ut det, men det har med de där hierarkierna också att göra. Jag nämnde aldrig namn i det. Renskötare, språket … lite sätt att vara … eller … Jag sa aldrig namnet, för det är jag lite osäker på i det här, men det är klart, det *finns* där … det måste det göra.

Ett etniskt markerat namn kan också innebära en utsatthet utanför den egna etniska gruppen. Ingen av mina informanter har haft problem med detta, men en av dem säger att hon kan tänka sig att ”det kan vara rätt skönt att ha ett vanligt -*son*-namn, i områden där man är otroligt utsatt. Alltså, att man kan få vara fri också”. Men det finns hela tiden två sidor av samma mynt. Det kan upplevas som märkligt när ett släktnamn avviker från ett förväntat mönster:

> Jag kan tycka att det är konstigt att min … jag vet inte om jag tycker det är synd, direkt, men jag tycker snarare det är konstigt att inte mina [släktingar] däruppe har samiska efternamn. [– – –] En av dom är väldigt aktiv inom renskötseln, och då kan jag tycka det är jättekonstigt, ”men han som är så aktiv, att han har svenskt namn”, så kan jag tycka. Att det känns jättekonstigt. För han borde ju inte heta *så*. Och det är ju ändå så nära så jag borde ju inte tycka det är ett dugg konstigt, men ändå så tycker jag att det, det är lite konstigt. Jag lägger ingen värdering i det alls, det är inte att … att det är fel […], utan det är bara att det är … att det är som att ”nä, men nu vart det ju konstigt”. Lite så.

Samma tankegång återkommer hos en annan informant, som säger att hon ”tror det upplevs som väldigt konstigt att man hör svenska namn i en renhage”, trots att namnbäraren mycket väl kan vara en svensk som hjälper sin samiska fru. ”Jag tror, på sina håll har man säkert vettiga, mänskliga förhållningssätt, men på en del saker grubblar man nog för mycket”, säger informanten, och fortsätter:

> Men jag har ju sett, eller kommit i kontakt med, och hört via andra också, att det finns ju duktiga renskötare som är … ”svennar” … (skratt) … svenskar. Jo, men … hjälper sin fru, va … Men dom här, dom blir inte indragna i dom innersta cirklarna. Absolut inte.

Informanten berättar om en svensk man vars hustru tillhör en av de mest aktade samiska släkterna, och säger att ”han har ju svårt med sitt [svenska] namn”.

8.4 Sammanfattande diskussion

I detta kapitel har jag redovisat resultaten av tre undersökningar, tematiskt sammanhållna genom att de alla belyser antagandet av samiskt markerade namn i det moderna Sverige. De tre undersökningarnas material skiljer sig däremot åt. I den första delen har jag, med arkivmaterial från Patent- och registreringsverket, undersökt byten till såväl nybildade som redan registrerade namn 1999–2008. I den andra har jag, med arkivmaterial från Skatteverkets folkbokföringsenhet, undersökt antaganden av det släktnamn man själv burit före giftermål eller av släktnamn som någon av ens föräldrar bär eller senast burit som ogift. Denna undersökning är av materialtekniska skäl mycket liten, och omfattar endast de byten som gjorts under december 2009. I den tredje undersökningen har jag slutligen intervjuat tre informanter som själva har antagit ett samiskspråkigt släktnamn.

I de följande avsnitten diskuteras några av de aspekter på etnicitet och namnbyten som aktualiserats i undersökningarna.

8.4.1 ”Nä men du kan ju inte vara same.” Fördomar, okunskap och autenticitetsproblematik

Även om den vetenskapliga synen på samer har förbättrats avsevärt, är allmänhetens kunskaper om samer fortfarande mycket begränsade. Detta har naturligtvis samband med vilken information som ges i skolundervisningen. Therese Karlssons rapport Exotiska renskötare och trolltrummans magi från 2004 visar att skildringen av den samiska kulturen i SO-läroböcker för år 4–9 är mycket bristfällig. Många läroböcker saknar information om samer, trots att eleverna enligt läroplanen ska ha ”kunskaper om de nationella minoriteternas kultur, språk, religion och historia” (Th. Karlsson 2004 s. 4). I de fall då samer tas upp i läroböckerna framställs den samiska kulturen ofta som exotisk och statisk. Många av bilderna har romantiserande drag, bl.a. används naturromantiska målningar från 1800-talet där samer ”framställs som ett lyckligt folk med ett enkelt och oproblematiskt levnadssätt” (a.a. s. 24). Det är genomgående männen som beskrivs och syns, medan barn och i synnerhet kvinnor är i stort sett osynliga. Ingen av de undersökta läroböckerna skildrar samer som inte är renskötare. Medan många av böckerna tar upp förföljelser av nordamerikanska indianer och australiska aboriginer, tiger de om de övergrepp som långt in på 1900-talet begåtts mot samer i Sverige. Risken är, skriver Karlsson, att det enda eleverna minns av undervisningen om samer är det exotiska och mystiska. (a.a. s. 24 ff.) ”De riskerar att få en förvrängd bild som späder på de fördomar som redan finns i det svenska samhället gentemot samer och den samiska kulturen” (a.a. s. 28).

Följden av detta är en stor okunskap om nutida samiska levnadssätt. Mina informanter har erfarenheter av detta och uttrycker frustration både över okunskapen i sig och över att den är så allmänt accepterad. ”Just om samer

är det helt okej att inte veta nånting” (avsnitt 8.3.2.1). Detta kan också leda till att icke-samer ifrågasätter samers etnicitet. ”Det är ju ändå ganska ofta som folk kan säga så här som att ’nä men du kan ju inte vara same’”, berättar en informant. De som kommer med denna invändning har sannolikt en schablonbild av hur samer är och var de finns, och när informantens liv inte passar in i bilden blir reaktionen att bestrida personens etnicitet. Informanten tror inte att ett samiskt släktnamn har någon betydelse i detta sammanhang: ”Det är liksom mer en ingång. [– – –] Det har nog mer med fördomar att göra”. Eftersom den allmänna föreställningen om samer är både förenklad och föråldrad är det inte många samer som överensstämmer med denna bild – det räcker med att bo i en stad, ha ett skrivbordsarbete eller bära vanliga kläder för att många icke-samer ska ifrågasätta den samiska etniciteten.

Thomas Hylland Eriksen (1998 s. 163) framhåller att det kan uppstå ett autenticitetsproblem när människor utanför en etnisk grupp vill göra skillnad på vad som är ”äkta” och inte. Kriterierna för hur en ”autentisk” etnisk identitet ska se ut skapas både inom den aktuella gruppen och mellan olika etniska grupper. Även om den samiska gruppen inte betvivlar en viss persons samiska etnicitet, kan utomstående ha åsikter om vem som är en ”äkta” same och inte. Eriksen tar upp ett exempel med en person som spelar gitarr i ett rockband, och dessutom råkar vara same. Så länge både samer och det omgivande samhället uppfattar personen som same är det inga problem att kombinera de båda rollerna. Om det icke-samiska samhället däremot ser en motsättning i att kunna spela gitarr och att vara same, kan autenticiteten ifrågasättas. Med en låg kunskapsnivå om modernt samiskt liv är risken för autenticitetsproblematik stor: den svenska bilden av samer är i många fall kraftigt schabloniserad och föråldrad, och därför har också många samer upplevt att deras etnicitet har ifrågasatts av icke-samer.

I avsnitt 8.3.4 tar en informant upp några av de fördomar man kan möta som same. De är inte riktade mot informanten personligen, men finns som en allmän bild i t.ex. media: ”Ja men det är små, kortväxta, liksom kanske lite tillbakadragna …”. Informanten menar att även om fördomarna inte är direkt negativa, är det synd att man förväntas vara på ett visst sätt bara för att man är same. ”Ibland kan jag tänka att … ja, dom kanske ser att man inte *är* så ovanlig […]. Att alla kanske inte är så som det ibland framställs.”

8.4.2 ”Kommer mina barn att räknas som samer?” Att föra etniciteten vidare

I avsnitten 4.2.5 och 4.2.6 har begreppen assimilering och revitalisering diskuterats. I båda fallen har det funnits en modell för hur olika generationer kan förhålla sig till sin etniska tillhörighet. Den äldsta generationen har i båda fallen levt ett traditionellt liv och besitter alla kulturella färdigheter. Nästa generation har vissa kunskaper, men ser inget värde i dem. I assimila-

tionsmodellen saknar barnbarnen de flesta kunskaperna, och kan inte heller ta till sig den äldsta generationens kunskapsförmedling. I revitaliseringsmodellen, däremot, finns hos barnbarnen ett nyväckt intresse och en strävan att återuppta den äldsta generationens traditioner.

Det är alltså långtifrån självklart att en minoritetskultur förs vidare till efterkommande generationer. I avsnitt 8.3.2.2 har mina informanter uttryckt funderingar kring de egna barnens etnicitet. I ett fall har det samiska släktnamnet antagits mycket för att barnen ska känna tillhörighet till det samiska. Tanken är att det samiska släktnamnet kommer att göra att barnen får samma nyfikna frågor som informanten själv, och att de därigenom ska bli medvetna om sin samiska etnicitet. Även om informanten själv inte har haft avsikten att det samiska släktnamnet ska användas som en markering gentemot andra samer, kan man tänka sig att sådana situationer också kan komma att uppstå. Namnet kan ha betydelse både för den personliga identiteten och för gruppidentiteten, och i det senare fallet kan markeringen fungera både för namnbäraren själv (”jag bär detta namn och är därför en del av denna grupp”) och för den övriga gruppen (”den som bär detta namn är en del av vår grupp”).

Vidare diskussioner om namns funktion som etnisk markör inom den egna gruppen följer i avsnitt 8.4.4 nedan.

8.4.3 ”Vad roligt att ni vågar.” Att ta steget till ett nytt namn

Att byta namn kan vara ett stort steg att ta. Andra namnbärare, som uppfattar namnet som sitt, kan uppleva att man gör ett intrång när man antar de namn de bär. Att anta ett samiskt namn innebär också att man sedan i alla situationer kommer att kunna identifieras som same; det finns inte längre någon möjlighet att ”passera” vid de många tillfällen då man måste uppge sitt namn. Som avsnitt 2.6 har visat förekommer diskriminering av samer även i dagens Sverige. Exempelvis har flera av medlemmarna i Stockholms sameförening under 2009 bemötts med kommentarer som ”så du är en sån där lappjävel!” när de avslöjat sin etniska tillhörighet. Att bära ett samiskt namn innebär att man blottställer sig för den typen av angrepp.

Mina informanter har varit relativt förskonade från diskriminering. Alla tre har fått i stort sett bara positiva reaktioner på namnbytet. Icke-samer har uttryckt att bytet och det samiska namnet är ”fint”, ”spännande” och ”exotiskt”. Samer har sagt sådant som ”vad roligt att ni vågar” och ”jag skulle också vilja ta ett samiskt namn, men jag har inte vågat”.

För den informant som kom till det samiska samhället som återvändare fanns en stor osäkerhet kring hur namnbytet skulle tas emot. Men bytet föll väl ut, och informanten har fått kommentaren att det var ”fint att du bytte”. Informanten har också varit noga med att visa att det inte var ”det materiella”, tillgången till de gemensamma rättigheterna, som hade betydelse.

I avsnitt 4.1.4 konstaterades att namnbyten kan ha betydelse för vilken grupp man vill räknas till, både för sin egen skull och för hur man vill

identifieras av andra. Detta är kanske speciellt tillämpbart på den återvändande informanten. Genom att anta det samiska släktnamnet har hon markerat vem hon är både för sig själv och för omvärlden. Återinträdet i det samiska samhället har gått stegvis, men har med tiden resulterat i att informanten nu lever ett liv som same, till skillnad från ett tidigare liv (officiellt) som icke-same. Därmed går det också att dra paralleller till Charlotte Hagströms påpekande (se avsnitt 4.1.4) om att konvertering till en ny religion inte sällan åtföljs av ett namnbyte. Det är naturligtvis inte samma sak att byta religionstillhörighet som att utveckla en etnisk tillhörighet, men drivkraften till namnbytet är jämförbar: det nya namnet är det som bäst symboliserar vem namnbäraren är eller har blivit.

Ett undantag från de positiva reaktionerna på mina informanters namnbyten är, som nämnt i avsnitt 8.3.3.1, de båda kvinnliga informanternas svärföräldrar. I båda fallen har dessa uttryckt ogillande mot att sonen inte bär deras släktnamn. Problemet ligger inte i det nya namnet i sig, utan i att bytet ses som ett aktivt bortväljande av föräldrarnas eget namn. Det uppfattas, som en av mina informanter uttrycker det, som ”en nymodighet” att man antar kvinnans namn. Här tycks det alltså finnas en könsrollsproblematik: den äldre generationen förväntar sig att mannen ska vara familjefar och därmed också ge sitt namn till hustru och barn.

8.4.4 ”En av oss.” Namnet som etnisk markör inom den egna gruppen

Namnets betydelse för gruppidentiteten har diskuterats i avsnitt 4.1.2. Detta kan verka åt båda hållen: namnbäraren kan genom namnet känna att han eller hon tillhör en viss grupp, och för gruppen kan namnet markera att namnbäraren är en del av gruppen. Därmed kan namnen fungera som en etnisk markör inom en grupp, vilket har diskuterats teoretiskt i avsnitt 4.2.3 och exemplifierats i avsnitt 4.3.2. Vi har bl.a. sett hur en av Andrea Amfts informanter kunnat hävda sin samiska etnicitet med hjälp av ett samiskt släktnamn. Informanten saknar andra etniska markörer, och namnet har därigenom fått extra stor betydelse. ”Folk vet ju att jag heter [ett samiskt släktnamn]. De förstår ju att jag har samiskt påbrå. Om jag hade hetat Svensson hade de ju inte vetat någonting antagligen.” (Amft 2000 s. 166.) Anneli Kråiks (2005) minnen från sameskolan belyser samma sak: det fanns riktiga och inte fullt så riktiga samer, men med hjälp av bl.a. ett samiskt släktnamn kunde man placeras på ”rätt” sida om gränsen (se avsnitt 4.3.2).

Släktnamnet kan vara en markör för samisk tillhörighet genom att det uttrycker just släktskap, vilket har framförts som ett centralt kriterium för samisk etnicitet (se avsnitt 4.2.3). Men vilket samiskt namn det är fråga om kan också ha betydelse. Vissa släkter är mer kända och ansedda än andra, och att bära ett namn som visar att man tillhör en av dem kan kanske i vissa

sammanhang väga tyngre än att ha ett mindre känt samiskt släktnamn. Den av mina informanter som talar om de samiska hierarkierna (avsnitt 8.3.2.3) säger sig inte veta vilken plats släktnamnet har i detta, men menar ändå att ”det finns där … det måste det göra”.

I avsnitt 8.3.6 berättar en informant hur en ingift icke-same med det samiska släktnamnets hjälp kunnat bli ”en av oss”. För den informant som är barn till en ”förnekare”, och som därför växt upp utanför de samiska sammanhangen, kunde det samiska släktnamnet fungera som ”entrébiljett” då kontakterna med det samiska samhället fördjupades. Namnet i sig var inte den viktigaste faktorn för att bli accepterad, men informanten menar att det fungerade som ”en väldigt fin dörröppnare”. Med hjälp av det samiska släktnamnet kunde informanten tydliggöra sin plats i en samisk kontext. Detta kan jämföras med den av Christina Åhréns informanter (se avsnitt 4.3.1, Åhrén 2008 s. 139 f.) som upplevt det motsatta: även denna informant var en återvändare, men eftersom det samiska namnet hade bytts bort i tidigare generationer var det svårare för informanten att hitta sin plats i de samiska sammanhangen.

Medan ett samiskt namn kan signalera tillhörighet kan ett icke-samiskt i stället signalera motsatsen. Två av mina informanter tar upp detta. En menar att det kan upplevas som ”väldigt konstigt att man hör svenska namn i en renhage”, och fortsätter: ”På sina håll har man säkert vettiga, mänskliga förhållningssätt, men på en del saker grubblar man nog för mycket.” En annan informant berättar hur hon kan tycka att det är konstigt att släktingar som är aktiva inom renskötseln har svenska namn. Det ligger ingen värdering i det, betonar informanten, det är bara lite märkligt. En av informanterna berättar också om en ingift svensk, som har ”svårt med sitt [svenska] namn”.

I vilken utsträckning ett icke-samiskt namn är markerat beror mycket på var man befinner sig. Som avsnitt 6.2 har visat är namnskicket i de södra delarna av Sápmi relativt svenskt, medan det längre norrut är ovanligare med omarkerade svenska namn. De tidigare endogama giftermålsmönstren hos framför allt renskötande samer (se avsnitt 2.8) har sannolikt bidragit till att svenskspråkiga släktnamn i vissa områden är ovanliga just inom de renskötande familjerna. I andra delar av det samiska området kan acceptansen för icke-samiska släktnamn vara större.

8.4.5 ”Det är ju alltid till att stava.” Ett samiskt namn i majoritetssamhället

I avsnitt 4.3.3 har vi sett många exempel på negativa upplevelser av att bära ett avvikande namn i majoritetssamhället. Även i kapitel 7 har många namnbytare tagit upp nackdelar med finsk- eller samiskspråkiga namn när de har motiverat sina önskade byten till svenska namn. En återkommande motivering var att svensktalande hade svårigheter att stava eller uttala namnet (se

avsnitt 7.4.5). Denna erfarenhet delas av alla mina tre informanter. ”Det jag tänker främst på, det är ju att man alltid får stava sitt efternamn” säger en av dem. Även om detta kan vara besvärligt tycks de inte tillmäta det lika stor vikt som namnbytarna i kapitel 7. Sannolikt beror det på att situationen för mina informanters del är självvald: de har själva velat anta det samiska namnet, och därmed kanske i viss mån varit beredda på att bära ett svårstavat namn. Mycket av problemen kan ha sin rot i att namnet inte är känt sedan tidigare: ”Man har inte hört det förut och då finns det inte, liksom”, säger en av informanterna. Detta problem kan delas av många, även bärare av ovanliga svenska namn. En informant säger att det är ytterst få som har problem med att uttala namnet, och att de personerna ”lika gärna [kan] ha svårt att uttala det mest vanliga namn”. Samma person menar dock att namnet i samiska sammanhang inte väcker några särskilda reaktioner, ”det är ju bara […] ett namn, liksom”. Detta kan tala för att det faktum att mina informanters namn är samiskspråkiga ändå har betydelse för icke-samers problem med stavningen.

De namn mina informanter idag bär är alla markerade i det svenska samhället, vilket ofta föranleder frågor eller andra reaktioner. En av dem säger att även om det inte är så många som ställer frågor, kan man se på kroppsspråket att många undrar om namnet. Men man accepterar det ändå, och informanten uppfattar det som att många tror att det ”har med invandring att göra”.

En av informanterna uppfattar frågorna kring namnet som något mycket positivt, och något som hon också vill ge till sina barn. Informanten har själv aldrig uppfattat detta som besvärligt, men säger sig ändå ha förståelse för att det också kan kännas tjatigt: ”Att, ’å, kan man inte få vara ifred’, ungefär.” Ett samiskt namn lockar dock också fram fördomar om samer som grupp, vilket i vissa fall kan leda till att autenticiteten ifrågasätts (se avsnitt 8.4.1).

I avsnitt 4.3.3 finns exempel på hur avvikande namn har inneburit inte bara negativa upplevelser, utan också positiva. Namnets funktion som dörröppnare (Sharma 2008) har diskuterats i avsnitt 8.4.4 ovan. En av Charlotte Hagströms informanter har också framhållit att ett annorlunda namn gör att man skiljer sig från mängden och lättare blir ihågkommen. En av mina informanter har själv upplevt ett positivt bemötande på grund av härkomsten norrifrån: ”’ja men då är det redigt folk’, tycker dom liksom”. Det kan också, oavsett namnets eventuella etniska markering, vara en fördel med ett unikt namn eller ett namn som fungerar som ett slags varumärke (se avsnitt 4.1.2).

8.4.6 ”En lite sådär politisk del också.” Namnbytet som manifestation

I avsnitt 8.3.6 framhåller en informant att det finns en delvis politisk aspekt på namnbytet: ”ska jag heta [det svenska namnet] för att det är nån annan

som tvingade igenom att vi skulle heta så här?”. Detta anknyter till den ideologiska funktion hos namn som tagits upp i avsnitt 4.1.2. I förlängningen är det också just denna funktion som gör att namn kan användas som nationella symboler på det sätt som exemplifierats i avsnitt 4.3.4. Den ideologiska eller politiska aspekten på namn syns också hos den familj som i 8.1.3 antar ett samiskspråkigt namn, och motiverar bytet med att ”om ej staten hade tvingat samerna att byta efternamn så skulle vi heta [det sökta namnet]”. De sökande inte bara meddelar att det sökta namnet burits i släkten tidigare, utan betonar också att det är statliga ingrepp som ligger bakom att namnet inte har traderats som det borde.

Att bära ett samiskt namn bidrar också till det synliggörande via namnskicket som tagits upp i avsnitt 4.1.2. ”För mig handlar det också om […] att tala om […] att vi är samer”, säger en informant. Genom att bära ett namn av ett visst slag visar man alltså att den grupp som sammanknippas med denna typ av namn finns. I det avseendet kan det vara viktigare att det namn man antar är samiskt, än att det har tradition inom den egna släkten: ”då kan jag känna att det kanske inte är så här superviktigt att det blir ett *släktnamn*, utan mer att det blir ett *samiskt* namn”. Namnbyten kan, som nämnt i avsnitt 4.1.4, fungera som en kulturmanifestation. Detta exempel visar hur namnets släktanknytande funktion får stå tillbaka för kulturmanifestationen i att bära ett samiskt namn.

Men som påpekats i avsnitt 4.4 kan synliggörandet också innebära en större utsatthet. ”Det är ju att blotta vem jag är”, säger en informant. Även om mina informanter har varit relativt förskonade från negativa bemötanden eller diskriminering är de medvetna om att inte alla har det så. En av dem menar att det nog kan vara en fördel att ha ett vanligt *-son*-namn i de områden där man som same är väldigt utsatt: ett neutralt namn kan göra att ”man kan få vara fri också”.

8.4.7 ”Att så många som möjligt ska heta det i framtiden också.” Namnet som kulturarv

Informanternas syn på släktnamnets tradition har diskuterats i avsnitt 8.3.5. Detta har en nära koppling till namnets funktion som en del av det immateriella kulturarvet (se avsnitt 4.1.2): det finns ett värde i själva bevarandet. Informanterna uttrycker att det är positivt att namnet bevaras och förs vidare, ”att så många som möjligt ska heta det i framtiden också”. Även i undersökningen av PRV-material i avsnitt 8.1.3 har det framgått att ett visst namns överlevnad uppfattas som viktig, och att bevarandet av namnet kan vara en orsak att anta det. Man kan tänka sig att det faktum att ett namn med tradition i släkten saknar bärare kan vara en drivkraft i sig för att återuppliva namnet och kunna föra det vidare.

Men bevarandet av namn kan inte gå till hur som helst. En av informanterna påpekar att det är viktigt att ha rätt anknytning till det namn man antar. Namnbärare uppfattar ofta det egna namnet som sitt, och det kan därför ses som ett intrång om ”fel” personer vill bära namnet. En annan informant uppfattar det som viktigt att det finns någon typ av renskötselanknytning till det egna släktnamnet, och menar att även många äldre släktingar känner på samma sätt.

En av informanterna fäster dock inte så stor vikt vid just det enskilda namnets överlevnad. Om barnen skulle välja bort namnet på grund av att det är samiskt skulle det innebära ett misslyckande i att ge dem en stolthet över sin samiska etnicitet. Men det skulle däremot ha mindre betydelse om de skulle välja bort namnet av andra skäl, t.ex. anta ett annat samiskt namn som giftasnamn, menar informanten.

9 Sammanfattning och övergripande diskussioner

Namn, du ska växa när jag växer,
du ska bära mig som jag bär dig

Mahmoud Darwish: Mural (2000)
Övers. av Tetz Rooke

9.1 Sammanfattning

I den här avhandlingen har jag undersökt släktnamnsskick hos samer i Sverige ur olika aspekter. Syftet har varit att ge en bild av detta släktnamnsskick, hur det ser ut idag, hur det har påverkats av släktnamnsbyten och vilka faktorer som kan ligga bakom dessa byten. Mina egna undersökningar omfattar tidsperioden 1920–2009 och begränsar sig till samer i den svenska delen av Sápmi.

I det inledande kapitlet har jag presenterat avhandlingens bakgrund, syfte och avgränsningar. Jag har också givit en kort redogörelse för framväxten av ett släktnamnssystem i Sverige och för de namnlagar som gällt under undersökningsperioden. Slutligen har jag också diskuterat forskningsetik och min egen forskarroll.

Kapitel 2 är ett bakgrundskapitel med uppgifter om samernas samhällssituation och ett resonemang kring hur detta kan ha påverkat namnskicket. Jag har redogjort för den kulturhierarkiska syn som tidigare rått, där framför allt ”lapp skall vara lapp”-politiken byggde på föreställningen att samer var oförmögna att leva ett civiliserat liv. Dåtidens syn på samer har lett till en stigmatisering av den samiska etniciteten, och många vittnar om att samisk härkomst har varit kopplad till skam och en känsla av mindervärde. Jag har också visat hur lagstiftningar har delat in samer i olika grupper, där vissa segregerats från det svenska samhället och andra i stället utdefinierats ur den samiska gruppen. Detta har orsakat en etnicitetsproblematik som är mycket närvarande ännu idag. Från 1970-talet och framåt har den samiska kulturens ställning successivt förbättrats och revitaliserats. För vissa av dem som ”kommit ut” som samer har detta dock lett till att deras etnicitet har ifrågasatts av andra samer.

Den tidigare forskningen om samiskt tillnamnsbruk behandlas i kapitel 3. Jag har valt att utvidga den frågan till inte bara släktnamn, utan även andra typer av tillnamn, samt till inte bara Sverige, utan hela det samiska området. Skälen till det är att framväxten av ett släktnamnssystem, likaväl som framväxten av enskilda släktnamn, förstås bäst om alla typer av tillnamn inkluderas, respektive att den samiska kulturen, framför allt under äldre tid, endast i begränsad utsträckning påverkades av nationsgränserna. Eftersom de förekommande upplysningarna om samiskt namnskick är av varierande slag har jag lagt extra vikt vid en källkritisk genomgång.

Av litteraturen att döma har samiskspråkiga parentonymika haft en central roll i många områden. Även binamn tycks ha varit flitigt använda på flera håll. Samer har tillnamn i många äldre källor, varför det diskuteras om det kan ha funnits ett gammalt samiskt släktnamnssystem redan innan släktnamn uppstod genom majoritetssamhällenas påverkan.

I kapitel 4 har jag presenterat mina teoretiska utgångspunkter vad gäller namn och namns funktioner samt begrepp som identitet, etnicitet, assimilering och revitalisering. I avsnitt 4.3 har jag givit exempel, både från samiska och andra sammanhang, på hur namn och etnicitet kan samverka och på hur namn kan fungera som etniska markörer på olika plan.

Tre egna delundersökningar har genomförts. De material och metoder som använts för att genomföra dessa har presenterats och diskuterats i kapitel 5. I den första delundersökningen, presenterad i kapitel 6, har jag velat ge en bild av det nutida släktnamnsbruket, såsom det återspeglas i 2005 års röstlängd till det svenska Sametinget. Undersökningen visar att det finns stora regionala skillnader i namnskicket. I de nordligaste områdena har både samisk- och finskspråkiga namn en stark ställning. Längre söderut och österut är andelarna svenskspråkiga släktnamn och *-son*-namn större. Samtliga områden har dock samiska inslag: för varje undersökt område är åtminstone 8 % av namnen i mitt material samiskspråkiga, och dessutom kan flera av de förekommande svenskspråkiga släktnamnen sägas vara samiskt markerade.

Nästa delundersökning, presenterad i kapitel 7, behandlar namnbyten. Den metod jag använt, diskuterad i avsnitt 5.2.2, medför att undersökningen omfattar endast byten till nybildade släktnamn (vari ingår utdöda eller av andra skäl icke-registrerade namn). Undersökningen spänner över tidsspannet 1920–2004, alltså en period om 85 år. Jag har också gjort en referensundersökning av byten till nybildade släktnamn hos befolkningen som helhet under året 1940. Resultaten av delundersökningen visar att det är stor skillnad på de svenska och de samiska namnbytesmönstren. Framför allt finskspråkiga, men även samiskspråkiga namn, har i stor utsträckning bytts bort mot svenskspråkiga nybildningar. Några samiskspråkiga namn antas emellertid också. Under den senare delen av undersökningsperioden tycks samiskspråkiga namn både antas och behållas i större utsträckning.

Min tredje och sista delundersökning, presenterad i kapitel 8, består i sin tur av tre undersökningar med olika typer av material. Dessa hålls ihop tema-

tiskt genom att alla tre belyser antagandet av samiskt markerade släktnamn. I två av undersökningarna har jag använt arkivmaterial: från Patent- och registreringsverket, där jag gått igenom de namn som antagits under en 10-årsperiod, och från Skatteverkets folkbokföringsenhet, där jag har studerat antagna namn för bl.a. Norra regionen under december månad 2009. Den tredje undersökningen består av intervjuer med tre informanter som själva har antagit samiskspråkiga släktnamn, och som ger sin syn på namn, namnbyten och etnicitet.

9.2 Tillvägagångssätt för undersökningarna

9.2.1 Val av inriktning

En undersökning av samiskt släktnamnsskick hade kunnat göras på en rad skilda sätt. Att etymologisera och tolka enskilda namn har av hävd stor tyngd inom namnforskningen, men har i mitt eget arbete fått stå tillbaka för andra typer av undersökningar. Detta har delvis sin förklaring i att många av de förekommande namnen består av finsk-ugriskt språkmaterial, vilket gör att en språklig behandling av dessa skulle hamna utanför ämnet nordiska språk. Det huvudsakliga skälet till den valda inriktningen är emellertid att den föreföll ha större intresse. En undersökning av namnskicket hos en tidigare stigmatiserad minoritetsgrupp har hög generell relevans, och ger därigenom mina undersökningar ett större allmänintresse än vad etymologisering av enskilda namn skulle ha haft.

Genom detta val har undersökningens tyngdpunkt i stor utsträckning lagts på hur namnen fungerar i samhället. Min avhandling har på så sätt en socio-onomastisk infallsvinkel. Jag har velat belysa inte bara namnen i sig, utan också namnbärarnas och namnbrukarnas förhållande till namnen. Uppgifter om enskilda namns betydelse och ursprung har samlats i ett appendix, men inte varit föremål för undersökningar från min sida.

Ett annat val jag har gjort är att ta ett stort grepp om ämnet i stället för att detaljstudera ett begränsat undersökningsobjekt. En mer begränsad studie skulle förstås ha givit mer fördjupad information om just det undersökta området. Att göra en bredare studie ger ytligare kunskaper, men också en bättre överblick över fältet som helhet. På så sätt skapar man också en bakgrund för senare, mer detaljerade studier. Eftersom den tidigare forskningen om samiskt släktnamnsskick är så begränsad, har jag ansett en bredare men ytligare studie mer motiverad.

En annan aspekt på förhållandet mellan smalare och mer övergripande undersökningar är att en djupstudie av ett mer begränsat område kan vara metodologiskt enklare att genomföra. När man har ett mer synkront och homogent material kan det vara lättare att hitta konsekventa tillvägagångssätt. Att arbeta med flera typer av material från olika tid kräver högre grad av

lyhördhet och flexibilitet gentemot materialen, eftersom det angreppssätt som passar ett material kanske inte är ändamålsenligt för ett annat. Det blir på så sätt svårare att vara konsekvent vad gäller de använda metoderna, vilket aktualiseras t.ex. vid min behandling av stavningsvarianter i äldre respektive yngre material, diskuterad i avsnitten 5.1.4 och 5.2.2.2.

9.2.2 Val av material och metoder

Eftersom det finns så lite bakgrundsinformation om det samiska släktnamnsskicket i Sverige stod det från början klart att det vore önskvärt med en rent kartläggande delundersökning. Som utgångspunkt för denna valde jag att använda röstlängden till det svenska Sametinget. Röstlängden är ett ofta använt material för undersökningar av samtida samiska förhållanden, men, som diskussionerna i avsnitt 5.1.1.1 har visat, verkligen inte problemfritt. Trots att många invändningar kan göras, får man ta fasta på att röstlängden trots allt är det mest omfattande enskilda material som i dagsläget står till förfogande. En annan möjlighet hade varit att kombinera flera typer av källmaterial, såsom renlängder och medlemslistor till sameföreningar, för att på så sätt fånga in fler av dem som saknas i röstlängden. Detta skulle dock medföra andra komplikationer, som att utesluta de personer som återkommer i flera förteckningar och att klargöra vilka principer de enskilda registren har i fråga om vilka som tas upp och inte. Om jag hade kombinerat flera typer av källmaterial hade undersökningen också blivit mer svåröverblickbar. Genom att jag har hållit mig till enbart röstlängden vet jag vilka kriterier som måste uppfyllas för att en person ska finnas med, och således är det också tydligt vad jag har undersökt och inte.

Valet att göra en språklig klassificering av de förekommande namnen har diskuterats i avsnitt 5.1.2. En mer kulturell klassificering skulle i större utsträckning ha tagit fasta på namnens funktion som etniska markörer, och på så sätt ha varit rimlig i förhållande till mina teoretiska infallsvinklar (se 9.2.3 nedan). Men den kulturella klassificeringen är till sin natur subjektiv, eftersom det inte finns någon prototypisk bedömningsmodell. Därmed har en sådan undersökning sämre reliabilitet. Även en språklig bedömning kan förvisso göras på olika sätt. Klassifikationen kan variera beroende på hur man väljer att förhålla sig till namns olika språkliga lager, var man drar gränser mellan den ena eller den andra språktillhörigheten och i vissa fall också vilka etymologiska ställningstaganden man gör. Men sammantaget är en rent språklig bedömning i mindre utsträckning än en kulturell beroende av vem som gör den.

Det är uppenbart att en undersökning av namnbyten är det lämpligaste sättet att se hur namnbärarna själva har påverkat namnskicket. Däremot var metoden eller materialet för en sådan undersökning inte självklara. Den stegvisa urvalsmetod jag har använt för delundersökning 2 är ganska omständlig, och den innehåller dessutom en klar felkälla, eftersom även namnbyten som

genomförts av icke-samer kan ingå. Detta är naturligtvis en nackdel. Det finns emellertid inte många alternativa metoder för att få tag på ett samiskt namnbytesmaterial. Jag hade visserligen kunnat, lite mer på måfå, undersöka de namnbyten jag på olika sätt fått kännedom om, och då göra grundligare studier av just dessa. Men en principiellt stramare urvalsmetod har, felkällan till trots, fördelen av att kunna ge en kvantitativ bild av hur vanliga olika typer av namnbyten har varit.

Undersökningen av byten till samiskt markerade namn består till viss del av arkivmaterial och till viss del av intervjuer. Intervjuundersökningen har beretts störst utrymme, eftersom den i förhållande till de tidigare undersökningarna har givit så mycket kompletterande information. Arkivundersökningarna har fördelen av att ge delundersökningen en kvantitativ förankring: med hjälp av dem får man en uppfattning om frekvensen för byten till samiskt markerade namn. Det ska påpekas att ”samiskt markerade namn” inte utgör någon absolut avgränsad grupp namn, utan är resultatet av just en sådan subjektiv bedömning som diskuterats ovan. För att göra den kvantitativa delen av undersökningen så stabil som möjligt har jag valt att vara relativt sträng i bedömningen av vilka namn som ska räknas som samiskt markerade.

Genom de använda tillvägagångssätten har stor tyngd lagts vid antagandet av nybildade namn. Detta är sannolikt ändamålsenligt för den typ av byten som genomförs då bäraren av ett etniskt markerat namn ersätter detta med ett etniskt omarkerat. För de byten som innebär att man antar ett samiskt markerat namn är inriktningen på nybildningar mer problematisk. I mina undersökningar har nybildade samiskspråkiga namn, både sådana som använts tidigare, men saknas i registren, och rena nybildningar, har antagits från 1946 och framåt. Icke desto mindre kan man tänka sig att den som önskar ett samiskt namn i första hand söker sig till de namn som redan är i bruk inom släkten. För perioden 1999 och framåt är antagandet av redan registrerade samiska namn noga undersökt, men från äldre perioder har mina undersökningar inte omfattat denna typ av byten. Här kan det alltså finnas ett mörkertal, vilket är en svaghet med de använda tillvägagångssätten.

9.2.3 Val av teoretiska utgångspunkter

Mina teoretiska utgångspunkter har tagit fasta på de funktioner som framför allt personnamn fyller i olika situationer. Som jag ser det är just namnens funktioner centrala för en förståelse av de val som namnbärare gör. Med en annan typ av undersökning, t.ex. kring namnens etymologi, hade detta haft mindre betydelse, men eftersom flera av mina undersökningar har behandlat namnbyten och namnbärarnas förhållande till sina namn är inriktningen på namnens funktioner rimlig.

Jag har också valt att i relativt stor utsträckning koppla namnfrågorna till frågor om identitet och etnicitet. Medan identitet har relevans för de flesta personnamnsundersökningar, har etniciteten extra stor betydelse för just mitt

ämne. Alla människor har förstås en etnisk tillhörighet, men de som tillhör en majoritetsbefolkning funderar oftast inte så mycket över sin egen etnicitet, eftersom denna är omarkerad. Den som tillhör en etnisk minoritetsgrupp tvingas ofta ha ett mer medvetet förhållande till etnicitet. Just därför har namnens funktion som etniska markörer tillmätts stor vikt i mina undersökningar. Förutom att belysa kopplingen mellan namn och etnicitet på olika nivåer (för namnbäraren själv, för den egna gruppen och för det omgivande samhället), har jag också diskuterat vilka typer av namn som kan fungera som etniska markörer i olika kontexter. I detta sammanhang fyller släktnamnskartläggningen i kapitel 6 en viktig roll: etniska markörer är relativa, och för att få en idé om hur man kan se på ett visst namn behöver man veta hur det omgivande namnskicket ser ut.

9.3 Resultat, teori och bakgrund: försök till syntes

9.3.1 Hur avhandlingens delar samverkar

Avhandlingens kapitel utgör olika pusselbitar i min undersökning av det samiska släktnamnsskicket. De båda bakgrundskapitlen 2 och 3 sätter in undersökningsresultaten i ett sammanhang. I bakgrundskapitlet om samhällsförhållanden, kapitel 2, presenteras många faktorer som påverkar synen på vem som är same och vem som inte är det. Detta är viktiga frågor i relation till släktnamnens roll som etniska markörer. Vem säger mitt namn att jag är? Hur kan jag genom mitt namn påverka vem jag är eller uppfattas som? Detta diskuteras på ett teoretiskt plan i kapitel 4 och aktualiseras sedan i resultatkapitlen 7 och 8. Det finns också ett samband mellan den negativa behandling som samer har utsatts för, även den presenterad i kapitel 2 och teoretiskt diskuterad i kapitel 4, och hur etniskt markerade namn har kunnat väljas bort på det sätt som presenterats i kapitel 7. I kapitel 3, som behandlar den tidigare forskningen, har jag tagit upp hur olika typer av inofficiella tillnamn har använts. Många av dagens släktnamn har uppkommit ur sådana tillnamn, vilket också framgår av uppgifterna i avhandlingens appendix. Kapitel 6 visar vilken förekomst enskilda släktnamn har, samt hur fördelningen mellan namn med olika språktillhörighet ser ut i olika delar av Sápmi. Dessa förhållanden påverkar i sin tur hur synen på namnen kan vara i olika områden (se vidare diskussion om detta i avsnitt 9.3.4 nedan).

Avhandlingens teorikapitel diskuterar namn och namns funktioner och knyter detta till frågor om identitet och etnicitet. De konkreta exempel som anförs i avsnitt 4.3 visar några av de kopplingar som finns mellan personnamn och etnicitet, och utgör på så sätt paralleller till mina egna undersökningar.

Flera av de namnfunktioner som diskuterats i avsnitt 4.1.2 har aktualiserats i mina undersökningar. Den första delundersökningen är bl.a. en kart-

läggning av vilka namn och namntyper som är i bruk, och kan därmed fungera som en form av kulturarvsinventering. Samtidigt belyser undersökningen vilka namn som är de vanligaste i olika områden, och anknyter på så sätt till avvägningen mellan att namnens särskiljande funktion inte uppfylls om de är alltför frekventa, och att alltför avvikande namn å andra sidan kan medföra praktiska problem.

Dessa två motpoler har aktualiserats i än högre grad i delundersökning 2. Många av de namn som bytts bort har varit högfrekventa, ofta på ett nationellt plan men ibland enbart lokalt, och därför lett till förväxlingar och sammanblandningar. Men många andra namn har i stället bytts bort med det främsta skälet att de varit alltför avvikande eller markerade. Problemen med uttal och stavning har återkommit i namnbytesansökningarna. Uttalade önskemål om ett ”svenskt namn” i stället för ett finskt eller samiskt kan i många fall ha haft anknytning till namnet som prestigemarkör. Namnens etniska markering kan i många fall ha bidragit till att namnen byttes bort.

Även i antagandet av samiskt markerade namn kan namnens prestige och status ha betydelse, om än inte i storsamhället utan i det samiska samhället. Många enskilda namn och släkter sammanknippas med hög status, och bara det att bära ett samiskt namn innebär att man visar sin tillhörighet till gruppen. Detta knyter naturligtvis an till namnet som identitets- och etnicitetsmarkör, både för namnbäraren själv och för andra, samer eller icke-samer. Namnens ideologiska funktion har haft betydelse i flera fall, eftersom användandet av samiska namn bidrar till ett synliggörande av gruppens existens. Samiskt markerade namn kan också ha koppling till individualisering, eftersom namnen ofta är ovanliga och särpräglade och därmed kan fungera som en typ av varumärke för sina bärare. Slutligen har namnens kulturarvsfunktion aktualiserats även här, eftersom själva bevarandet av ett namn har kunnat vara en del av orsaken till att det antas.

De tre delundersökningar jag har gjort skiljer sig från varandra vad gäller inriktning, material och metoder. Detta arbetssätt kan beskrivas som en typ av triangulering, dvs. att man använder sig av flera mätmetoder, ofta såväl kvantitativa som kvalitativa, för att ringa in ett forskningsfält (se Trost 2005 s. 16 f.). För att kunna beskriva olika aspekter av det samiska släktnamnsskicket i Sverige har jag använt både en namnkorpus, olika typer av arkivmaterial och intervjumaterial. De tre delundersökningarna kan sägas utgöra en triangulering också i fråga om sin tematik: den första beskriver det nutida namnskicket, den andra belyser delar av den utveckling som har lett till detta namnskick, och den tredje undersöker ett fenomen som kan tänkas påverka morgondagens namnskick.

9.3.2 Namnskickets förändring över tiden

I teorikapitlets avsnitt 4.2.5 har jag tagit upp Ivar Bjørklunds exemplifiering av hur ett identitetsskifte kan ske på tre generationer: den äldsta generationen

besitter alla samiska färdigheter, men uppfostrar sina barn så norskt de kan, mellangenerationen behärskar det samiska till viss del, men ser inget värde i kunskaperna, och den yngsta generationen saknar språket och har därför svårt att ta emot den äldsta generationens kulturförmedling. En annan möjlig utveckling tas upp av Thomas Hylland Eriksen i avsnitt 4.2.6, där de unga i stället gör ”allt som står i deras makt för att återuppliva de sedvänjor och traditioner som deras farföräldrar omedvetet följde och som deras föräldrar gjorde sitt bästa för att glömma” (Eriksen 1998 s. 160 f.).

Ett namnskick kan naturligtvis utvecklas efter båda dessa modeller: samiska namn kan väljas bort och försvinna, eller väljas bort och senare återupptas. Jag har många exempel i mitt äldre material på hur samisk- och finskspråkiga namn har bytts bort, men har i allmänhet inte möjlighet att följa den fortsatta utvecklingen av just dessa namn. I det senare materialet, framför allt i den tredje delundersökningen, finns flera exempel på hur samiska namn återupptas. I ett fall kan jag faktiskt belysa ett direkt samband mellan ett äldre och ett yngre namnbyte: i oktober 1933 byter två renskötande bröder bort sitt samiskspråkiga släktnamn mot en svenskspråkig nybildning. Nästan 68 år senare, i augusti 2001, återtas samma samiskspråkiga namn av ett barnbarn till en av bröderna. Detta följer alltså helt Eriksens modell för revitalisering: den yngsta generationen vill återuppta det den äldsta hade, men inte såg något värde i.

Även om materialet för mina undersökningar är för litet för att kunna ligga till grund för några statistiskt säkra slutsatser om namnskickets förändring över tiden, kan man ändå göra några generella iakttagelser. I kapitel 7 har vi sett att en relativt stor andel av de byten till nybildade namn som undersökts för perioden 1920–2004 har inneburit att icke-svenska släktnamn har bytts bort till förmån för svenskspråkiga namn. Under denna tid byttes ett samisk- eller finskspråkigt namn mot ett svenskspråkigt i en tredjedel av de undersökta bytena. Speciellt vanligt har det varit att finskspråkiga namn bytts bort. Under samma period har inget enda finskspråkigt namn antagits, och de samiskspråkiga namn som antas är ungefär hälften så många som de som byts bort. Man kan alltså konstatera att antalet finskspråkiga namn i den undersökta samiska gruppen har minskat väsentligt, och att även antalet samiskspråkiga namn har reducerats. För de samiskspråkiga namnens del blir det dock viss skillnad under den senare undersökningsperioden: 1920–1969 antas tre samiskspråkiga namn, medan 11 byts bort. Även under perioden 1970–2004 antas tre samiskspråkiga namn, men de samiskspråkiga namn som byts bort är inte fler än två. Materialet för den senare perioden omfattar bara 18 namnbyten (varav två fall, som jag inte har räknat in här, endast innebär stavningsändringar). Den begränsade omfattningen gör att varje enskilt fall får stort genomslag, men det tycks ändå som om de samiskspråkiga namnens tillbakagång har avtagit eller t.o.m. vänt. Detta skulle vara helt rimligt med tanke på hur den samiska kulturens ställning har förbättrats under undersökningsperioden. Under den tidigare perioden var det fler

samiskspråkiga namn som byttes bort än som antogs. Under den senare perioden ligger antalet bortbytta respektive antagna samiskspråkiga namn på ungefär samma nivå; om mitt lilla underlag är statistiskt rättvisande skulle det t.o.m. innebära att de samiskspråkiga namnen ökar.

Undersökningen i kapitel 7 gäller enbart byten till nybildade namn, men som vi har sett tycks de flesta antagna samiskspråkiga namnen ha varit i bruk redan tidigare, trots att de saknades i registren vid tiden för antagandet. Det kan alltså tyda på att den som vill anta ett samiskspråkiga namn är mer benägen att anta ett redan existerande namn än att nybilda ett. Det kan finnas flera skäl till detta, t.ex. strävan efter att tradera och bevara namnen som en del av kulturarvet, eller det faktum att ett välkänt samiskt släktnamn kan vara en starkare markering gentemot den egna gruppen än ett nybildat.

I kapitel 8 har jag specialstuderat antagandet av släktnamn som på något sätt är samiskt markerade. Dessa namnbyten omfattar antagandet både av nybildade och av redan registrerade namn. Även här dominerar namn som varit i bruk i någon form redan tidigare. Materialet till denna delundersökning är sentida: arkivmaterialet omfattar perioderna 1999–2008 och december 2009, och de intervjuade informanterna har bytt namn under sent 1900-tal eller tidigt 2000-tal. Eftersom de äldre undersökningarna, presenterade i kapitel 7, inte omfattar återupptagandet av redan registrerade namn kan jag heller inte göra någon jämförelse av hur denna typ av namnbyten fördelar sig över tiden. Man kan dock föreställa sig att återupptagande av samiskspråkiga eller på andra sätt samiskt markerade namn har ökat under senare tid. Detta skulle vara rimligt mot bakgrund av den samiska kulturens förbättrade ställning och den ökade acceptansen för icke svenskspråkiga namn. Som avsnitt 2.5 har visat har olika typer av symboler för samisk tillhörighet fått ökad användning i och med den samiska kulturens revitalisering, och släktnamn kan definitivt vara en av dessa symboler (se vidare diskussion i avsnitt 9.3.3 nedan).

Man kan också fundera över hur väl enskilda namnbyten i materialet speglar den rådande tidsandan vid tiden för bytet. I avsnitt 8.1.2 redovisas hur tre personer har förenklat ett dubbelt efternamn. I samtliga fall behåller bäraren den finskspråkiga delen av dubbelnamnet, och överger den del som består av ett svenskspråkigt namn respektive ett *-son*-namn. På detta sätt antas i de undersökta fallen namnen *Sevä* (av två personer) och *Wasara*. Båda dessa namn kan sägas vara samiskt markerade. Eftersom samma namn ingick i personernas efternamn redan före bytet är det inte fråga om namn som har valts på grund av särskilda egenskaper. Däremot kan man reflektera över att det är den mest markerade, finskspråkiga delen av namnen som bibehålls. Om dubbelnamnen hade förenklats under 1900-talets första hälft hade kanske valet blivit det omvända?

Ytterligare ett intressant exempel är att en av informanterna i avsnitt 8.3 berättar att det samiska släktnamnet antogs mycket för barnens skull. År 1968 anfördes precis samma skäl då ett finskspråkigt namn byttes mot ett

svenskspråkigt och de sökande motiverade detta med ”namnets utländska karaktär främst för barnen”. På 40 år kan alltså ett och samma argument få motsatt implikation: från att motivera att ett finskt namn byts mot ett svenskt namn, till att motivera att ett svenskt namn byts mot ett samiskt.

Även om bilden naturligtvis inte är entydig, kan man sammantaget konstatera att den samiska revitaliseringen tycks ha omfattat även namnskicket. Raija Sandström (1991 s. 152) skriver: ”På sistone har en del samer återtagit samiska släktnamn som tidigare funnits i deras släkt. Detta återspeglar i miniatyr en uppvärdering av minoritetsfolken och deras språk under de senaste decennierna.” Mina undersökningar kan alltså i stort bekräfta detta.

9.3.3 Drivkrafter för namnbyten

En stor del av mina undersökningar har behandlat släktnamnsbyten. Sådana är intressanta både för att de innebär ett brott mot släktnamnens förväntade ärftlighet och för att de visar hur namnbärarna själva har velat förändra sitt namn.

Det kan finnas många olika skäl att byta namn. Drivkrafterna kan med en enkel analys delas upp i antingen upplevda negativa egenskaper hos det namn man byter bort eller upplevda positiva egenskaper hos det namn man antar. Ofta samverkar förstås dessa båda sidor: man antar knappast ett namn man uppfattar som negativt även om man är missnöjd med det nuvarande namnet. Men olika drivkrafter kan dominera i olika typer av namnbyten.

Bland exemplen i avsnitt 4.3 finns flera fall som tar upp släktnamnsbyten, med varierande drivkrafter. Vi har sett hur personer har antagit samiskt markerade namn som ett led i sökandet efter sin samiskhet, eller som ett sätt att ta igen en ”förlorad barndom” utan kännedom om den egna samiska härkomsten. Andra har bytt bort etniskt markerade namn för att dölja sin egen etnicitet och ge barnen bättre sociala förutsättningar, för att svenska namn uppfattades ha högre prestige eller för att det tidigare namnet ständigt förvanskades. Vidare kan namn också fungera som nationella symboler. I de anförda exemplen har alltså många namnbyten genomförts på grund av att det tidigare namnet väckt negativa associationer, men i andra fall har det i stället varit det nya namnets positiva egenskaper som utgjort drivkraften.

De rådande samhällsförhållandena har stor betydelse för vilka namnbyten som genomförs. I mina undersökningar har många samer valt att byta bort samisk- eller finskspråkiga namn under en period då både samer och finsktalande grupper hade mycket låg status i det övriga samhället. Fördelarna med ett sådant namnbyte kan ha varit många: bättre bemötande i majoritetssamhället, bättre möjligheter för barnen att bli accepterade i skolan och bättre möjligheter att få arbete. Om ett namnbyte genomförs av sådana skäl kan det vara mindre viktigt vilket det nya namnet är, bara det är ett namn av ”rätt sort”. I dagens Sverige förekommer det att bl.a. utomeuropeiska invandrare antar nya svenskklingande efternamn på grund av de tidigare

namnen ger upphov till negativt bemötande. Vilket det nya namnet är kan i sådana fall ha mindre betydelse: det väsentliga är att de får byta bort det gamla namnet, och att det nya namnet är svenskt.[91] Liknande tankar kan ibland anas i mitt material. Det finns t.ex. ett namnbyte 1944 då de sökande, en familj med finskspråkigt namn, listar fem svenskspråkiga namn och mannen i familjen skriver: ”jag samtycker vilket namn utav dom här namnerna, ni än ger till oss”. Drivkraften för namnbytet är alltså inte ett specifikt namn man gärna vill bära, utan att man vill bära ett annat namn, och en annan typ av namn, än det man dittills haft.

Hos de tre informanter jag har intervjuat har det genomgående varit positiva egenskaper hos det nya namnet som utgjort drivkraften för namnbytet. De antagna samiskspråkiga namnen har bl.a. varit en del av ett återinträde, utgjort en etnisk och kulturell manifestation och hjälpt till att föra det samiska arvet vidare till de egna barnen.

Ett annat skäl som tar fasta på det antagna namnet är att man vill att just detta namn ska föras vidare. Detta aktualiserar att namnet är en del av kulturarvet: det finns ett värde i själva bevarandet, i att namnet inte ska gå förlorat. Kanske kan detta uppfattas som extra viktigt för de samiskspråkiga namnen, eftersom den samiska kulturen är en minoritetskultur och som sådan har en mer osäker ställning än den svenska. Flera av ansökningarna om att anta samiskspråkiga namn i avsnitt 8.1.3 motiveras på just detta sätt, t.ex. ”vill att namnet ska leva vidare” och ”vill bevara det samiska släktnamnet”. En av de informanter jag har intervjuat har också uttryckt att det känns roligt att få föra släktens namn vidare, så att så många som möjligt ska bära det även i framtiden.

Att man återupptar ett samiskspråkigt namn som burits av äldre släktingar behöver i och för sig inte betyda att man ser namnets språktillhörighet som central. Bytet kan lika gärna genomföras på grund av t.ex. en generell önskan om ett speciellt, särpräglat, spännande eller ovanligt namn (alltså ett motiv kopplat till t.ex. individualisering), eller en önskan att bevara ett namn som burits av äldre släktingar (ett motiv kopplat till släkttraditionen). Man kan tänka sig att namnets språktillhörighet är extra viktig för dem som själva nybildar ett samiskspråkigt namn. Som vi har sett i avsnitt 8.3.6 kan det i vissa fall uppfattas som viktigare att det antagna namnet är samiskspråkigt än att det har tradition inom den egna släkten.

I avsnitt 8.4.6 har vi sett att det också kan finnas politiska inslag i antagandet av samiskspråkiga namn. Genom att anta ett visst namn, eller ett namn av ett visst slag, kan man manifestera sin existens som grupp och hävda sin rätt att synas och bära just denna typ av namn. I avsnitt 2.5 diskuterades den samiska revitaliseringen och hur man velat framhålla de etniska symboler som tidigare dolts. Flera forskare har tagit upp hur etnopolitiska symboler tillmätts stor vikt. Det står helt klart att namn kan vara just en

[91] Muntlig uppgift från tjänsteman på PRV.

sådan etnopolitisk symbol. Som nämnts i 4.2.6 har både Anna-Riitta Lindgren (2000 s. 44) och Leena Huss (1999 s. 25) framhållit att språklig revitalisering ofta varit nära knuten till ideologiska rörelser. Detta gäller rimligen också den onomastiska revitaliseringen. Den ideologiska funktionen hos namn har stor betydelse i detta. Ett namnbyte kan alltså på så sätt bli den typ av kulturmanifestation som diskuterats i avsnitt 4.1.4. I avsnitt 4.3.4 finns exempel på hur namn kunnat fungera som nationella symboler. I detta finns samma drivkraft: en önskan att med hjälp av namnen visa omvärlden vem man är. Man kan dock inte sätta likhetstecken mellan de manifestationer som görs av en nation och dem som görs av en underordnad grupp, eftersom maktförhållandena skiljer de båda fallen åt. Även en liten nation har makt att bestämma över sig själv, medan en underordnad grupp ofta saknar just möjligheten till självbestämmande.

Att anta ett samiskspråkigt namn behöver emellertid inte göras som ett politiskt ställningstagande. Det kan finnas många andra, betydligt mindre laddade skäl. Det moderna samhällets ökade grad av individualisering, som har bidragit till att särpräglade och ”speciella” namn som gör namnbäraren unik har blivit populära hos befolkningen i stort (se Entzenberg 2006b, refererad i avsnitt 4.1.2), kan säkerligen också ha gynnat de samiska släktnamnen. Om det unika och särpräglade namnet dessutom har en vacker och exotisk klang kan kanske detta locka även den som inte identifierar sig själv, utan endast sina äldre släktingar, som same.

När man diskuterar namnbyten kan man lätt få intrycket att detta är något som var och varannan människa genomför. Det är förstås inte fallet. Även om Sverige uppvisar en internationellt sett mycket hög namnbytesaktivitet, är det vanligare att man bär samma namn hela livet (möjligen med undantag för giftasnamn) än att man byter namn. Som framhållits i avsnitt 4.4 finns en inbyggd kontinuitet i ett släktnamnssystem: det normala är att namnen traderas, inte att de byts ut. Det kan krävas ganska mycket för att ett namnbyte ska komma till stånd, just eftersom det samtidigt finns så starka bevarande krafter. Detta kan återigen jämföras med situationen för hotade språk, där medveten revitalisering ofta pågår parallellt med assimilation (Huss 1999 s. 24 f.). I fråga om släktnamnsskicket kan det finnas en motsvarande dubbelriktad process i fråga om dels ”namnskicksassimilation”, dvs. att markerade namn byts ut mot omarkerade, dels en revitalisering av de särpräglade namnen. Men samtidigt finns också en underliggande strävan efter ett bevarande. Detta skapar alltså ett spänningsfält med flera poler.

I teorikapitlets avsnitt 4.2.4 finns resonemang om olika typer av social information, t.ex. stigma- eller prestigesymboler. Detta kan också tillämpas på namn av olika slag. Om samisk etnicitet är stigmatiserad, är den som bär ett samiskt eller finskt namn diskrediterad i mötet med nya människor, dvs. namnet avslöjar omedelbart namnbärarens stigma. Ett neutralt namn kan i stället fungera som desidentifikator, alltså något som är avsett att förändra den sociala informationen i positiv riktning. Om man bär ett neutralt namn är

man vad namnet beträffar inte diskrediterad, utan i stället diskreditabel, dvs. den stigmatiserande egenskapen är inte omedelbart märkbar. Detta ger möjlighet att ”passera”, uppträda som om man inte omfattades av något stigma. Erving Goffman hävdar att alla som har haft möjlighet att passera har gjort det vid åtminstone något tillfälle, eftersom det är så stora fördelar förknippade med att anses ”normal”. Man kan också känna att man håller sig för god för att passera, och bestämma sig för att i stället stå för vem man är. Ett sätt att manifestera ett sådant ställningstagande kan vara att bära eller anta ett namn med tydlig samisk markering.

Christina Åhrén, refererad i avsnitt 4.3.1, skriver att ett bortbytt samiskt släktnamn kan ha inneburit en möjlighet att skapa band till andra människor, utan att initialt förknippas med de negativa särdrag som tillskrivits samer. Det samiska namnet utgör i dylika fall en stigmasymbol, medan det nya namnet i stället fungerar som en desidentifikator som kan ge namnbäraren möjlighet att passera. En sådan strategi står i rak motsättning till den av mina informanter som säger att hon tycker att det är ganska skönt att få frågan var namnet kommer ifrån, eftersom detta blir ett naturligt tillfälle att tala om att hon är same (avsnitt 8.3.4). I det fallet har informanten tagit ett beslut om att inte försöka passera, utan i stället vara öppen med sin etniska tillhörighet. Detta kan jämföras med Goffmans exempel på personer som bär t.ex. ett halsband i form av en davidsstjärna (avsnitt 4.2.4): man väljer att bära något som skulle kunna vara en stigmasymbol fullt synligt, och tar därmed avstånd från tanken på att passera. Att själv välja att vara öppen med en potentiell stigmasymbol är ett sätt att ta makt över situationen. Drivkraften skulle kunna jämföras med t.ex. hbt-rörelsens Pride-festival: i stället för att dölja det ”avvikande” och sitta och vara rädd för att bli avslöjad, tar man själv initiativet och bestämmer sig för att vara stolt över den man är. Valerie Alia, citerad i avsnitt 4.1.4, betonar just namnens betydelse i dylika processer när hon skriver att ”[t]aking control of naming is an important component of the process of assuming political power”.

Går det då att se några mönster i vilka som väljer att anta samiskspråkiga eller samiskt markerade namn? I avsnitt 7.4.2 konstaterades att landskapet Jämtland varit välrepresenterat när det gällde antagandet av samiskspråkiga namn i delundersökning 2. Detta kan bero på såväl gynnsamma lokala förhållanden som att ett namnbyte av ett visst slag kan inspirera andra att göra likadant. De tre informanter som intervjuats i delundersökning 3 representerar olika åldersgrupper och livsstilar. Eftersom ingen av dem är helt samisktalande, kan man konstatera att det inte behöver finnas något samband mellan språkkunskaper och antagandet av ett samiskspråkigt namn. Mina undersökningar visar att det inte är bara en viss typ av människor som antar samiskspråkiga namn, utan att olika åldrar, bakgrunder och livssituationer finns representerade.

9.3.4 Släktnamn som etniska markörer

Jonathan Friedman (1994 s. 87) framhåller att den lokala kulturen och identiteten ofta tas för given hos grupper som bara är svagt integrerade i ett större samhälle. Om en grupp däremot är välintegrerad är identiteten i större utsträckning beroende av ”a set of group symbols broadly defined as ethnic, anything from color to language to common descent to a set of shared cultural practices, objects or beliefs”. Thomas Hylland Eriksen (1998 s. 89) menar att social identitet generellt blir mer betydelsefull när den upplevs som hotad. Båda dessa företeelser talar för att etnisk identitet och etniska symboler borde vara viktiga för samer: den samiska kulturen har varit hårt trängd, och den samiska gruppen är välintegrerad i ett större samhälle.

Etniska markörer har presenterats ur ett teoretiskt perspektiv i avsnitt 4.2.3 och exemplifierats i avsnitt 4.3; dessutom har mina informanters syn på släktnamn som etniska markörer redovisats i avsnitt 8.3.6. Det står klart att personnamn är en central etnisk markör. Som vi har sett i föregående avsnitt kan just detta vara en drivkraft för att byta bort eller anta olika typer av namn. Men vilka slags namn är det då som kan fungera som markörer för samisk etnicitet? För det första är det förstås de samiskspråkiga namnen, som t.ex. *Kuoljok* och *Nutti*. Vidare finns namn med annan språktillhörighet, t.ex. svensk, som skiljer sig typologiskt från majoriteten svenskspråkiga namn. Exempel på sådana namn är t.ex. *Blind* och *Påve*. I vissa fall kan den typen av namn ursprungligen ha varit samiskspråkiga, men senare kommit att översättas till svenska (om detta, se avsnitt 3.5). Slutligen finns namn som varken är samiskspråkiga eller är typologiskt ovanliga, men som ändå kan vara en markör för samisk etnicitet. Ibland kan vissa namnleder vara samiskt markerade, men i andra fall uppvisar namnet i sig inga speciella kännetecken. Det senare fenomenet har diskuterats i avsnitt 4.2.3.1, där bl.a. ett exempel med namnet *Davis* togs upp: den som inte har kunskaper om lokalsamhället kanske antar att bäraren av namnet *Davis* är icke-maorier, medan andra genom namnet i stället får information om att namnbäraren tillhör maorigruppen Kai Tahu. Ett liknande samiskt exempel finns i en artikel i tidningen Norran (Stenberg 2010). Där berättas om en ung samisk kvinna som bytte efternamn och ”återtog sin mammas flicknamn, den samiska släktens signum”. Det släktnamn som beskrivs som den samiska släktens signum är *Stenvall*. Detta exempel visar att ett namn kan vara omarkerat i ett större sammanhang men lokalt ha en stark prägel av t.ex. viss etnicitet. Gränsen mot att namnet får sin markering enbart genom att sammanknippas med vissa personer är naturligtvis flytande.

Det är stora regionala skillnader i det samiska släktnamnsskicket. Detta framgår redan av genomgången av den tidigare forskningen i kapitel 3, och kartläggs sedan noggrant i min egen undersökning, presenterad i kapitel 6. Mot denna bakgrund är det rimligt att synen på namn av olika språktillhörighet varierar mellan olika områden. I mitt nordligaste undersökningsområde

är mer än hälften av materialets släktnamn samisk- eller finskspråkiga, och dessutom är de vanligaste svenskspråkiga namnen starkt samiskt markerade och kopplade till kända samiska släkter. Ett ”vanligt” svenskspråkigt namn som t.ex. *Lindberg* kan i en sådan samisk kontext vara markerat, eftersom det sticker ut som icke-samiskt. I sydligare områden, där både svenskspråkiga namn och *-son*-namn är vanliga, och där namnvariationen inom dessa kategorier dessutom är någorlunda stor, finns kanske också en större acceptans för att samer bär ”icke-samiska namn”. På så sätt kan det kanske vara viktigare att bära ”rätt” namn i norr än i söder: man kan tänka sig att den som heter *Lindberg* och gör anspråk på att vara same upplever skillnader i hur stor vikt man fäster vid namnet i olika områden. I avsnitt 8.3.6 har de intervjuade informanternas syn på släktnamn av olika slag tagits upp. Två av informanterna påpekar just att svenskspråkiga namn kan uppfattas som avvikande i vissa samiska sammanhang. Det är talande att ingen av dessa informanter kommer från Sápmis sydligare delar.

De ”icke-samiska” namnen, t.ex. omarkerade svenskspråkiga namn eller *-son*-namn, kan vara såväl ett resultat av äktenskap med icke-samer som namn som burits av den samiska släkten under lång tid. Litteraturgenomgången i kapitel 3 har visat att skandinaviska patronymika har använts under lång tid. I vissa fall kan ett samiskspråkigt tillnamn ha använts parallellt, men utan att nedtecknas i källorna (se Erik Solems uppgifter i avsnitt 3.4.2 om att samiska släktnamn har tagits upp i Kautokeinos domböcker, men inte i skattelistorna, och Gustav Hasselbrinks uppgift i avsnitt 3.1.3, om att ett visst samiskt släktnamn tycks ha varit i bruk hos samerna, men utan att nedtecknas i kyrkböckerna). Hur det samiska namnskicket har nedtecknats kan sannolikt ha varierat mellan olika områden. Prästerna, som ligger bakom noteringarna i kyrkböckerna, har haft stor makt över det som nu är forskningens källmaterial.

Icke-samiska giftasnamn är förstås en funktion av de samiska giftermålsmönstren. Som avsnitt 2.8 har visat har äktenskap mellan samer och svenskar blivit successivt vanligare under 1900-talet, vilket på ett naturligt sätt har påverkat det samiska släktnamnsbeståndet. Hur vanligt det är med äktenskap mellan samer och icke-samer kan variera mellan olika områden, liksom för övrigt också synen på dylika äktenskap.

Mikael Svonni (1996 s. 121 ff., citerad i avsnitt 4.2.3) menar att man kan se den etniska identiteten som ”a bundle of chains consisting of characteristics, patterns, knowledge, habits, etc.”. Det är alltså många olika drag som gemensamt konstituerar den etniska identiteten. Om en person uppfattas som same eller inte är likaledes en sammanvägning av flera parametrar. Som diskuterats i avsnitt 2.9 finns en inomsamisk etnicitetsproblematik, där bl.a. tidigare samepolitik kan ligga bakom att många har en känsla av utanförskap och ett behov att ”bevisa” sin etnicitet gentemot den egna gruppen. Icke-samers bristande insikter i att det finns många olika sätt att vara same (se av-

snitt 8.4.1) kan göra att många upplever att den samiska tillhörigheten ifrågasätts även av det omgivande majoritetssamhället.

De parametrar som ger signaler om etnisk tillhörighet kan vara t.ex. släktskap, modersmål, språkkunskaper, renskötselanknytning, namn eller samiska detaljer i klädseln. I sin etniska positionering kan man välja att betona de faktorer som visar att man passar in framför dem som ger motsatta signaler. Man kan också välja att försöka påverka någon parameter i önskad riktning. Många av dem, som t.ex. släktskap och modersmål, är omöjliga att förändra, men andra kan man lättare påverka. Genom att förändra några parametrar påverkar man även totalsumman, och därigenom kan man i viss mån ”kompensera” för det som inte går att förändra. Diskussionerna om ”samepoäng”, som tagits upp i avsnitt 4.2.3, har här stor relevans.

Namnet är en av de faktorer som går att förändra, men att byta namn är ett stort steg att ta. Medan t.ex. klädsel kan anpassas efter olika situationer är det egna namnet något som måste fungera i många skilda kontexter. I de allra flesta sammanhang talar man om vad man heter, vilket gör att namnet, något bildligt, kan sägas ha hög visibilitet (se avsnitt 4.2.4). Det skiljer sig därigenom från t.ex. samiska specialkunskaper, som man själv kan styra över när man visar och inte. Man kan besitta många etniska markörer och fortfarande ha möjligheten att ”passera” i det svenska samhället, men det förutsätter att samtliga markörer har låg visibilitet. Genom att anta ett samiskt namn har man indirekt avsagt sig möjligheten att passera. Namnet kan bidra till att man tar del i den etniska gemenskapen, men innebär också en utsatthet för negativt bemötande (se avsnitt 4.4).

Thomas Hylland Eriksen (1998 s. 107) har påpekat att en grupp som är maktlös ofta underkommunicerar sin särprägel, medan en grupp i överläge snarare tenderar att överkommunicera sin särart. Det är intressant att sätta detta i relation till att å ena sidan byta bort samiskt markerade namn, å andra sidan anta dem. Att byta bort ett etniskt markerat namn är ju ett tydligt sätt att underkommunicera sin etniska identitet eller tillhörighet, och detta har också i stor utsträckning gjorts under en period då samer har haft mycket liten makt i det övriga samhället. Även om dagens svenska samer på intet vis kan sägas vara i överläge, har förutsättningarna ändå förbättrats väsentligt. Kan man då säga att detta har lett till en överkommunikation av den samiska etniciteten? Att anta ett samiskspråkigt släktnamn kan visserligen vara att manifestera sin etniska tillhörighet, men ett namn fyller samtidigt så många andra funktioner. Att bära släktens namn är en drivkraft som är oberoende av etnisk tillhörighet, likaså att vilja ha ett namn som inte är alltför högfrekvent. De många faktorer som samverkar gör att man inte kan tala om namnskicket som en överkommunikation av den samiska tillhörigheten, även om det förvisso förekommer i andra sammanhang.

9.3.5 De ”utländska” inhemska namnen

Många svenskar ser sitt land som ursprungligen språkligt och etniskt homogent. Man hör inte sällan uttalandet att ”Sverige numera är flerspråkigt och mångkulturellt”, med innebörden att detta skulle vara en nyhet. Så är emellertid inte fallet. Etnisk och språklig diversifiering har funnits i Sverige i alla tider (se t.ex. L-G Larsson 2003 s. 59 f.). Men den vanliga synen på landet som ett etniskt homogent land har påverkat synen på vad som är ”svenskt” och inte. Detta märks bl.a. i synen på namn av olika språktillhörighet. I personnamnsdiskussionerna har inhemska men icke-svenska namn, t.ex. finskspråkiga, och verkligt utländska namn, t.ex. engelskspråkiga, länge dragits över samma kam. Det är mycket illustrativt att en svensk namnbok kan konstatera att ”[v]issa utländska namn fick bytas mot svenska. Det var då oftast fråga om samiska eller finska namn” (Brylla 2002 s. 81, diskuterad i avsnitt 1.3.2).

Mina undersökningar har visat att samisk- och finskspråkiga släktnamn har kunnat bytas bort utan motivering, trots att principen annars var att andra namn än *-son*-namn inte fick bytas bort utan skälig orsak (se avsnitt 7.4.5). I andra fall finns motiveringar som vittnar om att ett inhemskt namn betraktats som ”utländskt”. Så sent som 1984 byts ett finskspråkigt släktnamn i mitt material mot ett svenskspråkigt, med motiveringen ”[l]ider av mitt utl. namn, eftersom jag ej har utländskt påbrå”. Exemplet är intressant just för att det visar på motsättningen mellan att inte själv ha utländskt påbrå, men ändå kalla det inhemska släktnamnet för utländskt.

Det samiska folket är i minoritet i alla sina fyra länder. Om man hävdar att samiska namn är utländska i Sverige, innebär det att de skulle vara det överallt, eftersom det inte finns någon samisk stat där de skulle kunna utgöra en språklig och kulturell norm. För finskans del är situationen annorlunda, eftersom det ju finns en nation där finska är majoritetsspråk. Men om man argumenterar för att de finskspråkiga namnen är inhemska i Finland och utländska i Sverige, måste man med samma logik klassificera den finlandssvenska kulturen som utländsk i Finland. Det är som bekant inte fallet.

Flera av de mest frekventa finskspråkiga namnen i mitt material har få eller inga bärare i Finland. Det är alltså inte fråga om namn som har sin hemvist i Finland och kommit till Sverige genom inflyttning, utan om namn som hör hemma här. Namnens språktillhörighet råkar inte sammanfalla med majoritetsspråket, men det är likafullt fråga om inhemska namn.

9.4 Avhandlingens vetenskapliga bidrag

Min avhandling har två disciplinära hemvister. Den utgör det första större arbetet om samiskt personnamnsskick, och är därigenom en del av den samiska forskningen. Men avhandlingen tillhör samtidigt namnforskningen.

Genom det specifika innehållet belyser jag ett huvudsakligen nordligt minoritetsnamnskick, vilket bidrar till den allmänna kännedomen om landets släktnamnsbruk och enskilda namns uppkomst ur bl.a. binamn. På ett mer generellt plan har avhandlingen belyst förhållandet mellan personnamn, etnicitet och samhälle. Även om mina egna undersökningar behandlar samiska förhållanden är resonemangen ofta allmängiltiga och därigenom applicerbara även på andra områden.

Ett viktigt generellt bidrag är att jag har undersökt namnbyten som en helhetsprocess. Jag har inte begränsat mig till att kommentera de antagna namnen som språkliga element, utan också velat belysa omständigheterna runt ett namnbyte. Frågor som vilket namn som bars före bytet, hur många personer som bytte namn samtidigt, var dessa bodde och vilka yrken de hade har i möjligaste mån besvarats. Genom de genomförda intervjuerna har jag kunnat belysa enskilda namnbytares tankar och erfarenheter kring namn och namnbyten. På dessa sätt har jag försökt närma mig den stora, övergripande frågan om varför människor väljer att byta bort det släktnamn de ärvt.

Genom mina infallsvinklar har jag betonat namnens roll som sociala fenomen snarare än att behandla dem som enskilda språkliga enheter. Jag har diskuterat namns många olika funktioner, vad som relevantgörs i olika situationer och vilka avvägningar mellan olika intressen som kan behöva göras. Just namnbyten kan innebära att ett namn som fyller vissa funktioner ersätts av ett som fyller andra funktioner. Frågan om vilka funktioner som i olika perioder eller situationer har tillmätts störst betydelse är central, men naturligtvis omöjlig att ge ett definitivt svar på.

En konsekvens av ovanstående synsätt är att släktnamnens samverkan med det omgivande samhället har getts stor tyngd i mina undersökningar. Namn är centrala i all mänsklig interaktion, och det är därför naturligt att namnen påverkas av såväl namnbärarna själva som namnbrukarna runt omkring. I det här arbetet har jag velat visa att släktnamn inte bara traderas, utan är en följd av många sociala faktorer.

Avhandlingen har samhällsrelevans på flera sätt. Jag har i flera sammanhang påvisat vilka bemötanden etniskt markerade namn kan leda till, vilket har betydelse för många minoritetsgrupper, såväl genom historien som i det nutida samhället. Även idag byts etniskt markerade namn bort mot neutrala, svenskklingande namn. Detta medför ofta direkta fördelar för namnbärarna själva, men kan på ett större plan leda till en likriktning av namnskicket. Namnbytena kan innebära att särpräglade släktnamn med lång historia ersätts av nyfabricerade sammansättningar, som ofta saknar både lexikal betydelse och koppling till bärarens härkomst. Namn är ett kulturarv att vårda, men personnamn vårdas inte på museer eller i arkiv, utan först och främst i det dagliga bruket i samhället. Det är därför av yttersta vikt att de enskilda namnbärare som traderar och står upp för sina namn inte bemöts med fördomar och diskriminering som tack för att de för kulturarvet vidare.

En annan samhällsrelevant faktor är de psykologiska aspekter som aktualiseras genom namnbärarnas förhållande till sina namn. Det egna namnet är viktigt för bärarens välbefinnande. Som exemplen i avsnitt 4.3 har visat kan det ha stor betydelse att av något skäl inte kunna bära det namn man främst identifierar sig med, eller att ständigt få sitt namn ifrågasatt och förvanskat. Denna problematik återkommer i flera av de namnbyten jag har undersökt.

Slutligen är avhandlingen också ett bidrag till språkvården, eftersom namnen är en del av det övriga språket och namnvården således också en del av språkvården i stort. I detta sammanhang är myndigheternas hantering av icke-svenskspråkiga nybildningar, exemplifierat av namnet *Sparrok* i avsnitt 7.2.7, av stor vikt, liksom frågan om tillåtna bokstäver i personnamn, diskuterad i avsnitt 4.4.

9.5 Framtida forskningsuppgifter

Avsikten med detta arbete har varit att belysa flera sidor av det samiska släktnamnsskicket snarare än att djupstudera en liten del av det. Det motiveras bland annat av att det samiska personnamnsskicket hittills varit föga undersökt, och att det därför kan vara lämpligare att börja med en bred överblick än med en detaljstudie. Detta val innebär dock att vissa delar kunde ha vunnit på att studeras grundligare än vad jag här har haft möjlighet till. Många intressanta frågor har också lämnats helt utan beaktande.

Frågan om hur, var och när samer har börjat använda ärftliga släktnamn har behandlats endast genom referat av tidigare forskares arbeten. Ytterligare undersökningar av detta vore mycket intressanta och av central betydelse för den samiska personnamnsforskningen. Även i fråga om enskilda släktnamns ålder och etymologi har jag sammanställt och återgivit tidigare uppgifter, men inte gjort några egna undersökningar. Ytterligare studier av detta vore en angelägen uppgift.

De namnval man gör då man ingår äktenskap har inte belysts, mer än i de fall då paret väljer att i samband med vigseln återuppta ett äldre namn ur släkten eller bilda ett helt nytt namn. Men det vanligaste är trots allt att paret väljer ett av de namn som burits före äktenskapet. En systematisk studie av detta, gärna kombinerad med intervju- eller enkätundersökningar för att få veta mer om de grunder på vilka valet gjorts, skulle kunna kasta ljus över denna del av namnskicket. Att anta sin makes eller makas namn vid giftermål är ju också ett sätt att påverka vilket namn man bär, om än med mer begränsade valmöjligheter än då man nybildar ett namn.

Det folkbokföringsmaterial som redovisar antagande av efternamn som någon av föräldrarna bär eller har burit, eller efternamn man själv burit före ett giftermål, har i detta sammanhang undersökts för endast en månad. Det skulle vara intressant att göra en mer omfattande undersökning av detta material, kanske i synnerhet vad gäller antagandet av en förälders namn. Vid

återtagandet av ett namn man burit före ett giftermål inverkar förmodligen fler utomspråkliga faktorer, varför denna typ av byten kan vara av mindre intresse för namnens roll som etniska markörer.

En av informanterna i Vera Lifs undersökning, refererad i avsnitt 4.3.1, uppger att han på sin gravsten inte vill ha det svenska släktnamn familjen antagit, utan vad han kallar sitt ”riktiga namn”, dvs. det namn som burits före bytet. I mitt material har jag ett par fall då nybildade namn som antagits i början av undersökningsperioden senare byts bort. Med detta i åtanke vore det också intressant att göra en uppföljningsstudie av personer som tidigare bytt släktnamn, och kanske också deras efterkommande: Hur ser de i efterhand på namnbytet och på det gamla respektive det nya namnet? Skulle de kunna tänka sig att byta tillbaka?

9.6 Slutord

I anslutning till en pessimistisk framtidsvision för den samiska kulturen i Norge skriver Reidar Hirsti (1967 s. 16):

> Men alle samiske familienavn vil forsvinne lenge før den tid. Alt i dag skiftes de hurtig ut med velklingende norske person- og gårdsnavn, som oftest med en rent praktisk motivering.

Hirsti hade både rätt och fel. Visst har de samiska släktnamnen bytts bort, och ofta nog med just en praktisk motivering. Men försvunnit har de inte. Det finns inte heller något som tyder på att så kommer att ske. Den samiska kulturen har revitaliserats, och denna revitalisering har påverkat även det samiska namnskicket.

Vid Nordiska samerådets konferens i Gällivare 1971 antogs ett kulturpolitiskt program, vars inledningsord ofta citeras:

> Vi är samer och vi vill vara samer, utan att därför vara varken mer eller mindre än andra folk i världen. Vi är ett folk med ett eget bosättningsområde, ett eget språk och en egen kultur- och samhällsstruktur. Vi har under historiens lopp funnit vår bärgning i Sápmi, och vi äger en kultur som vi vill skall utvecklas och leva vidare.[92]

Den del av den samiska kulturen som har behandlats i den här avhandlingen är släktnamnen. De är av flera skilda slag. Det finns samiskspråkiga namn som traderats genom sekler, andra som dött ut och återupptagits, ytterligare andra som nybildats. Namnens historia är ofta lång och uppkomsten inte sällan höljd i dunkel. Många av dem har genom åren utelämnats ur källor eller rådbråkats och ibland vanställts av skrivare. De har hotats av försvensk-

[92] http://www.ajtte.com/?p=867 (2010-02-10).

ningen, de har stundom gömts undan när de tyngt sina bärare, men de har ofta också burits med stolthet. De finskspråkiga namnen vittnar om långvariga kontakter med finsk-ugriska brödrafolk. Namnen kan ha riksfinsk, norrbottensfinsk eller särsamisk utbredning, de kan vara bildade till binamn, gårdnamn eller andra ortnamnselement. Bland *-son*-namnen finns både vanliga och ovanliga namn. Vissa förekommer i hela landet, andra är nordliga; vissa har ärvts i generationer, andra är sentida bildningar. De övriga svenskspråkiga namnen är än mer mångskiftande. Vissa har lång samisk historia, andra är nykomlingar i den samiska namnfloran. Det finns giftasnamn, resultat av kulturkontakter över de etniska gränserna, och nybildningar som i vissa fall vittnar om de mörka åren då man dolde sin härkomst. Några namn har stark samisk markering, andra kan endast en kännare identifiera som samiska.

Tillsammans representerar mångfalden av namn både kulturmöten, exkludering, försvenskning och återupptagande av det tidigare gömda. Varje namn bär sitt vittnesbörd, och tillsammans speglar de det samiska folkets historia. Som en del av den samiska kulturen lever namnen vidare och förs nu över till nya generationer.

Ett namn talar om vem man är. Och alla ska kunna vara stolta över vilka de är.

Summary

This thesis explores surname patterns among the Sami community of Sweden. It is based on three component studies, covering the period 1920–2009. The first is a survey of the names and name types used by Sami in present-day Sweden, as indicated by the 2005 electoral register for the Swedish Sami Parliament. The surnames (family names) included in that register have been classified into four main linguistic categories: *Sami-language names*, *Finnish-language names*, *-son names* and *Swedish-language names other than -son names*. This study shows that the most commonly occurring category is Swedish-language names other than *-son* names, followed in descending order by *-son* names, Sami-language names and Finnish-language names. An investigation of regional differences shows that in northern parts of Sápmi the name stock differs significantly from that of the majority population, whereas in areas to the south and east it becomes more 'Swedish'. Sami features are found in all areas of Sápmi, however, with Sami-language names accounting for at least 8 per cent of the total. What is more, many of the names derived from Swedish and Finnish that occur can be said to be marked as Sami in character.

The second study deals with changes of name to newly formed surnames over the period 1920–2004, on the basis of archived applications to adopt names borne by Sami in Sweden today. A reference study of name changes in the population of the country as a whole shows that, in 95 per cent of the cases examined, a *-son* name was replaced with a newly created name derived from Swedish. In the Sami data, too, changes from a *-son* name to another Swedish-language name are commonest. In a third of the Sami name changes studied, however, a newly formed Swedish name took the place of a name derived from Sami or Finnish. A large number of ethnically marked names have thus been replaced with unmarked new names. Judging from the reasons stated in the applications, many name changers felt that Swedish speakers had difficulty pronouncing and spelling their names, or else they had an express wish to have a Swedish name.

The third study examines the adoption of surnames marked as Sami in character, above all during the period 1999–2009. This investigation consists of both archival studies and interviews with three Sami informants who have themselves assumed Sami-language surnames. The questions discussed with the informants included their views on Sami ethnicity, names as ethnic

markers, how their new names functioned in the majority society, and what reactions there had been to their change of name.

The first chapter of the thesis presents the background to and the aims and limits of the research undertaken. Here, I deal briefly with the emergence of hereditary surnames in Sweden and discuss questions of research ethics and my own role as a researcher. Chapter 2 is a background chapter, describing the social conditions of the Sami and how these may have influenced naming patterns. More recently, there has been a revitalisation of the once stigmatised Sami culture, resulting in greater use of various markers of Sami identity. Personal names may be one such marker. However, as Sami ethnicity still entails vulnerability in the majority community, a Sami name also exposes the bearer to a risk of negative attitudes and treatment on account of his or her ethnic background. Earlier Swedish policy towards the Sami, which involved segregating certain Sami groups but seeking to assimilate others, has created a complex ethnicity issue which could in turn have implications for the name stock.

In Chapter 3, I review earlier research on Sami surnames, hereditary and non-hereditary. The survey is not confined to Sweden, but includes work relating to other parts of Sápmi as well. The chapter begins by discussing questions of source criticism. This is followed by research findings on such phenomena as patro- and metronymics and descriptive bynames. Although names of these kinds are not hereditary per se, many of today's family names have their origins in such naming systems. In certain Sami areas at least, hereditary surnames seem to have been used remarkably early, a fact which several scholars have discussed. Some see the use of family names as a result of outside influence, while others believe there to have been a pre-existing indigenous system of hereditary surnames among the Sami.

Chapter 4 presents the theoretical approach of the study, which focuses on the different functions of names, on the one hand, and issues of identity and ethnicity, on the other. Ethnic markers are a central concept here, and I also examine what types of personal names can serve as such markers. Apart from a theoretical discussion, this chapter includes examples of how name and ethnicity can interact for the name bearer, for his or her ethnic group and for the surrounding society.

In Chapter 5, I give an account of the data and methods used. Available information relating specifically to the Sami name stock is limited, a state of affairs that is discussed and problematised. This chapter also includes certain general methodological discussions, for instance concerning the problems arising from different categorisations of names.

Chapters 6–8 are results chapters, presenting the three studies. The final chapter, Chapter 9, contains a short summary of the thesis and looks back at the chosen focus, data, methods and theoretical approach. Here, I discuss my results in the light of the theory and background described; the thesis's contribution to knowledge and its societal relevance; and possible topics for

future research. Finally, the thesis includes an appendix listing, above all, Sami- and Finnish-language surnames, with literature references regarding their meanings and origins.

In the present work, I have emphasised the links between name, identity and ethnicity, and in particular the role of personal names as ethnic markers. The latter can manifest itself in several ways. A Sami name may be a marker of belonging within the Sami community, but at the same time a hindrance in the majority society. An unmarked Swedish name may have practical advantages, but on the other hand it lacks a visible connection with the Sami community.

I have attempted to shed light on names as a social phenomenon. Surnames are not simply handed down, they are also influenced by the surrounding society and the name bearers themselves. Changes of name have been an important focus of my investigations, and as far as possible I have studied them as a single, overall process. Rather than merely commenting on the linguistic form of the newly created names, as many earlier studies of name changes have done, I have also taken into account what names they replaced, how many individuals changed their names together, where the name changers lived and what their occupations were.

My results suggest a shift over time: as the position of the Sami people has improved, Sami names seem to have been retained to a greater extent. Many earlier changes of name occurred because the bearers' original names had involved disadvantages in the majority society. This phenomenon remains relevant in today's society, when non-Swedish names are replaced with Swedish ones, chiefly for practical reasons. Although name changes of this kind often have advantages for the individual, at a higher level they may erode the diversity of the name stock and result in a loss of the cultural heritage which the names represent.

Engelsk översättning av Martin Naylor

Tjoahkkájgäsos

Dát dåktårbarggo giehtadallá Svieriga sámij máddonammadábev. Guoradallam gåbttjå ájggegávdav 1920–2009 ja le juogadum gålmå oassáj. Vuostasj oasse l kárttim dajs namájs ja nammatjerdajs ma aneduvvi sámijs dálásj Svierigin, nåv gåk tjáledum Svieriga sámedikke jienastimlågon jages 2005. Dá máddonamá li juogadum gielalattjat nielje oajvvetjärddáj *sámegielak namá*, *suomagielak namá*, -son-*namá* ja *dárogielak namá ietján gå* -son-*namá*. Guoradallam vuoset dábálattjamus tjärdda l dárogielak namá ietján gå -*son*-namá, ja de uhttsániddje vuoro milta –*son*-namá, sámegielak namá ja suomagielak namá. Guoradallam nammadábij dajvak ärádusájs vuoset nammadáhpe Sámeednama nuortasj dáfojn buorre märráj ärrán ienepláhkoálmmuga nammadábes, ja nammadáhpe sjaddá ienebut ”dárron” oarjásj ja lulusj dáfojn. Gájkka Sámeednama dáfojn li vuojnunagi gåjt sáme dåbddomerka, binnemusát 8 % sámegielak namájs. Dasi lassen máhttá javllat moadda dájs dáro- ja suomagielak namájs li sáme mierkkidum.

Nubbe oasse guoradallamis giehtadallá målssomijt ådådagádum máddonamájda 1920–2004, ja man vuodon la vuorkkidum målssomåtsålvisá namájda ma li sámijn dálla Svierigin. Referänssaguoradallam ålles álmmuga nammamålssomijs vuoset ulmutja li målssum -*son*-namájt ådådagádum dárogielak namájda 95 % guoradaládum ássjijs. Aj sáme materiálan la målssom -*son*-namájs dárogielak namájda dábálattjamus. Gålmadisán guoradaládum sáme nammamålssomijs li gis sáme- jali suomagielak namá målsodum ådådagádum dárogielak namájda. Mierkki stuorra låhko etnalattjat mierkkidum namájs la målsodum merkadis ådådagádum namájda. Tjielggidusá ma li åtsålvisájn vuosedi moattes li vásedam dárogielagijda l årrum vájvve jiednadit ja stávit namájt, jali åhttse li tjielggasit sihtam dáro namáv.

Goalmát oasse guoradallamis guorat välldemijt sáme mierkkidum máddonamájs åvdemusát jagijn 1999–2009. Dán guoradallama vuodon li arkijvvaåtsådallama, ja gatjádallama gålmåjn sáme diedediddjijn gudi ietja li välldám sámegielak máddonamájt. Ságastallamijn diedediddjij bajeduváj i.s. vuojnno sáme etnisitejta birra, namá etnalasj märkkan, gåk namá doajmmi ienepláhkosebrudagán ja makkir dávástusájt nammamålssom la bajedam.

Dåktårbargo vuostasj kapihttalin duohke, ulmme ja ráddjima åvddåjbuvteduvvi. Mån oanegattjat giehtadaláv máddonamáj åvddånimev Svierigin ja ságastav åtsådimetijka birra ja iehtjam anburge birra åtsådiddjen. Nubbe kapihtal la duohkekapihtal manna li diedo sáme sebrudakvidjurij birra ja gåk da li soajttám bájnnet nammadábev. Åvdebut årrum stigmatiseridum de

sáme kultuvrra l dal älläduvvam, ja dassta gájklágásj adnem sáme merkajs la lassánam. Ulmutjij namá máhtti árrot akta dajs merkajs. Mavas gå sáme etnisitäjtta ájn mierkki åttjudallam ieneplåhkosebrudagán, de sáme namma soajttá buktet ulmusj nievret duostoduvvá etnalasj gulluvasjvuoda diehti. Åvdep svieriga sámepolitijkka, gå sieradin muhtem sáme juohkusijt ja sihtin assimilerit iehtjádijt, la buktám etnisitäjttavuorrádisvuodav mij aj soajttá bájnnet nammadábev.

Goalmát kapihttalin mån giehtadaláv åvdep åtsådimijt sáme duoddenammadábe birra. Dán aktavuodan mån iv la dåssjå val diedojt Svierigis åvddåjbuktám, ájnat aj diedojt ietjá guovlojs Sámeednamin. Kapihtal álggá ságastallamijn gálldokritijka birra. Dan maŋŋela åvddåjbuvteduvvi diedo i.s. patronymikåvnåj birra (namá äjgádij milta) ja gåvvididdje lijggenamáj birra. Vájku dal dákkir namájt ij árbbi, de moadda udnásj máddonamájs båhti dakkir nammavuogádagájs. Árbbidahkes máddonamá vuojnnet li aneduvvam viehka árrat edasik muhtem sáme guovlojn, man birra moadda åtsådiddje ságastalli. Muhtema gähttji máddonammaadnemav båhtusin bájnatjimes ålggolis, ja iehtjáda gis adni juo åvddåla l gávnnum ieme sáme máddonammavuogádahka.

Nälját kapihtal giehtadallá teorehtalasj vuodojt, maj däddo l namáj umasse dåjma, ja gatjálvisá identitejta ja etnisitejta birra. Etnalasj merka de l guovddelis ihtanis, ja mån ságastaláv aj dan birra ma tjerdajt ulmutjij namájs máhtti doajmmat etnalasj märkkan. Ietján gå teorehtalasj ságastallama de kapihttalin li aj buojkulvisá gåk namma ja etnisitäjtta máhtti aktisattjat doajmmat nammaguoddáj iesj, ietjas etnalasj juohkusij ja birástiddje sebrudahkaj.

Vidát kapihttalin mån tjielggiv dajt materiálajt ja barggamvuogijt majt lav adnám. Máhttelisvuoda gávnnat diedojt jur sáme nammadábe birra li gártje, man birra ságastuvvá ja mij vuorrádisláhkáj åvddåjbuvteduvvá. Kapihttalin li aj muhtem gájkkásasj ságastallama barggamvuogij hárráj, i.s. vájvij birra umasslágásj nammatjerdajt tjuolldet.

Gudát–gávtsát kapihttala li boadoskapihttala, majn dá gålmmå guoradallama tjielggiduvvi. Avtsát kapihttalin, majna dåktårbarggo häjttá, li oanegis tjoahkkájgäsos dåktårbargos ja ruoptusgähttjam välljimij suorges, materiálajs ja barggamvuogijs ja aj teorehtalasj vuodojs. Mån ságastaláv muv båhtusij birra dan vuodo milta manna l teoriddja ja duohke, dåktårbargo diedalasj lasádus ja ájnasvuohta sebrudahkaj, ja boahtteájggásasj åtsådimbargo jåhkádissan dahkat. Dåktårbargo gietjen la duoddetjála girjálasjvuohtadiedoj åvdemusát sáme- ja suomagielak máddonamáj birra ja daj merkadusá jali álgo.

Bargon mån lav dättov biedjam tjanádusájda namá, identitejta ja etnisitejta gaskan, åvdemusát ulmutjij namáj anburgge etnalasj märkkan. Dát máhttá boahtet vuojnnusij moatteláhkáj. Sáme namma máhttá árrot märkkan gulluvasjvuohtaj sáme sebrudagán, valla aj hieredussan ieneplåhkosebru-

dagán. Mierkadis dáro namma máhttá buktet gávnas ávkijt, valla mierkki aj namán ij la diehttelis tjanos sáme sebrudahkaj.

Mån lav sihtam namájt vuojnnusij buktet sosiálalasj ihtanissan. Máddonamá e dåssjå val árbbiduvá buolvas buolvvaj, ájnat aj bájnnuji birástiddje sebrudagás ja aj nammaguoddijs ietja. Nammamålssoma li årrum ájnas oasse muv guoradallamijs, ja dan diehti mån lav nåv guhkás gå máhttelis guoradallam nammamålssomijt ållesvuohtaprosässan. Ienni gå, nåv gåk moatten åvdep nammamålssomguoradallamin, dåssjå val tjielggit ådådagádum namáj gielalasj hámijt, de mån lav aj gähttjam majt namájt li målssum, galles målssun namájt aktisattjat, gånnå nammamålsso årrun ja makkir virge siján lidjin.

Guoradallamij båhtusa vuosedi ietjájduvvamav ájge milta: dade milta gå sáme álmmuga sajádahka l buorránam, de vuojnnet aj li anedam sáme namájt dájvvábut. Moadda åvdep nammamålssomijs li tjadádum dan diehti gå namá li buktám nievrijt ieneplåhkosebrudagán. Dát ihtanis la ájggeguovddelis aj udnásj sebrudagán, gå ij-dáro namá målsoduvvi dáro namájda åvdemusát ávkalasj árij diehti. Vájku dal dákkir målssom buktá ávkijt aktugattjaj, de ietjá mieren máhttá mierkkit nammadáhpe váneduvvá ja kultuvrraárbbe mav namá dahki láhppu.

Lulesamisk översättning av Ann Christin Skoglund

Čoahkkáigeassu

Dán barggus mon meannudan goargovieruid ruoŧabeali sámiid gaskkas. Áigodat guorahallamis lea jagiid 1920–2009 gaskkas ja das leat golbma oasi. Vuosttaš oasis lean gárten dain namaid ja nammahámiid mat leat geavahusas dálá Ruoŧas, nugo dat boahtá ovdan jagi 2005 jienasteaddjilisttus ruoŧa Sámedikkis. Namat mat gávdnojit leat gielalaččat juhkkojuvvon njealji váldojoavkkuide *sámegielat namat, suomagielat namat*, -son-*goarggut* ja *ruoŧagielat namat main eai leat* -son-*goarggut*. Guorahallan vuoseha ahte dábáleamos joavku lea ruoŧagielat namat main ii leat -*son*-namma. Das maŋŋil leat namat -*son*-geažohusaiguin, sámegielat namat ja dasto suomagielat namat. Guorahallan nammavieruid guovllulaš earohusain vuoseha ahte nammavierut nuortaosiin Sámis buori muddui leat earálágánat go dat mat leat eanetlogu álbmoga gaskkas. Ja nammavierut šaddet eanet ”ruoŧelažžan” oarjelis ja lullelis. Visot guovlluin Sámis lea goit sámi hámit, unnimus 8 % dain leat sámegielat namat. Dasa lassin oaidná ahte ollu dain ruoŧagielat ja suomagielat namain leat sámi mearkkat.

Nubbe oassi guorahallamis meannuda molsuma ođasmahtti goargguide jagiid 1920–2004 gaskkas, das vuolggán vurkejuvvon ohcamušain goargumolsumiidda mat otná sápmelaččain leat. Refereansaguorahallan dain goargumolsumiin mat leamaš olles álbmogis vuoseha ahte dat geat lea molsun guorggus *son*-namas ođđasit ráhkaduvvon ruoŧagielat goargguide lea 95 % guorahallon namain. Maiddái sámi materialas lea molsun -*son*-goarggus ruoŧagielat goargguide dábáleamos. Goalmmátoasis dain guorahallon goargumolsumiin leat sámi- ja suomagielat goarggut molsojuvvon ođđasit ráhkaduvvon ruoŧagielat goargguide. Dát buktá mielddis ahte stuorra oassi namain main leat mearkkat leat lonohuvvon mearkakeahttes ođđasit ráhkaduvvon goargguid vuostá. Dat ákkastallamat mat leat ohcamušain vuosehit ahte ollusat leat vásihan ahte ruoŧagielagiin leamaš váttis dadjat ja čállit goargguid, dahje ahte ohccit čielgasit leat sávvan ožžut ruoŧelaš goarggu.

Goalmmát oasseguorahallan suokkarda váldima goargguid main lea sámi mearka, erenoamážit jagiid 1999–2009 gaskkas. Dát lea dahkkon vuorkkáid dutkama bokte, golmma sámi informantta jearhallamiid bokte guđet ieža leat váldán sámegielat goargguid. Ságastallamiin informanttaiguin leat fáttat ea ea oaidnu sámi etnisiteahtas, namma etnálaš mearkan, got namma doaibma eanetlogu servodagas ja movt earát lea atnán goarggu molsumis.

Barggu vuosttaš oasis buvttán duogáža, ulbmila ja rádjemiid ovdán. Oanehaččat čilgen man láhkái goarggut lea ovdánan Ruotas ja digáštalan dutkama etihka ja mu iežan roalla dutkin. Nubbe gáhppal lea duogášgáhppal mas leat dieđut sámi servodatdiliid birra ja man láhkái dat leš váikkuhan nammavieruide. Sámi kultuvra leamaš stigmatiserejuvvon muhto dasto lea dál ealáskan. Dát lea dagahan ahte iešguđet lágan sámi mearkkaid geavaheapmi lea lassánan. Olbmo namma veadjá leat okta dakkár mearkkain. Muhto go sámi etnisiteahta ain odne dagaha ahte gárttat hearkkes dillái eanetlogu servodagas, de máhttá geavvat nu ahte sámi namma buktá mielddis negatiivalaš meannudeami etnihkalaš gullevašvuođa dihte. Ovdalaš ruota samepolitihka, dalle go sirrejedje muhton joavkkuid sámiin ja geahčča-ledje assimileret earáid lea dagahan etnihkalaš váttisvuođaid mat maiddái máhttet váikkuhit nammadanvieruide.

Goalmmát gáhppalis čálán ovdalaš dutkamušaid nammadanvieruid birra. Dán oktavuođas in leat rádjen iežan Ruttii, muhto lean váldán mielde dieđuid eará guovlluin Sámis. Gáhppala álggus lean digaštallan gáldo-kritihka birra. Das maŋŋil čálán ea ea parentonymika (namuheapmi vánhemiid mielde) birra ja liigenamaid hámi mielde. Vaikko dakkár namat eai čuovu sogaid leat ollu goarggut álgu vuolgán dakkár nammavuogádagas. Árbegoarggut orrot geavahuvvon oalle árrat, goitge muhton guovlluin Sámis. Dan birra čállet máŋga dutki. Muhtumat árvvoštallet goargogeava-heami boađusin olggut váikkuhusain, ja earát fas jurddašit ahte lea juo gávdnon sámi goargovuogádagas.

Njealját gáhppalis gieđahalan daid teorehtálaš vuolggasajiid ja vuolggán namaid iešguđet doaimmain, ja gažaldagain identiteahta ja etnisiteahta birra. Etnihkalaš mearkkat gártet dasto guovddáš duohpágin ja mon maid diga-štalan dan birra ahte makkár namat máhttet doaibmat etnihkalaš mearkan. Earret daid teorehtálaš sagaid gáhppalis maiddái gávdnojit ovdamearkkat man láhkái namma ja etnisiteahta čuhcet nammaguoddái, etnihkalaš jovkui ja servodahkii mii lea sin birra.

Viđat gáhppalis mon čilgen makkár ávdnasiid ja bargovugiid lean geava-han. Vejolašvuođat gávdnat dieđuid sami goargovieruid birra eai leat nu valjit, dan birra digaštallo ja problematiserejuvvo. Gáhppalis leat maiddái muhton viidát metodologalaš digaštallamat, ea ea makkár váttisvuođat leat iešguđet lágan goargojuohkinvugiin.

Gáhpplat 6–8 leat boađusgáhppalagat gos golbma guorahallama čilge-juvvojit. Loahpalaš gáhppal, 9, sisdoallá oanehis čoahkkáigeasu dan barggus ja geahčan maŋos bargoguovllu válljemii, ávdnasiid ja bargovugiid válljemii ja teorehtalaš vuolggabáikkiide. Teoria ja duogáža čuovggas digástalan iehčan bohtosa, barggu dieđalaš árvvu ja deatálašvuođa servodahkii ja vejolaš dutkandoaimmaid boahttevašvuođas. Barggu loahpas lea appendix gos lea girjjálašvuođa listtu erenoamážit sámi- ja suomagielat goargguid deatálašvuođa ja vuolginsajis.

Barggustan lea deattuhan movt namma, identiteahta ja etnisiteahta gullet oktii, erenoamážit makkár roalla olbmo namas lea etnihkalaš mearkan. Dát máhttá boahtit ovdán máŋgga ládje. Sámi namma máhttá lea gullevašvuođa mearka sámi servodagas, muhto seammás maiddái doaibmat hehttehussan eanetlogu servodagas. Mearkakeahttes ruoŧa namma máhttá addit geavatlaš ovdamuniid, muhto nuppi dáfus das váilu diehttelas čanastus sámi servodahkii.

Lean maiddái háliidan govahallat namaid sosialalaš oassin. Goarggut eai dušše geardduhuvvo, muhto servodat mii lea birra ja nammaguoddit ieža váikkuhit dasa. Nammamolsun leamaš deaŧálaš oassi mu guorahallamis, ja dás lean, nu guhkás go vejolaš, guorahallan nammamolsuma ollislaš proseassas. Dan sadjái go dušše kommenteret, nugo ollusat nammamolsundutkamušain leat dahkan, daid ođđasit ráhkaduvvon gielalaš hámi, mon lea maiddái gidden fuomášumi dasa makkár namaid leat váldán eret, man ollusat geat oktasaččat molsu nama, gos dat geat molsu nama orru ja makkár barggut sis ledje.

Guorahallama boađus čájeha ahte leat leamaš rievdadusat áiggiid mielde: dan mielde go sámi álbmoga dilli lea buorránan de orrut sámi goarggut bisuhuvvon eanet. Ollu dain ovdalaš goargumolsumat leat dahkkon danin go namas leat leamaš baháš bealit stuorra servodaga siste. Dát lea áigeguovdil maiddái otná servodagas, go eahpe-ruoŧelaš namat molsojuvvojit eret gelbbolaš sivaid dihte. Vaikko dán lágáš molsumat buktet buriid beliid ovttaskas olbmui dat máhttet, bajit dásis, dagahit ahte goarguvieruid riggodat njárbu ja dat kulturárbi mii namain lea jávká.

Nordsamisk översättning av John Erling Utsi

Appendix: Litteraturuppgifter om enskilda släktnamn

Hvad angick honom dessa namn,
som han aldrig förr hade hört?

Hjalmar Söderberg: Den allvarsamma leken (1912)

I detta appendix återges litteraturuppgifter om enskilda namn, t.ex. rörande uppkomst, utbredning eller betydelse. Jag har inte gjort egna tolkningar eller värderingar av uppgifterna, inte heller några försök att reda ut de olika källornas inbördes förhållanden. Sammanställningens syfte är dels att fungera som bibliografi eller uppslagsbok för den som undrar över ett visst namn, dels att kunna ligga till grund för vidare undersökningar kring enskilda namn. Vissa av de namn som tas upp förekommer i mitt material, andra inte. Jag har valt att begränsa mig till namn som i dagsläget har bärare i antingen Sverige, Norge eller Finland. Förteckningen gör inga som helst anspråk på fullständighet eller konsekvens vad gäller urvalet av namn och uppgifter.

I uppgifterna om antal bärare ingår inte bara samer, utan hela befolkningen i de respektive länderna. Vissa av namnen förekommer främst hos samer, medan andra namn kan ha många icke-samiska bärare. I antalet bärare kan naturligtvis också ingå bärare av namn som råkar sammanfalla med dem jag tar upp, men som har annan språktillhörighet (se diskussion om detta i avsnitt 5.1.2.3). Ett exempel är namnet *Stokke*, som tas upp av Ernst Manker (1968 s. 86) som ett exempel på äldre samiska släktnamn i Ståkke sameby. Namnet har 43 bärare i Sverige, men dessutom 2 484 bärare i Norge, där *Stokke* är vanligt som gårdnamn (Veka 2001 s. 404). Att göra skillnad på samiska och icke-samiska bärare har i detta sammanhang inte varit möjligt. Den som vill veta mer om den regionala fördelningen av enskilda namn i Norge och Finland hänvisas till Veka 2001 respektive Pöyhönen 1998 och 2003.

Alla namnfrekvenssökningar är gjorda via Statistiska centralbyrån (Sverige), Statistisk sentralbyrå (Norge) respektive Väestörekisterikeskus/Befolkningsregistercentralen (Finland). Namnstatistiken gäller för Sveriges del den 31 december 2009 och för Norges den 1 januari 2010 (personer folkbokförda i respektive land dessa datum). Det angivna antalet namnbärare i Finland är de som fanns registrerade i Finlands befolkningsdatasystem som ”nuvarande namn” (till skillnad från ”tidigare namn” och ”avlidna”) i juni 2010. Ett

streck (–) betyder för Sveriges del att bärare saknas, för Norges del att det finns högst 3 bärare (dvs. 0, 1, 2 eller 3) och för Finlands att namnet saknas i befolkningsdatasystemet.[93] I möjligaste mån redovisar jag antalet bärare också för olika stavningsvarianter. Ibland tar jag upp även möjliga stavningar som saknar registrerade bärare i de tre aktuella länderna.

Termen *gårdsnamn* kan användas om både personbetecknande namn, som *Dåpp* i *Dåpp Inger*, och bebyggelsebetecknande namn (som också kan kallas *gårdnamn*) (I. Larsson 1995 s. 14). I den litteratur jag har använt används termen *gårdsnamn* ofta om släktnamn bildade till namn på gårdar. Jag har valt att använda samma beteckning i min sammanställning.

Abril

Sv 4, No –, Fi 5
Tas upp av Grundström (1952 s. 1585): Jokkmokk, obekant betydelse, uppges vara utdött.

Aikio

Sv 122, No 72, Fi 821
Ur det enaresamiska förnamnet *Äigee* < *äigi* 'tid' (Aikio 1992 s. 66). Nordsamiskt *Áikio*, av mansnamn avlett av *áigi* 'tid', som binamn i betydelsen 'långsam person'.

Aira

Sv 30, No 6, Fi 10
Tas upp av Grundström (1952 s. 1585): Jokkmokk, obekant betydelse.

Alainentalo

Sv 18, No –, Fi < 5
Fi. *alainen talo* = *alempi talo, alatalo* 'den nedre gården', ofta jämfört med en annan gård vid en älvs övre lopp e.dyl. (Sandström 1991 s. 130).

Allas

Sv 22, No –, Fi 51
Pellijeff (1996) anför det finska *allas* 'tråg, bassäng' (fi. *allas* 'bassäng, vask, tvättställ, reservoar; syneklis, sedimentationsbäcken'). Marainen (1997b s. 1) hänvisar i stället till en uppgift från Itkonen, att namnet *Allas* har sitt ursprung i det finska ordet *alla* 'under' (referens till uppgiften saknas, men i Marainens litteraturlista finns I. Itkonen 1914 och T. I. Itkonen 1948).

[93] I fråga om den finländska namnstatistiken är det alltså skillnad mellan att ett visst namn saknas i befolkningsdatasystemet (vilket anges med "–") och att det finns i databasen men saknar levande bärare (vilket anges med "0").

Anti

Sv 9, No 265, Fi < 5 (*Anthi* Sv och Fi –, No 41)

Steen (1975 s. 31) hänvisar direkt till mansnamnet *Anders*, Veka (2001 s. 41) och Solbakk (2001 s. 179) går via det samiska mansnamnet *Ánte*, som i sin tur är en form av *Anders*. Som stavningsvariant till *Anti* tar Solbakk (a.st.) upp *Anthi*.

Auna

Sv 2, No –, Fi 8

Tas upp av Grundström (1952 s. 1585): Jokkmokk, obekant betydelse.

Baal

Se *Bål*.

Baer

Sv 72, No 16, Fi 39; *Bær* No 34 (*Bär* Sv 21, Fi 49)

Av mansnamnet *Per* (Paine 1957 s. 247, Steen 1975 s. 31, Veka 2001 s. 83). Marainen (1997b s. 325) menar att det samiska personnamnet *Biera* för *Per* har givit upphov till släktnamnet *Baer*.

Bals

Sv 8, No 96, Fi < 5

Mériot (1980 s. 207), Marainen (1997b s. 2) och Veka (2001 s. 49) anför det nordsamiska *balsa* 'pals, palstuva'. T. I. Itkonen (1948 s. 514) menar i stället att släktnamnet har sitt ursprung i ortnamnet *Balsfjord*. Släktnamnet känt i Finnmark från tiden 1741–1755, familjen ursprungligen finsk (Mériot a.st.). saN *balsa* 'pals, palstuva; tuva'.

Balto

Se *Paltto*.

Banne

Sv och Fi –, No 35 (*Panni* Sv 12, No –, Fi < 5; *Panne* Sv och No –, Fi 0; *Banni* Sv, No och Fi –)

Panne/*Panni*/*Banne* kommer av det nordsamiska *bánne* 'en riktig karl, en rejäl karl', av saN *bárdni* 'son, pojke' (Solbakk 2001 s. 239, Veka 2001 s. 51). (*Bárdni* är i sin tur ett lån från det skandinaviska *barn*.) Solbakk (a.st.) uppger att *Panne* har använts som mansnamn på 1550- och 1560-talen, och som släktnamn i Tanadalen sedan 1690-talet.

Baukop

Sv –, No 9, Fi –

Solbakk (2001 s. 270) uppger att släktnamnet *Baukop* har samband med ortnamnet *Beavgohppi* i Porsanger, som förkortats till *Baukop*.

Biti

Sv –, No 55, Fi –

Enligt Solbakk (2001 s. 442) har släktnamnet *Biti* troligen samband med ortnamnet *Biittejávri* i Karasjok.

Blind, Blindi, Lindi, Lind

Blind Sv 242, No 19, Fi < 5 (*Blindi* Sv, No och Fi –; *Lindi* Sv 6, No 41, Fi 41)

Marainen skriver att *Blind* med all sannolikhet anger en egenskap hos den ursprunglige namnbäraren. Anfadern till den finska släkten *Sokea* hade även han *Blind* som ursprungligt efternamn. I Norge förekommer även formerna *Lindi* och *Lind*. (Marainen 1997b s. 4.) Steen (1975 s. 30 f.) anger att *Sokki* används av norska samer. Se *Sokea*, *Sokki*.

Bongo

Sv 1, No 102, Fi – (*Pongo* Sv 1, No 12, Fi < 5)

Av finskt ortnamn (Mériot 1980 s. 207). Se *Pongo*, *Ponga*.

Bonta

Sv 29, No –, Fi < 5

Anders Bonta d. ä. uppges ha varit nomadlapp som vid sidan av renskötseln anlade ett nybygge i Högstaby vid Överuman i Tärna socken. Sonen heter *Anders Andersson Bonta*. Sagesmannen var hjälpdräng hos sonen ca 1866–1867. (Tomasson 1988 s. 29.) saN *boanda* ’bonde’.

Buljo

Sv 3, No 286, Fi < 5

Nordsamiskt *Bulljo*, från fi. *Pulju*, troligen avlett av det samiska *puol’dza* ’ås(rygg)’, alternativt till det samiska *bulljut* ’vaka (om fisk vid vattenytan)’ (Veka 2001 s. 80). Mériot (1980 s. 207) sätter i stället släktnamnet i samband med sjönamnet *Puljojärvi* i Finland, men uppger att man inte vet om namnet ursprungligen har varit ett geografiskt namn eller ett släktnamn.

Bær

Se *Baer*.

Bål/Baal

Bål Sv 1, No 14, Fi –; *Baal* Sv –, No 23, Fi –

Av mansnamnet *Paul*, *Pål* (Steen 1975 s. 31, Mériot 1980 s. 208, Marainen 1997b s. 331, Veka 2001 s. 85). Marainen (a.st.) påpekar att namnet skrivs *Baal* i Kautokeino.

Daunius

Sv 7, No och Fi –

Bildat till Daunifjäll i Vilhelmina socken, använt som släktnamn från 1920-talet (Daunius i stället för Larsson, i Samefolkets egen tidning 1926:3).

Doj

Sv 5, No –, Fi < 5

Jon Larsson Doj, f. 1848, var en f.d. nomadlapp, bosatt i Storvallen i Härjedalen; namnet uppkommet därigenom att hans bror som barn brukade kalla sig *Doj* (Tomasson 1988 s. 30). Yngvar Nielsen (1891 s. 38) nämner ”en anden svensk lap, der kaldes Doien”, som han har fått vetskap om under en resa 1889. Namnet *Doj* tas också upp av Wiklund (1920 s. 238) som exempel på släktnamn som är omöjliga att översätta, eftersom de uppkommit ur binamn som ska ”i ljud skildra den ifrågavarande personens lustiga gång, hållning eller tal o.s.v.”.

Eikjok

Sv och Fi –, No 11

Från ortnamn (Solem 1933 s. 54).

Eira

Sv 24, No 564, Fi 98

Av mansnamnet *Erik* (Paine 1957 s. 247, Steen 1975 s. 31, Mériot 1980 s. 207, Marainen 1997b s. 334).

Fanki

Sv 9, No och Fi –

’En som går med tunga steg (?)’, Gällivare (Grundström 1952 s. 1585).

Gaino

Se *Kaino*.

Gakko

Sv och Fi –, No 8

Av yrkesbeteckningen ”skjutsskaffare”, dvs. person anställd för att sköta en skjutsstation (Steen 1975 s. 32).

Gaski

Sv –, No 75, Fi 0

Nordsamiskt *Gáski*, av ett finskt gårdsnamn bildat till fi. *kaski* 'sved, röjning' (Veka 2001 s. 136).

Gaup/Kaup

Gaup Sv 10, No 498, Fi < 5; *Kaup* Sv 37, No 4, Fi 23

Flera olika förklaringar till namnet *Gaup* förekommer. Solem (1933 s. 54) skriver att det möjligen kommer från ortnamnet *Kauppi* i Karesuando. Solbakk (2001 s. 442) menar att det troligen hänger samman med det finska släktnamnet *Kauppi*, känt från 1600-talets slut i Enontekiö och Kittilä: Jacob Henrichsson Landa var en kven som bosatte sig i Kautokeino i början av 1700-talet; hans efterkommande samifierades och övergick till att använda *Cauppi*/*Gaup* som släktnamn. Paine (1957 s. 247) uppger i stället att namnet kommer av det finska ordet för affär (fi. *kauppa* 'affär, butik'). Marainen (1997b s. 338) menar att det kommer av det samiska ordet *gavpi* 'affär' och Mériot (1980 s. 207) skriver att namnet kommer av det samiska ordet *gaw'pe* med betydelsen 'handlare'. Slutligen anför Veka (2001 s. 136) att *Gaup*, nordsamiskt *Gávpa*, kommer av mansnamnet *Jakob*.

Gimmon

Sv 1, No och Fi –

I SOFI:s ortnamnsregister, samiska namn, finns *Gimmon-njarka*, udde i Arjeplogs socken: mjölknings- och märkningsudde som lappsläkten Gimmon haft (H. Grundström 1934).[94] Læstadius (1928 s. 176) tar upp namnet *Kimmon* (Yxan), eller rättare *Kimmon-Nila*, om en man som vid ett tillfälle använt en yxa som vapen. Manker (1947 s. 471 f.) nämner *Gimmon* som ett av de inhemskt samiska namnen i Luokta-Mavas sameby.

Gorek

Sv 2, No och Fi –

'Harmynt' (Steen 1975 s. 32).

Gokko

Se *Halt*.

Grufvisare

Sv 9, No och Fi – (*Gruvvisare* Sv, No och Fi –)

'En som upptäckt en malmfyndighet', Jokkmokk (Grundström 1952 s. 1585).

[94] http://www2.sofi.se/SOFIU/topo1951/_cdweb/_s2bd001/813230da/pd/0000502a.pdf.

Guttorm
Sv 4, No 269, Fi 191
Av mansnamnet *Guttorm* (Steen 1975 s. 31).

Haetta
Se *Hætta*.

Harju
Sv 583, No 6, Fi 6 645
Fi. *harju* ’(berg)ås’ (Marainen 1997b s. 34).

Harri
Sv 47, No –, Fi 361
Fi. *harri* ’harr’. Bergfors (1921 s. 63) uppger att en man i Jukkasjärvi kallades *Harri* på grund av att hans näsa var formad som ett harrhuvud.

Hauki
Sv 10, No 9, Fi 19
Fi. *hauki* ’gädda’. Bergfors (1921 s. 64) uppger att en man i Jukkasjärvi kallades *Hauki* på grund av sin glupskhet på mat.

Heika, Heikka
Heika Sv och Fi –, No 40; *Heikka* Sv 119, No 5, Fi 526
Av mansnamnet *Henrik* (Steen 1975 s. 31, Marainen 1997b s. 34).

Heinä
Sv 7, No –, Fi 79
Troligen ur en samisk variant av mansnamnet *Henrik* (Marainen 1997b s. 39).

Hermelin
Sv 251, No –, Fi 11
Översättning av samiska *nirpi* ’snövessla’ (Marainen 1997b s. 40). saN *nirpi* ’småvessla; en som lätt blir förnärmad’.

Hotti
Sv 61, No 5, Fi 656
Marainen (1997b s. 42) skriver att *Hotti* är svårtytt, men kan ha att göra med ett finskt ord för förvaringsutrymme, portmonnä, alternativt ha samband med ett ord för fiskyngel.

Huhta
Sv 248, No –, Fi 1 392
Fi. *huhta* ’svedjeland’.

Hurri
Sv 31, No –, Fi 569
Marainen (1997b s. 46) skriver att namnet har oklart ursprung, men att det troligen kommer från samiskans *hurri* ’orre’ (saN *hurri* ’orre’). Mikkonen & Paikkala (1992 s. 114) uppger att släktnamnet uppstått ur ett tillnamn med betydelsen ’svensk’. Fi. *hurri* ’[föraktfull benämning på] finlandssvensk’.

Huuva
Sv 148, No –, Fi 6 (*Hufva* Sv 2, No och Fi –; *Huvva*, *Hufwa* Sv, No och Fi –)
Grundström (1952 s. 1584) tar upp *Huvva* som mansnamn, men uppger att det fungerar som släktnamn i Jukkasjärvi.

Häntak
Sv 3, No och Fi –
Jokkmokk, obekant betydelse, uppges vara utdött (Grundström 1952 s. 1586).

Hætta
Sv –, No 514, Fi < 5 (*Haetta* Sv 3, No –, Fi 8; *Hetta* Sv 49, No 15, Fi 68)
Solem (1933 s. 54) uppger att släktnamnet *Hætta* kommer av ett ortnamn, utan att ange vilket. Paine (1957 s. 248), Mériot (1980 s. 207) och Marainen (1997b s. 340) menar att det kommer av ortnamnet *Hietaniemi*. Thor Frette (i Blix 1987 s. 230) menar dock att denna förklaring är ”språklig utilfredsstillende og svært usannsynlig”, men medger att det är känt att en nybyggare från Hietaniemi slog sig ned i Enontekiö 1697. Veka (2001 s. 201) uppger att Hætta kommer av *Hedenäset*, dvs. Hietaniemis svenskspråkiga form.

Idivuoma
Sv 23, No 4, Fi < 5
Anfadern, vars hemort uppges vara Idivuoma, har *Idivuoma* som ett av sina tillnamn (Marainen 1997b s. 51).

Inga
Sv 65, No 9, Fi –
Av kvinnonamnet *Inga* (Steen 1975 s. 31).

Inger
Sv 29, No 5, Fi –
Av kvinnonamnet *Inger* (Steen 1975 s. 31).

Jannok

Sv 65, No –, Fi 0

Gällivare, obekant betydelse (Grundström 1952 s. 1586).

Jatko

Sv 335, No –, Fi 16

Fi. ’fortsättning; förlängning; skarv’, även ’tillskott’ o. dyl. Som gårds- och naturnamn kan *jatko* ev. ha betydelsen ’förlängning av en by eller åker’, se Suomalainen nimikirja (1984 s. 347): ’tillbyggnad på huset; fortsättning på byn eller gårdens ägor, där en stuga har uppförts’. (Sandström 1991 s. 124.)

Joks

Sv –, No 36, Fi < 5 (*Juoksa* Sv, No och Fi –; *Jux* Sv, No och Fi –)

Erik Schytte Blix uppger att *Joks* är en dansk skrivning av det gamla samiska mansnamnet *Juoksa* (av *juoksa* ’båge att skjuta med’), belagt i skattelistor från 1500-talet. Formen *Jux* har i äldre tid varit den vanligaste. (Blix 1987 s. 235.) *Joks*, saN *Juoksa*, tillnamn av *juoksa* ’båge, pilbåge’ (Veka 2001 s. 213). *Joux* belagt i sydsamiska kyrkböcker år 1753 (Løøv 2002 s. 65). saN *juoksa* ’båge, pilbåge’.

Juuso

Sv 146, No 6, Fi 315

Steen (1986 s. 411) och Mériot (1980 s. 208) uppger att *Juuso* kommer av släktnamnet *Jux*. Aikio (1992 s. 69) menar att *Juuso* kommer av den finska förnamnsformen *Juuso* för *Josef*. Marainen (1997b s. 64) tar upp både förklaringen *Juuso* < *juoksa* ’båge’ (liksom *Jux* och *Joks*) och *Juuso* < mansnamnet *Juuso*/*Josef*, och uppger att *Juuso* har olika ursprung i olika släktgrenar.

Jåma

Sv 2, No 71, Fi –

Sydsamiskt släktnamn efter fjällnamnet *Jåavma* (Jomafjellet) i Røyrvik, kanske av samiskans *joeve* ’stenras, stenig sluttning’ (no. ’ur’) (Veka 2001 s. 217).

Kaino/Gaino

Kaino Sv 12, No 72, Fi 25; *Gaino* Sv och Fi –, No 72

Av saN *gáidnu* ’rep; not’ (Veka 2001 s. 134, Mériot 1980 s. 207).

Kalla

Sv 182, No 10, Fi 82

Fi. hypokorism av mansnamnet *Karl* (Sandström 1991 s. 115).

Kallak
Sv 3, No 15, Fi < 5
Jokkmokk, obekant betydelse, uppges vara utdött (Grundström 1952 s. 1586).

Kallio
Sv 447, No 14, Fi 10 222
Av fi. *kallio* ’klippa, berg’.

Kallok
Sv 10, No och Fi –
’Härnsko’, gjord av renens härna (pannhud) eller skallskinn (Wiklund 1920 s. 238). Georg Bergfors (1921 s. 55) talar om uppkomsten av ”huutonimiä”, ’vardagsnamn’, och exemplifierar med att ”[n]ågon sysslar med lappsko-sömnad och får heta *Kallokka* (härnsko)”. saN *gállot gálloh-* ’skalleskor’ (skinnskor med botten av renens skallskinn).

Kangas
Sv 172, No 18, Fi 6 058
Fi. *kangas* ’mo, hed’ (Sandström 1991 s. 118).

Kant
Sv 172, No 109, Fi 63
Sydsamiskt släktnamn av okänd uppkomst, känt från 1747 (Veka 2001 s. 220).

Kappfjell
Sv 4, No 54, Fi – (*Kappfjäll* Sv, No och Fi –)
Sydsamiskt släktnamn av fjällnamn i Grane, av *gaebpie* ’kam’ om ojämn och taggig fjällrygg (Veka 2001 s. 220).

Kaup
Se *Gaup*.

Kemi
Sv 592, No 150, No 336
Av ortnamnet *Kemi* i Finland (Solem 1933 s. 54, Paine 1957 s. 248, Mériot 1980 s. 207). Marainen (1997b s. 346) uppger att namnet kom till Kautokeino med en inflyttare från Kemi i Finland, även om inflyttaren själv inte använde *Kemi* som släktnamn. Marainen skriver senare (2006 s. 116) att släkten ursprungligen kommer från Kautokeino, men på grund av gränsregleringar kommit till Talma och till Gällivare skogssameby. Den samiska släkten Kemi har inte släktskap med Kemi-släkten i Tornedalen.

Kerttu
Sv 173, No –, Fi 10
Av kvinnonamnet *Gertrud* (Marainen 1997b s. 69).

Kielatis
Sv 21, No och Fi –
Grundström (1952 s. 1586) anger Jokkmokk och hänvisar till ordet *kielatipme* ’stum; dövstum (även om någon som inte förstår det språk som talas)’; även ’som har så svag röst att det knappast hörs när han talar’.

Kitti
Sv 144, No 11, Fi 187
Bildat till kvinnonamnet *Kristina* (Marainen 1997b s. 71).

Kreku
Sv 65, No –, Fi 17
= Grels = Gregorius (Wahlberg 1963 s. 257).

Kroik/Kråik
Kroik Sv 43, No och Fi –; *Kråik* Sv 44, No och Fi –
Kroik tas upp av Wiklund (1920 s. 238) som exempel på släktnamn som är omöjliga att översätta, eftersom de uppkommit ur binamn som ska ”i ljud skildra den ifrågavarande personens lustiga gång, hållning eller tal o.s.v.”. Anders Løøv (2002 s. 65) uppger att tillnamnet *Råik* finns belagt i sydsamiska kyrkböcker år 1753.

Kuhmunen
Sv 99, No 20, Fi –
Pellijeff (1996) anför det finska ordet *kuhmu* ’bula’. Marainen (1997b s. 77) uppger att namnets ursprung kan vara samiska *gomas*, *gomu* ’omkull’; namnformen *Komas* förekommer i början men ersätts senare av den förfinskade formen *Kohmain*(*en*).

Kuoljok
Sv 67, No och Fi –
’En som blivit stångad av en [ren]tjur (?)’, Jokkmokk (Grundström 1952 s. 1586). saL *guoljjot* ’stångas, böka med hornen’.

Kurak
Sv 26, No och Fi – (*Kuorak*, *Kurrack* Sv, No och Fi –)
Grundström (1952 s. 1586) anger Jokkmokk och hänvisar till ordet *kurak* ’skårig; harmynt’ (se *Gorek*). Marainen (1997b s. 85) uppger att *Kurrack*

kommer ur det samiska förnamnet *Kuorak* och nämner i detta sammanhang verbet *guorat* ’spåra’ (saN *guorrat* ’följa (efter) spår’).

Labba

Sv 145, No 19, Fi 28
labba = *slabba* ’stor, handformig horngren (hos renar)’, Gällivare (Grundström 1952 s. 1586). Aikio (1992 s. 69) och Marainen (1997b s. 87) anger oklart ursprung, men anför en möjlig koppling till det samiska ordet *láppis lábbá-* ’lamm’.

Labj

Sv 1, No 1, Fi – (*Labbjä*, *Laabje* Sv, No och Fi –)
Nils Sjajn, bördig från Frostviken i Jämtland, uppges ha fått smeknamnet *Labbjä* eftersom han var den ende i Härjedalen som använde *labbjä* ’bredskidor’ (Tomasson 1988 s. 38). saS *laabje* ’kort och bred skida med bällingskinn’.

Laiti

Sv 30, No 38, Fi 207
Från ortnamn (Solem 1933 s. 54).

Landa

Sv 4, No 472, Fi < 5
Ur det skandinaviska ordet *land* (Marainen 1997b s. 104).

Lango

Sv 6, No 23, Fi < 5
Lån från det skandinaviska *lång* (Paine 1957 s. 247, Mériot 1980 s. 207, Marainen 1997b s. 354).

Lantto

Sv 616, No 23, Fi 610
Fi. ’liten tjärn, damm eller pöl som vanligen saknar utlopp’, jfr *lanto* ’låglland, dal’ och *lantto* ’dal, fördjupning av litet omfång’ (Wahlberg 1963 s. 187).

Laula

Sv 4, No 4, Fi 15
Av *law’lo* ’sångare’ (Steen 1975 s. 32). Binamn använt om någon som sjunger mycket (Drake 1918 s. 236). saS *laavlodh* ’sjunga’.

Lauri
Sv 205, No –, Fi 556
Upphovet till släktnamnet är troligen det finska mansnamnet *Lauri* (Marainen 1997b s. 105).

Levander
Sv 702, No –, Fi 259
Efter sjönamnet *Levattnet* (Wiklund 1920 s. 239).

Lehto
Sv 738, No 14, Fi 9 352
Fi. *lehto* ’lund’.

Lindi
Se *Blind*.

Logje
Sv –, No 48, Fi 22
’Saktmodig, spak’(Steen 1975 s. 31, Mériot 1980 s. 207, Marainen 1997b s. 355). saN *lodji* ’tam; lugn’.

Lussi
Sv 13, No –, Fi 2
Jokkmokk, obekant betydelse (Grundström 1952 s. 1586).

Länsman
Sv 5, No 23, Fi 172 (*Länsmann* Sv och No –, Fi 1; *Lensman* Sv och No –, Fi 0; *Lensmann* Sv och No –, Fi < 5, *Lensmand* Sv, No och Fi –)
Av yrkesbeteckningen länsmansdräng (Steen 1975 s. 32). Solem (1933 s. 54) skriver att släktnamnet *Lensmand* lär komma av att stamfadern var särskilt skrivkunnig.

Länta
Sv 51, No och Fi –
Jokkmokk, obekant betydelse (Grundström 1952 s. 1586).

Maaherra
Sv 22, No –, Fi < 5
Av yrkesbeteckningen landshövding (Steen 1975 s. 32). Fi. *maaherra* ’landshövding’.

Magga

Sv 1, No 30, Fi 189

Uppges vara en samisk form av kvinnonamnet *Margareta*/*Margarete* (Paine 1957 s. 247, Mériot 1980 s. 208, Steen 1986 s. 420, Marainen 1997b s. 107, Veka 2001 s. 276). Thor Frette (i Blix 1987 s. 342) menar dock att skrivformen *Manga* och det sydsamiska släktnamnet *Mankok* antyder att det kan röra sig om ett gammalt samiskt namn utan sammanhang med *Margareta*. Betydelsen av ett sådant **Máŋka* (*Manga*) är inte känd.

Mangi

Sv 13, No och Fi –

Mangi tas upp av Wiklund (1920 s. 238) som exempel på släktnamn som är omöjliga att översätta, eftersom de uppkommit ur binamn som ska ”i ljud skildra den ifrågavarande personens lustiga gång, hållning eller tal o.s.v.”. Itkonen (1948 s. 512) jämför i stället med det finska *Mankila*, *-inen*.

Marainen

Sv 31, No –, Fi < 5

Marainen (1997b s. 113) menar att den samiska kvinnonamnsformen *Márás* för *Margit* kan ligga till grund för släktnamnet. Han påpekar att det finns två skilda Marainen-släkter, och uppger att namnet för en av släkterna kommer av ett gårdsnamn.

Marakatt

Sv 34, No 6, Fi < 5

Wiklund (1920 s. 238) menar att *Marakatt* är ett finskt tillnamn med innebörden ’markatta’; jfr fi. *marakatti* ’markatta’, *vikkelä kuin marakatti* ’kvick som en vessla’. Aikio (1992 s. 70) och Marainen (1997b s. 119) uppger att en samisk förnamnform *Márgget*/*Márggot*/*Márggat*, till *Margit*, kan ligga till grund för *Markat* som senare förvrängts till *Marakatt*. Marainen (a.st.) uppger att släkten enligt muntlig tradition ursprungligen ska härstamma från Ryssland och ha haft namnet *Marakoff*.

Marsja

Sv 16, No och Fi –

Gällivare, obekant betydelse (Grundström 1952 s. 1586).

Mella

Sv 193, No 115, Fi 88

Fi. *mella* ’hög och sandig strandbrink vid älv, å eller insjö; brant eller sandig backe eller brink’ (Wahlberg 1963 s. 190). Sandström (1991 s. 119) menar, med hänvisning till s. 381 i Lauri Hakulinens Suomen kielen rakenne ja kehitys (1979), att ordet är ett lån från samiskan.

Mettävainio
Sv 83, No –, Fi < 5
Fi. *mettä* (högfi. *metsä*) ’skog’, *vainio* ’åkerfält, sädesfält’.

Mienna
Sv 4, No 96, Fi –
Till adjektivet *mienna* ’mjuk’ (Mériot 1980 s. 207).

Mukka
Sv 247, No –, Fi 105
Motsvarar som appellativ högfi. *mutka* ’krok, krök, kurva’ (Sandström 1991 s. 120). Fi. *mutka* ’kurva, krök; krok; bukt’.

Mulk
Sv 10, No 23, Fi < 5 (*Mulka* Sv och No –, Fi < 5)
Grundström (1952 s. 1586) tar upp *Mulka* som ett utdött namn med obekant betydelse, Jokkmokk.

Märak
Sv 17, No och Fi –
’Person från kustlandet, kustbo’ (Grundström 1952 s. 1586 f.). saL *merak* till *merra* ’hav’.

Nango
Sv 2, No 35, Fi –
Mériot (1980 s. 207) menar att namnet troligen har uppstått som ett binamn för att karakterisera en persons gängliga gång. Känt i Kautokeino sedan 1772.

Niemi
Sv 1 468, No 55, Fi 14 992
Av finskt gårdsnamn *Niemi* ’näs, halvö’ (Veka 2001 s. 303). Fi. *niemi* ’udde’.

Nikki
Sv 2, No –, Fi 339
Av mansnamnet *Nils* (Steen 1975 s. 31).

Niska
Sv 396, No 53, Fi 555
Från finskans *niska* ’fors, nacke’ (Veka 2001 s. 303). Fi. *niska* ’nacke, forshuvud’.

Niva
Sv 544, No 40, Fi 1 023
Fi. *niva* ’mindre fors, stråk, strömdrag i älv eller å’, jfr *niva* ’trång, av täta snår övervuxen bäck’ (Wahlberg 1963 s. 192). Fi. *niva* ’strömdrag’.

Njammi
Sv 6, No och Fi –
’Diare’ (Wiklund 1920 s. 238). saN *njammat* ’suga; dia’.

Njuolla
Sv och Fi –, No 25
’Pil’ (Steen 1975 s. 32, Veka 2001 s. 303). saN *njuolla* ’pil’.

Norsa
Se *Nårsa*.

Nutti/Nuth
Nutti Sv 192, No 10, Fi < 5; *Nuth* Sv 1, No 29, Fi –
Av mansnamnet *Knut* (Steen 1975 s. 31). *Nutti* har uppstått ur den finska formen *Nuutti* för mansnamnet *Knut* (Marainen 1997b s. 144).

Nårsa
Sv 13, No och Fi – (*Norsa* Sv, No och Fi –)
Formen *Norsa* tas upp av Manker (1968 s. 86) som exempel på äldre samiska släktnamn i Ståkke sameby.

Nägga/Negga
Nägga Sv 22, No och Fi –; *Negga* Sv 10, No och Fi –
’Snål’ (Wiklund 1920 s. 238). saL *nägga* attr. *näggas* ’girig, snål’.

Närvä
Namnet har uppstått ur finska *närvä* ’näver’ (Marainen 1997b s. 171).

Oja
Sv 476, No 10, Fi 1 426
Fi. *oja* ’dike, rännil, dike’ (Wahlberg 1962 s. 113).

Omma
Sv 74, No 20, Fi – (*Åmma* Sv, No och Fi –, *Amma* Sv 1, No och Fi –)
Steen (1975 s. 31) uppger att släktnamnet kommer av mansnamnet *Ommund*, Marainen (1997b s. 171) att det går tillbaka på de gamla samiska dopnamnen *Amma*, *Åmma* och *Åmund*. Grundström (1952 s. 1584) tar upp *Åmma* som mansnamn, och uppger att det också är ett nordligt släktnamn.

Orpus

Sv 5, No och Fi –

’Föräldralös’ (Steen 1975 s. 32). Marainen (1997b s. 211) uppger att anfadern till en släktgren ursprungligen hette *Parfva*, men i kyrkboken fått tillägget *Orbus* ’föräldralös’ vilket sedan blev de efterkommandes släktnamn. saN *oarbbis oarbás-* attr. *oarbbes* ’föräldralös’.

Palo

Sv 549, No 5, Fi 1 194

Fi. *palo* ’nybränd sved, ställe för skogsbrand’, i vissa trakter ’skogsås, skogshöjd’ (Wahlberg 1963 s. 193).

Palopää

Sv 4, No och Fi –

Fi. *palo* ’brand; sved’ (se ovan), *pää* ’huvud’. Marainen (1997b s. 216) uppger att namnet är en förfinskad form av ett samiskt ortnamn *Buollanoaivi* (saN *buollán* ’plats där det brunnit’, *oaivi* ’huvud’) med egentlig betydelse ’avbränt huvud’, troligen ursprungligen namn på en höjd eller ett fjäll där det har brunnit. Anfaderns efternamn uppges också vara *Puollanoiva*. Aikio (1992 s. 71) uppger att släktnamnet kommer ur det finska ortnamnet *Palopää* som är en översättning av *Puollamoiva*.

Paltto

Sv 6, No 45, Fi 99 (*Balto* Sv –, No 186, Fi < 5; *Palto* Sv, No och Fi –)

Solem (1933 s. 55) hänvisar till I. Itkonens (1914) förklaring ’vilt djur som har blivit skrämt och inte låter sig luras i en fälla’; namnet skulle då ha använts om en ängslig människa. Aikio (1992 s. 71) uppger okänt ursprung men tar upp saN *báltut* ’bli skygg, lära sig att vara rädd’ och hänvisar därvid till T. I. Itkonen 1942 s. 30. Veka (2001 s. 49) skriver att *Paltto*, nordsamiskt *Báltu*, är ett binamn avlett av verbet *báltut* ’bli rädd, bli vaksam’. saN *báltut* ’bli skrämd, bli försiktig’.

Panne

Se *Banne*.

Parffa

Sv 16, No och Fi – (*Parfa* Sv 4, No och Fi –)

Av samiskans *barfi* ’en med rufsigt hår’ (Marainen 1997b s. 218.) Aikio (1992 s. 72) ger samma härledning men översätter *barfi* till ’trassligt hår’. saN *barffas barfas-* [*barfe-*] ’lurvig’.

Partapuoli
Sv 54, No 17, Fi < 5
Fi. *parta* ’skägg’, *puoli* ’halv; hälft’. Marainen (2006 s. 469) uppger att den äldste kände anfadern hade släktnamnet *Skauttja*, samiska för ’skägg’ (saN *skávžá* ’skägg’) men att *Partapuoli* sedan började användas för en gren av släkten. Manker (1947 s. 263) skriver att namnet *Partapuoli* enligt traditionen uppkom genom att en man blev avbruten under rakningen, och därför ”fick gå rakad på ena och skäggig på andra sidan”.

Pavval
Sv 46, No –, Fi < 5
Grundström (1952 s. 1584) tar upp *Pavval* som mansnamn men uppger att det även används som släktnamn.

Pejok
Sv 43, No och Fi – (*Bejok* Sv, No och Fi –)
’vit’ (Wiklund 1920 s. 238). saN *bejot* ’vit; vit ren’.

Piltto
Sv 28, No och Fi – (*Pilto* Sv 8, No –, Fi 68; *Piltu*, *Pilttu* Sv, No och Fi –)
Namnet kommer från ett samiskt ord *biltu* ’skygg ren’ (Marainen 1997b s. 222). Aikio (1992 s. 72) uppger *biltu* ’skygg, vild’. saN *biltu* ’en som är skygg eller vild’.

Pingi
Sv 16, No och Fi –
Tas upp av Wiklund (1920 s. 238) som exempel på släktnamn som är omöjliga att översätta, eftersom de uppkommit ur binamn som ska ”i ljud skildra den ifrågavarande personens lustiga gång, hållning eller tal o.s.v.”.

Pirak
Sv 12, No –, Fi < 5
Jokkmokk, obekant betydelse (Grundström 1952 s. 1586).

Pirtsi
Sv 1, No och Fi –
Jokkmokk, obekant betydelse (Grundström 1952 s. 1586).

Pitkiä
Se *Halt*.

Pitsa, Pittsa
Se *Pittja*.

Pittja

Sv 55, No och Fi – (*Pittsa* Sv, No och Fi –, *Pitsa* Sv, No och Fi –)

Grundström (1952 s. 1586) anger Gällivare och uttalet *pihtsa*. Han hänvisar, med ett frågetecken, till ordet *pihtja* ’bitter i smaken; något som är bittert i smaken’. Pellijeff (1996) menar att namnet möjligen kan föras till *piehtse* ’tall’ (saL *biehtse*, saN *beahci* ’tall’). Förhållandet mellan formerna *Pittja* och *Pittsa* illustreras av Joar Pittsa, citerad i tidningen Vice och återgiven i Samefolket 2006:4 (s. 4): ”Om du ska skriva mitt namn i tidningen se till att det stavas P-i-t-t-s-a. Myndigheterna verkar vilja att vi stavar det P-i-t-t-j-a, alltid när vi får hem papper är det så de stavar det.”

Poggats

Sv 31, No och Fi –

Grundström (1952 s. 1586) anger Gällivare och en möjlig koppling till *skier’ma* ’halt person’.

Ponga

Sv 15, No –, Fi < 5 (*Pongo* Sv 5, No 12, Fi < 5; *Ponku* Sv och No –, Fi 6)

Marainen (1997b s. 231) uppger att namnet har skrivits *Bonga*, *Baango*, *Pongo*, *Bongo* och *Ponga*, att namnets ursprung och betydelse är okända och att det kan vara en form av ett finskt gårdsnamn. Aikio (1992 s. 72) tar upp formen *Pongo* (sa. *Boŋgu*, fi. *Ponku*) med okänd uppkomst, men nämner också det samiska *buokŋa* ’kräva’.

Pongo

Se *Ponga*.

Porsanger

Sv –, No 59, Fi 71

Från ortnamn (Solem 1933 s. 54); har uppstått genom att någon i släkten har haft sitt renbetesområde där (Solbakk 2001 s. 824).

Pounu

Sv 133, No –, Fi 16

Fi. *pounu* ’stor risig tuva med tjocka mosslager och torftig gräsväxt’ (Wahlberg 1963 s. 196).

Pudas

Sv 196, No –, Fi 558

Fi. *pudas* ’mindre älvgren vid sidan om huvudälven mellan vilka det bildas en långsträckt holme’ (Wahlberg 1963 s. 196).

Pulk

Sv 2, No 38, Fi 21

'Släde' (Paine 1957 s. 247). 'Slädmakare', namnet känt sedan 1770 (Mériot 1980 s. 207).

Påve

Sv 60, No 11, Fi – (*Poovi* Sv 6, No –, Fi 0)

Olsen, Dynesius & Skåden (1999 s. 275) nämner en Ole Johannessen som i ung ålder fungerar som tolk åt Tomas Påve, vilken predikar på samiska. Marainen (2006 s. 529) uppger att namnformen *Poovi* förekommer i Tornedalen.

Päiviö

Sv 47, No 10, Fi 247 (*Päifviö* Sv, No och Fi –)

Förnamnet *Päivi*/*Beaivi* finns i skattlistor från 1500-talets senare del, och även patronymika som t.ex. *Paiffuesson* i Kautokeino 1593. "Når man finner en same ved navn Anundh Dagesson i Jokkmokk i 1686 kan man vel anta at det dreier seg om en oversettelse til svensk av et samisk Beaivve-Ámmon el. l." Som släktnamn har namnet oftast ändelsen *-io*/*-iö*, t.ex. *Pehr Andersson Päifwio* i Utsjoki 1770. Namnet *Päiviö* fick ett slags renässans i Finland i samband med att många svenskklingande namn i början av 1900-talet byttes mot finskklingande. Bl.a. personer med släktnamnen *Sohlman* och *Dag* bytte till *Päiviö* (fi. *päivi* 'dag, sol'). (Blix 1987 s. 553.) Marainen (1997b s. 240) uppger att namnet kommer från det finska *Päiviö* för det nordiska pojknamnet *Per*.

Rassa

Sv 15, No –, Fi 39

Jokkmokk, obekant betydelse (Grundström 1952 s. 1586).

Rasti

Sv 23, No 12, Fi < 5

Av mansnamnet *Rasmus* (Steen 1975 s. 31), via den samiska formen *Rasti*(*n*) (Marainen 1997b s. 265).

Ravna

Sv 3, No 68, Fi < 5

Av kvinnonamnet *Ragnhild* (Steen 1975 s. 31 f.).

Reis

Sv 250, No 23, Fi 166

Av ortnamnet *Nordreisa* i Troms där familjen hade sina sommarmarker (Mériot 1980 s. 208).

Rikko
Sv 13, No –, Fi < 5
Gällivare, obekant betydelse (Grundström 1952 s. 1586).

Rim
Sv 8, No –, Fi < 5
Jokkmokk, obekant betydelse (Grundström 1952 s. 1586).

Rist
Sv 39, No 245, Fi 25
Av kvinnonamnet *Kristina*/*Kristine*/*Kirsten* via den samiska formen *Risten* (Paine 1957 s. 247, Mériot 1980 s. 207, Marainen 1997b s. 358). Känt sedan 1761 (Mériot a.st.). Se *Risten*.

Risten
Sv och Fi –, No 4
Av kvinnonamnet *Kirsten* eller *Kristine* (Steen 1975 s. 32). Se *Rist*.

Rimpi
Sv 57, No 4, Fi 55
'En som har stor buk' (vanligen om renkalv eller hund, även barn) (Grundström 1952 s. 1586). saL *rimmbat* 'dricka, sörpla i sig, fylla magen med dryck', *rimmbahit* 'stå ut (om en stor buk eller mage)', *rimbagit* 'bli storbukig'.

Rova
Sv 706, No –, Fi 139
Fi. *rova* 'stenröse, stenbacke; isbank, anhopning'; i Tornedalen även 'mindre berg, blockrik moränås' (Sandström 1991 s. 122, Wahlberg 1963 s. 199).

Saitton
Sv 13, No och Fi –
'En som använder spjut', Gällivare (Grundström 1952 s. 1586).

Saijets
Sv 6, No 9, Fi 101
Pellijeff (1996) påpekar att det enaresamiska släktnamnet *Saijets* är en fonetiskt nästan exakt återgivning av det ryska ordet för 'hare'. Solem (1933 s. 55) skriver att *Saijets*, om det kommer ur det ryska "*zaijets*" (ry. ‹zajats› 'hare'), kan ha använts om en feg man, men menar att denna förklaring är tveksam. Solem anför i stället I. Itkonens förslag att namnet är en diminutivform av förnamnet *Saije*, som är vanligt i gamla skattlistor. Aikio (1992

s. 73) uppger att *Saijets* och *Sajets* kommer ur förnamnet *Caija*, med finskt uttal *Saija* och diminutivformen *Caaijaš*.

Salming

Sv 24, No och Fi –
Efter sjön Salmijärvi, som en gren av släkten Sarri bosatte sig vid (Marainen 2006 s. 549). Fi. *salmi* 'sund'.

Sara

Sv 10, No 519, Fi 159
Mériot (1980 s. 207) uppger att namnet nog kommer av det bibliska kvinnonamnet *Sara*, men påpekar också att några av namnbärarna gör en koppling till fi. *saari* 'ö'. Marainen (1997b s. 359) menar i stället att namnets betydelse är okänd, men att det inte anses komma av förnamnet *Sara*. Namnet känt i Finland från 1553 och i Nordnorge från 1730 (Mériot 1980 s. 207).

Sarre, Sarri

Sarre Sv 10, No 52, Fi 186; *Sarri* Sv 98, No –, Fi 17
Aikio (1992 s. 73) uppger att dessa båda namn har samma ursprung, men att *Sarre* kommer av det enaresamiska förnamnet *Särree* och *Sarri* av det samiska förnamnet *Sárre*, *Sárá*. En annan möjlig uppkomst är det samiska *sarri* 'blåbär'. *Sarri* har också ofta tolkats som en form av sv. *Samuel*. saN *sarrit sarrid-* 'blåbär' (pl.).

Saulo

Sv 6, No –, Fi 16
Jokkmokk, obekant betydelse (Grundström 1952 s. 1586).

Sevä

Sv 93, No –, Fi 15
Sandström (1991 s. 126) hänvisar till s. 9 i T. I. Itkonens Kvasisuomalaisia lapin paikannimiä i Virittäjä 65 (1961), där han tar upp den enaresamiska betydelsen 'hård snö' (< *tseävvi*). I Iijärvi i Enare finns en ö med namnet *Seväsaari*. Appellativet är, menar Sandström, av allt att döma av samiskt ursprung.

Siikavuopio

Sv 64, No 22, Fi < 5
Fi. *siika* 'sik', *vuopio* 'djupt inskuren mynningstrång vik vid stranden av en älv, en å eller en sjö' (Wahlberg 1963 s. 206).

Sikko

Sikko Sv 1, No 7, Fi –; *Sikku* Sv 50, No och Fi –

Mériot (1980 s. 208) skriver att *Sikko* kan komma av presens particip av verbet *sik'kot* 'den som stryker bort, förstör', med den speciella betydelsen 'den som ändrar en renmärkesregistrering'. Marainen (1997b s. 366) föreslår att *Sikku* kan ha uppstått ur en form av verbet *sihkkut* 'torka eller stryka bort' (dvs. samma verb med modern nordsamisk ortografi). Aikio (1992 s. 73) anger okänd uppkomst för *Sikku*, *Sicko*, *Zicko*, men anför både det samiska förnamnet *Siggá* (= sv. *Sigga*/*Sigrid*) och det samiska ordet *ciiku* 'tik, hynda'.

Simma

Sv 53, No 7, Fi < 5

Ur det samiska förnamnet *Simmá*, sv. *Simon* (Aikio 1992 s. 73, Marainen 1997b s. 270.) Blix (1967 s. 131) skriver att *Simma* möjligen är en form av mansnamnet *Simon*, och att skrivsättet *Sim* har förekommit i Sør-Varanger.

Siri

Sv 22, No 142, Fi 5 (*Siiri* Sv 1, No 16, Fi 81; *Sire* Sv 2, No 113, Fi 7)

Av kvinnonamnet *Siri* (Steen 1975 s. 32, Mériot 1980 s. 208). Marainen (1997b s. 362) anför den samiska kvinnonamnsformen *Sire* för *Sigrid*.

Sjaunja

Sv 59, No och Fi –

Ortnamn, Gällivare (Grundström 1952 s. 1586).

Sjulsson

Sv 7, No och Fi – (*Sjulsen* Sv och Fi –, No 29)

Patronymikon till mansnamnet *Sjul*, som är en nordlig form av *Sigurd* (Otterbjörk 1979 s. 124).

Skaltje

Sv 21, No –, Fi < 5

Gällivare, jfr *sjkaltje* 'mussla; beläggning som uppstår i eller utanpå ett kärl efter användning' (Grundström 1952 s. 1586).

Skum

Sv 42, No 122, Fi –

Marainen (1997b s. 375) anger att namnets betydelse är okänd, Mériot (1980 s. 208) att det kan kopplas till ett ortnamn och Veka (2001 s. 385) att det är ett binamn bildat till det skandinaviska ordet *skum* 'mörk'.

Sokki
Sv och Fi –, No 46
Av fi. *sokea* ’blind’ (Mériot 1980 s. 208, Veka 2001 s. 391).

Solbakk/Solbakken
Solbakk Sv 7, No 437, Fi –; *Solbakken* Sv 27, No 2 522, Fi –
Av gårdsnamnet *Solbakken* i Stabbursnes i Porsanger (Solbakk 2001 s. 270).

Soldat
Sv 3, No 13, Fi < 5
Av yrkesbeteckningen *soldat* (Steen 1975 s. 32, Solem 1933 s. 54). Solem (a.st.) uppger att det var ovanligt att samer gjorde militärtjänst, eftersom det tidigare inte var allmän värnplikt i Finnmark. ”[E]n slik kar stod det nok litt glans av når han kom tilbake til bygden; han fikk tilnavnet Soldat som gikk over til slektsnavn.”

Somby, Sompio
Somby Sv 8, No 214, Fi 25; *Sompio* Sv 8, No –, Fi 6
Av det finska ortnamnet *Sombio*/*Sompio* (Solem 1933 s. 54, Paine 1957 s. 248, Mériot 1980 s. 208). Marainen (1997b s. 386) skriver att namnet kan ha samband med ortnamnet *Sompio* i forna Kemi lappmark, men att det också kan ha att göra med förnamnet *Sompio* som förekommer i skattlistor från 1553.

Spein
Sv –, No 19, Fi < 5
Av mansnamnet *Sven* (Paine 1957 s. 247, Mériot 1980 s. 208).

Spjellok
Sv 2, No och Fi – (*Spelok*, *Spjelok*, *Spielok*, *Spiellok* Sv, No och Fi –)
Anders Andersson Spelok, renägare och länsman i Gran, Sorsele, döpt 1744 i Norge, död 1815 i Gran, Sorsele, kallades även för *Spal Anders* och *Spelman* eller *Sulman* i efternamn (Hälleberg 2002 s. 397).

Spik
Sv 122, No –, Fi 15 (*Spiik* Sv 104, No 13, Fi 15)
Grundström (1952 s. 1587) hänvisar till ordet *spiihka* ’spik’.

Steggo
Sv 22, No och Fi –
Tas upp av Manker 1968 s. 86 som exempel på äldre samiska släktnamn i Ståkke sameby.

Stina
Sv och Fi –, No 7
Av kvinnonamnet *Stina* (Steen 1975 s. 32).

Stokke
Sv 43, No 2 484, Fi – (*Ståkke* Sv, No och Fi –)
Tas upp av Manker 1968 s. 86 som exempel på äldre samiska släktnamn i Ståkke sameby.

Stoor
Sv 331, No –, Fi 339 (*Stor* Sv 75, No 6, Fi 68; *Stohr* Sv 31, No och Fi –)
Marainen (1997b s. 388) uppger att släktnamnet *Stor* förekom på 1700-talet i Peldojärvi, och att släkten Store i Nesseby är en gren av samma släkt.

Stålka
Sv 2, No och Fi – (*Stolka* Sv, No och Fi –)
Gällivare, obekant betydelse, uppges vara utdött (Grundström 1952 s. 1587).

Sunna
Sv 116, No –, Fi 15
Av kvinnonamnet *Susanna* (Steen 1975 s. 32).

Suorra
Sv 35, No och Fi –
Gällivare, obekant betydelse (Grundström 1952 s. 1587).

Särkimukka
Sv 41, No –, Fi < 5
Fi. *särki* ’mört’, *mukka* motsvarighet till högfinska *mutka* ’kurva, krök; krok; bukt’.

Teilus
Sv 13, No och Fi –
Jokkmokk, obekant betydelse (Grundström 1952 s. 1587).

Thuuri
Se *Turi*.

Tjikkom
Sv 13, No 4, Fi –
Jokkmokk, jfr *tjihkkot* ’hoppa på ett ben; halta svårt’ (Grundström 1952 s. 1587).

Tjuoiki

Sv 6, No och Fi –

Gällivare, ’[god] skidlöpare’ (Grundström 1952 s. 1587). ’Skidlöpare’ (Wiklund 1920 s. 238). saN *čuoigi* ’skidåkare’, till *čuoigat* ’åka skidor’.

Tomma

Sv 19, No –, Fi 13

Den samiska formen *Duommá* för mansnamnet *Tomas* är upphov till släktnamnet (Marainen 1997b s. 281).

Tornensis

Sv –, No 26, No 13

’Från Torneå’, latinisering av Andr. Nic. Tornensis, vars far hette *Tornberg*. Känt från 1735. (P. L. Smith 1938 s. 352 f., 346.) Marainen (1997b s. 286) menar att de båda grenarna *Tornberg* och *Tornensis* utgår från två bröder, som var sockenpräster men gifte sig med samer och bildade renskötande samesläkter. T. I. Itkonen (1942 s. 32) uppger att Tornensis-släktens stamfar var en ämbetsman vars ättlingar samifierats.

Trane

Sv 25, No 84, Fi < 5

Av yrkesbeteckning, trankokare (Steen 1975 s. 32).

Triumf

Sv 31, No 78, Fi 9

Betyder ’triumf’ (Mériot 1980 s. 208).

Tuolja

Sv 35, No och Fi –

Grundström (1952 s. 1587) anger Jokkmokk och betydelsen ’som har gott om hudar (?)’. saL *duollje* ’renhud’. Avledningsändelsen *-ā* lagt till ett substantiv kan bilda adjektiv ”som uttrycka, att det, som grundordet betecknar, förefinnes i hög grad” (Wiklund 1915 s. 89, § 123).

Tuorda

Sv 9, No och Fi – (*Tuorta* Sv, No och Fi –)

Grundström (1952 s. 1584) tar upp *Tuor’ta* som mansnamn, men uppger att det numera fungerar som släktnamn.

Turi/Tuuri/Thuuri

Turi Sv 27, No 101, Fi 5 (*Tuuri* Sv 26, No –, Fi 674; *Thuuri* Sv 17, No och Fi –)

Av mansnamnet *Ture* (Paine 1957 s. 247, Steen 1975 s. 31, Marainen 1997b s. 389) respektive *Tor*, *Tore* (Veka 2001 s. 442). Som stamfader uppges en Thure Andersson, nämnd i skattelistan 1675–1725, en tid länsman i Kautokeino. Hans barn skrivs *Thurson* men barnbarnen *John Persen Turi*, *Marit Persdatter Turi* osv. I de följande generationerna är släktnamnet *Turi* ärftligt. (Steen 1986 s. 366 f.) Blix (1987 s. 500) menar att mönstret sannolikt kom från Finland, där *Tuuri*, *Tuura* och *Tuure* använts som släktnamn sedan mitten av 1400-talet.

Törmä

Sv 196, No 4, Fi 968

Fi. *törmä* ’(strand)brant; brink; vall’ (Sandström 1991 s. 123).

Töyrä

Sv 408, No –, Fi 79

Fi. *töyrä* ’mindre kulle, liten backe, sanddyn’ (Sandström 1991 s. 111).

Unga

Sv 80, No –, Fi 72

Ursprunget till släktnamnet *Unga* kan vara det svenska ordet *ung* (Marainen 1997b s. 291). Aikio (1992 s. 74): av det svenska adjektivet *ung*.

Unnes/Unnis

Unnes Sv 19, No och Fi –, *Unnis* Sv 8, No och Fi –

Grundström (1952 s. 1587) hänvisar till ordet *unnis* ’liten’.

Utsi

Sv 123, No 330, Fi 15

Av saN *uhcci* ’liten’ (Paine 1957 s. 247, Mériot 1980 s. 208, Aikio 1992 s. 74, Marainen 1997b s. 392, Solbakk 2001 s. 1013). Namnet nämns första gången i Utsjoki i slutet av 1600-talet (Solbakk a.st.), använt som släktnamn i Utsjoki sedan 1728 (Blix 1987 s. 508).

Vaara

Sv 228, No 4, Fi 1 131

Fi. ’skogshöjd’, samiskt lån i finskan (Sandström 1991 s. 123).

Valkeapää

Sv 60, No 10, Fi 675 (*Walkeapää* Sv 14, No –, Fi < 5)

Fi. *valkea* 'vit', *pää* 'huvud' (Pellijeff 1996, Marainen 1997b s. 300). Marainen (a.st.) menar att den förste namnbäraren antagligen har fått namnet för att han var antingen vit-/gråhårig eller ovanligt ljushårig.

Vannar

Sv 19, No och Fi – (*Fannar* Sv, No och Fi –)

Jokkmokk, obekant betydelse (Grundström 1952 s. 1587).

Vars

Sv –, No 84, Fi < 5

Av finskans *varsa* eller samiskans *vársi* 'föl' (Marainen 1997b s. 397). Mériot (1980 s. 208) uppger att namnet ursprungligen var ett binamn. Paine (1957 s. 247) menar att namnet kommer från det finska ordet. Veka (2001 s. 456) uppger i stället att *Vars* kommer av det nordsamiska *Vašši*. saN *vársi*, fi. *varsa* 'föl'; saN *vašši* 'hat, ovänskap'.

Vasara

Sv 48, No 8, Fi 649 (*Vasara-Hammare* Sv 57, No –, Fi 12)

Det finska ordet *vasara* 'hammare' anförs av Aikio (1992 s. 74), Pellijeff (1996) och Marainen (1997b s. 300). Aikio antyder ett möjligt binamn, men nämner också det samiska ortnamnet *Váhčir* 'Gällivare' och det finska *Vassarajoki*, en liten å i Gällivare.

Viertotak

Sv 29, No och Fi –

Gällivare, *viertutahka* 'klart väder' (Grundström 1952 s. 1587).

Viltok

Sv 24, No –, Fi < 5

Gällivare, obekant betydelse (Grundström 1952 s. 1587). Pellijeff (1996) uppger att *Viltok* är bildat till *vilto* 'yster'.

Vinka

Sv 86, No –, Fi 0 (*Winka* Sv 14, No –, Fi < 5; *Wiinka* Sv 1, No och Fi –)

Har uppgetts vara ett tillnamn sprunget ur verbet *vinka*, använt om Nils Andersson Vinka (1826–1924), som "vinkade med huvudet" (Moritz 1990 s. 85 f.). Tillnamnet *Vinka* återfinns även hos Nils Anderssons farbror Nils Sjulsson (1916–1890), som kallas *Vinka* i Uppbördsboken för Lycksele lappmark 1873. Folke Grubbström har uppgivit att Nils Sjulsson haft tillnamnet

Venkar i husförhörslängderna.[95] Man kan alltså också tänka sig att namnet *Vinka* har uppkommit ur ett äldre *Venkar*. (Se diskussion i avsnitt 5.1.2.3.)

Vinsa

Sv 129, No –, Fi < 5 (*Winsa* Sv 122, No –, Fi < 5)
Norrbottensfi. ’berg med vidsträckt skogklädd hjässa’, används även i betydelsen ’skog’ (Wahlberg 1963 s. 205, Sandström 1991 s. 123).

Vitsak

Sv 1, No och Fi –
Gällivare, obekant betydelse (Grundström 1952 s. 1587).

Vuolab

Sv 2, No 51, Fi 32 (*Wuolab* Sv 1, No –, Fi 7)
Ur det samiska förnamnet *Vuolát*, i pluralform med syftning på släkten *Vuolábat*, fi. *Vuolevi* = sv. *Olof* (Aikio 1992 s. 74). Veka (2001 s. 468) uppger nordsamiskt *Vuolát*, av norska mansnamnet *Olav*.

Åhrén

Sv 145, No 14, Fi – (*Orrén* Sv, No och Fi –)
Wiklund (1920 s. 239) tar upp *Orrén* och uppger att det kommer av *Orrnäsfjäll*, som han kallar ett namn av samiskt ursprung.

Åstot

Sv 16, No och Fi –
Grundström (1952 s. 1587) hänvisar till uppslagsordet *åstot*, för vilket han anger två betydelser: 1. sbst ’köpt ren’, ordet även släktnamn i Jokkmokk. 2. adj. ’som är köpt’. saL *oasstet* ’köpa’; *oassto-* ’som är köpt’.

[95] Uppgifter från http://www.unc.se/foretag/visampt.php3?id=1710 (2010-01-07).

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Arkivmaterial

Namnbytesakter (Ecklesiastik- och justitiedepartementen) i Riksarkivet, Stockholm.
Namnbytesakter i Patent- och registreringsverkets arkiv, Söderhamn.
Namnändringsmaterial från november och december 2009, Skatteverket, Eskilstuna.

Intervjumaterial

Tre inspelningar, gjorda i januari 2010 (i författarens ägo).

Internetsidor

Tidningsartiklar

Boström, Patrik, 2010: Hon blev kallad lappdjävel (publ. i Norrländska Socialdemokraten 2010-02-05): http://www.nsd.se/kultur/artikel.aspx?ArticleId=5162431 (2010-02-15).
Hernadi, Alexandra, 2008: Arabiska namn hinder hos banken: http://www.e24.se/samhallsekonomi/sverige/artikel_656081.e24 (2009-01-19).
Vallgårda, Ulrika, 2006: Brott lönar sig för Niemi (publ. i Svenska Dagbladet 2006-08-24): http://www.svd.se/kulturnoje/nyheter/artikel_346734.svd (2009-11-25).
Østtveit, Karine, 2009: Skammen ut av skapet (publ. i Aftenposten 2009-01-23): http://www.aftenposten.no/amagasinet/article2881555.ece (2009-02-02).

Annat

Ájtte: Diehtosiida i Kautokeino, Norge: http://www.ajtte.com/?p=867 (2010-02-10).
Blomsterkåtan: http://www.unc.se/foretag/visampt.php3?id=1710 (2010-01-07).
ILO:s information om C169, Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989: http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C169 (2009-10-21).
Ortnamnsregistret, Institutet för språk och folkminnen, sökning på *Gimmon-njarka*: http://www2.sofi.se/SOFIU/topo1951/_cdweb/_s2bd001/813230da/pd/0000502a.pdf (2010-09-07).
Post- och Inrikes Tidningar: https://poit.bolagsverket.se/poit/PublikPoitIn.do (2010-09-07).
Sameföreningen i Stockholm: Så du är en sån där lappdjävel …: http://www.sameforeningen-stockholm.se/2010/02/sa-du-ar-en-san-dar-lappdjavel/ (2010-02-15).
Sametinget, Folkvalt organ och myndighet: http://www.sametinget.se/1027 (2009-12-15).
Sametingslagen 1992:1433: http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19921433.htm (2010-06-30).

Samiskt informationscentrum: http://samer.se/1094 (2009-03-25).
Skatteverkets information om namnändringar:
http://www.skatteverket.se/privat/folkbokforing/namnnamnandring/mellannamn.4.76a43be412206334b89800020637.html;
http://www.skatteverket.se/privat/folkbokforing/namnnamnandring/efternamn.4.76a43be412206334b89800020669.html;
http://www.skatteverket.se/privat/folkbokforing/namnnamnandring/namnandring.4.76a43be412206334b89800020677.html (2010-01-29).
Slutlig röstlängdsstatistik över den samiska röstlängden, fastställd den 1 mars 2005: http://www.val.se/val.same2005/statistik/from_portal/samestat_S.html (2005-03-22).
SR Sameradion: 7 av tio samer för en öppen sameby: http://sverigesradio.se/cgi-bin/sameradion/nyheter/amnessida.asp?programID=2327&Nyheter=1&grupp=4625&artikel=1859674 (2010-06-11).
Statistisk sentralbyrås namnestatistikk ”Kor mange heiter …?” : http://www.ssb.no/navn/
Statistiska centralbyråns namnsökning ”Hur många heter …?”: http://www.scb.se/Pages/NameSearch____259432.aspx.
Statistiska centralbyråns tabell över de 100 mest frekventa efternamnen: http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____31063.aspx.
Sveriges radio: FN-kritik om samers situation – igen: http://www.sr.se/ekot/artikel.asp?artikel=2770971 (2009-01-02).
Sökning av släktnamn på Väestörekisterikeskus/Befolkningsregistreringscentralens hemsida: https://192.49.222.187/Nimipalvelu/default.asp?L=2.
UNGEGN Working groups: Working group on the promotion of recording and use of indigenous, minority and regional language group geographical names: http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/ungegnwgroups.htm#WG_Indigenous (2010-02-25).

Övrigt

Alhaug, Gulbrand, under utarb.: Patronym som mellomnamn (*Inga Johnsdatter Bongo*) – eit særtrekk for samisk namneskikk.
Barruk, Henrik, 2006b: E-brev, 2006-11-01.
Efternamnsbas 2000, framtagen av SCB för SOFI:s räkning. Frekvenslistor länsvis. Otryckta datalistor. SOFI, Uppsala.
Jonsson, Jörgen, 2005: E-brev, 2005-06-09.
Lahdo, Ablahad, 2009: E-brev, 2009-11-20.
Lundmark, Bo, 1967: Spridda uppteckningar från Tärna s:n, Lappland. SOFI, Uppsala, acc.nr. 27333.
Myrvoll, Marit, 2009: Å være eller ikke være same – er det et spørsmål? Konferensföredrag vid The 9th Sami Research Conference Rivers to Cross: Building Bridges or Fording Water? Traditional and formal knowledge in Sami research. 6 mars 2009, Umeå.
Namnregister upprättat vid Patent- och registreringsverkets namnbyrå 1970. Otryckta datalistor, 1–6.
Ottosson, Jan, 2010: E-brev, 2010-04-06.
Röstlängd till det svenska Sametinget, fastställd 1 mars 2005.
Trosten, Janoš, 2010: E-brev, 2010-03-04.
Uppbördsbok för Lycksele härad 1873. Häradsskrivarens i Västerbottens lappmarks fögderi arkiv, HLA 1100024 HIaa:25 pag 69.
Winka, Ulf Stefan, 2009: E-brev, 2009-11-30.

Tryckta källor

Aikio, Samuli, 1992: Samiska släktnamn från 1600- och 1700-talen. I: SAS 10. S. 55–76

— & Lehtola, Veli-Pekka, 2003: Inari – Aanaar. Inarin historia jääkaudesta nykypäivään. Red.: Veli-Pekka Lehtola. Ivalo.

Alhaug, Gulbrand, 2003: Avhandling med vidt perspektiv på svensk namngiving på 1800-talet. [Rec. av Linnea Gustafsson: Novation i norr. Nya dopnamn och namngivningsmönster i Skelleftebygden 1791–1890.] I: SAS 21. S. 63–81.

— & Saarelma, Minna, 2008: *Eeva Törmänen* eller *Eva Dørmænen*? Møte mellom finsk og norsk namnesystem i Noreg. I: Norræn nöfn – Nöfn i Norðurlöndum. Hefðir og endurnýjun. Nordiska namn – Namn i Norden. Tradition och förnyelse. Handlingar från Den fjortonde nordiska namnforskarkongressen i Borgarnes 11–14 augusti 2007. Red.: Guðrún Kvaran, Hallgrímur J. Ámundason, Jónína Hafsteinsdóttir & Svavar Sigmundsson. Uppsala. (NORNA-rapporter 84.) S. 21–37.

Alia, Valerie, 1994: Names, numbers, and northern policy. Inuit, Project Surname, and the politics of identity. Halifax.

— 2007: Names and Nunavut. Culture and identity in Arctic Canada. New York.

Amft, Andrea, 2000: Sápmi i förändringens tid. En studie av svenska samers levnadsvillkor under 1900-talet ur ett genus- och etnicitetsperspektiv. Umeå. (Kulturens frontlinjer. Skrifter från forskningsprogrammet Kulturgräns Norr 20.)

Anderson, Myrdene, 1984: Proper names, naming, and labeling in Saami. I: Anthropological linguistics. Exploring the languages of the world. 26:2. S. 186–201.

Andersson, Thorsten, 1993: Råd inför efternamnsbyte. I: Namnspalten i UNT 11. Uppsala. S. 12.

— 1994: Ortnamnens existensiella villkor. I: Ortnamn värda att vårda. Föredrag från Riksantikvarieämbetets symposium Ortnamnskultur, Stockholm 5–7 maj 1993. Red.: Göran Ulfsparre. Stockholm. S. 7–21.

— 1996: Onomastiska grundfrågor. I: Den ellevte nordiske navneforskerkongressen. Sundvollen 19.–23. juni 1994. Red.: Kristoffer Kruken. Uppsala. (NORNA-rapporter 60.) S. 15–41.

— 2003: Personennamen. I: Reallexikon der Germanischen Altertumskunde. 2., völlig neu bearbeitete und stark erweiterte Aufl. 22. Berlin. S. 589–614.

— 2006: *Parentonymikon* eller *gononymikon*? I: SAS 24. S. 95–98.

— & Brylla, Eva, 1998: Beachman och Mortaigne – prejudicerande fall för svenskt efternamnsskick? I: SAS 16. S. 109–111.

Arai, Mahmood & al., 2006: Måste alla heta som Svensson? En empirisk studie av namnbyten och inkomster. Stockholm.

Barruk, Henrik, 2006a: Ubmejensámie mijjien iedniengiella. I: Samefolket 2006:3. S. 34–35.

Barth, Fredrik, 1969: Introduction. I: Ethnic groups and boundaries. The social organization of culture difference. Oslo. S. 9–37.

Beach, Hugh, 1981: Reindeer-herd management in transition. The case of Tuorpon Saameby in northern Sweden. Uppsala. (Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala studies in cultural anthropology 3.)

Bergfors, Georg, 1921–22: ”Huutonimiä” och öknamn bland finnar och lappar i Norrbotten. I: Arkiv för norrländsk hembygdsforskning. S. 53–66, 33–45.

Bergsland, Knut & Magga, Lajla Mattsson, 1993: Åarjelsaemien-daaroen baakoegærja. Sydsamisk-norsk ordbok. Indre Billefjord.

Bering, Dietz, 1992: The stigma of names. Antisemitism in German daily life, 1812–1933. (Översättning från tyska av Neville Plaice.) Cambridge.
Bjørklund, Ivar, 1986: Hvordan nordmenn ble flere og samer ble færre. I: Identitet og livsutfoldelse. En artikkelsamling om flerfolkelige samfunn med vekt på samenes situasjon. Red.: Reidar Erke & Asle Høgmo. Tromsø–Oslo–Bergen–Stavanger. S. 67–73.
Björkstrand, Ulf, 1972: Svenska släktnamn under 1900-talet. Något om släktnamnsfrågan i Sverige under 1900-talet med en undersökning av hur namndebatten har påverkat valet av släktnamn. Umeå. (Meddelanden från Avdelningen för nordiska språk vid Umeå universitet 4.)
Blix, Erik Schytte, 1967: Nesseby- og Polmakslekter. Oslo. (Samiske samlinger 9.)
— 1987: Karasjokslekter. Revidert og tillrettelagt av Georg og Ingrid Næss. Oslo. (Samiske samlinger 15.)
Boström, Anders, 2005: Samer måste bevisa ursprung. Endast personer med samiskt blod får rösta i valet till Sametinget. I: DN 2005-02-05. S. 6.
Brandell, Georg, 1944: Svensk folkkaraktär. Bidrag till svenska folkets psykologi. Stockholm.
Brylla, Eva, 1998: Svenskt tillnamnsskick i kvinnoperspektiv. I: Personnamn och social identitet. Handlingar från ett Natur och kultur-symposium i Sigtuna 19–22 september 1996. Red.: Thorsten Andersson, Eva Brylla & Anita Jacobson-Widding. Stockholm. (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Konferenser 42.) S. 229–244.
— 2001: Personnamn och genus. I: SAS 19. S. 11–29.
— 2002: Ursäkta, hur var namnet? Personnamn i praktiskt bruk. Uppsala.
— 2009: *Andersson*, *Pettersson*, *Lundström* och … *Beachman*. Om nordiska efternamn i sin europeiska omgivning. Uppsala.
— & Entzenberg, Sonja, 2008: *Brodström*, *Melchezedec* och *Vikenstjerna*. Tradition och förnyelse i nybildade svenska efternamn. I: Norræn nöfn – Nöfn i Norðurlöndum (se Alhaug & Saarelma 2008). S. 53–60.
Bäärnhielm, Mauritz, 2004: Samerna som utrikespolitikens schackbönder. I: Svensk juristtidning 8. S. 733–738.
Carlsson, Magnus & Rooth, Dan-Olof, 2007: Etnisk diskriminering på svensk arbetsmarknad – resultat från ett fältexperiment. I: Ekonomisk debatt 3. S. 55–68.
Catomeris, Christian, 2004: Det ohyggliga arvet. Sverige och främlingen genom tiderna. Stockholm.
Dahlberg, Gunnar & Wahlund, Sten, 1941: The race biology of the Swedish Lapps 2. Anthropometrical survey. Uppsala.
Dalen, Monica, 2008: Intervju som metod. (Översättning från norska av Bo & Ethel Kärnekull.) Malmö.
Daunius i stället för Larsson. I: Samefolkets egen tidning 1926:3. S. 27.
Dehlin, Lennart, 2008: Redovisningen av samiska ortnamn på svenska kartor under 100 år. I: Norræn nöfn – Nöfn i Norðurlöndum (se Alhaug & Saarelma 2008). S. 101–112.
Delaporte, Yves & Roué, Marie Michèle, 1986: Une communauté d'éleveurs de rennes. Vie sociale des Lapons de Kautokeino. Paris. (Muséum national d'histoire naturelle. Mémoires de l'Institut d'ethnologie 24.)
Díljèn, Silan, 2008: De förbjudna bokstäverna kan ta sig in. I: UNT 2008-10-26. S. B 5.
DN = Dagens nyheter.

Drake, Sigrid, 1918: Västerbottenslapparna under förra hälften av 1800-talet. Etnografiska studier. Uppsala. (Lapparne och deras land. Skildringar och studier utg. av Hjalmar Lundbohm 7.) [Faksimilupplaga 1979, Umeå.]
Eidheim, Harald, 1969: When ethnic identity is a social stigma. I: Ethnic groups and boundaries (se Barth 1969). S. 39–57. [Även i Eidheim 1977 s. 50–67.]
— 1977: Aspects of the Lappish minority situation. 3. utg. Oslo–Bergen–Tromsø.
Ekblom, Richard, 1969: Rysk grammatik. 6, omarbetade upplagan. Stockholm.
Elenius, Lars, 2006: Nationalstat och minoritetspolitik. Samer och finskspråkiga minoriteter i ett jämförande nordiskt perspektiv. Lund.
Entzenberg, Sonja, 2003: Från *Johansdotter* till *Jonsson*. Om utvecklingen av kvinnors släktnamn i Borgholm 1860–1920. I: Namn och kulturella kontakter i Östersjöområdet. Handlingar från NORNA:s 30:e symposium i Visby 14–16 september 2001. Red.: Staffan Nyström. Uppsala. (NORNA-rapporter 78.) S. 87–98.
— 2006a: ”Det får ju vara någon ordning på torpet!” Svenska personnamnsregler i ett historiskt perspektiv. Uppsala. (Språk- och folkminnesinstitutet. Småskrifter 2.)
— 2006b: Månfare Johansson och Emil Brandamour. Om tendenser i nutida svenskt för- och efternamnsskick. I: Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift. S. 21–35.
Eriksen, Thomas Hylland, 1998: Etnicitet och nationalism. (Översättning från engelska av Sören Häggqvist.) Nora.
Fellman, Jacob, 1906a: Anteckningar under min vistelse i Lappmarken 1. Helsingfors.
— 1906b: Anteckningar under min vistelse i Lappmarken 3. Lappmarkerna. Land och folk företrädesvis de finska. Helsingfors.
Forskningsetiska principer för humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning, utarbetade av Vetenskapsrådet. 2001. (Pdf via http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf, 2010-04-16).
Friedman, Jonathan, 1992: Narcissism, roots and postmodernity. The constitution of selfhood in the global crisis. I: Modernity and identity. Eds.: Scott Lash & Jonathan Friedman. Oxford. S. 331–366.
— 1994: Cultural identity and global process. London.
Friis, J. A. [Jens Andreas], 1872: En sommar i Finnmarken, Ryska Lappland och Nordkarelen. Skildringar af land och folk. Stockholm.
Frändén, Märit, 2005: Släktnamn på *Fjäll-*. En diakronisk studie med särskild tonvikt på samiska förhållanden. Uppsala. (Opuscula Uralica 8.)
Gaski, Lina, 2000: «Hundre prosent lapp?» Lokale diskurser om etnisitet i markebygdene i Evenes og Skånland. Guovdageaidnu/Kautokeino. (Dieđut 5/2000.) (Rapport 2, Skoddebergsprosjektet.)
Goffman, Erving, 1971: Stigma. Den avvikandes roll och identitet. (Översättning från engelska av Richard Matz.) Stockholm.
Grundström, Harald, 1946–54: Lulelapsk ordbok/Lulelappisches Wörterbuch. På grundval av K. B. Wiklunds, Björn Collinders och egna uppteckningar. 1–4. Uppsala. (Skrifter utgivna genom Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. C. 1. Lapskt språk och lapsk kultur.)
— 1952: Person- och släktnamn i Lule lappmark. In Lule lappmark vorkommende Personennamen. I: Grundström 1946–54. S. 1283–1587.
Gustafsson, Linnea, 2002: Novation i norr. Nya dopnamn och namngivningsmönster i Skelleftebygden 1791–1890. Umeå. (Anthroponymica Suecana 12. Kulturens frontlinjer 39.)
Hagström, Charlotte, 2006: Man är vad man heter … Namn och identitet. Stockholm.

Hasselbrink, Gustav, 1981: Südlappisches Wörterbuch 1. Grammatik. Wörterbuch Å–Flytt'edh. Oårj'elsaamien baaguog'ärjaa 1. Giëleleäruo. Baaguog'ärjaa Å–Flytt'edh. Uppsala. (Skrifter utg. genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. C. 4.)
Hassler, Sven, Sjölander, Per & Ericsson, AnnJessica, 2004: Construction of a database on health and living conditions of the Swedish Sami population. I: Befolkning och bosättning i norr. Etnicitet, identitet och gränser i historiens sken. Red.: Patrik Lantto & Peter Sköld. Umeå. S. 107–124.
Henrysson, Sten, 1988: Lapp eller nybyggare? Umeå. (Scriptum 3.)
Hirsti, Reidar, 1967: En samisk utfordring. Oslo.
Huldén, Lars, 1994: Ortnamnens upplevelsevärde. I: Ortnamn värda att vårda (se Andersson 1994). S. 32–37.
Hultblad, Filip, 1968: Övergång från nomadism till agrar bosättning i Jokkmokks socken. Stockholm. (Acta Lapponica 14. Meddelanden från Uppsala universitets geografiska institutioner A 230.)
Huss, Leena, 1999: Reversing language shift in the far north. Linguistic revitalization in Northern Scandinavia and Finland. Uppsala. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica Upsaliensia 31.)
Hälleberg, Thea, 2002: Sorsele. Släkter från nutid till 1600-talet. 2. Nybyggarsläkter av samiskt och svenskt ursprung från Ammarnäs till Sorsele. Linköping.
Hällgren, Katarina, 2005: Efter många år av samepolitiskt arbete lägger han av. I: Samefolket 2005:10. S. 8–11.
Hætta, Odd Mathis, 2003: Samiske personnavn i Kautokeino gjennom 30 år (1970–1999). Med oversikt over personnavn 2000–2002 (3 år) og et tillegg om samiske ku- og hundenavn. Alta. (HiF-rapport 2003:10.)
Israelsson, Per-Martin & Nejne, Sakka, [2007]: Svensk-sydsamisk sydsamisk-svensk ordbok och ortnamn. Daaroen-åarjelsaemien åarjelsaemien-daaroen baakoegärja jih sijjienommh. [Kiruna.]
Itkonen, Ilmari, 1914: Inarinlappalaiset sukunimet ja suvut. I: Jouko. Pohjois-Pohjalaisen osakunnan kotiseutujulkaisu. 2. Helsinki. S. 297–316.
Itkonen, T. I., 1942: Lappalaisten vanhat henkilönnimet. Helsinki. (Lapin sivistysseuran julkaisuja 10.)
— 1948: Suomen lappalaiset vuoteen 1945. Toinen osa. Porvoo–Helsinki.
Jillker, Reino, 2001: Pierre Åhrén, mannen bakom folkmusikaffären Rotspel: –Jag kunde inte leva om jag inte bytte namn. I: Samefolket 2001:3. S. 12–13.
Johannessen, Ole-Jørgen, 2001: Var han kendr við móður sína. I: SAS 19. S. 31–82.
Johansson, Nore, 1987: Tornedalsfinska ord ur dialektgeografisk synvinkel. Uppsala. (Acta universitatis Upsaliensis. Studia Uralica et Altaica Upsaliensia 18.)
Karikoski, Elin Vanja, 1995: Olen Karikoski, miksi? Finske slektsnavn i Sør-Varanger i lys av finsk slektsnavntradisjon, slektsnavnforskning og fornorskningsprosess. Upublisert hovedoppgave i finsk språk, Universitetet i Tromsø.
— 2001: Ruijafinske slektsnavn i endring. I: Namn i en föränderlig värld. Rapport från den tolfte nordiska namnforskarkongressen, Tavastehus 13–17 juni 1998. Red.: Gunilla Harling-Kranck. Helsingfors. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 631. Studier i nordisk filologi 78.) S. 154–164.
Karlsson, Ola, 2004: Är mellannamnet ett för- eller efternamn? I: Språkets vård och värden. En festskrift till Catharina Grünbaum. Red.: Unn Hellsten & al. Stockholm. S. 127–133.
Karlsson, Therese, 2004: Exotiska renskötare och trolltrummans magi. Samer och samiska frågor i grundskolans läromedel för de samhällsorienterande ämnena. Umeå.

Kellberg, Christina, 2008: Stolta samer i Stockholm – arvet från vildmarken som blivit höstens trend. I: DN 2008-10-26. S. 18–21.
Konstantinov, Yulian & Alhaug, Gulbrand, 1995: Names, ethnicity, and politics. Islamic names in Bulgaria 1912–1992. Oslo. (Tromsø studies in linguistics 15.)
Kousgård Sørensen, John, 1975: Tilnavne og slægtsnavne. Et diskussionsoplæg. I: Binamn och släktnamn. Avgränsning och ursprung. Handlingar från NORNA:s tredje symposium i Uppsala 27–28 april 1974. Red.: Thorsten Andersson. Uppsala. (NORNA-rapporter 8.) S. 111–127.
— 1984: Patronymer i Danmark 1. Runetid og middelalder. København. (Navnestudier udg. af Institut for Navneforskning 23.)
— 1985: Hustrunavne. I: Regional och social variation i nordiskt personnamnsskick. Handlingar från NORNA:s tionde symposium i Umeå 3–5 maj 1983. Red.: Sigurd Fries & Roland Otterbjörk. Uppsala. (NORNA-rapporter 29.) S. 31–41.
Kråik, Anneli, 2001: Roger Pontare vägrar skriva in sig i sameröstlängden: – Jag måste känna från hjärtat att jag är accepterad! I: Sáminuorra. Tidningen för samisk ungdom 2001:3. S. 15–18.
— 2005: Anneli Kråik om Sameskolan i Ånge: – Här lärde jag mig snusa, slåss och dricka kaffe. I: Sáminuorat. Tidningen för samisk ungdom 2005:3. S. 32–33.
Kråik, I, 2007: Det hänger på namnet hur same du är! I: Sáminuorat. Tidningen för samisk ungdom 2007:3. S. 17.
Kåven, Brita & al., 1995: Sámi-dáru sátnegirji. Samisk-norsk ordbok. Kárášjohka/Karasjok.
Labba, Elin-Anna, 2006a: Detta är min jojk. I: Samefolket 2006:2. S. 8–10.
— 2006b: Vem har rätt att delta i ett samiskt mästerskap? I: Samefolket 2006:4. S. 36–37.
Lange, Anders, 1998: Samer om diskriminering. En enkät- och intervjuundersökning om etnisk diskriminering på uppdrag av Diskrimineringsombudsmannen (DO). Stockholm. (CEIFOs skriftserie 78.)
Lantto, Patrik, 2008: ”Att det för lapparne skulle vara likgiltigt hvar han flyttade”. Tvångsförflyttningar som problemlösning i svensk samepolitik. I: Människor i norr. Samisk forskning på nya vägar. Red.: Peter Sköld. Umeå. (Skrifter från Centrum för samisk forskning 11.) S. 141–166.
Larsson, Inger, 1995: *Dåpp Inger*, *Tupp Lars* och *Jacobs Olof*. Om gårdsnamn i Nås socken i Dalarna. Uppsala. (Acta Universitatis Upsaliensis. Nomina Germanica. Arkiv för germansk namnforskning 21.)
Larsson, Lars-Gunnar, 1997: Prästen och ordet. Ur den samiska lexikografins historia. I: LexicoNordica 1997:4. Utg. av Nordisk forening for leksikografi i samarbete med Nordisk språkråd. Oslo. S. 101–117.
— 2003: Majoritet, minoritet och modersmål. I: Ut dicitur. Till språkets lov. Föredrag vid nationell konferens för akademiska språklärare den 27–28 april 2001. Red.: Gunilla Ransbo. Uppsala. S. 59–65.
Lasko, Lars-Nila, 1992: Definitioner av samisk forskning. Guovdageaidnu/Kautokeino. (Dieđut 1992:5.)
Leibring, Katharina, 2004: *Karl mä kappa*, *Börja Lata* och *Kockla*. Binamn i ett värmländskt brukssamhälle. I: Namn. Hyllningsskrift till Eva Brylla den 1 mars 2004. Red.: Svante Strandberg, Mats Wahlberg & Björn Heinrici. Uppsala. (Namn och samhälle 15.) S. 75–80.
Lif, Vera, 1999: Rätten till rätt namn. Vad händer med invandrares namn i Sverige? I: Utanlandske namn i Norden. Rapport frå NORNAs tjuesjette symposium i Oslo 28.–30. mai 1997. Utgj. i samarbeid med Nordisk språkråd. Red.: Botolv Helleland & Leif Nilsson. Uppsala. (NORNA-rapporter 68.) S. 227–233.

— 2004: Ingermanländares namnskick under 1900-talet. Kontinuitet och förändring. Uppsala. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia multiethnica Upsaliensia 17.)
Lindgren, Anna-Riitta, 2000: Language emancipation: The Finnish case. I: Rights to language. Equity, power, and education. Celebrating the 60th birthday of Tove Skutnabb-Kangas. Ed.: Robert Philipson. Mahwah. S. 40–45.
Lindholm, Valdemar, 1920: Dat läh mijen situd! Det är vår vilja. En vädjan till den svenska nationen från samefolket. Stockholm.
Lindstrand, Åsa, 2008: Louise och studiet av en stulen religion. I: Samefolket 2008:3. S. 8–11.
Lov om personnavn. Tradisjon, liberalisering og forenkling. (NOU 2001:1.) (Pdf via http://www.regjeringen.no/Rpub/NOU/20012001/001/PDFA/NOU200120010001000DDDPDFA.pdf, 2010-04-16).
Lundell, J. A., 1932–44: Öländska personnamn. I: Personnamn i vardagslag. Studier över sydsvenska personnamn utg. av J. A. Lundell. Stockholm. (Svenska landsmål och svenskt folkliv B. 44.) S. 1–39.
Lundmark, Lennart, 1995: Den svårfångade etniciteten. I: Föredrag vid Nordiska samehistoriska symposiet i Lövånger 13–14 februari 1995. Red.: Roger Kvist. Umeå. (Forskningsrapporter från Historiska institutionen vid Umeå universitet 9.) S. 123–130.
— 1998: Så länge vi har marker. Samerna och staten under sexhundra år. Stockholm.
— 2002: ”Lappen är ombytlig, ostadig och obekväm …”. Svenska statens samepolitik i rasismens tidevarv. Umeå. (Norrbottensakademiens skriftserie 3. Kulturens frontlinjer 41.)
— 2008: Stulet land. Svensk makt på samisk mark. Stockholm.
Læstadius, Petrus, 1928 [1831]: Journal af Petrus Læstadius för första året af hans tjenstgöring såsom missionaire i Lappmarken. Stockholm.
Løøv, Anders, 2000: Bildet av samene i de eldste kildene og noe om det som er skrevet om dem under 2000 år. I: Bilden av det samiska. Samerna och det samiska i skönlitteratur, forskning och debatt. Red.: Kjell-Arne Brändström. Umeå. (Rapport från forskningsprojektet Norrlands litteraturhistoria.) S. 19–27.
— 2002: Sørsamiske personnavn fra førkristen tid til nåtid. I: Kristendommens indflydelse på nordisk navngivning. Rapport fra NORNAs 28. symposium i Skálholt 25.–28. maj 2000. Red.: Svavar Sigmundsson. Uppsala. (NORNA-rapporter 74.) S. 59–66.
Mach, Zdzisław, 1989: Symbols, conflict and identity. Kraków.
Manker, Ernst, 1947: De svenska fjällapparna. Stockholm. (STF:s handböcker om det svenska fjället 4.)
— 1953: The nomadism of the Swedish mountain Lapps. The siidas and their migratory routes in 1945. Stockholm. (Acta Lapponica 7.)
— 1968: Skogslapparna i Sverige. Fältanteckningar. Stockholm. (Acta Lapponica 18.)
Marainen, Johannes, 1984: Förflyttningar i Sápmi. Gränsregleringar i Norden och dess följdverkningar för samer. I: Sápmi. Skriftserie utg. av Svenska samernas riksförbund (SSR) 1984:2. Umeå. S. 6–31.
— 1989: Riksgrensene og samers statstilhørighet. I: Grenser i Sameland. Red.: Bjørn Aarseth. Oslo. (Samiske samlinger 13.) S. 83–91.
— 1997a: Jag – en same i det svenska samhället. I: Mer än ett språk. En antologi om två- och trespråkigheten i norra Sverige. Red.: Eva Westergren & Hans Åhl. Stockholm. S. 12–25.
— 1997b: Karesuando samesläkter. Umeå. (Sápmi. Skriftserie utgiven av Sámiid Riikasearvi (SSR) 9.)

— 2003: Samisk identitet. I: Samer och ursprungsbefolkningars rättigheter. Red.: Bo Claesson. Göteborg. (Rapport 6 från Värdegrunden.) S. 219–226.
— 2004: Mellan två identiteter. I: Samer – ett ursprungsfolk i Sverige. Kiruna–Stockholm. S. 16–18.
— 2006: Jukkasjärvi samesläkter 1–2. [Skepplanda.]
Matthews, Philip W., 2009: Patterns in the names of Māori representative sportsmen in New Zealand 1884–2007. I: Names in Multi-Lingual, Multi-Cultural and Multi-Ethnic Contact. Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences. August 17–22, 2008, York University, Toronto, Canada. Eds.: Wolfgang Ahrens, Sheila Embleton & André Lapierre. Toronto. (CD-rom.) S. 707–720.
Mattisson, Ann-Christin, 1993: Samiska ortnamn på fjällkartorna. Gävle. (LMV-rapport 1993:19. Ortnamn och namnvård 3.)
Mériot, Christian, 1980: Les lapons et leur société. Étude d'ethnologie historique. Toulouse. (Science de l'homme.)
— 1985: Les Lapons. Paris. (Que sais-je? 2 232.)
— 1994: Samerna. (Översättning från franska av Åsa Forsberg.) Furulund.
Mikkonen, Pirjo & Paikkala, Sirkka, 1992: Sukunimet. Helsinki.
Modéer, Ivar, 1989 [1964]: Svenska personnamn. Handbok för universitetsbruk och självstudier. Utg. av Birger Sundqvist & Carl-Eric Thors. Lund. (Anthroponymica Suecana 5.)
Moritz, Per, 1990: Fjällfolk. Livsformer och kulturprocesser i Tärna socken under 1800- och 1900-talen. Umeå. (Acta ethnologica Umensia 2. Kungl. Skytteanska Samfundets handlingar 37.)
Mörkenstam, Ulf, 1999: Om "Lapparnes privilegier". Föreställningar om samiskhet i svensk samepolitik 1883–1997. Stockholm. (Stockholm studies in politics 67.)
Namnlag; utfärdad den 24 juni 1982. (Svensk författningssamling 1982:670.)
Nesheim, Asbjørn, 1973: Bynames and names of domestic animals in Ullsfjord, North-Troms. I: Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Erkki Itkonen sexagenarii die XXVI mensis aprilis anno MCMLXXIII. Helsinki. (Suomalais-Ugrilaisen seuran toimituksia/Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 150.) S. 222–237.
Nielsen, Yngvar, 1891: Lappernes fremrykning mod syd i Throndhjems stift og Hedemarkens amt. I: Det norske geografiske selskabs årbog 1. 1889–90. S. 19–39.
Nordin, Gabriella, 2009: Äktenskap i Sápmi. Giftermålsmönster och etnisk komplexitet i kolonisationens tidevarv, 1722–1895. Umeå.
Nordin, Åsa, 2002: Relationer i ett samiskt samhälle. En studie av skötesrensystemet i Gällivare socken under första hälften av 1900-talet. Umeå. (Sámi dutkan 2.)
Noreen, Adolf, 1921: Svensk namnbok till vägledning vid val av nya släktnamn. Enligt nådigt uppdrag utarbetad av därtill förordnade sakkunnige. Uppsala.
— & Noreen, Erik, 1907: Svenska familjenamn vid början av 1900-talet. Alfabetisk förteckning jämte statistiska och andra bilagor. Stockholm.
Nyström, Staffan, 2001: Ortnamnen och kulturminneslagen. Om tolkning och tillämpning av begreppet god ortnamnssed. Stockholm.
— 2005: Identitet, tradition och förnyelse. Om ingermanländares namnbruk i Sverige. [Rec. av Vera Lif: Ingermanländares namnskick under 1900-talet. Tradition och förnyelse.] I: SAS 23. S. 37–52.
— 2008: Såningsmannen och efternamnen. Om några nybildade svenska efternamn i början av 1930-talet. I: Norræn nöfn – Nöfn i Norðurlöndum (se Alhaug & Saarelma 2008). S. 347–358.

Nystø, Anders & Johnsen, Sigmund, 2000: Sámásta 1. Vuostasj girjje 1. Julevsáme giellakurssa. Lulesamisk språkkurs. Julevsámegiella álggijda. Lulesamiska för nybörjare. Svensk utg. Drag.
Närhi, Eeva Maria, 1987: The changing of surnames in Finland during the twentieth century, particularly in 1906 and 1935. I: SAS 5. S. 109–121.
Olsen, Aslaug, Dynesius, Anna Huuva & Skåden, Asbjørg, 1999: Det grenseløse folket 1. Slekten Svonni. Eveneskjær.
Omma, Sara, 2005: 100 % same med eller utan renar. I: Sáminuorat. Tidningen för samisk ungdom 2005:3. S. 49.
Oscarsson, Erik-Oscar, 2003: Samerna i litteraturen – en vägledning. I: Samer och ursprungsbefolkningars rättigheter. Red.: Bo Claesson. Göteborg. (Rapport 6 från Värdegrunden. Tematiserad forskning, utbildning och regional utveckling inom skolans verksamhetsområde.) S. 283–307.
Otterbjörk, Roland, 1979: Svenska förnamn. Kortfattat namnlexikon. 3 uppl. Stockholm. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 29.)
Paikkala, Sirkka, 1995: Från olika namnsystem till ett enhetligt släktnamnssystem i Finland. I: Slektsnamn i Norden. Rapport frå NORNAs tjueførste symposium i Oslo 17.–20. september 1992. Red.: Kristoffer Kruken. Uppsala. (NORNA-rapporter 58.) S. 109–127.
Paine, Robert, 1957: Coast Lapp society 1. A study of the neighbourhood in Revsbotn Fjord. Tromsø. (Tromsø museums skrifter 4.)
Panelius, Olav, 1987: Uppkomsten av tillnamn bland allmogen i Borgå socken i Finland. I: SAS 5. S. 91–107.
Pehrson, Robert N. & Whitaker, Ian R., 1952: Naming among the Karesuando Lapps. I: Suomalais-Ugrilaisen seuran aikakauskirja. Journal de la Société Finno-Ougrienne 56. Helsinki. S. 1–4.
Pellijeff, Gunnar, 1996: Personnamn [under uppslagsordet *samer*]. I: Norrländsk uppslagsbok. Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund om den norrländska regionen 4. Umeå. S. 61.
Persson, Henrik & Persson, Ola, 1993: Lars Tuolja – en typisk kortskalle … I: Fjärde världen 1993:1. S. 7–8.
Peterson, Jenny, 2007: Vill visa sin kultur. I: Norra Västerbotten 2007-01-29. S. 18.
Peterson, Lena, 1979: Metronymika i Sverige under medeltiden. I: Uppsalastudier i namnforskning. Uppsala. (Namn och samhälle 5.) S. 103–117.
— 1990: Metronymika under medeltiden: forskningshistorik. I: Fokus på kvinner i middelalderkilder. Rapport fra symposiet ”Kilder til kvinnehistoriske studier i nordisk middelalder,” Isegran, september 1990. Red.: Berit Jansen Sellevold, Else Mundal & Gro Steinsland. Skara. S. 85–98.
Pikkarainen, Heidi & Brodin, Björn, 2008: Diskriminering av samer – samers rättigheter ur ett diskrimineringsperspektiv. Stockholm. (DO:s rapportserie 2008:1.)
Pirttimäki, Tiina, 1994: Sukunimistä Enontekiöllä. I: Tornionlaakson vuosikirja/ Tornedalens årsbok 1994. Chefred.: Henri Nordberg. Red.: Soili Pietilä. Kemi. S. 265–270.
Pöyhönen, Juhani, 1998: Suomalainen sukunimikartasto/Atlas of Finnish surnames. Helsinki. (Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 693.)
— 2003: Suomalainen sukunimikartasto 2. Karjalassa esiintyneet nimet/Atlas of Finnish surnames 2. Karelian names. Helsinki. (Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 922.)
Qvigstad, Just, 1929: Sjøfinnene i Nordland. Tromsø. (Särtryck ur Tromsø museums årshefter 51:1.) S. 3–50.

Rudberg, Gunnar, 1932–44: Namnskicket i ett Skaraborgspastorat. I: Personnamn i vardagslag. Studier över sydsvenska personnamn utg. av J. A. Lundell. Stockholm. (Svenska landsmål och svenskt folkliv B. 44.) S. 95–126.
Rydving, Håkan, 1995: Samisk religionshistoria. Några källkritiska problem. Uppsala. (Religionshistoriska forskningsrapporter från Uppsala/Uppsala research reports in the history of religion 4.)
— 1998: Namn och identitet i nordsamisk kontext. I: Personnamn och social identitet (se Brylla 1998). S. 337–359.
— 2001: Nordsamiske slektsnamn. I: Veka 2001. S. 19–21.
Ryman, Lennart, 2002: *Salanus*, *Tunström* och *Sporrong*. Tillnamnsbruk och framväxten av släktnamn i Uppland. Umeå. (Anthroponymica Suecana 13.)
Rätten till delaktighet och inflytande för samiska barn och ungdomar. Ett samarbetsprojekt mellan Barnombudsmannen i Finland, Barneombudet i Norge och Barnombudsmannen i Sverige. [2008.] Stockholm.
Sahlgren, Jöran, 1939: Svensk namnbok till vägledning vid val av nya släktnamn. Utarbetad av inom Justitiedepartementet tillkallad sakkunnig. Stockholm. (SOU 1939:04.)
— 1940: Svensk namnbok 1940. På offentligt uppdrag utarbetad till vägledning vid val av nya släktnamn. Stockholm. (SOU 1940:10.)
Samerna i Sverige. Stöd åt språk och kultur. Betänkande av sameutredningen. Stockholm. (SOU 1975:99.)
Sammallahti, Pekka, 1998: The Saami languages. An introduction. Kárášjohka/Karasjok.
Sandström, Raija, 1991: Om försvenskningen av efternamnen i Pajalatrakten på 1900-talet och dess orsaker. I: Fenno-ugrica Suecana. Tidskrift för finsk-ugrisk forskning i Sverige 10. S. 107–156.
SAS = Studia anthroponymica Scandinavica. Tidskrift för nordisk personnamnsforskning. 1–. 1983–.
Sharma, Anand, 2008: Plötsligt händer det. I: UNT 2008-10-17. S. A31.
Sjögren, David, 2010: Den säkra zonen. Motiv, åtgärdsförslag och verksamhet i den särskiljande utbildningspolitiken för inhemska minoriteter 1913–1962. Umeå. (Umeå studies in history and education 3.) (Pdf via http://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?searchId=1&pid=diva2:319013, 2010-06-07.)
Sköld, Peter, 1998: Samiska giftermålsstrategier. I: Kulturkonfrontation i Lappmarken. Sex essäer om mötet mellan samer och svenskar. Red.: Peter Sköld & Kristina Kram. Umeå. (Kulturens frontlinjer. Skrifter från forskningsprogrammet Kulturgräns norr 13.) S. 31–51.
— 2001: Liv och död i lappmarken. Demografiska aspekter på förhållandena i Arjeplogsområdet. I: Tre kulturer i möte. Red.: Lars-Göran Tedebrand & Lars-Erik Edlund. Umeå. (Skrifter utg. av Johan Nordlander-sällskapet 23. Kulturens frontlinjer 27.) S. 77–98.
Smith, Linda Tuhiwai, 2004: Decolonizing methodologies. Research and indigenous peoples. London.
Smith, P. L., 1938: Kautokeino og Kautokeino-lappene. En historisk og ergologisk regionalstudie. Oslo.
Solbakk, Aage, 2001: Deanuleahki: sogat, historjá/Tanadalen: slekter, historie. Medförfattare: Solveig Vuolab. Kárášjohka.
Solem, Erik, 1933: Lappiske rettsstudier. Oslo–Bergen–Tromsø. [Nytryck 1970.]
SOU = Sveriges offentliga utredningar.
Spiik, Nils Eric, 1994: Lulesamisk ordbok. Svensk-samisk. Jokkmokk.

Stahl, Abraham, 1995: The imposition of Hebrew names on new immigrants to Israel: Past and present. I: Names. Journal of the American name society. 42:4. S. 279–288.
Steen, Adolf, 1975: Samene. Emner og oppslag 2. Trondheim.
— 1986: Kautokeinoslekter. Revidert og utvidet av Ola Aarseth. Karasjok. (Samiske samlinger utg. av Norsk folkemuseum 14.)
Steinfjell, Inga Marja, 2008: Maria miehtá máilmmi. I: Samefolket 2008:5. S. 8–11.
Stenberg, Britta, 2010: Starkast är den samiska identiteten. I: Norran 2010-02-05. S. 20.
Stoor, Krister, 2007: Juoiganmuitalusat – jojkberättelser. En studie av jojkens narrativa egenskaper. Umeå. (Samiska studier 4.)
Stordahl, Vigdis, 1998: Same i den moderne verden. Endring og kontinuitet i et samisk lokalsamfunn. Karasjok.
Suomi-ruotsi-suursanakirja. Stora finsk-svenska ordboken. 2:a tryckningen. 2004. Helsinki.
Swedell, Ulla, 2007: Samiskt, finskt och svenskt kulturmöte i ortnamnsperspektiv. I: Namn och mångkultur – flerspråkiga miljöer och kulturella influenser. Föredrag vid Ortnamnssällskapets i Uppsala 70-årssymposium 21–22 oktober 2006. Utg. av Ortnamnssällskapet i Uppsala i samarbete med Institutet för språk och folkminnen. Red.: Katharina Leibring, Staffan Nyström & Mats Wahlberg. Uppsala. S. 95–102.
Svensk namnbok 1954. Utarbetad av 1952 års släktnamnskommitté. Stockholm. (SOU 1954:1.)
Svensk namnbok 1964. Utarbetad av 1962 års släktnamnskommitté. Stockholm. (SOU 1964:14.)
Svenska efternamnsförslag 1984:1. Utg. av Patent- och registreringsverket, Namnsektionen. 1984. Stockholm.
Svenska efternamnsförslag 1984:2. Utg. av Patent- och registreringsverkets namnsektion i samarbete med Institutionen för språkvetenskaplig databehandling (Språkdata) vid Göteborgs universitet. 1984. Stockholm.
Svenska efternamnsförslag 1992. Namnbok till vägledning vid val av nya efternamn. Utg. av Patent- och registreringsverkets namnenhet. 1992. Stockholm.
Svenska släktnamnsförslag 1979. Namnbok till vägledning vid val av nya släktnamn. Utg. av Patent- och registreringsverket, Namnsektionen, i samarbete med Institutionen för språklig databehandling (Språkdata) vid Göteborgs universitet. 1979. Stockholm.
Svenskt ortnamnslexikon utarbetat inom Språk- och folkminnesinstitutet och Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. Red.: Mats Wahlberg. 2003. Uppsala.
Sverges familjenamn 1920. Förteckning enligt nådigt uppdrag utarbetad av därtill förordnade sakkunnige. Stockholm.
Svonni, Mikael, 1990: Sámi-ruota, ruota-sámi sátnegirji. Samisk-svensk, svensk-samisk ordbok. Jokkmokk.
— 1996: Saami language as a marker of ethnic identity among the Saami. I: Essays on indigenous identity and rights. Red.: Irja Seurujärvi-Kari & Ulla-Maija Kulonen. Helsinki. S. 105–125.
— 2008: Samiskan i Sverige idag. I: Váimmus čiegan sániid – I hjärtat gömmer jag orden. Samiskt symposium till minne av Annika Jansson den 4–5 februari 2005. Utg. av Lars-Gunnar Larsson & Torbjörn Söder. Uppsala. (Opuscula Uralica 9.) S. 99–111.
TK = Tidning för kungörelser om efternamn. Utg. av Patent- och registreringsverket. 1999–2008.

Tomasson, Torkel, 1988: Några sägner, seder och bruk upptecknade efter lapparna i Åsele- och Lycksele lappmark samt Herjedalen sommaren 1917. Red.: Leif Lindin & Håkan Rydving. Uppsala. (Skrifter utg. genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. C. 5.)
Trost, Jan, 2005: Kvalitativa intervjuer. 3 uppl. Lund.
Tuolja, Karin & Angéus Kuoljok, Susanna, 1999: Giellaj hilá. Jokkmokk.
UNT = Upsala Nya Tidning.
Utterström, Gudrun, 1995a: Släktnamn i Sverige för hög och för låg. En historisk betraktelse. I: Slektsnamn i Norden (se Paikkala 1995). S. 53–60.
— 1995b: Svenskt släktnamnsskick. Struktur – utveckling. I: SAS 13. S. 11–18.
Wahlberg, Erik, 1962: Tornedalska familje- och släktnamn. I: Norrbotten. Norrbottens läns hembygdsförenings årsbok. S. 109–120.
— 1963: Finska ortnamn i norra Sverige. Förberedande studier med introduktion till utforskningen av ortnamnen i Torne älvdal med angränsande områden. Uppsala. (Tornedalica 2.)
Vangberg, Åsta & Brandsfjell, Helen Blind, 2003: Saemesth amma! Sørsamisk for nybegynnere 1/Åarjelsaemien gielekuvsje. Voestes gærja. Hattfjelldal.
Watt, William, 2006: Intent, scope and direction of the UNGEGN Working group on the promotion of indigenous and minority group names. I: Proceedings of the International Conference on Minority Names/Indigenous Names and Multilingual Areas. Geonames 2005. Ljouwert/Leeuwarden, Frisia, the Netherlands, April 14–16, 2005. Eds.: Karel Gildemacher, Ferjan Ormeling & Arjen Versloot. Utrecht. S. 127–135.
Veka, Olav, 2001: Norsk etternamnleksikon. Norske slektsnamn – utbreiing, tyding og opphav. Oslo.
Wiklund, K. B., 1915: Lärobok i lapska språket. 2 reviderade uppl. Stockholm.
— 1920: De svenska lapparnas släktnamn. I: Sverges familienamn 1920 (bil. A). S. 238–239.
Vilkuna, Kustaa, 1977: Etunimet. Helsinki.
Williams, Henrik Bruun, 2004: Mellannamn. I: Namn. Hyllningsskrift till Eva Brylla den 1 mars 2004 (se Leibring 2004). S. 155–159.
Vroonen, Eugène, 1967: Les noms des personnes dans le monde. Anthroponymie universelle comparée. Bruxelles.
Zilliacus, Kurt, 2002: Forska i namn. Helsingfors. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland 640.)
Åhrén, Christina, 2006: Är jag en riktig same? En etnologisk studie av unga samers identitetsarbete. Licentiatavhandling i etnologi vid Institutionen för kultur och medier, Umeå universitet.
— 2008: Är jag en riktig same? En etnologisk studie av unga samers identitetsarbete. Umeå. (Etnologiska skrifter 47.)
Åhrén, Ingwar, 1979: Tvångsförflyttning eller dislokation. Nordsamernas förflyttning till södra Lappland. I: Norrbotten 1976–77. Migration. S. 107–143.

NAMN OCH SAMHÄLLE

Utgivare: Svante Strandberg

Serien Ortnamn och samhälle (1–9 utg. av Thorsten Andersson & Lars Hellberg) bytte från och med vol. 10 namn till Namn och samhälle.

1. THORSTEN ANDERSSON: Det nordiska projektet Ortnamn och samhälle. 1977.
2. Ortnamnen och den forntida sveastaten 1. LARS HELLBERG: Ortnamnen och den svenska bosättningen på Åland. 1980.
3. HANS WALTHER: Gesellschaftsentwicklung und Namenwandel. 1978.
4. BERTIL WESTBERG: Litteratur om svenska distriktsbeteckningar och distriktsnamn. En bibliografi. 1978.
5. Uppsalastudier i namnforskning. 1979.
6. ANDERS ÖBERG: Olika typer av sockennamn i Sverige. Översikt av forskningsläget jämte förslag till typindelning. 1979.
7. SVANTE LAGMAN: Östergötlands medeltida sockennamn. En typindelning. 1981.
8. STEFAN BRINK: Ortnamnen och kulturlandskapet. Ortnamnens vittnesbörd om kulturlandskapets utveckling och dess utnyttjande i södra Norrland, särskilt Hälsingland. 1983.
9. Egennamn i språk och samhälle. Nordiska föredrag på Femtonde internationella kongressen för namnforskning i Leipzig 13–17 augusti 1984. 1987.
10. Runor och namn. Hyllningsskrift till Lena Peterson den 27 januari 1999. With English summaries. Redigerad av Lennart Elmevik & Svante Strandberg (huvudredaktörer) samt Eva Brylla, Mats Wahlberg & Henrik Williams. 1999.
11. Nordiskt och ryskt i namnforskningen. Rapport från ett symposium om onomastisk terminologi i Uppsala 17 december 1999. Utgiven under medverkan av Maria Aljoksjina. 2001.
12. KRISTINA NEUMÜLLER: Höjdnamnen i Forssa, Husby-Oppunda och Årdala socknar i Södermanland. 2002.
13. Nordiskt och ryskt i namnforskningen 2. Utgiven under medverkan av Maria Aljoksjina. 2002.
14. Leksaksnamn och järnvägsnamn. Två uppsatser. 2002.
15. Namn. Hyllningsskrift till Eva Brylla den 1 mars 2004. Redigerad av Svante Strandberg, Mats Wahlberg & Björn Heinrici. 2004.
16. HUGO KARLSSON: Namn på Kungl. Maj:ts hästar 1628–1815. En ord- och namnstudie. 2004.
17. Namn och runor. Uppsalastudier i onomastik och runologi till Lennart Elmevik på 70-årsdagen 2 februari 2006. Redigerade av

Lena Peterson, Svante Strandberg & Henrik Williams. With English summaries. 2006.

18. LARS STEENSLAND: War åvå dier ferid? Älvdalska namn på orter utanför Älvdalen med kulturhistoriska kommentarer. 2006.
19. Blandade namnstudier. Utgiven under medverkan av Elin Forsberg. 2007.
20. CARINA JOHANSSON: I gatuplanet. Namnbrukarperspektiv på gatunamn i Stockholm. 2007.
21. Namn från land och stad. Hyllningsskrift till Mats Wahlberg 25 maj 2008. 2008.
22. ERZSÉBET GYŐRFFY: Similarities and dissimilarities between Swedish and Hungarian hydronyms. 2008.
23. MÄRIT FRÄNDÉN: ”Att blotta vem jag är”. Släktnamnsskick och släktnamnsbyten hos samer i Sverige 1920–2009. 2010.

Uppsala universitet
Seminariet för nordisk namnforskning
Box 135
751 04 Uppsala

ISSN 1404-1790
ISBN 978-91-506-2152-5